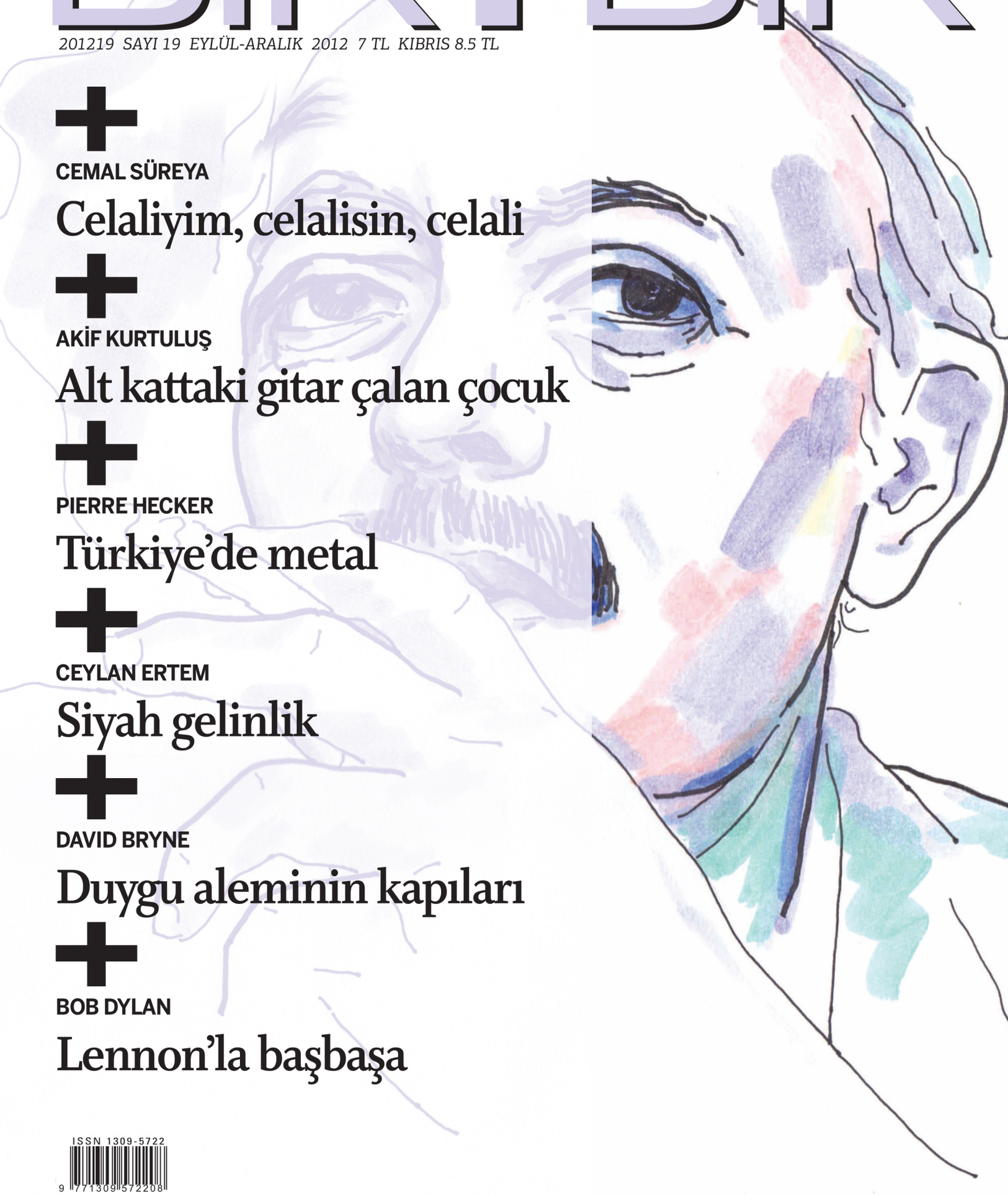
BİR+BİR

201219 SAYI 19 EYLÜL-ARALIK 2012 7 TL KIBRIS 8.5 TL

+

CEMAL SÜREYA

Celaliyim, celalisin, celali

+

AKİF KURTULUŞ

Alt kattaki gitar çalan çocuk

+

PIERRE HECKER

Türkiye'de metal

+

CEYLAN ERTEM

Siyah gelinlik

+

DAVID BRYNE

Duygu aleminin kapıları

+

BOB DYLAN

Lennon'la başbaşa

ISSN 1309-5722

Geçmişin karanlık ve acı yanlarıyla yüzleşmek canımızı yaksa bile
bu sayede gelecek için umutlu olabiliriz. Hatırlamak ve hatırlatmak üzerine bir film.

"İki Dil Bir Bavul" ekibinden

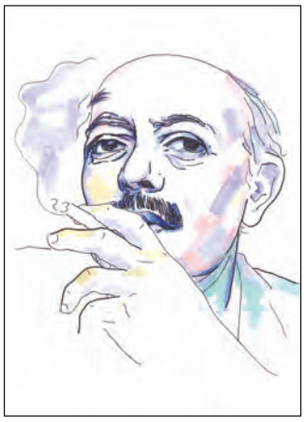
Babamın Sesi
Dengê Bavê Min

yönetmen Orhan ESKİKÖY Zeynel DOĞAN

EN İYİ FİLM
19. ADANA ALTIN KOZA
FİLM FESTİVALİ

2 KASIM'DA SİNEMALARDA

Resim: Arslan Eroğlu

A'DAN X'E *4*

ALEX'İN HEYKELİ *6*

NEŞET ERTAŞ'IN ARDINDAN *8*

AKİF KURTULUŞ *12*

CEMAL SÜREYA *16*

SES DUVARI *22*

CEYLAN ERTEM *24*

BOB DYLAN *28*

IAN ANDERSON *32*

RAPHAEL *35*

TURKISH METAL *36*

DAVID BYRNE *40*

OKUMA GÖZLÜĞÜ *44*

HİLMİ TEZGÖR *46*

JONATHAN SAFRAN FOER *49*

ŞULE GÜRBÜZ *52*

EDEBİYAT GARDIROBU *60*

DİL, TARİH, COĞRAFYA *62*

Abbas Karakaya, Ahmet Gürata, Alican Tayla, Alişan Çapan, Arslan Eroğlu, Ayşe Çavdar, Ayşegül Oğuz, Begüm Özden Fırat, Betül Kadıoğlu, Bülent Erkmen, Can Gürses, Cem Sorguç, Ceren Oykut, Çiğdem Öztürk, Derya Bengi, Doruk Yurdesin, Ender Ergün, Erdir Zat, Fevzican Abacıoğlu, Fırat Genç, Gaye Çankaya Eksen, Hakan Lokanoğlu, Haziran Düzkan, İrfan Aktan, Kazım Hapavko, Kemal Gökhan, Kerem Eksen, Koray Löker, Merve Erol, Muhsin Akgün, Murat Meriç, Özgün Uçar, Serkan Seymen, Siren İdemen, Sungu Çapan, Şahan Nuhoğlu, Ulaş Özdemir, Ulus Atayurt, Yiğit Atılgan, Yücel Göktürk, Zeyno Pekünlü BASKI: **Ezgi Matbaacılık, Sanayi Caddesi Altay Sok. No: 10 Yenibosna/İstanbul Tel: 0.212.452 23 02** BASIM YERİ VE TARİHİ: **İstanbul, Kasım 2012** DAĞITIM: **Turkuvaz Dağ. Paz. A.Ş.** YÖNETİM YERİ: **Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sok. No: 11/4 Oda 3 Beyoğlu - İstanbul** TEL-FAKS: **0.212.251 87 67** E-POSTA VE ABONELİK: **yekyekk@gmail. com yıl 2 sayı 19 Kasım 2012** İMTİYAZ HAKKI: **Bülent Yurttaş** SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ: **Şahan Nuhoğlu** İLAN İRTİBAT: **Özay Selmo (0.533.514 90 49) YERELSÜRELİ YAYINDIR. AYDA BİR YAYINLANIR. ISSN 1309-5722**

ARZUHAL

Nefs-i müdafaa

Rastlantı bu ya, Kadıköy Yoğurtçu Parkı'nda Alex heykelinin açılışının yapıldığı esnalarda, Paris'in Pompidou Meydanı'nda Zidane heykeline rastladık. Parisliler ve turistler, Japonundan Amerikalısına, Zidane'ın orasına burasına ellerini, kollarını atarak fotoğraf çektiriyor. Heykel de heykel hani. Zizou'nun beline sarılmak için fasulye sırığı olmak lâzım. Ebat bir yana, enstantane çarpıcı. Zidane'ın çirkefliğiyle namlı İtalyan gaddarı Materazzi'ye kafa attığı an ölümsüzleştirilmiş. Express'in o tarihî hadisenin hemen ertesindeki "Bir Sanat Eseri Olarak Zidane" başlıklı kapağının hayat bulduğunu söylesek yeridir.

Bu manzarayı ballandıra ballandıra anlattığımız eş dost arasından, ekşisözlük âleminin Türkçeye kazandırdığı deyişle, "troll"lük yapanlar oldu: "Ee, o da bir şiddet eylemi değil mi?"

Sazanlığı üstlendik, dilimizin döndüğü kadar anlatmaya çalıştık. Dogmalardan hazzetmeyiz, haliyle "şiddetin her türlüsüne karşıyız"cı dogmatiklerden değiliz. "Nefs-i müdafaa" diye bir şey var hayatta. Öyle olduğu için evrensel hukukta da yeri var.

"Öbür yanağını uzat" diyenler ya peygamberdir ya da muktedirler sınıfından. Veya tıpta yeri olan bir arazdan mustariptir.

Zidane heykeline sarılarak poz veren ve muhtemelen banliyölerdeki polis şiddetinden payını alan esmer gencin Marcos'lu tişörtünden bakalım bir de olaya.

Subcomandante neyi temsil ediyor? Onu ve Zidane'ı banliyölü gencin bedeninde buluşturan ne?

Hatırlayalım, Meksika'nın güneydoğusunda Zapatist EZLN çatısı altında örgütlenen ve silahlanan Chiapas yerlileri, 1994'ün ilk gününde eyalet başkenti San Cristóbal'e yaptıkları taarruzla tarih sahnesine çıkmışlardı. Meksika hükümetinin ABD'yle kol kola girerek Chiapas halkını daha beter yoksullaştıracak neoliberal politikalarına, Meksika ordusunun sistematik zulmüne başkaldıran ve '94'ten bugüne bu başkaldırıyı sürdüren Zapatistlerinki nefs-i müdafaa değil de ne?

Hatırlayalım, 2006 Dünya Kupası'nın finalinde, Zidane Materazzi'nin sözlü saldırısına uğramıştı. Bu haysiyet tecavüzüne ses çıkarmayabilir, yutkunup –daha doğrusu izzet-i nefsini çiğneyip– oyuna devam edebilirdi. Ne adına? Maçı ve dolayısıyla kupayı kazanmak adına... Öteki seçenek, bir misilleme yapmak ve sonucunda muhtemelen kırmızı kart görüp oyun dışı kalmaktı. İki durumda da kaybedecekti. İlk durumda, izzet-i nefsini... Ki, bu durumda sükûnetini ve oyun disiplinini kaybetmesi, kendisinden beklenen bitirici hareketleri yapamaması ve Fransa'nın en büyük kozundan mahrum kalarak maçı kazanamaması kuvvetle muhtemeldi. İkinci durumda ise, maçı kazandıkları takdirde –ki Zidane'sız Fransa'nın maçı kazanması zayıf ihtimaldi– kupayı kaldırma şerefini kaybedecekti.

Materazzi'nin sözlü saldırısı da zaten Zidane'ı bu açmaza, bu "lose-lose"a, her durumda kaybeden olmaya düşürmeyi hedefliyordu. Kendisi ise her durumda "win-win / kazan-kazan" konumundaydı.

Zidane "oyun"u bozdu. Misilleme yapmadı: Ağzını bozmadı. Materazzi'nin seviyesine inmedi. İzzet-i nefsini de çiğnemedi, çiğnetmedi: Oyunda kalmak, maçı kazanmak ve kupayı kaldırma şerefine nail olmak adına mütecavize teslim olmadı. Tek bir hareketle, bir kafa darbesiyle Materazzi'yi yere serdi. Hakemin kart göstermesini beklemeden oyundan çıktı, sahibini bekleyen kupanın yanından geçti gitti ve futbol hayatını bu nefs-i müdafaa eylemiyle noktaladı. Maçı ve kupayı kazanmaya tamah etmeyerek onlardan daha kıymetli bir şey kazandı. Paris'in ortasına heykelinin dikilmesini sağlayan o "şey"di.

Zidane heykelinin yanında poz veren esmer gence Marcos tişörtü giydiren de aynı şey.

Marcos tişörtü demişken... Şair Akif Kurtuluş'un Kürt meselesini ele aldığı romanı "Mihman"da, Marcos tişörtü sık sık arz-ı endam ediyor. Sebebini Akif Kurtuluş (bkz. sayfa 14) şöyle açıklıyor: *"Chiapas'a, Marcos'a ne kadar ilgi gösterilse, azdır. İyi ama, burnumuzun dibindeki bir hareketi anlamama çabasını hayretle karşılıyorum. 'Mihman'da bu konuda Marcos'tan yardım aldım."*

"Mihman"ı okuduğumuz sıralarda, cezaevlerindeki açlık grevleri hayatî tehlike eşiği olarak kabul edilen 50 günü aşmıştı. Bu satırların yazıldığı anda 62 gün geride kalmış bulunuyor. AKP hükümeti de, selefleri gibi, Kürt sorununda Materazziliğin daniskasını yapıyor. Küfür, cebir, fitne fücur... Her yol mübah.

1980'lerde askerî cunta döneminde Diyarbakır Cezaevi'nde bedenlerini ateşe verenler olmuştu. Şimdiki sivil dikta döneminde ülkenin dört bir yanındaki cezaevlerinde binlerce insan ölüme yatıyor. Başbakana bakılırsa, "şov ve şantaj".

Materazzi'nin Zidane'a kurduğu açmaz misali, başbakan da selefleriyle ayak izlerinden yürüyerek sürdüregeldiği siyasetle Zidane'ları "oyundan düşüreceğini" ve her durumda kendisinin ve "beton millet" rejiminin kazanacağını hesaplıyor. Zidane'lara da nefs-i müdafaadan başka seçenek kalmıyor.

Bu müdafaanın can kaybına yol açmadan sona ermesi için insan haysiyetine, bir halkın izzet-i nefsine yapılan sistematik tecavüze son verilmesi ve evrensel hukuk ilkelerine riayet edilmesi gerekiyor.

Umudumuz o ki, Bir+Bir'in bu sayısı bayilere ulaştığında, açlık grevindeki binlerce insanın evrensel hukuk ilkeleriyle uyumlu talepleri karşılanır ve can kaybı olmadan bu kâbus sona erer. +

A'dan X'e

Ahşap Çerçeve Kukla sevenlerden misiniz? Yapımı, oynatması, seslendirmesi ince işçilik. Meraklısına güzel haber: Ahşap Çerçeve Kukla Tiyatrosu'nun atölyesinde yeni sezon başladı. Haftada bir günü ayırabilenler, birkaç ayda Çek Kuklası'ndan Temel İpli Kukla'ya, Scarf Marionette'den klasik ipli kuklaya, yapım ve oynatma tekniklerini öğrenebilecek. Kesme biçme, oyma, boyama, kostüm tasarlama malzemeleri karşılanıyor. *www.ahsapcerceve.com*

Bakış - Portre Fotoğrafının Değişen Yüzü 160 yıllık portre fotoğrafçılığı geleneğine ışık tutan kapsamlı bir seçki. "Bakış"a vurgu var, çünkü gözler felsefenin organik prototipi: "Portredeki öznenin bakışı sadece objektife değil, gelecekteki izleyiciye de ulaşır, içinde bulunduğu zamandan geleceğe mesaj bırakır." Mehmet Ergüven, "Aydınlıkta Görmek"te güzel ifade etmiş: "Portre sanatı resmin, yazının da mevzusudur; "daraltılmış biyografi"dir (...), ama 'ben'de kurcalayamadığımız gölgenin sahibini görmek mümkün değildir." 54 büyük üstadın (kimler yok ki) gözünden kaçmamış portreler, tarihe ve toplumsal yaşantıya tercüman olan, farklı okumaların kapılarını aralayan yapıtlar olarak görücüye çıktı... 20 Ocak'a dek İstanbul Modern'de.

Büyük Ev Ablukada Gömlek dar gelmeye başlamış, salonlara sığılmaz olmuş, ısrarlardan bezilmiş yahut dizilerin pembe dünyasında mutluluk bulanamamış olacak ki, BEA anons yapmış: "Açıkçası biz bişeylerin peşindeyiz. Biraz niyeti bozduk. Barlarda ve festivallerde çaldığımız elektrikli Full Faça dediğimiz Büyük Ev Ablukada'yı update etmeye karar verdik. Vee büyük bir konser tasarladık, baya dekorlu ışıklı falanlı olaylı dolaylı. Şarkıları konser için değiştirdik, iyice çalıştık. Şarkıların son hallerinden bir albüm bile yaptık, bildiğin albüm, benzincilerde kasanın yanına koyuyorlar filan, internetten indiriyoruz hani baya ondan işte. Bunun için bir de salak gibi plak şirketi kurmak zorunda kaldık. Şimdiden hayrını görün konsere kadar kendi sitemizden sizinle videolar bişiler paylaşıcaz arada bi bakarsınız." 21 Aralık'ta Maslak Venue'yü kenara not ettik...

Çehov Makinası Tiyatro perdeleri aralandı. Yeni sezon yeni oyunlarla sökün ediyor. Haziranda tiyatro festivalinde izleyiciyle buluşan "Çehov Makinası" İstanbul Devlet Tiyatrosu programında Üsküdar Tekel sahnesinde 15-29 Kasım arasında izlenebilir. Müge Gürman rejisiyle sahneye taşınan oyun Matei Visniec'in kaleminden çıkma. Şiirsel grotesk bir üslup tutturulmuş, Çehov'un bizzat yarattığı karakterler bağlamlarından çıkmış, yazgıları üzerine kafa yoruyor. Klasik anlamda bir başrol oyuncusu yok bu oyunda; gerçeküstü-saçma uğruna ilmik ilmik örülü karakterler var. Uğur Polat, Ayça Bingöl, Levent Öktem, Tülin Oral, Erkan Taşdöğen, Sanem Öge, Dolunay Soysert ve genç

bir ekipten mürekkep kadro bir dizi karşılaşmalar silsilesi içinde tuhaf bir âleme götürüyor izleyiciyi...

Forabandit Kökleri Marsilya'da aşılanmış bir müzik grubu. 2009'da bir randevuyla başlıyor çetenin hikâyesi, üçünün de bambaşka hikâyeleri... Yüreklerinde ve dillerinde taşıdıkları liberter türküleri hemhal etmeyi becermişler hasbihalle, çok defa birlikte çalıp söyleyerek... Güney Fransa'da Oksitanya bölgesinde geçmişi Kathar düşüncesine kadar uzanan trubadur şarkıları ile Anadolu'da Alevîlik ve Bektâşilik inancını temel alan âşık türkülerinden yola çıkan Forabandit, Oksitanya, Anadolu ve İran coğrafyasından tüm dünyadaki dışlanmışlara selâm gönderiyor. Haziran başında piyasaya çıkardıkları albümle Fransa'da birçok festivalde boy gösteren ekip bu kez

İstanbul'a âşıkların sözünü taşıyacak. Sam Karpienia (mandola), Ulaş Özdemir (saz) ve Bijan Chemirani (zarb) 29 Kasım'da Fransız Kültür'de 20:30'da başlayacak konserin öncesinde bir panel ile miras aldıkları geleneklere ilişkin düşüncelerini, şiir ve müziğin bu bağlamdaki yerini anlatacak. Oksitan hançeresi, Anadolu bilgeliği, Acem ritmleriyle sarmaşık rock'a yakın duran, zaman içinde bilinç akışına hazır duralım...

Gezici Festival Bu yıl 18 yaşında. 30 Kasım'da Ankara'dan yola çıkıyor, 7 - 10 Aralık'ta Sinop'a geçiyor. Festivalin hem dünya hem Türkiye sineması seçkileri, gerçekten çok iyi seçilmiş ve filtrelenmiş. Festivalde iki önemli "tanıklık" var: "Üretim Hatası" bölümündeki "Öğün Çalış Güven" ulusaşırı şirketlerin "inovasyon", "çeşitlilik", "sürdürülebilirlik" gibi "yönetişim" iddialarının çalışanları aslında nasıl tahrip ettiğine bakarken, "Savaşla Büyümek" bölümündeki "Kan Akmalı", Almanya'da, İtalya'da, Macaristan'da faşist punk'çıların konserlerinde genç Neonazileri dikizliyor. Festival bizi ayrıca Afrikalı çocuk askerlerin, Iraklı yetimlerin, Rus anarşistlerin, Bangladeşli işçilerin arasına götürecek. Deneysel canlandırmacı Larry Jordan'a ayrılan toplu gösterimin yanında, Tuncel Kurtiz'in ilk beşinin "Leopar" (Visconti), "Her Türlü Kuşkunun Ötesinde Bir Yurttaş Hakkında Soruşturma" (Petri), "2000 Yılında 25 Yaşında Olacak Jonas" (Tanner & Berger), "Nashville" (Altman) ve "All That Jazz" (Fosse) olduğunu öğreneceğiz.

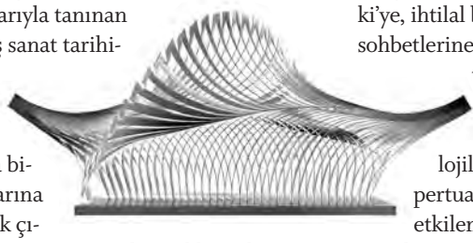

Gelenekselleşen "Kısa İyidir" ve Hollanda'ya hasredilen "Çocuk Filmleri"nin yanında, Gezici Kitaplık da boş durmuyor: Festival, okuyucularıyla buluşturacağı bu yılki kitabında teknolojinin başta sinema olmak üzere sanata, yaratıcı endüstrilere etkisini sorguluyor. Tül Akbal Süalp ve Burçe Çelik'in derlediği çalışma, aralık ayında yayınlanacak.

İğneada longoz ormanları Kaz Dağları'na yanarken, Sinop ve Akkuyu'da nükleer için taşlar yerinden oynatılırken AKP iktidarı bu defa Kırklareli'ne, dünyada üç longoz ormanından birine sahip olan İğneada'ya göz dikti. Altın kumlarıyla ünlü, yılda 400 bin turist ağırlayan, tarım ve hayvancılıkla geçinen, güzide bir belde burası. Dere ağzının denizden gelen kum birikintileriyle ka-

panması sonucu oluşan göletlere deniyormuş longoz. Halk arasında adı, "su basar". Deprem açısından en güvenli bölgelerden biri olan İğneada, Türkiye'nin müstakbel üçüncü nükleer santraline ev sahipliği yapabilir. Soğutma sistemi için deniz suyunun hayatiyeti burayı adaylar arasında ön plana taşımış durumda. 2007'de resmiyet kazanan millî parkın bitişiğindeki orman arazisine yapılması planlanan, ithal kömürle çalışacak termik santral var bir de. Yüklenici firma, Dünya Göz Hastanesi zincirinin de sahibi olan EMBA Elektrik. Bu işte ısrarlılarsa, onca lazerle ameliyat reklamını boşuna yaptıklarını yakında inşallah anlarlar.

İlhan Koman Ustanın '70'lerin sonunda geliştirdiği, "Sonsuzluk-Eksi-Bir" serisinden beş heykel yan yana geliyor. Anıtsal, kamusal yapıtlarıyla tanınan Koman, çağdaş sanat tarihimizin yüzaklarından. Minimalist soyut anlatımıyla biçimin olasılıklarına dair türlü örnek çıkarmış bir sanatçı. Uçurtma kuyruklarından esinlenen bu eser grubu, "Sonsuzluk-Eksi-Bir" kavramı etrafında dönerek üç boyutlu tasarlanmış. Egeran Galeri'de 17 Kasım'a dek görülebilir.

mizahalemi.com Mizah dünyasının nabzını tutacak bir site projesi. Behzat Taş kaptanlığında yola çıkan kadro, namlı isimleri bünyesinde barındırıyor: Cemil Cahit Yavuz, Faruken Bayraktare, Altay Kaynar ve Mesut Oymak yazılı, görsel ve dijital ortamdaki mizah konularını siteye taşıyor, görünür kılıyor, arşivlik malzeme sağlıyor. Mizah ve karikatürün güncel ve ünlü isimleriyle röportajlar yapılacağını, özel dosyaların hazırlandığını duyuralım...

Ödipus Tiyatro Artı klasik metinler üzerine denemelere girişen bir topluluk. Sofokles'in "Kral Oidipus"undan yol alıp Brecht, Camus, Kundera boyutuna girişiyorlar. Sezonun açılış oyunu "Ödipus"ta, kaderi eksene oturtup farklı sahneleme tekniklerini işliyorlar. Mustafa Birgin, Tuğçe Kanbur, Ufuk Tan Altunkaya rejisiyle 8 - 10 Kasım'da ve 15 - 18 Ocak tarihlerinde Mekan Artı'da sahnedeler. Adres Harbiye, Üftade Sokak No:31. Tiyatro Artı tek oyunla sezonu geçirmiyor, takip ediniz!

Radyo saati Anadolu Saykodelik, kasım boyunca Radyo Eksen'de cuma geceleri 23:00'te. Diskjokeyiniz Tarkan Teymen bambaşka bir "tecrübe" vaat ediyor, bırakın telefon çalsın diyor... Ayrıca cumartesi geceleri Açık Radyo'ya dikkat: İlk programında açlık grevine odaklanan 13Melek, 03:00 itibariyle tematik kuşağına devam edecek, ondan hemen önce Makaseller modern ve dişi müzikleri aramayı sürdürecek...

Radyoevi'ni vermiyoruz! Gün geçmiyor ki, AKP'nin yine bir projeye sulandığını duymayalım. Bu ne çimento sevdasıymış! Radyoevi'ni istiyor hazretleri... Birleşmiş Milletler ofisi olacakmış. Yahu bir sürü batak AVM'miz var, portföyümüzdeki diğer mallarımızı da bir görseydiniz... Türkiye'de ilk radyo yayını 6 Mayıs 1927'de İstanbul'da başlamış. Büyük Postane'nin kapısı üzerine yerleştirilen bir vericiden yapılan yayın, 19 Kasım 1949'da asıl yerine, Harbiye'nin göbeğine kavuşmuş... Kültür mirası listeleri hazırlıyorsunuz ya, işte bu ondan. Bugün hâlâ 7 gün, 24 saat yayın yapan sembol bir kurumdan, tarihten, kültür birikiminden bahsediyoruz. "Bu kubbede bâkî kalmış hoş sedalardan birkaçını saysak, tüyleriniz diken diken olur. Hangi birini sayalım? Yüzlercesini saysak, yüzlercesine haksızlık etmiş oluruz" diyerek nice büyük sanatkârı anmış basın duyurusunda sendika birlikleri. Enis Batur'un İstanbul Radyosu Anı Kitabı'nda yazdığı gibi: "İstanbul Radyosu'nun anatomisi Türk musikisinden Yuki'ye, ihtilal bildirilerinden Eşref Şefik'in güneş sohbetlerine bin bir olay ve bin bir figürle sözlü tarihimizin yabana atılamayacak bir kesitini temsil ediyor. Yakın dönem Türkiye'sinin irili ufaklı bütün mitolojilerini kapsayan, uçsuz bucaksız repertuarı kuşaktan kuşağa Türk insanını etkilemiş, beslemiş, yoğurmuş bir panorama oluşturuyor." Radyoevini vermiyoruz!

Roboski 28 Aralık 2011'den bu yana devlet, halk içinde muteber bir nesne değil. Şırnak'ın Uludere ilçesinde, Roboski köyünden 34 masum gencin savaş uçaklarından atılan bombalarla paramparça edilmesinin ardından Türkiye medyasındaki suskunluk da basın tarihimizin en büyük kara lekelerinden biri olarak yerini aldı. Tayyip Erdoğan'ın konuya yönelik sansür çabası, olayın faillerini gizlemekteki ve kendi güvenlik birimlerini, kendi TSK'sını korumaktaki ısrarı, bu olayın unutulmasına engel değil. Ümit Kıvanç'ın 34 gencin ailesiyle, arkadaşlarıyla görüşerek hazırladığı "Ağlama Anne, Güzel Yerdeyim", 34 masum gencin dünya üzerindeki hatırasının canlı kalması ve devletten hesap sorma yönünde bir adım. Kıvanç'ın bir buçuk saatlik kahredici belgeseli, internet üzerinden izlenebilir: *roboskifilmi.com*.

Siyah Bant Siyah Bant, devletten sivil kuruluşlara, yasaklamadan tehdide, güzel sanatlardan müziğe, sanat alanlarında çeşitli düzeylerdeki sansür uygulamalarıyla mücadele etmek, bir dayanışma ağı oluşturmak, toplumsal bir bellek inşa etmek amacıyla bir sene önce web sitesi olarak yayın hayatına atıldı. Bu bir sene içinde bile, en afili galerilerin sanatçılarından otuz yıllık müzik topluluklarına, sansür ve baskıdan nasibini alan bir sürü vakaya şahit olduk. Siyah Bant'ın web sitesinden indirilebilen kitapsa, kimi örnek vakaları derlediği gibi, konunun boyutlarını tarihsel, kültürel, sosyo-ekonomik zemine oturtan kimi önemli makaleleri de ihtiva ediyor. *www.siyahbant.org*

Souad Massi Şöyle yazmışız 16. sayımızda, kendisiyle yaptığımız söyleşinin girişinde: "Bir varmış bir yokmuş... Paris'te, sazıkırık, sesi yanık, Souad Massi namlı Cezayirli bir kız yaşarmış. Dere tepe dolaşır, şarkılarıyla yaraya ilaç, sevdaya sırdaş, isyana yoldaş olurmuş. Bir keresinde yolu İstanbul'a düşmüş, çalmış söylemiş, gönüllerde taht kurmuş." Baharı karşılarken düşmüştü İstanbul'a bu dilrüba. Belki güze daha çok yakışacak sesi. Kaçıranlar için, doyamayanlar için bir kez daha geliyor. 17 Kasım'da, CRR'de.

Tohum ve Mermi Erinç Seymen inzivada güzel biriktirmiş, akıllarda yer edici imgelerle çıkageliyor. "Tohum ve Mermi" yaklaşık üç yıllık bir çalışmanın ürünü, desen ağırlıklı, ama "Sangoi" adlı çok katmanlı video da izlenebilecek. Rampa'nın evsahipliği yaptığı sergi 13 Kasım'dan 22 Aralık'a dek sürecek. Ütopya edebiyatı, sınıfsız bir toplumda iş bölümünün nasıl düzenleneceği, kirli işleri kimin yapacağı, masalsı karşılaşma anları, görsel şiddet, teslimiyet, otorite, sömürgecilik, çocuklar, yetişkinler, fantaziler... "Bireylerin iktidar mekanizmalarıyla pazarlık gücünü ve sosyal statülerini belirleyen dört önemli unsur olarak sınıfsal kimlik, kültürel kimlik, arzu ve siyasî iktidar gereçlerinden hareketle üretilmiş dört seriden oluşan 52 desen galibiyet veya yenilgiyle sonuçlanmayan bir oyuna evriliyor."

Uriah Heep Rock'çuların Anılar 9'unun vefalı raflarında yerlerini almışlardır diyorduk, meğer geçen sene 23. albümlerini yayınlamışlar. Yani ortada bugünlerin modası "re-union" yok, biraz da gitarcı Mick Box'ın inat ve direnişi var. Deep Purple ve Led Zep kadar olmasa da, memlekette de "babalar"dan sayıldılar. Yazık ki abide grubu Los Angeles glam'ine yaklaştırmış yıllar. Ama "Gypsy"nin, "The Wizard"ın da hatırı var. 29 Kasım'da Jolly Joker İstanbul'da, bir gün sonra mekânın başkentteki adresindeler.

ATATÜRK HEYKELLERİ VE ALEX HEYKELİ

Noktalı virgül, virgüllü nokta

“Ben bu ülkede sadece Atatürk’ün heykelini dikerim.” Taraftar eliyle Yoğurtçu Parkı’na dikilen Alex heykeli için Aziz Yıldırım’ın beyanatı böyle. Devletin, devlet gibi yönetimin heykeliyle taraftarın, vatandaşın diktiği heykel aynı olmayacak elbette.

Özgün Uçar

Yığın yığın
kat kat
mermer
beton
ve asfalt
ve heykel
ve heykel
ve heykel,
insan yok fakat...
Nâzım Hikmet, “Memleketimden İnsan Manzaraları”

Fransız heykel yontucusu Rodin, uzun süredir üzerinde çalıştığı Honoré de Balzac heykelini henüz tamamlamıştır. Balzac, üzerinde yenleri geniş bir giysi, elleri önünde kavuşmuş haldedir.

Rodin, heykeline uzaktan bakar, bir başyapıt yarattığının farkındadır. Sabahın dördü olmasına karşın bir başyapıt yaratmış olmanın sevincini paylaşmak için bir öğrencisini uyandırıp heykelin yanına götürür.

Rodin heyecanla öğrencisinin yorumlarını beklerken, öğrencisi heykeli şöyle bir süzer ve *“olağanüstü”* diye haykırır: *“Bunlar nasıl eller! Üstadım, böylesine şaşılası elleri yaşamımda ilk kez görüyorum.”*

Rodin, morali altüst, atölyesinden çıkar, çok geçmeden başka bir öğrencisiyle çıkagelir. Bu öğrencisi de diğeri gibi Balzac heykelinin ellerine odaklanmıştır: *“Üstad, ellerin böylesini ancak tanrı yaratabilir. Yaşıyor bu eller.”*

Bu öğrenciden de istediği sözleri duyamayan Rodin üçüncü bir öğrenciyle geldiğinde ondan da *“eller, eller!”* tepkisini alınca çığlık çığlığa koşarak atölyenin bir köşesindeki baltayı kaptığı gibi heykele saldırır. Öğrencileri Rodin’i engellemeye çalışsa da o, büyük bir öfkeyle, az önce bitirdiği heykelin olağanüstü ellerini bir vuruşta paramparça etmiştir.

Şaşkınlıkla ve tedirginlikle kendisini izleyen öğrencilerine dönerek *“Aptallar!”* der: *“Ben bu elleri kendi başlarına yaşamaya kalktıkları için parçaladım. Bu halleriyle bütünün yapısına uygun düşmüyorlardı. Şunu unutmayın, hiçbir parça bütünden daha önemli değildir.”*

Bir Alex’iniz yoksa

Nokta da, virgül de aynı kişi aslında. Noktalı virgül olmasının yanısıra, virgüllü nokta da. Tek adam düsturunun üç isimli iki lideri. Birinin iki ismi sonradan, diğerinin iki isminin arasındaki de tamlamadan. Biri heykel çılgınlığının Avrupa’da şöhretini yitirdiği 20. yüzyılın Türkiye’sinde çılgınlığı yeniden başlatan anıt kişisi. Fikirlerini bir virgül devamlılığında sürdürmek istediği ortada. Diğeri, tek adam kültünün futbolda heykeli dikilen son temsilcisi. Futbola olmasa da, futbolculuğuna koyacağı nokta artık daha yakınında.

Devlet, 6 Ekim 1926 yılında İstanbul Sarayburnu’na Türkiye’deki ilk heykelini diktiği adama Atatürk diye seslenmeyi benimsedi. Devletin virgülün üstüne nokta koyma arzusu bununla bitmeyecekti.

Brezilya kumsallarında ayak tenisi oynayarak kramponuna makam çeken delikanlıya taraftarın seçtiği isimse Alex’ti. Hiç nokta koymayacakmış gibi sevmişlerdi onu oysa.

İstanbul Sarayburnu’nda deniz kıyısı, kaidesinin boyu büstüyle yarışır Atatürk heykeli. Sağ eli belinde, ayaklar omuz hizasından fazlaca açık, sol el yumruk olmuş, ama belinde. Başı dönük, denize bakıyor. Yerden ve de halktan çok uzakta, göz ve us hizasının hayli yukarısında. Ne gülüyor ne de sinirli. Resmî ideolojinin oyun parkının ilk dönme dolabı. Mimarı Viyanalı heykeltıraş Heinrich Krippel. Krippel, Viyana kapılarının zilini çalıp kaçan, heykele ve sanata yeminli bir imparatorluğun ardından kurulan cumhuriyetin ilk heykellerini Viyana’daki atölyesinde üretip Viyana madenlerinde bronza dökerek parça parça Türkiye’ye getirdi. 29 Ekim 1926’da Konya’da törenle açılan Atatürk heykelinin de, 24 Kasım 1927’de açılan Ulus Zafer Anıtı’nın da altında onun imzası var.

Her yüzyıl kendi liderini mi yaratır? 21. yüzyılın ilk soluğu, orta sınıfın nostalji olduğu çetin Türkiye ikliminde, beyaz Türkler henüz iyi bir 10 numara çıkaramadı. Futbol boşluk kaldırmaz. Alex; suskun, gösterişsiz, temiz kramponlu çocuk, sırtladı onca Türkiyeliyi sırtında birçok 90 dakika. Bir atar, üç atar, bireyseldir kimi zaman, takım ruhunu kendi formasında yaşatır. Sol ayağı hep tetikte bir 10 numara.

Atatürk heykelleri ayakta, bilinçli tercihlerimizden de, algımızdan da uzakta. Estetik yoksunu, devasa, yaşamdan kopuk

heykeller, bir ülküye ebediyyen liderlik etmesi beklenen kişiyi halktan koparıp adeta yabancılaştırmakta. Cumhuriyetin sıradan heykeller geçidi, sonra büstlerle çoğalmakta. Sivil toplum kurumları, üniversiteler, hastaneler, okullar, özel mülkiyetin siteleri, kamusal alanın yontulmuş viral totalitarizmi.

Türkiye futbolu da kayıtsız kalmadı Alex'in serbest vuruşlarına, penaltı marifetindeki ortalarına, bir büyük takım 10 numaraya transfer yapacaksa şablon ortada: Alex de Souza. 12 Eylül'de Doğu ve Güneydoğu'ya yatırım olarak Atatürk heykeli siparişi veren zihniyetin yeşil sahadaki izohipsi her kaybedilen maçın ardından dillendirilen "bir Alex'inizin yoksa" ezberi.

Kalıp ve rüzgâr

Baudelaire soruyor: *"Heykel neden can sıkıcıdır? Doğa gibi ham ve dolaysız heykel, aynı zamanda belirsiz ve anlaşılmazdır, çünkü aynı anda çok fazla sayıda cephe sergiler. Heykeltıraş boşu boşuna eserini tek bir görüş açısından yapmaya uğraşır, figürün çevresinde dolaşan izleyici, yüz farklı bakış açısı seçebilir ve kimi zaman beklenmedik bir ışık değişimi, bir lambadan gelen etki sanatçının hiç düşünmediği bir güzelliğin kapısını aralayabilir – bu da sanatçı için aşağılayıcı bir durumdur. Bir tablo ise sadece kendi istediği şeydir, ona kendi ışığı dışında bakmanın yolu yoktur. Resmin tek bir görüş açısı vardır, yegâne ve despotik bir açıdır bu. Bu nedenle ressamın ifadesi çok daha güçlüdür."*

"Atatürk Heykelleri" kitabının yazarı Aylin Tekiner, yaptığı araştırmalarda aynı kalıptan çoğaltılmış bir Atatürk figürünün Türkiye'nin farklı il ve ilçelerinde 200'ün çok üzerinde kopyasını saptadığını ifade ediyor. Resmî ideolojinin aynı kalıptan çıkma yüzlerce piyasa heykeli, Baudelaire'i yanlış çıkarmak için elinden geleni yapan tıfıl bürokrasi zihniyeti. Yüzlerce aynı kalıp heykel, tek bir görüş açısı. Totalitarizmin esnaf silueti. Devletin sanat oligarşisinin yontulmuş tasviri. Noktayla virgülün ayrıldığı nokta. Paradigmanın çöküşünün sanattan ilham aldığı virgül.

Yoğurtçu Parkı'nda çubuklu formasıyla Alex heykeli. Koşuyor. Sol ayağı kanatlanmış. Şortu gol sevincinin rüzgârına iştahla eşlik ediyor. Sevincinin ve hakikatinin doruk noktası, yüzünün ortasındaki büyük sevincin kara deliği, ağzı. Sol yumruğu sımsıkı ve omzuna kadar havada. Kaidesiyle üç metre bronzdan, ama adeta o anda yaşıyor. Alex gerçekliğinden bize canlı bir kesit sunuyor. Hasılı sıradan, özensiz, marazî ve mecburî Atatürk heykellerinin ardından yaşamın içinden, naif ve hisli heykeliyle heykeltıraş Aşan Akın dimağımızı ferahlatıyor.

Yüzlerce aynı kalıp heykel, tek bir görüş açısı. Totalitarizmin esnaf silueti. Yoğurtçu Parkı'nda ise çubuklu formasıyla Alex heykeli. Koşuyor. Sol ayağı kanatlanmış.

Antakya Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü'nde yer alan üç Atatürk heykelinden biri

Rejimin ideolojisi, taraftarın bilinci

Bir vatandaşa kaç Atatürk heykeli düşüyor? Nokta, virgül, aynı zamanda hem noktalı virgül hem virgüllü nokta. Aşağıdan bakarsan lider, yukarıdan bakarsan ağır bir kütle, kenardan bakarsan resmî ideolojiyi meşru kılıcı, diğer kenardan rejimin anıtı. Hiçbir açıdan heykel değil yani. Görmek için değil, görünürde olmak için dikilmiş. Yontusunun nazik kesimi değil, ifadesinin sertliği, estetiği değil, gösterişi istenilen. Stadyumda, lüks sitelerin girişinde, makam odasında, boşaltılmış köylerin hazin okullarının bahçesinde.

Peki ya Alex de Souza? Aç parantez, kapa parantez. Artık unutma bahçesinde sadece bir parantez. Sarı lacivertli formayla sekiz yılda 242 maçta oynadı, 137 gol attı. Fenerbahçe'nin lideri olduğunu biliyordu, ancak futbolla yatıp futbolla kalkan ülkenin bir virgülü bile olamayacağını kulüp başkanı Aziz Yıldırım'ın heykeli için söylediği "ben bu ülkede sadece Atatürk'ün heykelini dikerim ve gider gerekeni yaparım" cümlesiyle anladı. Egolarından dem vurulsa da, gol sonrası gülüşü ve heykeli başındaki gözyaşlarıyla anılacak.

"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır" buyuran liderin aynı kalıptan çıkma, yaşamdan kopuk heykellerinin sardığı satıh, varlığını müdafaa etmenin aksine, her yeni rejimin zifosunu haklılaştırmak için yontulmakta. Rodin'in Balzac heykelinin elleri gibi bütünden kopuk, sanata değil, totalitarizme hizmet eden Atatürk ikonları yerine 1921'de Dikmen sırtlarında yere uzanmış üşüyen Atatürk'ün heykeli yontulabilseydi, belki İstiklal Marşı yerine karşısına geçip "Hatasız kul olmaz" da söylenebilirdi. Taraftar bilincinin Yoğurtçu Parkı'na diktiği Alex de Souza heykeli de resmî ideolojinin oyun parkına hınzırca nanik çekmezdi. ✚

"Erkek Erkeğe" Zeyno Pekünlü

"İlk Dans" Sevil Tunaboylu

Sevil Tunaboylu ve **Zeyno Pekünlü'**nün yeni kişisel sergileri; **"Ufukta Kaybolana Kadar İzledim"** ve **"Beni Osman Öldürdü"**, eşzamanlı olarak Sanatorium'da sanatseverlerle buluşuyor. **11 Aralık – 12 Ocak** tarihlerinde ziyarete açık olan sergiler, Türk toplumunda genel geçer kabul edilen çeşitli kimliklerin ve söylemlerin; kadınlık, erkeklik, vatandaşlık, milliyet, günlük hayattaki yansımalarını, farklı perspektif ve iletişim araçlarıyla irdeliyor ve sorgulamaya davet ediyor.

SANATORIUM

Sanatorium
Asmalı Mescit Mah. Asmalı Mescit Cad. No:32/A Beyoğlu İstanbul
+90 212 293 67 17

info@sanatorium.com.tr
www.sanatorium.com.tr

NEŞET ERTAŞ'IN ARDINDAN

Abdallığın binası

Bu toprakların en hakiki seslerinden Neşet Ertaş hakkında ne yazsak eksik kalacak... Abdallığını ölene kadar utanmadan taşımış, "gara"lığını gönül gözünü açmasını bilenlere sevgiyle kabul ettirmiş bu büyük ustanın ölümü ve sonrasında yaşananlar, kendisinden hep "garip" diye bahsetmiş olan Ertaş'ın şahsında Abdallık, Alevîlik ve Bektâşiliğin devlet nezdinde kabul görmediğini bir kez daha gözler önüne serdi. Bu süreçte yaşananları tarihe not düşmek boynumuzun borcu oldu...

Ulaş Özdemir

Bizim memlekette öldün mü işin zor! Sen istediğin kadar öldüğünü san, dar ederler sana o kabirin içini. Hele yaşarken elin biraz kalem tutmuş, biraz saza, söze dokunmuşsa, hele bir de "gara" isen vay haline! İnanmayanlar, Neşet Ertaş'ı kaybettiğimiz birkaç gün içinde hakkında söylenenlere, yapılanlara baksın:

İlkin, uzun süredir hasta olduğunu ve hastanedeki son günlerinde durumunun iyice kötüleştiğini bildiği halde ziyaretine gitmeyen, halini hatırını sormayan, ama öldüğü sabah haber kanallarında ve daha sonra cenazesinde "şöyle dosttuk, böyle birlikte çaldık, şunu yapacaktık" sözlerini söyleyenleri hatırlayalım. Bunların en ilgincini, Ertaş'ın ölüm haberinden kısa bir süre sonra CNN Türk'e bağlanan Kültür Bakanı Ertuğrul Günay'dan duyduk: Meğer Günay'ın çok büyük bir projesi varmış, Ertaş'ın bir yanına Sezen Aksu'yu, diğer yanına da Şivan Perwer'i alıp barış konserleri verdirecekmiş, ama olmamışmış... Bu konuyu en güzel özetleyen cümleler, ozanların dünyasını çok iyi bilen ve babası Nesimi Çimen'i Sivas'ta kaybeden müzisyen Mazlum Çimen'den geldi: *"Ölümünden sonra hepimiz Neşet Ertaş der olduk, ama Neşet Ertaş hep vardı, oysa bu toplum ona yaşarken keder–den, sıkıntıdan başka bir şey vermedi."*

Ertaş'ın ölüm haberinin ardından, cenazesinin devlet erkânı tarafından resmî bir törenle kaldırılacağı söylenmeye başladı. *"Yahu Ertaş yaşarken devlet sanatçılığını red–detmemiş miydi!"* desen ne yazar, devlet çoktan olaya el koymuştu. Devlet el koyunca, özel sektör de olaya elini attı. Bu kez Turkcell'den cep telefonlarına tarihe not düşülmesi mecburî bir mesaj geldi:

"Türk Halk Müziğinin unutulmaz ozanı NEŞET ERTAŞ'ı anıyoruz! 3 gün boyunca sizi arayanları Neşet Ertaş'ın unu–tulmaz eseri NEREDESİN SEN ile karşılamak için NESET yazıp bu mesajı cevaplayabilirsiniz. (1 TL)"

Bu mesajın şaşkınlığıyla küçük dilini yutanlara, sosyal medyadan gelen öfkeli tepkiler eklendi. Akşam saatlerinde Turkcell yetkilileri, bu tepkilerden rahatsızlık duymuş olacaklar ki, bu kez yeni bir mesaj gönderdiler: *"Bugün kaybettiğimiz halk ozanımız Neşet Ertaş ile ilgili gönderilen SMS için özür dileriz. SMS'i cevaplayarak servis–ten faydalananlardan hiçbir ücret alınmamaktadır. Turkcell."*

Tekbirli cenaze

Cenazenin Kırşehir'e götürüleceği ertesi sabah, İzmir'de çekilen bazı videolar haber sitelerine düştü. Alevî derneklerinden gelen temsilciler Ertaş'ın cenazesinin cemevine götürülmesini isterken, orada bulunanların bir kısmı buna karşı çıkıyordu. Sonuçta karşı çıkanlar galip geldi. Ancak bu tartışmanın yapılmasından neredeyse bir gün önce Ertaş'ın cenazesinin Kırşehir'deki Ahi Evran Camii'nde devlet erkânının katılımıyla kaldırılacağı çoktan kararlaştırılmıştı. Alevî dernek yetkilileri boşa nefes yoruyordu. Bu videolar dışında, bütün gün televizyon, haber siteleri ve sosyal medyada Neşet Ertaş hakkında konuşanlar, onun Bektâşiliği, Abdallığı ya da eserlerindeki arka plana dair neredeyse hiç bahis açmadı. Ertaş'ın Abdallığı buraya kadardı.

Cenaze için Kırşehir'e gidenlerin anlattıklarına göre, şehirde kulağa gelen ilk ses elbette Ertaş'ın "aydoss" nidası ve bozlakları olmuştu. Ancak cenazeye yaklaştıkça bazı grupların tezahürat şeklinde "Allahü ekber" çektikleri duyulmuştu. Müzisyen Feryal Öney bu durumu şöyle anlatıyordu:

"Bir grubun attığı 'Allahü ekber!' sloganı, milliyetçiliğin kalesi Orta Anadolu'da olduğumuzu hatırlatıyor bizlere. 'Eyvah!' diyorum, 'böyle mi geçecek bu cenaze?' Sık sık ol–masa da, ara sıra kendilerini göstererek içimizi ürpertmeyi başarıyorlar."

Sonunda Ertaş'ın cenazesi, Ahi Evran Camii'ne getirildi. Başbakan Tayyip Erdoğan, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, CHP Grup Başkanvekili Muharrem İnce, MHP Grup Başkanvekili Oktay Vural, DSP Genel Başkanı Masum Türker'in yanısıra pek çok sanatçı cenazede hazır bulundu. Cenazede konuşan Erdoğan, Kılıçdaroğlu ve Vural da yine Bektâşiliği ya da Abdallığından dem vurmadan Ertaş'ı uğurladı.

Bu sırada bir başka tuhaflık yaşandı: Cenaze namazını kıldıran Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Kamil Yılmaz'ın "biz bir son defa sizlerden, onu halihayatında tanıyan, sohbetlerine iştirak etmiş, programlarında bulunmuş, televizyonda onu seyretmiş halkımızın bir ferdi olarak, her birinizden onun halihayatında, kemal-i sıhhatinde Müslüman bir insan olduğuna şahitlik eder misiniz?" sorusu

akıllara takıldı, cemaat ilk kez böyle bir soruyla karşılaşıyordu. Cenaze sonrasında CHP'liler bu soruyu Meclis'e taşıyacaklarını söylerken, Kırşehir Belediyesi'nin "tabutu reklam panosuna dönüştürme" eleştirilerinin de aynı soru önergedesinde yer alacağı belirtildi. Cenazenin ardından Neşet Ertaş babası Muharrem Ertaş'ın ayak ucuna defnedildi. Soru önergesine ne oldu, Allah bilir...

Abdallığın binasını sorarsan

Ertaş'ın ömür boyu dillendirdiği "gara"lığı, Abdallığı ve Bektâşiliği kendisinden alınmış, halkın sanatçısı olmak için reddettiği "devlet sanatçılığı" da bu cenazeyle kendisine ısrarla verilmişti. Peki, Türkiye'yi terk ettiği yaklaşık 25 yıllık sürede hiç kimse tarafından hatırlanmayan Ertaş, devlet nezdinde neden "badem gözlü" olmuştu? AKP'nin Alevîlik ve Roman açılımının (Abdallar da bu açılıma dahil olduğu için) bu meseleyle bir ilgisi var mıydı?

Ertaş'ın ölümünden birkaç gün sonra yapılan AKP'nin 4. Olağan Kongresi'nde ekranda gösterilen dev Ertaş fotosu ve salonda "Neşet Ertaş anısına" anonsuyla çalınan türküler, AKP'nin açılıma devam ettiğini gösteriyordu. Erdoğan, konuşması sırasında bir başka Alevî ozan Aşık Veysel'in "Uzun ince bir yoldayım" sözlerini hatırlatmış, "size bir sürprizim var" diyerek önceden hazırlanan Veysel'in ses kaydını da tıpkı Ertaş gibi o anda salonda çaldırmıştı. Erdoğan, Veysel'i dinlerken çok duygulanmıştı.

Ancak bir kez daha bu ozanların Alevî ya da Bektâşiliğine dair bir vurgu yoktu. Dile getirilmese de onlar, Türk ve Sünnî, hatta AKP'li olmuşlardı. Daha evvel, AKP'nin seçimlerle değişen Alevî politikası ve Alevî açılımı üzerine bu dergide defalarca yazıldığından farksız olarak, Ertaş ve Veysel'in sazına, sözüne bu kadar değer veren bir parti, aslında tam da bunu yaparak onların Alevî ve Bektâşi oluşunu yok sayıyor, her konuda olduğu gibi onları da ehlileştiriyordu.

Dertli Kemter'in ünlü deyişinde belirttiği gibi: *"Abdallığın binasını sorarsan / Allah bir Muhammed Ali abdaldır / Hakikat ilminin aslın sorarsan / Cümle ululardan ulu abdaldır // Ben bu abdallıktan geriye kalmam / Tuttum abdallığı elden bırakmam (...) // Muhammed Kırklara beli best dedi / Ali'yi görünce Allah dost dedi / Hak Muhammed abdal olmak istedi / Muhammed Ali'nin yolu abdaldır // (...) Hem doksan bin halifenin sahabı / Hünkâr Hacı Bektaş Veli abdaldır."*

Acaba Ertaş'ın cenazesinde bu deyişi okumaya cesaret eden çıkar mıydı? Ertaş'ı toprağa Sünnî geleneklere göre gömenler, onun Abdallık binasının böyle yıkılamayacağını görmemiş miydi? Bunun cevabını, yani kendi Abdallık binasının temellerinin nasıl sağlam atıldığını, Agos gazetesinde yayınlanan eski bir söyleşisinde Ertaş vermişti zaten: *"Bektâşiyim ben, deyişler çocuğuyum. İnsanlara doğruyu onların anlayacağı şekilde söylemek gerekiyor. Şu kısa ömürde insanlar dünyaya geliyor, nereye geldiğini bilmeden gidiyor çoğu: 'Vücut ölür ama ruhlar ölmez / Bunca mahlûkat var, hiçbiri gülmez / Cehennem azabı zordur çekilmez / Azap çeken hayvanları görmeli.' Kendi doğrularımı söylüyorum..."*

Türkülerdeki günah

2008 yılının ekim ayında, bazı gazetelerde küçükçe yer alan bir haberde, Kırşehir'in Kaman ilçesinde konser veren Neşet Ertaş'ın, hemen her konserinde söylediği gibi *"Oyun havalarında ellerinizi birbirine her vurduğunuzda günahlarınız kurumuş yaprak gibi dökülürmüş. Hele bir de içinizden gelip iki oynasanız, günahkâr da gelseniz, melekler gibi dönermişsiniz evinize..."* şeklindeki sözlerine, Kaman Vaizi Rıza Korkmazgöz'den gelen tepki yer alıyordu. Korkmazgöz, Ertaş'ın internet sitesine şu mesajı göndermişti:

"Bunu söylemek sizin haddinize değil. Sonra delilsiz konuşarak Allah'a iftira ettiniz. Siz Müslüman olabilirsiniz, ama fiiliniz Ebu Cehil'e 'vay' çektirir. Acele bütün Müslümanlar için özür bekliyorum."

Kaman Vaizi, Neşet Ertaş'ı münafık ilan etmişti.

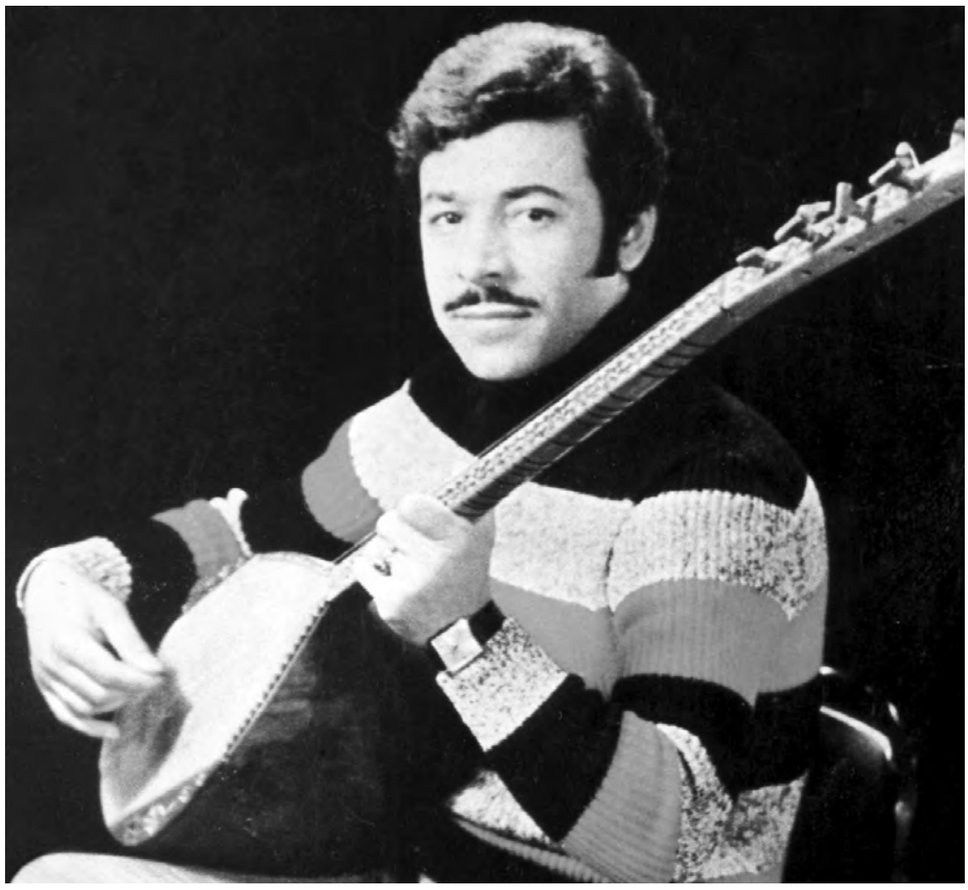
Bu haberi bize hatırlatan, Neşet Ertaş'ın ölümünden sonra Habertürk televizyonunda yayınlanan "Söz Sende" programına katılan İskender Pala'nın sözleriydi. Pala'ya göre, türkülerdeki erotizmle kadınlar aşağılanıyor ve kendisi bundan çok rahatsızlık duyuyordu: *"Türkülerdeki erotizmin kadını aşağılamasından rahatsızım. Kadınları, alınır satılır bir meta olarak gören türkülerimiz var. Düğmelerin dar geldiğini falan anlatan türküler var. Bir taksiye binseniz, taksi şoförü bu şarkıyı açsa rahatsız olmaz mısınız? Ben toplumda bazı şeylerin normalleşmesi gerektiğini düşünüyo–*

"Gönül"de gizli

Anadolu'nun dört bir yanında dağınık halde yaşayan Abdal gruplarının Kırşehir bölgesindeki bir kolundan gelen Neşet Ertaş çocukluk döneminde yokluk nedeniyle köyden köye göçtü, babası Muharrem Ertaş ile düğünlerde çalgıcılık ve köçeklik yaptı. Gençlik yıllarında yolu İstanbul'a düştü, 1957'de ilk plağını kaydetti. TRT'nin kapısını çaldıysa da, aradığını bulamadı. '60'larda plak kaydetmeye, türküler yakmaya devam etti. Asıl ününü '70'lerde, büyük aşkı Leyla'ya yazdığı türkülerle buldu, sayısız yorumcu türkülerini seslendirdi. '70'lerin sonunda geçirdiği rahatsızlık nedeniyle Almanya'ya gitti, yaklaşık 25 yıl orada düğünlerde çalmaya devam etti. Demirel'in cumhurbaşkanlığı döneminde "devlet sanatçısı" yapılmak istense de, "halkın sanatçısı" olduğunu söyleyerek bunu reddetti. 2000'li yıllarda yeniden keşfedildi, ülkeye dönüş yaptı, pek çok konsere çıktı. Kendisine bu dönemde sahip çıkanların meşrebine uygun olarak zaman zaman farklı cephelere savruldu, ancak kendi meşrebince türkü yakmayı hep sürdürdü. Ertaş'ın müzikal gücü, hem yazdığı "içli" sözlerden, hem de Abdal geleneğinden gelen bağlama tekniğini en yüksek seviyeye çıkarmasından, ister akustik, ister elektro bağlama çalsın, kendine has bir icra tavrı geliştirebilmesinden, tıpkı bağlamaya taktığı ekstra perdelerde olduğu gibi arayışına hep devam etmesinden kaynaklanıyordu. Çocukluğunda, sazı sırtında, babasıyla yola nasıl düştüyse ölene dek aynı kararlılığı sürdürdü. Abdallık "hâl"ini hep taşıdı, Teslim Abdal'ın söylediği gibi hep "engin" oldu. Tüm söylediklerinin özeti "gönül"de gizli kaldı.

Fotoğraf: Ulaş Özdemir

rum. Neşet Ertaş'ın türkülerinde de erotizm vardır. 'Bir tenhada can cananı bulunca...' diye başladığınızda istediğiniz sahneyi üretebilirsiniz. Erotizmin nezih ve serafete bindirilmiş kısmı başımla beraber, ondan heyecan duyarım, lezzet alırım. Ama kadınları aşağılayan türküleri artık radyolarımızdan çalıp söylemeyelim."

Pala'nın bu sözlerine diyecek laf çok, ancak ciddiye almaya gerek yok. Şimdilik, kendisine gelen pek çok tepkiden birini, halk müziği sanatçısı ve CHP İstanbul milletvekili Sabahat Akkiraz'ın şu cevabını verelim:

"Sayın Pala, türküler hayatı anlatır. Bugün bu kadar tecavüz, taciz, istismar, şiddet türkülerin suçu mu? Rahatsız olduğunuz duygular insana ait. Sevdiğine kavuşmayı Neşet babanın algılaması ile sizin algılamanız farklıdır. Bu da normaldir, çünkü dünyaya bakışlarınız farklı. Türkünün sözünden tahrik olmak, kadını ya da erkeği cinsel meta olarak algılamak bir zihniyet sorunudur. Davut Sulari diyor ki 'sür memelerin mezarım üstüne'. Siz bunu ağlayan bir kadının mezar üzerine sinesini kapatmak olarak algılayamıyorsanız, sorun var. Bu zihniyet bizi sokakta kadınların pantolon giymesine, hatta kolları açık gezmesine, çalışmasına, hatta ortalık yerde kadın bulunmasına götürür ki, bu zihniyeti biliyoruz. (...) Türkülere dokunmayın, onlar halktır."

Mahzuni Şerif'in "gara gardaşı"

20. yüzyılda halk ozanlığı geleneğinden bahsedenlerin tartışmasız kabul ettiği üç büyük ozan Aşık Veysel, Mahzuni Şerif ve Neşet Ertaş idi, üçü de artık hayatta değil. Şüphesiz bu listeye onlarca, hatta yüzlerce isim eklemek mümkün, ancak hem yaşadıkları döneme attıkları imzanın etkisi bakımından, hem de popüler kültürdeki karşılıkları açısından, onları diğerlerinden kısmen ayrı bir yere oturtabiliriz. Alevî, Bektâşi ve Abdal olan bu üç ozanın ikisinin adının AKP Kongresi'nde geçtiğini ve türkülerinin tüm salona çalındığını belirtmiştik. Mahzuni Şerif'in kongrede adının geçmemesinin nedeni, politik olarak çok daha net ve sert bir yerde bulunması mıydı acaba?

Bu soru kafamızı meşgul ederken, aklımıza, 2000 yılında, tam da Neşet Ertaş'ın yurda döndüğü dönemde Roll dergisinde yaptığımız geniş söyleşi geldi. Ertaş'a, o dönemde neleri dinlediğini, kulağına nelerin hoş geldiğini sormuştuk. O da gerçek mânâda örnek soruyorsak Mahzuni'yi dinlediğini söylemiş ve anlatmıştı: *"Mahzuni'yle tanışmamız çok uzun yıllara dayanır. Aşağı yukarı benden sonra gündeme geldi Mahzuni. Ankara'da tanıştık. Benim gezdiğim yerler ayrıydı, onun gezdiği yerler ayrıydı. O gezdiği yerlere göre yürüdü, ben gezdiğim yerlere göre yürüdüm. Aynı duygunun iki kardeşiyiz biz onunla. Ama o yolunu başka yöne çevirdi, benim yönüm başka. Ama en sonunda kardeşlik duygusu birleşti, bir araya geldik. (...) İkimizi alırsak bir noktaya, her ikimiz de insanlık için, cehalete karşı mücadele ediyoruz. Ben fazla kelime bilemem. Bilmem azdan çok anlar mısınız? Anlarsınız herhalde. İşte böyle. Her kim olursa olsun, beyni özel bir yere saplanıp kalmayan tabii, hepisi insanlık içindir. Bir kelime üretiyorsak, insanlık için."*

Ertaş, aynı dönemde Sümer Ezgü'nün sunduğu canlı yayınlanan bir televizyon programına konuk olmuş, aynı programa telefonla Mahzuni Şerif katılmıştı. Birbirini candan seven iki ustanın mutlulukları, karşılıklı söyledikleri içli "can", "dost" ve "gardaş" sözlerinden anlaşılıyordu. Mahzuni Şerif o programda, ozanlığının ne kadar güçlü olduğunu konuşmasıyla da kanıtlamış, Ertaş ve kendisi hakkında şunları söylemişti: *"Neşet Ertaş, Anadolu kır geleneğine ait müzik kültürünün en sağlam mızrabı ve en içli seslerinden başta gelenidir. Acıdır ki, ülke koşullarının amansızlığı, bu misyonun ağır toplarını bir yandan pare pare gurbete yollarken, sılada kalanları da kendi kuralları içinde ezdi yaraladı ve üstüne üstlük içinden doğduğu o muhterem Anadolu halkı da bu değerlere yeteri kadar maalesef sahip çıkmadı, çıkamadı. Sevgili Neşet Ertaş'la neredeyse, hemen hemen aynı pınardan gelmekteyiz. Tek farkımız, birimizin yurt sevgisinde birazcık siyasetle ilgilenmesi, ozan kültürüne verdiği yoğunluğun ağır basmasıdır."*

Bunun ardından, Neşet Ertaş'ın yurda dönüşünü "Mahzunice" anlatmak isteyen Şerif, şu dizeleri söylemişti:

"Bülbül hayli oldu bağdan gideli / Uzak bağda öten Neşet hoş geldin / Aşıkların hepsi haktan badeli / Gözümüzde tüten Neşet hoş geldin // Sen bizim ovaya türküler ektin / Ektiğin türküden çektin ha çektin / Gönül dolusunu gurbete döktün / Bir gelip bir giden Neşet hoş geldin // İnce ince gurbet yakar insanı / Sıladan ayrılmam derdin ha gardaş hanı / Güzel toprağımın ey bülbül canı / Gamlı gamlı yatan Neşet hoş geldin // Serin olur Ilgaz dağının başı / Seninle çok yedik ekmeği aşı / Mahzuni Şerifin gara gardaşı / Bir doğup bir batan Neşet hoş geldin."

"Oyun havalarında ellerinizi birbirine her vurduğunuzda günahlarınız kurumuş yaprak gibi dökülürmüş. Hele bir de içinizden gelip iki oynasanız, günahkâr da gelseniz, melekler gibi dönermişsiniz evinize..."

1938 doğumlu "gara" Neşet Ertaş'ın kendisinden bir yaş küçük "gardaşı" Mahzuni Şerif'i 2002 yılında kaybettik. Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesine, Alevî-Bektâşi ritüellerine uygun bir şekilde defnedilen Şerif, Ertaş'a çok yakın bir mesafede yatıyor. Aynı pınardan beslendiklerini defalarca dillendiren bu iki çınarın gönüllerinin –her ne kadar Ertaş'ın Bektâşiliği ve Abdallığı "resmiyette" kabul görmese de– "serçeşme"nin aktığı dergâh olan Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Bu bağlılığı soranlara cevabı yine "Mahzunice" verelim:

"Hacı Bektaş yolu ulu bir yoldur / Çamura basarak toz etmesinler / Hakka gidenlerin hepsi kuldur / Bizi bu dergâhtan yoz etmesinler // (...) Şu ülkede sonu gelmez yalanlar / Bu kadar mazlumun hakkın alanlar / Kendi kör nefsine secde kılanlar / Yanmış yüreğimi köz etmesinler..." ✚

KENDİ DİLİNDEN NEŞET ERTAŞ

İnsanlar kendini bilebilseydi

Bin dokuzyüz otuzsekiz cihana / Kırtıllar köyünde geldin dediler / Babama Muharrem anama Döne / Dediysen atayı bildin dediler

Köyün etrafında meydana gelen çalı çırpıyı erkenden tırtıllar yiyip bitirdiği için oraya esasen Tırtıllar derlermiş. Köy dediysem öyle büyük bir şey anlaşılmasın, küçücük, en çok on beş - yirmi hanelik bir yer. Tırtılları da Kırtıllar'a çevirmişler, işte burada doğmuşum.

Dizinde sızıydı anamın derdi / Tokacı saz yaptı elime verdi / Yeni bitirmiştim üç ile dördü / Baban gibi sazcı oldun dediler

Doğduğum gün sazı göbeğime koymuşlar, babama da "bir oğlun oldu" demişler, "bir saz çal..." Yani dünyaya geldiğim günden itibaren babamın sazı kulağımdan kalbime girmiştir. Babamla beş yaşımdan itibaren böyle sanat arkadaşlığına başladık geceli gündüzlü. Babamı ruhen olduğu gibi ben kendimde hissediyorum bütün duygularını. Çaldığım havaların yüzde doksanında, babamın duyguları, etkileri vardır.

Sen de bir insansın insanlar gibi / Haksız kazanç ile sürmedin demi / İnsanlığın kuralları böyle mi / Zengin isen ya bey derler ya paşa / Fukara isen ya Abdal derler ya Cingan hâşâ

Abdallarda beş-altı yaşına gelen erkek çocukları düğünlere götürmeye başlarlar. Önce boş durmaması için bir zil verirler eline. Köçeklik yapılırdı bizim memlekette. Erkek çocukları böyle başlardı, biraz büyüyünce kaşıklarla oynarlardı. Bu süre içinde bizim cemlerde, cemiyetlerde nasıl oturulur kalkılır, gözlemlerlerdi. Yaş 11-12'yi geçtikten sonra da kabiliyeti gereği saz, keman, davul, birini alır, devam ederdi. Hiçbirine yeteneği yoksa köçekliğe devam ederdi. Babam da ustasından dinlediği türküleri, bozlakları havalandırarak başlamış. Kendisi cemlere zakir olarak katılırdı. Dedenin yanında Pîr Sultan Abdal'dan, Hatayî'den deyişler çalıp söylerdi. Cem dışında semah çalıp söylemezdi. Düğünlere gidilince, dışarıya göre hareket edilirdi. Karacaoğlan, Âşık Kerem gibi Abdal kanalından gelen ozanların türkülerini havalandırırdı. Abdal geleneği çok eskilere dayanan bir kanaldır. Her vardığımız yerde "Abdallar geldi, Abdallar gitti" derlerdi; artık üstlenmiştik bunu. Ülkemizdeki çeşitli milletleri sayarlar, en son "Cingan" derlerdi. Biz Cinganlardan bir önce gelirdik; "Dertli Yoldaş" adlı türkümde de söylemiştim: "Zengin isen ya bey derler ya paşa / Fukara isen ya Abdal derler ya Cingan hâşâ." Bize de davul-düğün çalgıcıları, Abdallar derlerdi. O dönem pek bilemezdik ama, sonradan okuduğumuza göre Horasan'dan gelirmiş Abdallar.

Bir günden bir güne sormadım seni / Kör imiş gözlerim görmedi seni / Boşa Mecnun eylemişim ben beni / Hata benim günah benim suç benim

Bir insan, bir genç aşık olmuş ise birisine, o aşkı yüreğinden söküp atmadan, artık kolay mıdır bilmem sökülmesi de, onu yüreğinden tamamen silip yok etmeden, bir başkasıyla evlenmek için elinden tutmasın. Ben bunu bilmeden yaptım! Çünkü ben yüreği yanık bir aşıktım. Aşık olmadan evlendim. Aşık olmadan evlenince de, karşı tarafa mutluluk veremedim. Ama bu arada çoluk çocuklar oldu, kız oldu, oğlan oldu. Bunlar oldu ama ben veremedim. Bu eksiklik bende idi... Böylece "Kendim Ettim Kendim Buldum" türküsünü çağırdım. Kendimi bildikten sonra da "Hata Benim" isimli kaseti sırf onun için söyledim, kendimi bildiğimde. O zaman kendimi bilmiyordum, cahildim. Ve ayrıldık. Ayrıldık ama, ben çocuklarımdan vazgeçmiş değilim. Gölgem yine üstlerindeydi.

Sanki Mecnun gibi attın çöllere / Sen düşürdün beni dilden dillere / Bıraktın garibi gurbet ellere / Gelip de sormadın bir kere halimi kader

İnsan bir dünyadır. İnsanın kafasının içine bütün bir dünya her şeyiyle giriyor da, yer bile işgal etmiyor. Almanya'da yaşamışım, orada yaşamışım, burada yaşamışım, benim için fark etmiyor. Dünya benim beynimin içinde. Her yeri olduğum yerden görebiliyorum. Burada ne isem orada da oyum. Zaten doğduğum günden beri gurbetteyim. Bir türkü var ya, "ben gurbete, gurbet bana alıştı" diye. Her yerde aynıyım. Almanya beni değiştirmiş değil.

Dost elinden gel olmazsa varılmaz / Rızasız bahçenin gülü derilmez / Kalpten kalbe bir yol vardır görülmez / Gönülden gönüle gider yol gizli gizli

Her şeyin gerçekten inceliği güzel oluyor, hoşa gidiyor. "Kaba", "kabalık" kelimeyle bile hoşa gitmiyor. Ama kabanın da içinde bir tad, bir güzellik var. O da yalansız oluşundan gelir. Yeter ki yalansız olsun kelimeler, sözler. Hangi dilde söylenirse söylensin, hangi şekilde söylenirse söylensin, içinde yalan olmasın. Asil olan o, gerçek olan o. Samimi ve yalansız olduktan sonra inceltmeye gerek yok.

Yardan ayrı düşeli geçmiyor günler / Hastadır garip gönlüm durmadan inler / Dertlinin çaresini Mecnun'un Leyla'sını / Garibin yarasını sarmıyor eller

Bozlak feryattır, ağlamaktır, haykırmaktır. Hani birinin oğlu ya da kızı ölür, onu tutmanın imkânı var mı? O insan bağıracak, yüreğindeki acıyı dışarı atacak, ağıtla aktaracak yüreğinin acısını. Bozlağın çıkış noktası acı hadiselerdir. Bir hava insanı hislendiriyorsa kendine getirir insanı. İnsanlar zaman zaman acı havalar dinlemeli. Bozlak başlı başına bir avazdır. Notasız, doğal, içten gelerek, insanın içinde olup da diyemediğini bağırarak dışarıya vurmasıdır. Bozlak yürekten gelen duygunun aktarımı ise, bunun gidişi diye bir şey olmaz. Yüreğinde bir şey olmayan neyi aktaracak ki? Yüreğinde olan ancak bir şeyler aktarabilir. Aktarılanların yüreğinde de bir şey yoksa, ona aktarılan da boşunadır. Bozlağın kanalını kurutmamak lâzım. Ta Kerem'den, Mecnun'dan beri yanık sesli insanlardan akıp geldi bozlak. Öyleyse bundan sonra da bu kanalları beslemek lâzım.

Bu ayrılık sana da mı kâr etti / Ağla sazım ağlanacak zamandır / Bu ayrılık her günümü zar etti / Ağla sazım ağlanacak zamandır

Farklılığı, üstünlüğü hiçbir zaman kabul etmem. Ben ayaklar turabı, gönül hizmetçisi bir insanım. Babalarımız zamanında öyle düzgün bir saz bulmak imkânı yoktu. Bizim zamanımıza gelince imkânlar çoğaldı. Ben bu arada arayış içine girdim. Babalarımız çöğür düzeni çaldığı halde, tamburayı düşündüm ben. Kendimce, kendi ruhuma göre aradım sazın sesini. Düz göğüs, oyma saz, alt teli, orta tel, üst teli çift ses olarak düşündüm. O sıralar sırma tel yoktu, sarı tellerle bunları icra etmeye başladım. Sonra sırma teller de oldu. Bu benim sazı ruhen arayışım ve ruhuma göre buluşum oluyor. Ben böyle seviyorum.

Yâr gönlünü bilenlere / Yâr elinden gül gelir / Yâr gönlünü bilmeyene / Yârdan acı dil gelir

Bildiğiniz gibi biz Bektâşiyiz. Cemevinde kadın-erkek hep beraber bir arada oluruz. Camide imama, cemde dedeye uyulur. Dedenin talimatı üzerine cem devam eder. Dedenin yanında zakir denilen ozan deyişleri söyler... Eski ozanlarımızın bugüne gelen deyişlerinin içinde örneğin "pîr" kelimesinin aldatıcı olduğunu düşünenler var. Tüm gelmiş geçmiş ozanlarımız ne derse desin ben bu kelimenin "yâr" anlamında olduğunu açıklamak istiyorum. Aşık Veysel, "Benim sadık yârim kara topraktır" demiş. Bana da sorarsanız ben de toprak derim. Varolan her şeyin aslı topraktadır. Yediğimiz, içtiğimiz, ayımız, güneşimiz, canımız topraktadır.

İki büyük nimetim var / Biri anam biri yârim / İkisine de hürmetim var / Biri anam biri yârim

Garip mahlasını hâlâ kullanıyorum. Sözleri tamamlanmadığı için bazen kullanmadıklarım oluyor. Plaklar kısa olduğu için, üç dakikada, dört kuplelik bir şiirin ancak iki kuplesini okuyabilmişim. Mesela "İki büyük nimetim var". Bunun içinden ya iki beyit söylemişim ya da üç. Aslında dört beyitti. Yeniden kasete okuduğumda dört beyit olarak okudum. Benim türkülerimin içinde bir "garip" kelimesi geçer. Ama belli bir yeri de yoktur garibin. Bakarsın başında, bakarsın ortasında, bakarsın sonunda geçer.

İnsanlar kendini bilebilseydi / Dünyada haksızlık kavga olmazdı / İnsan doğan insan ölseydi / Belki de dünyada hayvan kalmazdı

Ozanlar zinciri birbirine bağlıdır. Gelmiş geçmiş hepimiz birbirimize bağlıyız. Hepimiz insanlık için varız. Kerem ölüp gitmişse bir sözü var onun. Karacaoğlan'ın, Pîr Sultan'ın bir sözü var. Bunlar öldü diye hep öyle gidecek değil. Ben de gelmişim, babam, öteki de gelmiş. Herkes kendi geldiğini kendi söylerse... Öteki o kadar şiir yazmış. Onların öylece ölüp gitmesi mi lâzım? Ha ben kendi sözümü söylemişim, ha Pîr Sultan'ın sözünü söylemişim, ha Karacaoğlan'ın sözünü söylemişim. Hiç değişen bir şey yok. Öz aynı. Sadece yüz değişiyor. Ama ne var ki, insan kendi zamanına göre gördüklerini kendisi yazma, söyleme ihtiyacı hissediyor. O zamanını görmüş, zamanına göre söylemiş, ben de zamanımı görmüşüm, zamanıma göre söylemişim, ama bu zamana uyarlanan bir sözü varsa öteki ozanın, Pîr Sultan'ın, Karacoğlan'ın hazırda, ha o söylemiş, ha ben söylemişim. Dikkat ediyorsanız, hiçbir türkümün içinde adım, soyadım yok. Babam da aynıdır. Hiçbir türküsüne sahip çıkmamıştır.

Kerem'den Mecnun'dan Kamber'den beri / Sevda çeken bilir gönüllü yâri / Kapını çalmadan ölüm haberi / Sev seveni gözün açık gitmesin

Dünyada insanoğlundan başka hiç kimse korkusuzca, sekiz saat kana kana uyuyamaz. Aslan bile kana kana uyuyamaz. Demek istediğim, "insanlar buna mânî olmasın" dediğimiz türkülerimiz bunlar. Türkü üretilmez mi? İşte sana türkü! Hep anaların mı ciğeri yanacak da türkü yakacak? Başka ciğeri yanan yok mu? Aşıklar olmasa aşkı kim ilan ederdi? Her kim olursa olsun, aşkı tanımayan aşktan bahsetmesin.

Arifçe bir kelâm ettin / Gevherleri talan ettin / Sen de arif olup gittin / Eğer garip oldu isen

Yine bizim aşiretten birinin babası ölmüş, başsağlığına gelenlere babasını şöyle anlatıyormuş: Benim babam bir ölüm öldü, bir elinde rakı, bir elinde esrail! Allah böyle ölümü herkese nasip eylesin... ✚

KAYNAKÇA

Haşim Akman, "Gönül Dağında Bir Garip / Neşet Ertaş Kitabı" (İş Bankası Kültür, 2006) — Bayram Bilge Tokel, "Neşet Ertaş Kitabı" (Akçağ, 1999) — Öner Özcan, "Neşet Ertaş, Yaşamı ve Bütün Türküleri" (Simurg, 2001) — Ulaş Özdemir - Derya Bengi, Roll, sayı 39, Şubat 2000 — Metin Solmaz, Müzük, sayı 4, 1996 — Erol Mutlu - Ulaş Tosun, Agos, 4 Nisan 2008

AKİF KURTULUŞ'LA "MİHMAN" ÜZERİNE

Alt kattaki gitar çalan çocuk

Şiirleriyle, edebiyat sorunları üzerine denemeleriyle, aynı zamanda futbola ilgisiyle tanınan Akif Kurtuluş, ilk romanını yazdı. "Mihman", İletişim Yayınları tarafından "bir aşk romanı, lirik bir siyasî polisiye" olarak sunulmuş. Kurtuluş'un dile ve kurguya hâkimiyetinden başka, "Mihman"da otuz yıldır süren kanlı buhranımızın fotoğrafı ve o fotoğrafın arabı var.

Söyleşi: İrfan Aktan

"Mihman"da, Türk üst-orta sınıftan, geçmişlerinde aktif olarak solda yer almış karakterlerin Kürt sorunuyla karşılaşmasıyla oluşan "ortamı" çok iyi resmediyorsun. Her karakterin hikâyesi farklı elbette, ama olaylar tüm hikâyeleri birbirine bağlıyor. Bugün, farklı alanlardaki toplumsal, siyasal çatışmalara yakından baktığımızda da alttan hep Kürt meselesinin çıktığı görülüyor. '60'lı, '70'li yıllarda sol hareketlerde yer alan orta sınıf Türkler Kürt meselesine nasıl bakıyor?

Akif Kurtuluş: Bu sınıfların bu sorunla bir yüz yüze gelme biçimi var tabii. Ne var ki, bu yüz yüze gelme veya karşılaşma milliyetçilikten arî değil. Türk orta sınıfının yaklaşımı meseleyi anlamaya matuf bir bakış açısıyla gerçekleşmiyor ne yazık ki. Romandaki bazı karakterler üzerinden dörtte üç oranında "iyimser" bir bakış getirdiğimi, "bakın, böyle bir bakma biçimi de var" demeye çalıştığımı söyleyebilirim. Ama gerçek hayatta yaygın olarak gördüğüm, ne yazık ki böyle değil.

"Mihman"daki Avukat, sevgilisi ve eşi dostu, Kürt meselesine vatan-millet söylemi dışında, "insanî" bir perspektiften bakıyor...

Evet, çünkü Türkiye'de bu insanlar da var.

Otuz yıldır bir savaş var ve bu insanlar ortalıkta pek görünmüyor. İnsanî çözüm isteyen Türk orta sınıfının bu mensupları nerede?

Doğrusu, bunu izah etmem kolay değil. Romandaki bütün karakterler bir anlamda benim aslında. Ama, askerdeki oğlu ölen Nalân'ın barışçı sesi niye bu toplumun sesi olamıyor? Niye Avukat, PKK'lilerce kaçırılıp bırakıldıktan sonra öfke kusmuyor? Niye PKK'lilerce misafir edildiği için teşekkür ediyor? Bunlar var, ama toplumda baskın olan hal bunları görünmez kılıyor, çünkü ağır bir ayrımcılık var. Avukat'ın veya Nalân'ın bakış açısı toplumda baskın olsa, zaten şu an Türkiye başka bir iklimi yaşıyor olacaktı. Milliyetçi cenahın sesi daha gür çıkıyor, çünkü "Mihman"daki karakterler yeterince politik özne olmuyor veya olamıyorlar. İnsanların vicdanlarıyla baş başa kaldıklarında, bu topraklarda ölen gençlerin annelerinin sadece İzmir'de, Kayseri'de, Trabzon'da yaşamadıklarını teslim etmeleri gerekiyor. Diyarbakır'da da, Dersim'de de, Hakkâri'de de çocuklarını yitirmiş anneler var ve daha fazlalar. Doğrusunu istersen, bu hakikat de artık çok konuşulur oldu. Ama mevcut militarist hava ve öfke toplumun yatışmasına, barışa ikna olmasına müsaade etmiyor. Romanı okuyan bir arkadaşım, "yahu iyi tamam, Öcalan'a 'bebek katili' filan demiyorsun ama, bu kadar da yumuşak göstermemeliydin" dedi. Mesele Öcalan'ı yumuşak veya sert göstermek değil ki, mesele, meseleyi anlamaya çalışmak. Ben dağdaki gerillayı da konuşturdum ve bunu yaparken onu anlamaya çalıştım.

Romanın en etkili unsurlarından biri de gerillaların dilini, üslûbunu, seçtikleri sözcükleri çok gerçekçi aktarman. Bu dile nereden vakıf oldun?

Valla ben bunları yerin yedi kat dibinden çıkarıp aktarmadım. Birazcık bu alanda çalışan herkes bu dile vakıf olabilir. Benzer biçimde, insanlar isteseler, dağdaki insanların mesele ettikleri şeyi de anlayabilir. Dağdaki gerillaya "birazdan mermi yiyecek askerin yüzü, anladım ki maskesiz tek yüzdür, insanlığın gerçek yüzü odur" dedirtmek için çok fazla çabaya gerek yok. Bir parça vicdanımızın olduğunu hatırlayalım, yeter. Bizim tek mülkümüz vicdanımız.

"Vicdan" derken neyi kastediyorsun?

Kesinlikle şefkati değil! Trabzonlu bir asker annesiyle Diyarbakırlı bir gerilla annesinin acısını anlamaya çalışmaktan bahsediyorum. Kimse kimseyi sevmek veya onaylamak zorunda değil. Ama ortada bir şiddet var ve meselemiz bu şiddet ortamının nasıl son bulacağı.

Nasıl son bulacak?

Hayatı siyasetle geçmiş biri olarak burada siyasî bir reçete sunma peşinde değilim. Bu siyasî reçete İmralı'yla, Oslo'da oluşturulmaya çalışılabilir. Ama sokakta dolaşırken, kahvede otururken, sevişirken bile, oturup bir düşünelim. Bu şiddet daha ne kadar devam edecek? Ben bu soruyu sormayı öneriyorum.

Öcalan'ı fazla yumuşak göstermeni eleştiren arkadaşına karşı olarak, bizim bir arkadaşımız da "Mihman"da operasyon

Fotoğraf: Muhsin Akgün

sırasında öldürülen er Yusuf'u "masum" göstermene itiraz etmişti. Ona göre, bölgedeki askerleri zorla savaştırılıyor göstermek çok naif bir bakış. Bu eleştiriye ne diyorsun?

Erler de savaşın özneleri tabii ki. Ama ben bir asker veya gerilla romanı yazmıyorum. Bu pozisyonuyla hesaplaşabilenleri, bundan rahatsız olabilenleri aktarmaya çalıştım. Yusuf'un annesi demiyor mu zaten: "O çatışmada hayatını kaybeden iki gerilla benim oğlumdan önce öldürüldü. Benim oğlumu masum kılan nedir acaba?" Ve utanıyor kendisinden. O arkadaşın yorumunu değersiz görmüyorum, ama kendi yorumunun yanıtını da "Mihman"da bulabilir.

Bu iki yorum farkı ayrışmanın keskinliğini de gösteriyor. Örneğin, Sırrı Sakık'ın oğlunun intiharının ardından sosyal medyada yükselen "oh olsun"lar, Nalân gibi karakterlerin sorgulayışını da görünmez kılıyor...

Savaş elinde silah olan aktörler tarafından yürütülmüyor sadece. Şiddet dili de sadece elinde kalaşnikof veya M-16 tutanların dili değil. Bu toplum şiddetin diliyle konuşmaya alışmış. Sırrı Sakık'ın oğlunun intiharı üzerine twitter veya facebook'ta gördüklerimiz yeni mi, değil; sadece kahredici. Bu toplumda en yaygın dil, şiddet dili. "Mihman"daki bazı ifadelerin çok naif bulunabileceğini öngörüyordum. Bundan hoşnutsuz da değilim. Evet, naif bir yaklaşım gösteriyorum, ama bu bakış küçümsenmeli mi, bilemiyorum.

Suriye tezkeresi sırasında twitter "savaşa hayır" sloganlarıyla sarsıldı. Bu ülkede otuz yıldır savaş sürüyor. "Oğlumu Suriye'deki savaşa göndermem" diyen bir anne, "Oğlumu Güneydoğu'daki savaşa göndermem" demiyor veya diyemiyor.

Halen cezaevinde olan Hatip Dicle, 2000'lerde verdiği bir mülâkatta mealen "bizim esas olarak ölen askerlerin ailelerine ulaşmamız, onları örgütlememiz lâzım" demişti. Dicle'nin bu sözlerine yaygın medyada büyük tepki gösterilmiş, bunun sinsi bir planın parçası olduğu söylenmişti. Çocuklarını yitiren aileleri barış etrafında bir araya getirme konusunda çok geç kalınmadı mı?

Hatip Dicle'nin o günkü sözlerine şimdi daha çok ihtiyacımız var. Türkiye annelerin acılarını anlamak istemediği için Hatip Dicle'nin o sözü üzerinden komplo teorileri kuruluyor. Savaş zaten bu nedenle sürdürülüyor. Suriye tezkeresi sırasında twitter "savaşa hayır" sloganlarıyla sarsıldı. Ee, bu ülkede otuz yıldır savaş sürüyor. "Oğlumu Suriye'deki savaşa göndermem" diyen bir anne, "oğlumu Güneydoğu'daki savaşa göndermem" demiyor veya diyemiyor.

Kitapta Kürt sorunundan ziyade Türk sorununa işaret ediyorsun. Nedir Türk sorunu?

Türklerle Kürtler barışmadan bu ülkede mutlu bir yaşam tesis etmemizin imkânı yok. O nedenle bu bir Türk sorunu. Bu çok bencil bir okuma olarak görülebilir. "Sen kendi mutluluğun için mi bu sorunun çözümünü istiyorsun?" diye sorulabilir. Evet, tam da mutlu olmak için bunu istiyorum. Bu ülkede arkadaşlarımla aynı haklara sahip olarak yaşamak istiyorum. Benim haklarıma Kürtlerin de sahip olmasını istiyorum. Türk sorunu, eşitliği istemeyenlerin yarattığı bir sorundur. Kürt sorununu doğuran Türk sorunudur. Kırk yıl önce, arkamdaki sırada oturan sınıf arkadaşım Kürt olduğunu söyleyemiyordu. Şimdi Gümüşlük'te bir Kürt işçi bana diyor ki, "ben Vanlıyım, Kürdüm, ama bizim terör örgütüyle ilişkimiz olmaz". Bunu söylemek zorunda hissediyor kendini. Ama beş-on gün sonra aynı işçi dağa çıksa, hiç şaşırmam. Bu toplum ikiyüzlü olmayı seviyor. Kürtler ise "ben artık ikiyüzlü değilim, kendimi saklamıyorum ve ayağa kalkıyorum" deyince, otuz yıldır süren savaş başladı. Türkler ise bu meseleyle yüzleşmediği için ikiyüzlü kaldı, kalıyor.

Türkler içinde Kürtlerin müttefiki kimler?

Benim gibiler. Benim de müttefikim Kürtler, Ermeniler, 6-7 Eylül'de gadre uğramış Rumlar. Onlar da beni öyle görürlerse, ne mutlu bana. Az veya çok, görünür veya değil, sonuçta biz varız. Bu romanı yazarken çok zorlandım. Yaşarken zaten zorlandığımız bir meseleyi yazarken çok daha zora düşüyoruz. Sayıca az olmamızın sebebini şiddet sarmalında olmakla açıklayabiliriz. Öte yandan, bu ülkede Kürt algısı da değişiyor. Bunu kendi ailemden de gözlemliyorum. "Kürten evliya, koyma avluya" lafını en azından aile çevremde artık duymuyorum. Az önce müttefikten söz ettik ama, bunu düzeltmem lâzım. Müttefik filan değiliz, kardeşiz. İnsan kardeşiyle ittifak kurmaz. Adı üstünde, kardeşiz. 53 yaşındayım. Kendimi bildim bileli, bu ülkede Kürtlerin Kürtlükten vazgeçmedikleri takdirde çok kötü şeyler yaşadıklarına tanığım. Niye böyle? Bu soruyu siyasî olarak sormuyorum. Basit bir soru bu. Niye böyle? Aslında, bu sorunun hepimiz farkındayız, ama Türkiye ikiyüzlülerini seviyor.

Bu "ikiyüzlülük" Türkiye'ye mi özgü?

Bu, bütün ulus-devletlerin sorunu. Önce devlet kurup sonra yurttaş yaratmaya çalışırsan, buraya varırsın. Kürtler de bunu ancak silahla bu ülkeye göstermeye çalıştılar.

Gösterebildiler mi?

Otuz yıldır savaşan ve yenilmeyen bir örgüt var. Sonuçta, Oslo'da devlet bu örgütle masaya oturmak zorunda kaldı.

PKK belki devleti o noktaya getirdi ama, toplum hâlâ aynı soruyu soruyor: "Kürtler ne istiyor?"

"Mihman" vesilesiyle konuşuyorsak, toplumun bu sorusunun sebebini orada aktarmaya çalıştım. Bunun dışında, siyaseten bir söz almam gerekiyor ki, bundan da gocunmam. Ama yanıt belli, toplumun ikiyüzlülüğü...

Romandaki Avukat, istihbaratçı Mehmet Fuat ve Başkaleli muhbir Nezir karakterlerinin buluştuğu nokta belki bunu açıklamak için elverişli olabilir. Bu üç karakter aslında insanî olarak birbirinden çok uzak yerde değil. Kürt meselesi bağlamında ise bir anda apayrı uçlarda konumlanabiliyorlar. Bu ayrışmayı nasıl değerlendirmek lâzım?

Siyasetin ayrıştırıcı bir dili var, ama bu üç karakter de aslında o dile teslim olmamış, o dille sorunlu insanlar. Nezir'in meselesini daha fazla öne çıkarmaya çalıştım. İstihbaratçı Mehmet Fuat (Müdür) ile Nezir aslında sınıf arkadaşı. Mehmet Fuat'ın ilkokulda dayak yemesine sebep olan, Nezir'in onu ispiyonlaması. Nezir "öyle bir şey yapayım ki, bu şehri unutamayayım" diyor ve Mehmet Fuat'ı

☛ altını çizdik ✍

Keledoş ve HPG misafiri

MÜDÜR

Köyüne ilk defa gelmeme çok şaşırmıştı Nezir. Zaten bunu saklamadı. Veda etmeye geldiğimi sandı. Haklıydı. Benim nerede ne yapacağım belli olmazdı. Nezir bilirdi bunu. Bu kadar nizamî olmayışımın ne anlama geleceğini de bilirdi.

Köyün Van tarafından giriş yolu bozuktu. Başkale'ye yakın taraftaki yoldan girdim. Okulu geçip camiyi soluma alarak yokuşa vurup yirmi metre sağda arabayı park ettim. Arabadan çıkar çıkmaz Nezir'in sesini duydum: "Hayırdır Müdür, veda etmeye geldin?"

Nezir'in sorusu hoşuma gitmişti. Kararımdan emin oldum. Döner dönmez dilekçemi verip, otuz beş yıl ömrümü adadığım meslekten ayrılacaktım.

İsmimin [Mehmet Fuat] kaderini çizdiği çocuklardan biriydim ben. Babam, babası gibi sevdiği komutanının adını vermişti bana. Adapazarı'nda liseyi bitirip Ankara'ya İktisadi Ticari Bilimler'e kayıt yaptırmak için geldiğimin ertesi günü, bana hiçbir şey sormadan adaşımın karşısına çıkarmış ve "komutanım" demişti, "oğlunu getirdim". Ne de olsa Makam'dan torpilliydim. Teşkilat'a girmiştim bile. Şimdi Başkale'nin bir köyünde bu maceramın sonuna gelmiştim.

"Doğrudur Nezir" dedim, "artık yolun sonuna geldim". Hemen sofraya oturduk. Keledoş, çiğ köfte ve rakı hazırdı. Kaşığı keledoşa sallarken, "kavurmayı bol tutturmuşunuz" diye takıldım. "Bir de yeşil mercimek az, buğday da iyi dövülmemiş."

"Keledoşun tarifini yiyen yapar Müdür," dedi, "seni görmeyeli, ağzının tadını unutmuşum". Rakı kadehimi, onun su bardağına tokuşturdum: "İyi kötü yirmi yılımıza, Nezir!"

DELİLA

Tepeci telsizden haber verir vermez Dağlar ve Siyabend, işaretimle yola indi. Aynı anda Dicle ve Halil'in hareketlendiğini gördüm. Her iki tarafta yolun boş olması şansımızaydı. Kendime kahrettim. Her iki taraftan da birkaç araçla birlikte gelmesi ihtimalini hesaba hiç katmamıştım. Yaptığım, affedilmeyecek bir acemilikti. Hiç olmazsa hedef araba geçer geçmez arkayı kesecek bir mangayı en azından yolun Başkale tarafına koyabilirdim. Gücümüz buna uygundu. Bunu her şey bittikten sonra raporuma yazmaya karar verdim.

Bulunduğum yükseklikten, yeşil arabanın yanaştığını izleyebiliyordum. Hedef beş yüz metre kadar bize yanaştığında, yirmiye kadar saymadan Siyabend düşmanı almış olacaktı. Ona kadar saydıktan sonra, ben de hızla yola inmeye başladım.

Arabanın kapısını açar açmaz, "HPG güçlerinin misafirisiniz" dedim, "bize zorluk çıkarmayın. Ayrıca yanınıza hiçbir şey almıyorsunuz."

İzmir'de Altay maçından çıkan taraftarlarla cezaevlerindeki açlık grevlerine dikkat çekmek isteyen BDP'liler karşılaşınca arbede çıktı. Akif Kurtuluş: "Türk alt sınıfları milliyetçilikle malûl. O bakımdan Kürtlerle barışmaya çok yatkın değiller. Türkiye'de işçi sınıfının örgütlü gücü, DİSK dâhil, kırılmıştır. Sendikalar bürokratik devlet aygıtına dönüşmüş durumda. Bu açıdan, alt sınıfların bu meseleyi kucaklayabilecek bir yapıya ve sosyolojiye sahip olmadığını düşünüyorum."

ispiyonluyor. Aradan yirmi yıl geçmiş, karşılaşıyorlar. Nezir yirmi yıl sonra sınıf arkadaşıyla karşılaşıyor, ama hatırlanmıyor. Hatırlanmak için bir yirmi yıl daha, bir şekilde yamacında, kıyısında duruyor sınıf arkadaşının. Bu bence çok derin bir kimlik meselesi, her türlü siyasî meselenin ötesinde. "O ihaneti yaşamış birisi olarak nasıl beni hatırlamazsın" diyor Nezir. Kendi yazdıklarıma hiç âşık olmadım, ama hâlâ Nezir tüylerimi diken diken ediyor. Kürtlerin kimlik meselesinde nerede olabileceğinin anlaşılmasını istiyorum. "Mihman"da, Avukat PKK'lilerce serbest bırakıldıktan sonra Van'daki savcılıkta ifade veriyor. Dışarı çıktığında onu bir kalabalık bekliyor. Avukat bu atmosferi yıllar önce Mamak'tan bırakıldıktan sonraki görüntüyle karşılaştırıyor. O zaman etrafında kimsecikler olmamıştı. Kabalıkta kendisini bekleyen Vanlı avukat Sait var. Sait "eyvah, Avukat acaba Kürtler hakkında verip veriştirecek mi" diye tedirginlik yaşıyor. İşte bunun altının çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sait, Avukat'ın bırakılması için çaba gösteriyor ama, Avukat serbest bırakıldığında da tedirginliği bitmiyor: "Eyvah, acaba Avukat Kürtler aleyhinde konuşacak mı?"

Dağa çıkan gençler bu sokaklardan çıkıyor. Ankara'da, geçen sene selâmlaştığın bir manav vardı ya, işte o dağa çıktı! Alt katında gitar çalan çocuk, işte o dağa çıktı! Bunu insanların gözüne sokmak istedim.

'90'lardaki köy boşaltma operasyonlarının iki sebepten yapıldığı ileri sürülüyor. İlki, batıya sürülen insanların asimilasyonunu hızlandırmak, ikincisi de batıya ucuz işgücü sağlamak. Asimilasyon politikası tutmadı ama, Ankara'da kâğıt, Adana'da pamuk, Karadeniz'de fındık toplatmak, İstanbul'da tekstil, Ege'de hizmet sektöründe çalıştırmak üzere ucuz işgücü bulunmuş oldu. Dolayısıyla, Türkiye'deki işçi sınıfı artık önemli ölçüde Kürtlerden oluşmaya başladı. Kürtlerin haklarını almaları halinde bu sınıfsal konumdan çıkmaları da Türklerde bir tedirginlik yaratmıyor mu?

Doğrusu, Ege'de bir lokanta işletmecisinin "eyvah, Kürtler haklarını alır ve buradan giderse ben lokantama ucuz işçiyi nasıl bulurum" gibi bir kaygı taşıdığını zannetmiyorum. Ama Türkiye'nin dört bir yanında, özellikle inşaat sektöründe ucuz işgücü olarak çalıştırılanlar Kürtler. Bu da bir gerçek. Ama az önce de söyledim, Türkler ağabeylik konumlarını yitirmek istemiyor.

Mart 2006'da, Diyarbakır'da yaşanan olaylarda bir grup genç şehrin varsıl kesiminin bulunduğu sitelere yürüyüşe geçmek istemişti. Keza, bazı üst-orta sınıf Kürtler de kimlik haklarını öne çıkarırken sınıfsal meseleyi görmezden geliyorlar. Dolayısıyla, Türk ve Kürt üst-orta sınıfı aslında bu açıdan çok farklı uçlarda yer almıyor. Üst-orta sınıflar arasında bir uzlaşma ihtimali varken Türk alt sınıfıyla Kürt alt sınıfı arasındaki uçurumu nasıl izah etmek lâzım?

Türk alt sınıfları öyle net bir resim vermiyor. Bir kere, milliyetçilikle malûller. O bakımdan Kürtlerle barışmaya çok yatkın değiller. Türkiye'de işçi sınıfının örgütlü gücü, DİSK dâhil, kırılmıştır. Sendikalar bürokratik devlet aygıtına dönüşmüş durumda. Bu açıdan, alt sınıfların bu meseleyi kucaklayabilecek bir yapıya ve sosyolojiye sahip olmadığını düşünüyorum.

O halde Kürt sorunu nasıl "kardeşçe" çözülecek? Avukat gibi karakterlerin bu toplumu ve siyasî yapıyı yönlendirme kudreti yoksa, halkların birlikteliği ihtimali zayıfsa, kalaşnikofla M-16 kullananların arası nasıl bulunacak?

Doğru soru. Ama, yanıtını bilmiyorum. Yaşayarak göreceğiz. Kürtlerin kendi bölgelerinde kendilerini yönetmeye başlamasıyla düğüm çözülecek, ama bu noktaya ne zaman varırız, meçhul. Silahların susmasından bahsediyoruz. Sonuçta, insanlar talepleri karşılanmadığı için silahlandılar ve bu talepler hâlâ karşılanmış değil.

"Mihman"da çocuklarını savaşta yitirmiş annelerin ortaklaşmasının kilit bir rol oynadığına işaret ediyorsun. Express'in Kürt sorunu özel sayısında, profesör Serpil Sancar, hem gerilla hem de asker anneleriyle görüşerek yaptığı bir araştırmada, asker annelerinin hemen hepsinin "benim oğlum karıncayı bile ezmez" dediğini aktarmıştı.

Çok kilit bir rol atfetmemek lâzım, ama ben "Mihman"daki o sesin çok değerli olduğunu düşünüyorum. Acılar karşılıklı olarak sahiplenildiğinde, önemli bir yol alınabilir. Öte yandan, acıların önüne de bir devlet seddi kuruluyor. Askerin ölüm haberi eve ulaştığı andan itibaren devlet barikatı kurulur; evin içinde, dışında, cenaze töreni sırasında... Ama o barikatı yıllarca kuramaz ki devlet! Bu konuda BDP'ye çok önemli bir rol düşüyor. Türkler, dağdakilerin annesini anlama konusunda çok ciddi bir kuşatılmışlık içinde ve ayrıca bunu anlama konusunda çok da istekli değiller. Beni dehşete düşüren şey şu: Nasıl oluyor da bu toplum bu savaşı kanıksayabiliyor? Rakamlardan, acılardan, ölen çocuklardan bahsediliyor, ama hayat olduğu gibi devam ediyor. İşte savaşın en berbat yanı bu. Düşük yoğunluklu ve uzun süren bir savaş, bir süre sonra hayatın normal seyri olarak görülüyor. Devletin de istediği bu zaten. Ölen ölmüş, savaş kalanları da öldürmek üzere devam ediyor. Önemli olan, buna teslim olmamamız. Savaşı kanıksamak, ölümü de kanıksamaktır. Neyse ki bu topluma ve devlete teslim olmayanlar da var.

"Mihman"da, ölen asker Yusuf'un tişörtündeki Marcos fotoğrafı sık sık karşımıza çıkıyor. Yanıbaşımızda otuz yıldır gerilla mücadelesi yürüten bir harekete çok uzak durdukları halde Marcos'a büyük sempati besleyenler çok sık çıkıyor karşımıza. Bu yakınlık ve uzaklık nasıl izah edilebilir?

Tişörtteki fotoğrafı Chiapas'ta, Avukat'ın karısı Berin çekiyor. Kürt işçi Ruhi, Avukat'tan bahşiş yerine kitaplığındaki Öcalan kitabını istediği zaman Avukat çok seviniyor, Berin ise "Öcalan'ın kitabının bizim evde ne işi olabilir ki!" diyor. Marcos'u tam olarak bu tezadı düşünerek oraya koydum. Bana sorarsan, Chiapas'a, Marcos'a, bu çağın fiyakalı bir gerilla hareketi olması hasebiyle ne kadar ilgi gösterilse, azdır. İyi ama, burnumuzun dibindeki bir hareketi anlamama çabasını hayretle karşılıyorum. "Mihman"da bu konuda Marcos'tan yardım aldım. *(gülüyor)* Elbette Chiapas'taki silahlı mücadele hiçbir zaman bu ülkedeki kadar sert olmadı. Marcos "sözümüz silahımızdır" diyen bir adam. Doğrusu, "Mihman"da biraz da silahların fetişleştirilmesine karşı bir söz olarak Marcos'tan yardım aldığımı söylemeliyim. Öte yandan, yakında olan bir gerilla hareketi daha korkutucu gelebiliyor insanlara. Dolayısıyla, ona ilgisizlik insanları rahatlatabiliyor. Buradaki gerilla hareketine yaklaştığında algısının değişmesinden korkuyorlar. İnsan, algısının kırılmasını kolay kolay istemez. Biz orta sınıflar çok tehlikeliyizdir. Piranha gibiyizdir. Ama aynı zamanda çok korkarız.

Sol hareketlerin bazılarının bu meseleye yaklaşımında da sorun yok mu?

Evet ama, Türkiye Kürt meselesini soldan, sosyalistlerden öğrenmiştir. Fakat gelelim ikinci "ama"ya. Ne yazık ki, giderek Kürtlerin adına ve hatta yer yer Kürtlere rağmen söz söyleyenler çıkıyor. Fakat bu dönem de geçildi. Şimdi çok daha

ikiyüzlüce bir nezaket var. Ulusalcı renklerle bezenmiş, son derece milliyetçi, hatta MHP'nin söylemini taşıyan, ama solcu olduğunu iddia eden bir grup da var ki, bunların işi günde beş vakit PKK üzerinden Kürtlere sövmek. Ben bunları bir kenara bırakıyorum ve sol içinde değerlendirmiyorum zaten. Öbür tarafta ise, ikiyüzlüce nezaket olarak gördüğüm şöyle bir yaklaşım var: "Bu iş zaten Kürtlerin meselesi ve bırakalım BDP bunu söylesin!" Bir kesim de çıkıp "bırakalım bunu Kemal Burkay söylesin" diyor... Oysa olması gereken, solcuların da taşın altına elini sokması ve bu konuda inisiyatif almasıdır.

Avukat'ın PKK'lilerce kaçırıldığı andan itibaren neredeyse hiç konuşmamasını da bu çerçevede değerlendirmek mümkün mü?

Mümkün tabii, ama kaçırılan birisinin gerillayla istediği gibi konuşması teknik olarak çok mümkün değil. Siyabend'le bir espri dili yakalıyor, ama Delila'nın bakışlarıyla da fırçayı yiyor Avukat. Avukat'ın belli ki kaçırılmadan önce de bu meseleye dair bazı fikirleri var. Avukat'ın orada çok az konuşması okurda boğazına düğümlenmiş bir söz olarak kalıyorsa, bundan mutlu olurum açıkçası. Ben de kaçırılsam, tam da Avukat gibi davranırdım. Gerillalar bana "yahu ne oluyor, batıdan nasıl görünüyor bu mesele" diye sorsa, fikrimi söylerdim tabii. Ama Avukat söyler miydi, bilemiyorum. "Yaşayıp görmek lâzım" deyip de kaçırılmayı beklemeyeyim şimdi! *(gülüyor)*

Az önce Türklere Kürt sorununu solun anlattığını söyledin. Fakat 12 Eylül'den itibaren sol ağır yenilgiler aldı. Pek çok kişi kendi örgütünden koptu, örgütler dağıldı. Hapisten çıkanlar bir daha o örgütlülüğe dâhil olamadı. Avukat da çok yalnız bir adam. Bu yalnızlıktan sola dair bir sonuç çıkarabilir miyiz? "Eski solcular" artık emekli mi oldu?

Evet, niye Avukat bu kadar yalnız, biraz geçimsiz, mutsuz? Avukat politik hayatın içinde değil. Ama bunun da bir politika olduğunu düşünüyorum. Bu pozisyonu övmüyorum elbette. Eğer Avukat politik hayatın içinde yer alsaydı, "Mihman" çok farklı bir roman olurdu. Avukat'ın hali yaşıyla ilgili değil. Öğrenciliğinde sıkıyönetim savcılığından çıktığında, onu karşılayan kimse yok. Belli ki bir tarz olarak benimsemiş bu hali. Peki, emekli mi oldu eski kuşak? Hâlâ mücadele içinde yer alan çok sayıda eski kuşaktan insan var. Avukat da Stockholm'den ayrıldığında, Marcos'lu tişört ve Dicle'nin bir sözü var yanında. Gelir gelmez Nalân'ı arıyor ve "bu tişörtü nasıl temizlemiştin" diye soruyor. Belli ki o tişört ve Dicle'nin sözleri hayatında bir eksen olacak. Avukat alıştığımız anlamda bir politik özne değil, ama politikayla bayağı bir teması var. Atlayıp kendi başına Vedat Aydın'ın cenazesine gitmiş mesela... Peki, Avukat'ı bundan sonra Diyarbakır'daki Newroz'da veya Halkların Demokratik Kongresi'nde görür müyüz? Neden olmasın? Bence bu insanlar emekli olmadılar, ama bazen tuttukları halka değişebiliyor. Avukat gibiler hiçbir şeyi yaşanmamış gibi yapamazlar. Ben de aslında öyle biriyim.

"Mihman"da, farklı yerlere savrulmuş karakterler, sanki daha önce aynı mahallede yaşamışlar gibi. Birbirlerinin dilinden anlıyorlar en azından. Öyle bir mahalle var mı hâlâ?

"Mahallelilik" konusunda fazla iyimser görünebilir ve eleştirilebilirim. Ama ben bu eleştiriyi göze aldım. Bir romanda böyle bir "mahalle" yazılmışsa, o mahalle mutlaka vardır. "Yahu böyle istihbaratçı olur mu" deniyor. Bir romanda yazılmış mı, evet. O halde vardır. Delila için "yahu sen bu gerillayı feminist abide yapmışsın" deniyor. Evet, öyle insanlar vardır. Hatta bir romanda bir karakter olarak yazılmışsa, o bir tane de değildir. Çoktur onlar. Aynı mahallenin çocukları olma duygusunu verdim, çünkü öyledir. Bu ülkede herkesin birbiriyle yolu kesişmiş. Dağa çıkan gençler bu sokaklardan çıkıyor. batıdan çıkıyorlar, Avrupa'nın metropollerinden, Şırnak'ın, Yüksekova'nın, Cizre'nin, İstanbul'un mahallelerinden çıkıp gidiyorlar. Ankara'da, geçen sene selâmlaştığın bir manav vardı ya, işte o dağa çıktı! Alt katında gitar çalan çocuk, işte o dağa çıktı! Bunu insanların gözüne sokmak istedim. Ruhi'yi... Avukat'tan bahşiş yerine Öcalan'ın kitabını isteyen Ruhi'yi masa başında yaratmış değilim. Ruhiler var bu ülkede. Ruhiler ölüyor bu ülkede.

"Mihman"daki gerilla diyaloglarını yazmak için örgüt jargonu üzerine çalışırken PKK'nin yapısına dair nasıl bir izlenim edindin?

Bir kere, her düzeyde kendisini çok acımasızca eleştiren bir örgüt. Eleştiriden kimse muaf değil. O noktada rütbe filan sökmüyor. Özeleştiri konusu bir süre sonra ritüele dönüşmüş. Kendi kendilerini eleştirme konusunda çok acımasız olabiliyorlar. PKK çok açık; bildiğimiz legalite-illegalite problemleriyle alâkası olmayan bir örgüt. Çok detay belgelerden yola çıkarak bunu söylüyorum. Yoksa birebir gözleyecek kadar iç içe olmadım açıkçası.

Kadınların bu hareketin esas aktörlerinden biri olması sence örgütü nasıl etkiledi?

Bu topraklardaki en seküler hareket olmasının sebebi tam da bu: Kadınların örgütte yer alması. Örgüt içinde erkek ve kadın işleri diye bir ayrım yok. Büyük kamplarda örneğin yemek işlerini asla, ama asla kadınlar yapmıyor. Yer aldığım politik hareketlerin hiçbirinde kadının sesine bu düzeyde rastlamadım. Kadın gerillaların hemen hepsi bunu Öcalan'ın özel gayretiyle sağladığını düşünüyor. Doğru veya yanlış, bilemem. Ama Öcalan'ın kitaplarında da bu gayret bariz biçimde ortaya çıkıyor.

Kürtler haklarını aldıklarında, bu otuz yılın olumlu ve olumsuz birikimi hayata nasıl yansıyacak?

PKK, HPG'den ibaret değil. Genelde, PKK sadece dağda savaşan gerilladan ibaret sanılıyor. Hiç alâkası yok. Bir kere, modern özellikler taşıyan bir örgütlenme olduğunun devlet farkında. Yarın bu savaş bittiğinde, savaşı yürütenler ne yapacak sorusunu yerli yerinde sormak lâzım. Kimine göre, örgütün liderleri barış durumunda boşluğa düşmemek için savaşı sürdürüyor. Bu bana doğru gelmiyor. PKK sonuçta bir savaş örgütlenmesidir, ama onun dışındaki alanlarda da bir sürü örgütlenmesi olduğunu devlet biliyor.

Son soru, kitabın ismi niye "Mihman"?

Romana Müdür ve Nezir karakterleriyle başlamıştım. İkisi arasındaki diyaloglar aslında romanın en başındaydı. Mihman ile, romandaki karakterlerin ev sahibi ve misafir oldukları yerin hızla değiştiği bir atmosfer kurdum. Mihman Farsça kökenli, Kürtçede de "mihman" (Mêvan-misafir) olarak kullanılıyor. ✚

☛ altını çizdik ✍

Yeraltından notlar

AVUKAT

Gecenin bir yarısında telefonum iki nedenle çalardı. Sarhoş bir arkadaştan gelirdi. Nadiren eğlenceli olsa da, tatsız tuzsuz bir şey olurdu. Çünkü uzatır da uzatırdı. Değilse, acı bir haber için çalardı telefon. Daha kötüsü oldu. Orhan, "Yusuf öldü lan, öldü!" dedi ve başladı hıçkırarak ağlamaya. Arkadaşlarım Kemal'le Nalân'ın oğlu, Piyade Asteğmen Yusuf Kesirli, Mutki kırsalında bir çatışmada, "şehit düştü". Elimde büyüyen, bizim hafta sonu içkili yemeklerimizde iki sandalyeyi yan yana getirerek uyuttuğumuz Yusuf yoktu artık. Yataktan kalkıp arka odada kütüphaneye geçtim. Yeraltından Notlar'ı çıkardım. Onun işaretlediği bir yer olmalıydı kitapta.

NEZİR

Dedim "Müdür, Kur'an aşkına yoldasın?" Evdekilere akşam için keledoş yapmalarını söyledim. Yeğenlerden Necati'yi çağırdım. Bu çocuk gibi çiğ köfte yoğuran yoktur. Müdür, mutlaka yanına rakı isterdi. Onu da hallet-melerini söyledim.

Bir sebep olmadan aramaz, hele köye asla gelmezdi. Vardır bir bildiği dedim. Yine de sebepsiz bir sıkıntı bastı içimi. Dedim, "Hatırlamış mıdır yoksa?" Kırk yıl aklına gelmeyen, şimdi mi aklına gelecekti? Kalktım kapının önüne çıktım. Evin çocuklarından ikisi, Müdür'ün gönderdiği masada pinpon oynuyorlardı. Necati'nin oğluna "Ver ulan kaşmer!" dedim, aldım istekayı. Bunların hepsi Çinli olmuştu. Çabuk yoruldum. Dilim bir karış dışarıda kapı zağarı gibi, divanın başına çöktüm.

Dedim, "bu sefer her şeyi ben anlatayım bir bir". Sonra kendime "Nezir," dedim, "bir gün o işi yaparsan, onun evinde yapacaksın, senin değil. O şimdi mihmanındır senin."

CEMAL SÜREYA: ŞAİRİN HAYATINA VE ŞİİRİNE DAHİL EDİLMEYENLER

Şapkası çiçek dolu, hırkası ilikli

İkinci Yeni ekolünün kurucu üyelerinden biri olmanın ötesinde, Türkçe şiirin 20. yüzyıldaki zirve isimlerinden oldu Cemal Süreya. Aynı zamanda, dergiciliği ve "izlenim"leriyle, Anadolu şiirini sırtlanan bir tarih yazıcısıydı. Kendi tarihini devletten ve resmî tarihten koptukça hatırladı: Cemal Süreya'nın şiir ve yazı hayatı, Dersim'e dönüş serüveni gibi de okunabilir...

Abbas Karakaya

Cemal Süreya (1931 - 1990) "Şairin Hayatı Şiire Dahil" başlıklı bir yazısında genel olarak sanatta, özellikle de şiir sanatında otobiyografik ögelerin ağırlıklı bir yeri olduğunu yazar. Aynı yazıda, şiir okuyucusunun "*şairin yapıtına yansımamış hayat bölümü ile de ilgilendiğini ve bunu yapıtın bir parçası saydığını*" ekler. Sanat yapıtının oluşum ve alımlanma süreçlerinde otobiyografik olanın rolüne açıkça vurgu yapan Süreya'nın hayatına ve yapıtlarına yaklaşırken şairin bize verdiği bu "ipucu"nun kıymeti şimdiye kadar bilinmemiştir.

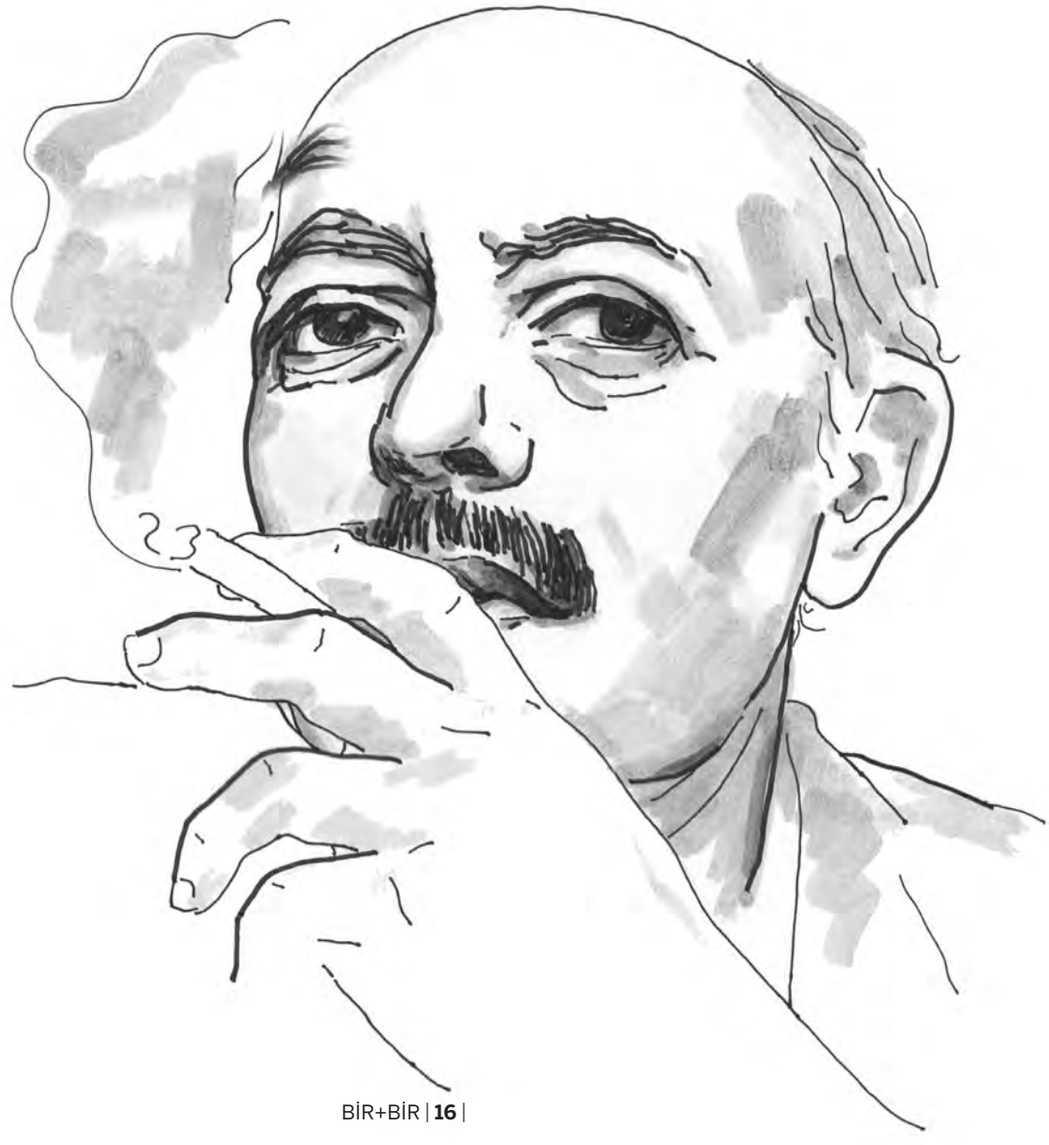
Süreya'nın artık daha çok zikredilen, ama hâlâ "bilinmeyen" Alevî-Zaza kökenli olduğu, "Dersim Olayları" öncesinde 1937 yılında ailesi ile beraber batıya sürgün edildiği, yaşamının son dört-beş yılına kadar Dersimli kimliği ve sürgünlüğü hakkında şaşırtıcı bir ağzı sıkılık gösterdiği gerçeğine biyografisini yazanlar ve sanatı hakkında söz alanlar gereken önemi vermemiş ya da geçiştirmişlerdir.

Süreya'nın kısa bir biyografisi sayılabilecek bu yazının ana düşüncesi, Süreya'nın kamusal alanda paylaşmaktan sakındığı Dersimli geçmişinin ve sürgünlüğünün, hayatının kimi önemli kararlarını ve yazarlık macerasını ilk bakışta hemen görülemeyecek, ama önemli biçimlerde etkilemiş olduğudur. Süreya egemen yazın dünyasında kendini bir yazar olarak var etmeye çalışırken Dersimli geçmişinden ve sürgün yaşantısından belli ki rahatsızlık ve sıkıntı duymuş, bu konulardaki hassasiyeti yazarlık serüvenini, edebî uğraşlarının sırasını, içeriğini etkilemiş ve şekillendirmiştir.

1930'lar ve '40'lar: Sürgün ve annenin ölümü

Cemal Süreya, Alevî-Zaza bir ailenin ilk çocuğu olarak 1931 yılında Erzincan'da dünyaya gelir. Nüfus kayıtlarında adı soyadı Cemalettin Seber'dir. 1956 yılında şiirlerini Cemal Süreya adıyla yayınlamaya başlar ve o zamandan beri edebiyat çevrelerinde ve medyada bu adla bilinir.

Ataerkil bir ailenin ilk çocuğu olarak Süreya'nın mutlu bir çocukluğu olur. Küçük Süreya ve ailesi, Seber ailesinin öbür üyeleriyle beraber Erzincan'da aynı evde yaşarlar. Süreya'nın büyük amcası Memo'nun idare ettiği yüklenicilik işleri ile geçinen geniş Seber ailesinin hem ekonomik durumu, hem de amca Memo'nun şehrin ileri gelenleriyle arası iyidir. Erzincan'daki bu mutlu hayat, Süreya altı yaşındayken sona erer. Çünkü valilik büyük amcası Memo'nun Erzincan'ı derhal terk etmesini ister. Bugünkü Erzincan'ın bir bölümünü de kapsayan Dersim bölgesinde "Dersim Olayları"nın ilk hareketlenmelerinin görüldüğü 1937 yazında amca Memo'ya sürgün kararı tebliğ edilir. Amca Memo'nun ya da Seber ailesinin "isyana" katılmak suçundan sürgün edilip edilmedikleri belli olmamasına rağmen, Seber ailesi de bölgeden göç ettirilen Alevî-Zaza ailelerden biri olur. Süreya'nın babası, ağabeyi Memo ile beraber Bilecik'e giderken, Süreya'nın küçük amcası ve halası İstanbul'un yolunu tutar. Süreya, sürgünlüklerini başlatan o tren yolculuğunu yıllar sonra şöyle hatırlar:

Resimler: Arslan Eroğlu

"Bizi bir kamyona doldurdular. Tüfekli bir erin nezaretinde. Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu. Aklımdan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki. Anam sürgünde öldü, babam sürgünde öldü."

Süreya'nın köy diye hatırladığı yer, yaklaşık on yıl yaşayacakları Bilecik şehridir. Buraya yerleşmelerinden kısa bir zaman sonra, Süreya'nın annesi ölür. Kendisini erken yaşta kaybetmesine rağmen, Süreya'nın "şiir itisini aldığı" insan annesidir. Masal ve halk hikâyeleriyle Süreya'daki halk edebiyatı sevgisinin tohumlarını atan kişi yine annesidir. Süreya'nın halk edebiyatına ilgisi okumayı öğrendikten sonra artarak sürer. Evde ilk bulduğu, döne döne okuduğu kitaplar, Alevî çevrelerde bulunan dinsel kitaplarıdır. Bunlardan bilhassa unutamadığı, "en az yüz kere" okudum dediği, Hazreti Ali Cenkleri'ni anlatan kitaptır. Zamanla okudukları çeşitlense de, Süreya'nın Alevî folkloruna, özellikle de Hazreti Ali Cenkleri'ne olan ilgisi hayatı boyunca sürer. 1980'lerde yayınlanan günlüklerinde kendini Hazreti Ali uzmanı olarak gördüğünü, cenk hikâyelerinin yeniden yazımı için Cem Yayınevi ile anlaştığını yazar. Ancak, Süreya bu ve daha başka halk edebiyatı projelerini hayata geçir(e)memiştir.

Süreya'nın şiiri dikkatli okunduğunda, Alevî kültüründen ve halk edebiyatından ne kadar çok ve ince bir biçimde beslendiği görülebilir. Ve bu yönüyle Süreya, İkinci Yeni'nin öbür ozanlarından ayrılır. Ancak ilginç olan şudur ki, Süreya'nın şiirinin genelde halk kültürü, özelde Alevî kültürü ile olan zengin ilişkisi pek dikkat çekmemiştir.

Annesinin tersine, edebiyatçı kişiliğinin oluşmasında babasının Süreya üzerinde bir etkisi olmamıştır. Babası annesinden yirmi yıl daha fazla yaşamış olsa da, Süreya'nın onunla sınırlı bir ilişkisi olmuştur. Bunun iki ana sebebi vardır. Birincisi, Süreya'nın babası uzun yol kamyon şoförü olduğundan zamanının çoğunu evinden uzakta geçirmiştir. Süreya ile babasının ilişkisini sınırlayan ikinci neden ise okulla ilgilidir. 1939-42 yıllarında Süreya İstanbul'da yaşamış ve ilkokula burada başlamıştır. Bu süre zarfında Süreya İstanbul'da halasının yanında kalırken, kızkardeşleri Ayten ve Perihan Bilecik'te babasının yanındadırlar. Süreya'nın gidişinden bir süre sonra, babası ve kızkardeşleri de İstanbul'a taşınır. Ancak, ailenin İstanbul'daki hayatı uzun sürmez. Çünkü Cemaller sürgünlüklerini tamamlamadan, İstanbul'a izinsiz gelmişlerdir. Bu durum polis tarafından fark edilince, tüm aile tutuklanıp Sansaryan Han'da bir gece alıkonulduktan sonra jandarma eşliğinde Bilecik'e geri gönderilir. Süreya bu yüzden İstanbul'da başladığı ilkokulu Bilecik'te tamamlamak zorunda kalır. 1944 yılında Süreya ilkokulun son sınıfındayken, babası yeniden evlenir. Üvey anne, Cemal'e ve kızkardeşlerine hayatı zindan eden biridir. Süreya bunu bir mektubunda şöyle anlatır:

"Bir keresinde, hiç unutmam, aynanın arkasındaki zehiri kazımış, ısıttığı suyun içine atarak, bana, hadi yıkan demişti. İrkilmiştim. Biraz ellerimi ıslatmış, onu da başka suyla yıkamış, işkence suyunu da çaktırmadan dökmüştüm. Bu kadın, kardeşim Perihan'ın hamam tasıyla ayak kemiğini kırmıştır. Ayten ise, korkusundan kaç kez evden ormanlara kaçmıştır."

"Deli" ve tacizkâr üvey anneye daha fazla maruz kalmamak için Süreya 1944 güzünde Bilecik ortaokulunun yatılı kısmına başlar. Ortaokuldan sonra, bu kez lise için yine İstanbul'dadır. 1947-50 arasında Haydarpaşa Lisesi'ni bitirir. Üvey annenin eziyetlerinden kaçmak için yaz tatillerini Bilecik yerine İstanbul'da geçirir.

Süreya'nın anılarında işaret ettiği gibi, şiirsel duyarlılığın oluşmasında annesinin rolü çok önemlidir. Bu tespitten hareketle, Süreya'nın annesini erken yaşta kaybetmesinin hayatının en tramvatik yaşantısı olduğu ve bunun "şair oluşunu en çok etkileyen örselenme" olduğu iddia edilebilir. Buna rağmen ya da bununla beraber, Süreya'nın yazarlık evreninin oluşumunda, dahası, duygusal, sanatsal ve entelektüel reflekslerinin biçimlenişinde çok daha uzun süreli ve elle tutulur etkileri ve sonuçları olan, en az annesinin kaybı kadar önemli bir başka etmen, Süreya'nın Dersimli kimliği ve bu bölgeden ailesiyle birlikte göçtürülmüş olmasıdır.

Bilecik Ortaokulu'ndayken, bir öğretmeni inatçılığı nedeniyle "Kürt damarı tuttu" demiş, bir arkadaşı da "Sümüklü Kürt" diye Cemal'e bağırmıştır. O ne kadar gizlerse gizlesin, adı çoktan konmuştur: "Kürt Cemo!"

Küçük Cemal için ailesinin etnik-dinî kökeni ve zorunlu göç olgusu, herkesten gizlemeye çalıştığı derin bir "utanma" ve "acı" kaynağı olur. Küçük Cemal bu aile sırlarını gizlemede her zaman başarılı olamamıştır. O ne kadar gizlemeye çalışsa da, sırlarını öğrenip onunla alay edenler, hor görenler çıkmıştır. Mesela, Bilecik Ortaokulu'ndayken, bir öğretmeni inatçılığı nedeniyle "Kürt damarı tuttu" demiş, bir arkadaşı da "Sümüklü Kürt" diye Cemal'e bağırmış ve bu durum onun bütün gün ağlamasına sebep olmuştur. O ne kadar gizlerse gizlesin, adı çoktan konmuştur: "Kürt Cemo!" Kısa bir not düşelim: 1990'ların başındaki Alevîliğin yeniden keşfine kadar, toplumun geniş kesiminde Alevîlerin tamamının ya da çoğunun etnik köken olarak Kürt olduğu sanıldığından, Kürt olmak otomatikman Alevî olmak anlamına da geliyor ve bu yüzden bu iki terim çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılıyordu. Şüphesiz, ortaokul yıllarında küçük Cemal'in etnik ve dinî kökeni konusunda tam ve net bir bilgisi olduğunu varsaymak güç olsa da, boynundaki "sürgün" yaftası derin bir üzüntü ve kafa karışıklığı kaynağıdır. Ortaokul yıllarında babaannesiyle arasında geçen bir konuşmayı 1980'lerde şöyle hatırlayacaktır:

"Şimdi çok sevdiğim sürgün sözcüğü beni allak bullak ediyordu. Bir gün büyükanneme sormuştum: 'Neyiz biz?' diye. Bir şey anlamadı. 'Sürgün ne demek?' diye yineledim. Sürgün 'menfi' demekmiş, 'menfa'ya gönderilenlere 'menfi' denirmiş. Bir an aklıma Yavrutürk dergisindeki bir tefrika geldi: 'Bir Göçmen Çocuğun Anıları.' 'Göçmen miyiz yoksa biz?' diye soruyu değiştirdim. 'Evet, işte buldun, göçmeniz biz' dedi. Rahatlamıştı. Ondan sonra kendimi bir süre göçmen olarak düşündüm."

Bu tür olumsuz çocukluk yaşantıları Süreya'nın Dersimli Alevî-Kürt kimliği ve sürgünlüğü konusunda ağzını sıkı tutma eğilimini kuvvetlendirir. Bu ağzı sıkılık Süreya'nın üniversite öğrencisi olduğu 1950'ler, iş hayatında olduğu 1960'lı, '70'li yıllarda da devam eder. Öyle ki, çocukluğuna dair anılarını Muzaffer İlhan Erdost ve Vecihi Timuroğlu gibi çok yakın arkadaşlarına bile anlatmaz. Erdost'un tanıklığına göre Süreya, ailesi, doğum yeri hakkındaki sorulara "Erzincanlıyım" gibi kısa bir cevap verip daha fazla konuşmaya hiç istekli görünmez. Süreya ancak memuriyetten emekli olduktan sonra, 1984'te dergilerde yayınlamaya başladığı günlüklerinde çocukluğundan, Dersimli kimliğinden söz edecektir. Süreya'nın günlüklerinde bu konulara değin yazdıkları, yakın arkadaşlarının söylediklerini teyit eder niteliktedir. Bu da Süreya'nın üretken olduğu yetişkinlik yıllarının neredeyse tamamında Dersimli kimliği ve ailesinin sürgün deneyiminden dolayı bir rahatsızlık ve sosyal dışlanma korkusuyla yaşadığını düşündürmektedir.

Süreya'nın dönemin egemen edebiyat ve entelektüel çevrelerinde kendine bir yer açmaya çalışmasının, ailesinin tarihi ve kimliği konusunda duyduğu anksiyeteyi artırmış olması çok muhtemeldir. Gerçekten, bu anksiyetenin etkileri ya da varlığı Süreya'nın hem yazarlık hem de iş hayatında gözlemlenebilir. Sözgelimi, genç bir şairin / yazarın ilk yapıtına kendi hayatından, bizzat yaşadıklarından çok şeyler koyması yaygın bir pratik olsa da, şaşırtıcı bir şekilde Süreya'nın ilk şiir kitabında bu tür kolayca tanınan özyaşamsal unsurlara rastlanmaz. Nitekim Süreya ilk kitabına alacağı şiirlere karar verirken, en az bir tanesini, 1953 yılında bir dergide yayımlanan "Güllüm Kuşak" adlı, üvey annesiyle ilgili bir şiirini kitabına almamıştır. Benzer biçimde, ikinci şiir kitabında da çocukluk ya da ilkgençliğine dair gönderme ya da imgeler içeren şiirler yoktur. Kültürel kimliği ve sürgünlüğü konusundaki suskunluğunu Süreya ancak 1960'ların ikinci yarısında, önce şiirlerinde bozacaktır.

Süreya'daki bu tavır değişikliğinin memuriyetten istifa edip serbest yazar ve çevirmen olarak çalışmaya başladığı bir dönemde ortaya çıkmış olması önemlidir. O zaman, Süreya'nın suskunluğunun memuriyetiyle ilgili olduğunu, "sakıncalı" kimliğinin ve sürgünlüğünün işyerinde bilinmesinin onu zor durumda bırakabileceğini, yani üstlerince kendisine "şüpheli" muamelesi yapılacağını düşünmüş olabilir. Nitekim Süreya'nın yakın arkadaşlarından Vecihi Timuroğlu da kendisiyle yaptığım mülâkatta bunu doğrularcasına, Süreya'da Kürt ve Alevî olmasından dolayı memuriyeti boyunca hep bir tedirginlik gözlemlediğinin altını çizdi. Aslında Süreya'nın etnik ve dinsel kimliğinden duyduğu tedirginlik, Alevîliğin konuşulmasının, açıkça ifade edilmesinin tabu olduğu o yıllarda aynı durumdaki birçok Alevînin hiç de yabancısı olmadığı bir varoluş hâlidir. Dahası, bu tedirginliğin Süreya'nın iş hayatına gir-

meden çok önce, üniversitenin birinci yılında yaptığı bölüm tercihinde bile etkili olduğu söylenebilir. Muzaffer İlhan Erdost'un bu konudaki akıl yürütmesi dikkate değerdir.

Süreya'nın üniversite yıllarından arkadaşı Erdost'a göre, Süreya, mezuniyet sonrası, devlette çalışacaklar için sıkı, özel güvenlik soruşturmaları gerektiren kamu yönetimini (mezunları kaymakamlık ve sonra valilik yapıyor) ya da uluslararası ilişkiler bölümlerini bilerek seçmemiş, bu tür soruşturmaların yapılmadığı maliye bölümünü seçmiştir. Türkiye'de bugün bile bir tek Alevî vali olmaması, Süreya'nın üniversitede bölüm seçiminde Erdost'unkine benzer bir mantık yürütmüş olabileceğini düşündürüyor. Ailesinin kökeninin ve geçmişinin güvenlik soruşturmalarında "sorun" çıkarma olasılığını hesaba katarak, Maliye Bakanlığı bünyesinde daha rahat çalışma koşulları ve yükselme şansı bulabileceğini hesap edip maliye bölümünü seçmiş olabilir. Süreya'nın üniversiteyi bitirir bitirmez Maliye Bakanlığı'nda çalışmaya başlamış, memurluk hayatında müfettişlik, darphane müdürlüğü gibi makamlara gelebilmiş olması, bölüm seçiminde isabetli davrandığının kanıtı olarak görülebilir.

1937 yazında Dersim'de Seber ailesine sürgün kararı tebliğ edilir: "Bizi bir kamyona doldurdular. Tüfekli bir erin nezaretinde. Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu."

1950'ler: İlk şiirler, şiir yazıları ve "Üvercinka"

Süreya liseyi üstün başarı ile bitirdiğinden istediği fakülteye girmeye hak kazanır. 1950 yılında başladığı Mülkiye'nin maliye bölümünden 1954 yılında mezun olur. Ortaokul ve lise gibi üniversiteyi de parasız yatılı okur.

Üniversiteden mezun olur olmaz 1954 yılında ortaokul aşkı Seniha Nemli ile evlenir. 1955'te ilk görev yeri Eskişehir'de bir kız çocukları olur. 1955 güzünde Eskişehir'den İstanbul'a yardımcı maliye müfettişi olarak atanır. İstanbul'a yerleşmesiyle edebiyat çevrelerinde ve etkinliklerinde daha sık görünür olmaya başlar, ancak bu durum ailesini ihmal etmesine de yol açar. 1958 yılında ayrılan çift, yedi yıl sonra resmî olarak boşanır.

İlk şiirlerinin üzerinden çok geçmeden Süreya'nın şiir yazıları da dergilerde görünmeye başlar. 1950'lerdeki şiir yazılarında Süreya özellikle kendilerinden önceki kuşağın şairleri ile bir hesaplaşma, aynı zamanda kendine, kendi kuşağına bir yer açma çabası içindedir. Süreya'nın bu ilk yazıları, daha sonraki yazılarının da değişmez özelliklerinden olacak analitik düşünme, ele aldığı konuları tarihselleştirmeye dikkat ve her zaman örnekler verme gibi özellikleriyle öne çıkar. "Yeni" şiirin geleceğine dair duyduğu iyimserlik ve kuşaktaşlarını destekleyici, coşkun tavrı da bu yazıların bir diğer özelliğidir.

1950'lerden aramızdan ayrıldığı 1990'a kadar Süreya, dolaşımdaki şiiri yakından takip etmeye dikkat etmiştir. Şiir çevrelerinden birçok isim Süreya'nın bu çabasını ve okudukları üzerine yazdığı ufuk açıcı şiir yazılarını takdir etmiştir, etmektedir. Örneğin, günümüzün bir şair-eleştirmeni, Yücel Kayıran, Süreya'yı kırk yıl boyunca "Türk şiirinin koruyucusu ve gözeticisi" olarak selâmlamakta ve 1950-90 arası Türk şiirindeki etkili rolünü "Süreya faktörü" olarak nitelemektedir. Benzer biçimde, günümüz şiir eleştirisinin en önemli isimlerinden Orhan Koçak da Süreya'yı İkinci Yeni şiir akımının en etkili kuramcısı olarak görmektedir. İkinci Yeni şiirinin kurucu metinlerinden sayılan Süreya'nın "Folklor Şiire Düşman" adlı yazısı 1956 yılında yayınlanır.

İkinci Yeni Şiir akımının sembol kitabı olarak kabul edilen Süreya'nın ilk şiir kitabı "Üvercinka" 1958'de yayınlanır. 1959 Yeditepe Şiir Ödülü, Arif Damar'ın "İstanbul Bulutu" ile "Üvercinka" arasında paylaştırılır. Kitabın ilk yayınlanışının ellinci yıldönümünü kutlamak için YKY tarafından 2009 yılında özel bir baskısı yapılır. "Üvercinka"nın tamamı, bir dizi açıklayıcı makale ve not ile beraber Abbas Karakaya ve Donny Smith tarafından İngilizceye çevrilir ve 2010 yılında, ABD'de "Indiana University Turkish Studies Series" yayınlarından çıkar.

Süreya, Eskişehir'deki görevinin sonunda girdiği sınavı geçerek 1958 sonbaharında maliye müfettişi unvanını kazanır. Bu unvanla o tarihten Temmuz 1959'a kadar İstanbul dışında turnelere çıkar. Temmuz 1959 - Aralık 1960 arasında yedek subay olarak Ankara'da askerliğini yapar. Askerdeyken fark derslerini vererek Ankara Üniversitesi'nden ikinci derecesini (hukuk) alır.

Papirüs'lü yıllar: Dergicilik ve otobiyografik şiirler

1960'lı yıllarda ikinci şiir kitabına iki de şiir antolojisi ekleyen Süreya'nın 1960'lardaki en önemli verimi, asıl başarısı ise, dört yıl boyunca (Haziran 1966 - Mayıs 1970) çıkardığı aylık edebiyat dergisi Papirüs'tür. Aslında Süreya kendi dergisini çıkarmayı 1960 ve '61'de iki kez dener, ancak bu denemeleri kısa ömürlü olur. Dergi sahibi olma hayalini üçüncü denemesinde gerçekleştiren Süreya, bu sefer Tomris Uyar (1941-2003) ve Ülkü Tamer ile işbirliği yapar. Derginin beyni Süreya olduğundan ve Uyar ile Tamer'in bir süre sonra dergiyi bırakmalarından dolayı derginin yönetimi tamamen Süreya'ya kalır ve dergi onun adı ile özdeşleşir.

Süreya'nın ikinci şiir kitabı "Göçebe" 1965'te yayınlanır ve 1966'da Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü alır. Kitabın adı, Süreya'nın o yıllarda müfettiş olarak sık sık çıktığı iş gezilerini çağrıştırır. Fransa'da geçirdiği bir yılı da sayarsak, İstanbul'dan uzakta olmanın esinlendirdiği şiirler denebilir bu kitaba. Gerçekten de kitapta beliren anlatıcı-ben, sevdiklerinden uzakta, yalnızlığından yakınan, hüzünlenen biridir. Bu şiir kişisi Süreya'nın "Üvercinka"sındaki hercai, mutlu İstanbul boheminden çok farklıdır. Bu iki kitap arasındaki ortak nokta ise, her iki kitapta da henüz Süreya'nın çocukluğuna, doğduğu yere, ailesinin sürgün deneyimine değinen, gönderme yapan şiirlerin yokluğudur. Bu "yokluk" durumu Süreya'nın Papirüs'te yayınladığı şiirlerle değişecektir, ki bu şiirler 1973'teki üçüncü kitabında yer alacaktır. Bu telif ürünlerine ek olarak Süreya 1963-64'lerde başladığı çeviri işini hayatının sonuna kadar sürdürür. Türkçeye edebiyat ve şiir alanından eserler kadar kendi dünya görüşüyle uyumlu siyasî ve sosyal içerikli yapıtlar da kazandırmıştır.

Süreya'nın yazarlık serüveninde 1960'lara damgasını vuran Papirüs'te yayınladığı kendi yazılarını dört ana başlıkta toplayabiliriz.

Birinci grupta derginin başyazıları vardır, ki bu yazıların yüzde sekseni Süreya'nın kaleminden çıkmıştır. Bu başyazılarda Süreya'nın dönemin başat ideolojisi olan sol düşünceye, sosyalizme olan ilgisi ve sempatisini görebiliriz. Daha somut olarak bu yazıların büyük bir bölümü, cumhuriyetle başlayan dönemdeki entelektüel yönelimler ve entelektüel ya da dönemin yaygın ifadesi ile "aydın" profili üzerine yazılmış yazılardır. Süreya'nın bu yıllarda şair kimliğinin yanısıra kendini bir aydın olarak da kabul ettirme çabasının izdüşümü olan yazılardır bunlar.

Bu yazılardan "Türk Yazarının Halklaşması" başlıklı olanı Süreya'nın ideolojik duruşu hakkında çok açıklayıcıdır. Bu yazısında Süreya, Behçet Necatigil'in Edebiyatçılar Sözlüğü'nün sistematik bir okumasını yaparak şu sonuca varır: *"Türk yazarının profili Cumhuriyet'in kurulmasından sonra geçen onyıllarda önemli bir biçimde değişmiştir. Türk yazarının profilinde zengin, İstanbullu ailelerden gelen yazarların sayısı azalırken, onların yerini Anadolulu, taşra kökenli, düşük ya da düşük–orta ekonomik seviyeli ailelerin çocukları almaktadır."*

Yazının genel havası, Süreya'nın kendisini de

toplumun alt tabakalarından gelen bu yeni yazar grubunun bir üyesi olduğunu ve bunun farkında olduğunu hissettirir. Bu da gösteriyor ki, Süreya kendi geçmişi konusunda açık ve doğrudan konuşmasa da, geldiği toplumsal-kültürel çevre konusunda düşünmekte ve böyle bir geçmiş ile ana akım edebiyat çevrelerinde kendine bir yer edinme çabasında olduğunun farkındadır. Bu noktada, derginin çıkarılmasında beraber çalıştığı Uyar ve Tamer'in daha şehirli ve elit bir sosyal çevreden geldiği hatırlanmalı. Uyar ve Tamer, dönemin en prestijli lisesi olan Robert Koleji mezunudurlar. Derginin sonraki sayılarında Süreya'nın dergiyi gittikçe daha çok gençlere ve özellikle yeni oluşan bu yazar grubundan gelen yazarlara açmasının Tomris Uyar'ın dergiden kopuşunu hızlandırdığı söylenebilir.

Süreya'nın Papirüs'teki ikinci grup ürünleri şiirleridir. Bu şiirlerin çoğu, Süreya'nın sürgün tecrübesi, doğduğu yer, içine doğup yetiştiği kültür ve coğrafyadan beslenen, bunlardan esinlenip yazılmış şiirlerdir. Bu ayırıcı yönü ile bu şiirler Süreya'nın şiirinde "otobiyografik dönem"e işaret eder. Süreya doğduğu, çocukluğunun geçtiği yerdeki hayatın çetinliklerini, annesini erken yaşta kaybetmesini Doğu- Batı karşıtlığı ekseninde, suçlayıcı bir dil kullanmadan şiirleştirir. Şiirlerdeki anlatıcı-ben karşılaştığı olumsuzluk ve güçlükleri aşmış ve bu yüzden kendisiyle gurur duyan biridir. Şiirlerdeki otobiyografik ögeler politik bir mercekten de geçirilir. Bu anlamda, bu toplamın en ilginç şiiri, Papirüs dergisinin ilk sayısında yayınlanan, Süreya'nın "Dersim Olayları"nı ve bu konudaki duruşunu sezdirdiği (belki) ilk ve tek şiiri olan "Beni Öp Sonra Doğur" adlı şiirdir. Şiirde Batı'nın (yönetici elitin) Doğu'ya (Dersim bölgesi) zor içerecek biçimde nasıl kendini dayattığı Doğulu bir mağdurun (anlatıcı-ben Süreya'dır) gözünden sezdirilir. Maruz kaldığı şiddet ve asimilasyon üzerine bir "karabasan" olarak çökse de, anlatıcı-ben tüm acılarını unutmaya, bu acıların üstüne sünger çekmeye, yeni bir başlangıca istekli görünür.

Söze başlarken Süreya'nın şiirinin Alevî kültürü ve halk edebiyatı ile rafine bir biçimde hep bir diyalog halinde olduğunu belirtmiştik. Örneğin, ilk kitabı "Üvercinka"da, aynı adlı şiirdeki şu dizeler Alevî-Bektâşi edebiyatının şathiye geleneğini akla getirir: "*Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma / Yatakta yatmayı bildiğin kadar / Sayın Tanrıya kalırsa seninle yatmak günah, daha neler.*"

Aynı kitapta Süreya, "Kızılırmak" adlı bir Orta Anadolu türküsünden bir dizeyi ("Kızılırmak parça parça olaydın") ödünç alıp küçük bir değişiklikle, "Kızılırmak parça parça olasın" biçiminde "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm" adlı şiirinde kullanır.

Süreya'nın bu dönemki şiirlerinde ise Alevî-Bektâşi kültürü ile olan diyaloğu önemli tarihî şahsiyetlerin adlarını anarak (Yunus Emre, Pîr Sultan Abdal, On İki İmamlar'dan Ali, Hasan, Hüseyin gibi) genişler ve bu diyalog, bütün şiir külliyatı içinde en üst noktasına bu dönemde ulaşır.

Örnekler üzerinden konuşursak, "Yüreğin Yaban Argosu" adlı şiirinde Süreya, âşık edebiyatındaki bade içme ve rüya motifine gönderme yaparak annesini şiir sanatında (ilk) "ustası" ya da el aldığı "pîri" olarak tanıtır. Bir başka örnek: "Yunus ki Süt Dişleriyle Türkçenin..." adlı şiirinde Süreya babasının ölümünden haberdar oluşuyla üstü kapalı olarak Pîr Sultan'ın kızı Sanem'in babasının idamını öğrenişi arasında paralellik kurar. Kimi şiirlerinde ise Süreya içine doğduğu dinî ve şiirsel gelenekle daha açık bir biçimde diyalog içindedir. Mesela, "Vakit Var Daha" adlı şiirinde Hz. Ali'nin cenazesinde kendi tabutunu taşıdığı söylencesini şöyle şiirleştirir: "*Deve, devenin üstünde tabut, biri çekiyor deveyi / Üçü de Ali: deve, deveyi çeken, tabutun içindeki.*"

Süreya'nın Papirüs'te yayınladığı, üçüncü gruba dahil ettiğimiz yazıları şiir eleştirileridir. Bu eleştiri yazıları, Süreya'nın 1950'de yayınladığı şiir yazılarından daha uzundur. Çoğu modern Türk şairlerinin şiirleri üzerine olan, değerlerini bugün bile koruyan ufuk açıcı yazılardır. Kurtuluş Kayalı'ya göre bu yazılar "dipnotlu akademisyen yapıtlarından kesinlikle daha az bilimsel değil[dir]". Süreya bu yazılarını "Şapkam Dolu Çiçekle" (1976) adlı kitabında bir araya getirir.

Evde ilk bulduğu, döne döne okuduğu kitaplar, Alevî çevrelerde bulunan dinsel kitaplardır. Bunlardan bilhassa unutamadığı, "en az yüz kere" okudum dediği, Hazreti Ali Cenkleri'ni anlatan kitaptır.

Süreya'nın kendi dergisini çıkarma tutkusu, eski yeni ayrımı yapmadan başka dergiler üzerine yazılar yazması ile el ele gitmiştir. Bu yazılar Süreya'nın Papirüs'teki yazılarının dördüncü grubunu oluşturur. Süreya'ya göre Türk edebiyatı asıl olarak dergilerde gelişen bir edebiyattır. Edebiyat dergilerini dikkate almadan Türk edebiyatını anlamanın ve çalışmanın zor olduğuna inanır. Dahası, cumhuriyet dönemindeki edebiyatçı ve aydının tarihsel gelişimi Süreya'ya göre en iyi dergilerden izlenebilir. Türkiye'de üniversitelerde edebiyat sosyolojisinin daha yeni filizlenmeye başladığı bu yıllarda, Süreya'nın dergilere böyle önem atfetmesi ve bir inceleme konusu olarak benimsemesi önemlidir.

Süreya'nın dergilere yönelik sistematik ilgisi, bir anlamda Papirüs'teki editörlük işini ne kadar ciddiye aldığının bir göstergesi olarak da görülebilir. Süreya editör olarak bu çalışkan tutumunun semeresini almıştır. Papirüs o yıllarda birçok yazar, şair, özellikle de gençler tarafından bir buluşma, tanışma platformu olarak benimsenmiştir. Bu da Süreya'nın yazın çevrelerindeki ilişkilerini artırmış, adının ve ününün yayılmasına çok yardım etmiştir.

İkinci eşi Zuhal Tekkanat'ın da işaret ettiği gibi, 1960'lar şair ve eleştirmen Süreya'nın belki de en verimli ve en parlak dönemi olur. Yazarlık serüvenindeki bu iyi gidişe koşut olarak özel hayatı da yolunda gider. Tomris Uyar ile iki yıl süren ilişkisinden sonra 1967 ağustosunda Zuhal Tekkanat ile evlenir. Kasım 1969'da bir erkek çocukları olur. Ancak, 1970'lerin başlarında Süreya işinde, özel hayatında ve hatta biricik dergisi Papirüs'te ciddi sıkıntı ve sorunlarla karşılacaktır.

ŞİİRLERİYLE CEMAL SÜREYA

Kekre bir şey havalarda

Sen ağzını ilave edince atlara
Birdenbire oluyor bu, şaşırıyoruz
Korkunç bir güzellik halkların havasında
Birden ötesine geçiyoruz varmak istediğimizin
Ayır ayırabilirsen, hangimiz kadın
hangimiz erkek
("TK")

İkili diyordu bir ses, ikili olsun; ikişer ikişer yan yana getirdik sevdiğimiz adları: Hasan ile Hüseyin'i, Üsküdar ile Kadıköy'ü, Nâzım ile Hikmet'i, Harp ve Sulh ile Kelile ve Dimne'yi, Kızılırmak ve Yeşilırmak'ı, Oğlak ve Yengeç'i, Adilcevaz'daki usta ile Stradivaryüs'ü, baston yapar bu usta; yaptığı bastonlar uğultulu ve serindir, ardıç kokulu ve ezgilidir değme kemanlar gibi; ve çok beğenilmiştir, ben o yıllarda... Adilcevaz'ın nüfusu sekiz yüz doksan dörttür (kaymakamla birlikte); Tanrıları bile yoktur, öyle yoksuldur ki insanları; delikanlılar çakmaktaşıyla tıraş olur, yüksek tütün içer ermişler; bir mıknatıs tutkusundadır ufuk; uçurumlar tazeliğini yitirmemiştir; Ferit ile Tanyeri'yi, Yakışıklı Süphan ile gizemli Ağrı'yı, dört mevsim ile 365 günü, Karaköse'deki boynu karışık tülü atlarla bunların sessiz binicilerini, bohçacı Adapazarı ile izlenimci Bursa'yı, 1847 ile 1916'yı, zakkumun verdiği deli bal ile batı bağlarının lepiska bilgeliğini, muhacir nehirler ile kurumuş su kentlerini. Konuşsun diyor...
("Kişne Kirazını ve Göç, Mevsim")

Soruyorlar bir de nerdeyim
Minibüs şarkılarında güllerdeyim
Bilirim az buçuk ne istediğimi
Aykırı dalda açmışsa da çiçeğim

(...) Yaram derinde düşer gün günden
Avutmalık tende çoğa oturdu
Seyircidir ovanın büyücüsü hekimi
Can tahtamda iştahlı bir çoban soluğu
("Türkü")

1970'ler: Zor yıllar ve gazete yazıları

1970'ler boyunca özel ve iş hayatında sorunlar yaşarken sürekli yeni durumlara adapte olmaya çabalar. Önce çok sevdiği dergisinin yayınına son vermek ve memuriyete geri dönmek zorunda kalır. Ancak yeni bir pozisyona atanmak için bir yıldan fazla beklemesi gerekir. Memuriyetteki bu ikinci dönemi 11 yıl sürer (Eylül 1971 - Şubat 1982) ve bu süre içinde atandığı mevkiler, biri hariç, ya İstanbul'da ya da Ankara'dadır.

1975 yılının başında Süreya ikinci eşinden ayrılıp üçüncü evliliğini yapar ve İstanbul'a, Darphane'ye müdür olarak atanır. Bu mevki Süreya'nın hem statü hem de maaş bakımından memurlukta geldiği en üst noktadır. Ancak, 1975'in sonuna doğru üçüncü evliliği de, Darphane'deki görevi de sona erer. 1976'nın başında ikinci eşi ve oğluna geri döner. Yeni görev yeri Ankara'dadır. Oğlu ve karısı İstanbul'da yaşadığı için Ankara-İstanbul arasında gidip gelir.

Süreya'nın 1970'lerdeki tek "yeni" ürünü uzun olmayan dergi ve gazete yazılarıdır. Bu yıllarda uzun süreli yoğunlaşma ve araştırma gerektiren Papirüs'te yayınladıkları gibi yazılara zamanı yok görünür. Ayrıca, Türkiye'de gittikçe kutuplaşan ve şiddet sarmalına dolanan politik hayat da Süreya'yı daha temkinli hareket etmeye zorlamış olabilir. Bu kısa yazıların büyük bir bölümü güncel sanat, kültür olayları üzerine Süreya'nın sevdiği bir ifadeyle "izlenimler"dir. Kitap, dergi tanıtım yazıları en çok yazdığı konular arasındadır. Gazete yazıları da (Politika 1975-76, Aydınlık 1979-80 yılları arasında) benzer konuları işler. Bu iki gazeteden başka Ankara'da yayınlanan Ulus gazetesinde de yazıları çıkar. Ayrıca, Süreya 1970'lerde biri çok kısa süreli olmak üzere iki derginin (Oluşum, 1974-78; Türkiye Yazıları, iki sayı, 1977) editörlüğünü yapar.

Süreya'nın kültür ve sanat çevrelerinde daha çok tanınması ve bürokrasideki kariyeri başka değişik fırsatlar da doğurur. Mesela, 1976-78 yılları arasında Kültür Bakanlığı Kitap Alım Komisyonu'nda üye olarak görev yapar. TRT'nin televizyon yayıncılığında tekel olduğu yıllarda bir edebiyat programı hazırlayıp sunar.

Süreya bu tür değişik işler, memuriyet ve fırtınalı özel yaşamdan şiire pek fazla zaman ayıramamış görünür. Bu dönemde dergilerde yayınladığı az sayıdaki şiirini ayrı bir kitapta toplamak yerine, "Uçurumda Açan" başlığı ile 1984'te ilk kez yayınlanan toplu şiirler kitabına ekler.

Süreya'nın 1970'lerde yaşadığı önemli bir olay, göç ettirilmelerinden 41 yıl sonra ilk kez, doğduğu ve altı yaşına kadar yaşadığı Erzincan'ı ziyaret etmesidir. Bu kısa ziyaret iş (teftiş) amaçlıdır. İlk çocukluğunun geçtiği bu yerleri ziyaretinin Süreya'yı nasıl etkilediğini, etnik ve dinsel kimliği, ailesinin sürgünlüğü konularında uzun süren suskunluğunu ne yönde ve nasıl belirlediğini bilemiyoruz.

Süreya 1980'lerde emekli olup yazmaya daha çok zaman ayırdıkça, 1970'lerin hızlı ve inişli çıkışlı yaşamından uzaklaşır. Hayatının daha istikrarlı ve yavaş bir akış yakaladığı bu son on yılında Süreya hem "aile sırlarını" ifşa eder, hem de şaheseri sayılabilecek "portreler"ini yayınlar.

Aile sırlarının ifşası ve portreler

1980'lerde dergilerde yayınladığı günlüklerinde şöyle yazar: "Gevezeyim, ama her şeyi anlatmam. Ve bazı şeyleri bir gün mutlaka anlatırım." Bu alıntı, Süreya'nın 1980'lerdeki ifşacı ve rahat tavrını en güzel özetleyen ifadedir. Süreya, aynı günlüğünde o zamana kadar okuyucusu ile paylaşmadığı çocukluğuna, sürgün deneyimine dair önemli "aile sırlarını" ilk kez paylaşır. Benzer biçimde, askerî yönetim ve sonrasında Süreya'nın şiiri kendi meşrebince daha açık bir siyasî vurgu da kazanır. Süreya'nın 1980'lerdeki ürünlerine damgasını vuran bu açıklığın ve siyasallaşan tavrın memurluktan emekli olması ile doğrudan bir ilişkisi vardır.

Süreya 25 yıla yaklaşan memuriyetinden Şubat 1982'de emekli olur ve İstanbul'a yerleşir. 1980'lerin başlarından ölümüne kadar, aralarında resmî bir akit olmaksızın Birsen Sağnak ile beraber yaşar. İkinci eşi Tekkanat'a göre, oğulları Memo'nun yarattığı rahatsızlıklar sayılmazsa, 1980'ler Süreya'nın en sakin onyılıdır. Böyle bir ortamda, 1988 yılında bir gün arayla iki şiir kitabı yayınlar ve bu yapıtları ile 1989 Behçet Necatigil Şiir Ödülü'ne değer görülür. Bu iki kitabın yanısıra, Süreya bu yıllarda, daha geniş kitlelerce tanınmasını sağlayan, ölümünden sonra iki kitapta toplanacak düzyazılar yayınlar.

Bu düzyazı kitaplarından ilki, Süreya'nın dergilerde 1984'te görünmeye başlayan edebiyat günlüğüdür. "Ölümünden Sonra Günler" adıyla kitaplaşan bu günlük Süreya'nın edebiyat çevrelerindeki anıları ve sanat / edebiyat konularındaki değerlendirmeleri olduğu kadar, aynı zamanda özel hayatının tarihi gibidir de. Süreya bu günlüklerinde ailesi, çocukluğu, yakın arkadaşları, memuriyetten ve edebiyat çevrelerinden tanıdıkları, dostları hakkında o zamana kadar okuyucusuyla paylaşmadığı bilgilere yer verir. Aynı günlüğünde, ailesinin Erzincan'dan göç ettirilmesinden, bu olay ve sonrasında çocuk olarak yaşadığı tramvalardan da bahseder. Bu noktada unutulmaması gereken şey, özel hayatına ilişkin ifşaatlarda bulunurken Süreya'nın artık devlet memuru olmadığıdır. Süreya'nın özel hayatı konusunda sessizliğini bozarken takındığı bu tavır, 1960'larda memuriyetten istifa edip Papirüs'ü çıkardığı ve şiirinde "otobiyografik dönem" diye adlandırdığım dönemdeki tavrını akla getirir. Birbirine çok benzeyen bu iki durum da gösteriyor ki, Süreya devletteki işinden ayrıldığı dönemlerde ailesi ve Dersimli kimliğine ilişkin otosansüründen vazgeçip bu konular hakkında yazmış ve bunları yayınlamıştır.

Memuriyetten emekli olmasının yanısıra, 1980'lerde İkinci Yeni'nin şiir çevrelerinde tekrar gündeme gelmesi, Süreya'nın bu şiirin öncülerinden biri olması sebebiyle genç şairlerce gösterilen ilgi ve saygı da Süreya'nın özgüvenini artırmış

ve özel hayatına ait o zamana kadar kendinde tuttuğu şeyleri okuyucusu ile paylaşması için onu cesaretlendirmiş olabilir.

Süreya'nın ikinci düzyazı kitabı kamuoyuna mâlolmuş bir dizi politikacı, sanatçı ve sporcunun bir sayfayı biraz aşan portrelerinin toplamıdır. Bu kitaptaki yazılar önce haftalık haber dergisi 2000'e Doğru'da yayınlanır (Ocak 1987 - Ocak 1990).

Bu kitabın Süreya'nın külliyatında özel bir yeri vardır. Süreya'nın şaheseri sayılabilecek bu kitaptaki "söz senaryolarında" Süreya, Tomris Uyar'a göre hayatının en büyük iki tutkusunu, "siyaset ve şiiri" ustaca harmanlamıştır. Düzyazı formunda olsa bile bu yazıların dili Süreya'nın şiirindeki dilden o kadar farklı değildir. Portresini çıkardığı kişilerin toplumdaki algılanışlarını birkaç yüz sözcükle anlatabilmekteki becerisi, en iyi şiirden edindiği kelime ekonomisiyle açıklanabilir. Çarpıcı benzetmeler ve metaforlar da bu yazıları "şiirleştiren" başka bir unsurdur. Bu yazılar aynı zamanda Süreya'nın iç siyaset ve popüler kültür hakkındaki uzun süreli ilgisine ve derin bilgisine tanıklık eder.

Süreya'nın kendisi de bu yazıların adını ve ününü edebiyat çevrelerinden ötelere taşıdığını kabul eder. Bu yazıları hakkındaki değer yargılarında hiç de çekingen ya da utangaç değildir; hatta, şiirlerini değerlendirmesine kıyasla çok daha kendinden emin ve özgüvenli konuşur. Örnekse, "Türkiye'nin en iyi portre yazarı benim" der. Bu yazıları şiiri ile karşılaştırdığında, "şiirimden sonra ikinci zirveyi bu yazılarımla yaşadım" der. Süreya'nın bu yazıların ilk örneklerini Papirüs dergisinde yayınladığını, ayrıca 1980'lerde bunlar sistematikleşmeden önce Saçak dergisinde böyle bir yazı yayınladığını not edelim. Süreya'nın bu ilk deneme yazılarını "düzenli üretime" geçtiği 1980'ler için kanat alıştırmaları olarak görebiliriz. Gerçekten de, Süreya, kırk yıllık yazarlık serüveninde hiç de "serüvenci" davranmamış, attığı adımları atmadan önce çok düşünmüş ve hazırlık yapmıştır.

Süreya sol düşünce ve pratiğin tartışıldığı Saçak adlı bir derginin kültür ve sanat bölümünü 1980'lerde bir süre hazırlar. İlk kez künyesinde sol ve sosyalist olarak tanımlanan bir dergide görev almıştır. Şiiri de bu dönemde daha açık bir siyasî eleştirellik kazanır. Bu eleştirellik kendini daha çok 1988'de yayınlanan iki kitaptan biri olan "Sıcak Nal"da gösterir.

"Sıcak Nal"dan bir gün sonra yayınlanan "Güz Bitiği" adlı şiir kitabında ise Süreya'nın edebiyat günlüğündekine benzer şekilde kendi kişisel tarihine dönük bir duyarlılık buluruz. Günlüğündeki aile sırlarının ifşaatlarına benzer bir şekilde, bu kitaptaki anlatıcı-ben geriye bakıp bir çeşit hayat muhasebesi yapıyor gibidir. Yine günlüklerde gördüğümüz sürgünlük teması, göçebelik, yerleşik hayat karşıtlığı şiirlerinde yankılanır. Kitabın açılış şiirinde Süreya şöyle diyecektir: *"Sürgündük. Göçebeliğin elverişli yanlarını da yitirmiştik. Yanınızda göçmen olduk. Bir yerleşmişlik duygusu ki, hırkamız yazlık sinemada iliklenir."*

Bu alıntıdan çıkarabileceğimiz gibi, sürgünlük deneyiminin göçmenliğe ve ondan sonra tam yerleşikliğe dönüşmesi ya da konformizme teslim olması Süreya'da bir çeşit kırgınlık ve pişmanlık duygusu yaratır. Başka bir ifadeyle, gittikçe yaygın ve sıradan bir yaşam tarzını benimseme onda üzüntü ve pişmanlık yaratırken, bu duygulara, "göçebeliğin elverişli yanları"na da hayınlık ediyor duygusu ve buna bağlı olarak duyulan keder de eklenir. Kişisel tarihini düşündüğümüzde, bu keder ve pişmanlıkta Süreya'nın etnik ve dinsel kimliğini kamuoyundan, okurlarından uzun süren saklamasının da büyük bir rolü olması gerektir. Bu da kendini en iyi "Piri Reis" adlı şiirdeki şu dört dizede belli eder: *"Ben atımı böyle dört sürüyorum ya / Yetişmek için mi, bilmem, kaç–mak için mi? (...) / Bir şey var, ancak makilerin orada söyleye–bilirim, / Keşke yalnız bunun için sevseydim seni."*

Ailesi, doğum yeri hakkındaki sorulara "Erzincanlıyım" gibi kısa bir cevap verir. Ancak memuriyetten emekli olduktan sonra, 1984'te yayınlamaya başladığı günlüklerinde çocukluğundan, Dersimli kimliğinden söz edecektir.

Yukarıdaki alıntının son dizesinin kitaptaki yirmi şiirde kapanış dizesi olarak yer aldığını not edelim. Ki bu nakarat kitabın ana temasını –içe dönme, geçmişin muhasebesi, keder ve pişmanlık– çok güzel özetlemektedir. Dahası, kitabın adındaki "güz" sözcüğünün evrensel sembolizmi (melankoli, içe dönüş, düşüş ve gerileme) düşünüldüğünde, bunun kitabın teması ve ana duygularıyla nasıl uyumlu olduğu da kolayca seçilecektir.

Dersim'e dönüş

Bir dizi metinsel ve üçüncü şahıs tanıklıkları, Alevî-Kürt geçmişinin ve ailesinin sürgünlüğünün Süreya'nın yazarlık serüvenini etkileyip biçimlendirdiğini gösteriyor. Cemal Süreya, geldiği sosyo-kültürel çevrenin bilincinde olarak egemen yazın çevrelerinde kendine bir yer açma tutkusuyla, her ne kadar duygusal dünyasını biçimlendirip edebiyat ve siyasete olan ilgisini tetikleyen ana unsurlar olsalar da, kişisel tarihindeki bu gerçeklerin ortaya çıkma olasılığından dolayı hep bir anksiyete duymuş ve kendini tehlikede hissetmiş görünmektedir. Devlet memurluğu da ailesinin Dersimli oluşunu saklama eğilimini güçlendirip kamusal alanda daha ihtiyatlı davranmasına yol açmıştır.

Rahatsızlık duyduğu bu konulardaki açıklığı ve kendine güveni ile sanatı arasında –şiiri ve düzyazındaki içerik değişimleri– direkt bir bağlantı seçilmektedir. İlk iki şiir kitabında, özellikle "Üvercinka"da kolayca teşhis edilebilecek otobiyografik ögeleri sansürleyen tavrı, 1960'larda Papirüs dergisinde yayınladığı şiirleriyle değişmiştir. 1980'lerde ise yazın çevrelerinde varmış olduğu yerden kaynaklı güven duygusu ve memurluk mesleğinden emekli olmuş olmanın rahatlığıyla, hem sol siyasî duruşunu hem de uzun süre gizlediği Dersimli kimliğini ve sürgünlüğünü düzyazılarına ve şiirlerine taşımıştır. +

Yeraltı suları bir sebzelikten geçer gibi tatla geçiyor cesetler arasından; alaca bir çabayla maden damarları arasından; boğazlanmış hazine şehirlerinden; akasyaların, başıbağlı söğütlerin, telaşlı katırtırnaklarının, mis keçilerinin, ağırlıklı merinosların altından. Serinliğim duyurmayın anama. Hep "ateş, tutuş, yan" diye bildi bizi; karışmasın aklı fikri. "Diyordu peder"

yırtılan ipek sesiyle;

ve şehir. Ve Galata Kulesi (1514 yılında Bizanslılar zamanında şapkası uçmuştu, 1967'de Türkler tarafından sünnet edildi), binalarını çevresine toplamış, yaklaşmakta olan bir fırtınaya rahatça göğüs germenin yollarıını arıyor, görüşmeler yapıyor: kavminin başında, ve en önde, Cehennemin kapısını çalmaya hazırlanan Firavun gibi

("Burkulmuş Altın Hali Güneşin")

Biz kırıldık daha da kırılırız
Ama katil de bilmiyor öldürdüğünü
Hırsız da bilmiyor çaldığını
Biz yeni bir hayatın acemileriyiz
Bütün bildiklerimiz yeniden biçimleniyor
Şiirimiz, aşkımız yeniden,
Son kötü günleri yaşıyoruz belki
İlk günleri de yaşarız belki
Kekre bir şey var bu havada
Geçmişle gelecek arasında
Acıyla sevinç arasında
Öfkeyle bağış arasında

("Yarımada")

Bilginlerimiz sağolsunlar
Bir vitamin buldular
Çalışınca azıcık;

Yumuşak G vitamini:
Ulusalcılık!

("Ğ Vitamini")

Fırat suyu bütün bir bölgeyi
Takma adlarla dolanmak
Zorundadır.

(...) Zamansızlığın ortalarında
İstanbul'da enderun ağaları
Padişahın buyruğuyla
Kartopuna tutar birbirini.

("Düşüncesi Değil, Kendisi")

Neden tarihe değil de
Coğrafyaya geçenler
Önemli

("Heykel")

Şelaleye
Düşmüştür
Zeytinin dali;
Celaliyim
Celalisin
Celali.

("Kısa Türkiye Tarihi I")

Ses Duvarı

Natasha Khan, nam-ı diğer Bat For Lashes, üçüncü stüdyo albümü "The Haunted Man"in kapağında çırılçıplak, pirüpak, omuzlarında avıyla görünüyor. Bu anadan doğma kadın ve adam arasında av - avcı ilişkisinden çok daha yakın bir hal var —unutulmayacak bir kare. Bat For Lashes'ın ilk iki albümünde dinlediğimiz duyarlı müziği bu yeni albümde çok daha sade şarkılar olarak karşımıza çıksa da, hipnotik atmosferini muhafaza ediyor. İnsanı soymasa da ruhunu ortaya çıkaracak kadar transparanlaştıran, derinlikli pop müzik...

Neil Young asla gaz kesmiyor. Otobiyografi kervanına katılarak yazdığı "Waging Heavy Peace: A Hippie Dream" yeni yayınlanmışken, "Americana"nın ardından bu seneki ikinci Crazy Horse'lu albümünü de yayınladı. 27 dakikalık "Driftin' Back"le açılan albüm, ekibin koca bir riff duvarına yayılmış jam'lerini özleyenler için derya niteliğinde. Young'ın 35. albümü, şimdiye kadarki en uzun stüdyo işi.

Retrocuların yeni gözdesi, Los Angeles'lı grup Allah-Las. Hollywood'da bir plakçıda çalışan dört kafadar, "sevdiğimiz müzikleri kimse yapmıyor, bari biz niyetlenelim" demişler, kendi şarkılarını Byrds, Love, Animals, erken dönem Stones usûlünce çalmışlar. '70'leri sanki hiç görmemiş bir garage ve surf rock'u ki, dansa gelir cinsten.

RZA ve diğer Wu-Tang Clan'cılar yine bir film müziğiyle karşımızda. Bu sefer yönetmenlik koltuğunda da bizzat RZA var. Doğu Yakası'nın gangsta ekibi, siyah kültürün karate filmlerinde, Bruce Lee'lerde bulduğu direniş duygusunun canlı tezahürüdür. Jim Jarmusch'un "Ghost Dog"unun da müziklerini yapan RZA'in Quentin Tarantino desteğiyle çektiği "The Man With The Iron Fists", şaşaalı kan ırmaklarına, kılıç şakırtılarına biçtiği değeri içeriğe ve mânâya vermeyi pek becerememiş, ama albümdeki hiphop'un soul'u öyle bir ele alışı var ki, abartılı savaş pozisyonlarının slow motion'larının ayarını yükseltiyor. RZA'ye saygı duruşunda bulunan Kanye West, albümün açılışında ritm ve blues'u elektrikli gitarlarıyla veren Black Keys, neo-soul'cu Corinne Bailey Rae soundtrack'in önemli konukları.

Kendi halinde bir şehir folk'u olmaktan çıkıp bir iddiaya dönüşen, kitlesel ilgiyle burun buruna kalınca kendi kalma mücadelesine koyulan Grizzly Bear'ın dördüncü albümü "Shields", hakiki bir şan şeref vesikası. Bir defa, hit değil, içine dühûl edilecek bir tam maceralık fasikül sunuyorlar, üstelik her okuyuşta yeni detaylar keşfettirecek kadar ince bir işçilik var boydan boya. Tahmine, nakarata, eşliğe gelmeyen, orkestral popun mirasını doyasıya parçalayıp kafasına göre kullanan, inşa ettikleri pastel atmosferleri sabırla detaylandıran Brooklyn ekibinin vasatın tasallutundan kaçıp yaratıcılığa sığınırken kurduğu âlem hakikaten zaman ve dikkat ayrılmayı hak ediyor, ama şarkı klişelerinden kaçılırken düşülen o ucu belirsiz ve gergin totallik, ince aranjman ayrıntılarını, duygu durumlarını da perdeleyebiliyor. Bir de, bizim Gevende'nin aksine, Grizzly Bear ekipçe "beyin fırtınası"na kapanınca daha çok lafa abanıyor, o anlaşıldı.

Ritm ve blues'un müstesna seslerinden Macy Gray, siyah kültüre saygı duruşunda bulunmaya devam ediyor. Cover'lara yer verdiği albümünden sonra saksofoncu David Murray'nin big band'iyle yollara düşüp Afro-Amerikan klasiklerini okuyan Gray, bu turne vesilesiyle 20 Kasım akşamı İstanbul'da olacak. Üstelik Stevie Wonder'ın "Talking Book"unun kırkıncı sene-i devriyesinde çığır açıcı albümü başından sonuna yeniden kaydetmişken. "Superstition"ı kendi lehçesine bir çevirmiş ki...

1999'un muazzam "Avenue B"sinin ardından proto-punk mirasını bir süre metalesk yeniyetmelere hasreden Iggy Pop, Michel Houellebecq'ten aldığı ilhamla üç sene önce "Préliminaires"de crooner'lığına dönmüştü. Yeni albüm "Après"de Gainsbourg'un "La Javanaise"i, anılar kasetlerinin gediklisi Joe Dassin'den "Et si tu n'existais pas", Brassens'ten "Les Passantes", Henri Salvador'dan "Syracuse", ayrıca "La vie en rose", "Michelle", Cole Porter, Frank Sinatra var. Bunlar Türkiye'den de pek çok yaşıtının anılarında gizli, ama Iggy için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Bizimki, bir zamanın sentimental popunu, şansonun kaymağını sanki baştan keşfediyor gibi.

Firewater İstanbullu sayılır. New York'un punk rock ortamında Balkan havalarına, klezmer'lere merak salıp bunları ska'sı, reggae'si bol tutulmuş bir gitar rock'unda kaynatan Tod A grubun yegâne sabit üyesi olarak birkaç senedir İstanbul'u mesken tutuyor. Firewater'ın 2008 albümü "The Golden Hour"un şehir radyolarında ne kadar çok döndüğüne, "This Is My Life", "Electric City" gibi şarkıların Beyoğlu'nu nasıl ayağa kaldırdığına bizzat şahit oldu. "International Orange!" da zaten İstanbul'da ve Tel Aviv'de kaydedilmiş, açılışı yapan "A Little Revolution" başta olmak üzere Arap halklarının direnişinden temel ilhamını almış. Baba Zula'nın vurmalıcısı Coşar Kamçı'nın darbukasıyla, Ferdi Seçkin'in zurnasıyla ilerleyen albümde Balkan Beat Box'çıların da epey tuzu var. Ska'dan mambo'ya, surf'ten rebetikoya uzanan bir kültür çeşitliliğini tutarlı bir grup sound'unda kardeş kılmak, dünyada olup bitene gözlerini dört açıp bakarken neşeyi elden bırakmamak ancak böyle bir dünya vatandaşının avare rock'uyla mümkün olabilirdi. İstanbul'un muhtaç olduğu ses ve enerji bu şarkılarda saklı.

İstanbul'u, Türkiyeli müzisyenleri de yabana atmamalı. Birbiri ardına sökün eden şu albümlere bakın: "Hoşgeldin / B'hêr hatî" (Bajar), "Yılların Ettiğini" (Kırıka), "Deli Bando" (Yasemin Mori), "Ütopyalar Güzeldir" (Ceylan Ertem), "Sarı" (Jehan Barbur), "Aşkın Izdırabını..." (Hayko Cepkin), "Güneşi Beklerken" (Mor ve Ötesi), "Muço pa" (Niyazi Koyuncu)... Pop yeknesaklaşırken, asıl olay başka boyutlarda dönüyor...

‘90’ların ikinci yarısında New West’e bir punk gotiği hissiyatı taşıyan 16 Horsepower’ın esas adamı David Eugene Edwards, on senedir Wovenhand’i tutundurmaya çalışıyor. Yine evanjelik ailenin şekillendirdiği dinî bakış, Eski Ahit’e göndermeler, günahlarla, şefaat arayışlarıyla dolu hikâyeler... Prodüksiyon koltuğunda, Einstürzende Neubaten ve Fatih Akın’ın “İstanbul Hatırası”ndan tanıdığımız Alexander Hacke oturuyor. Hacke grubun sert folk’unu iyi bilemiş, sivriltmiş, 16 Horsepower’ı aratmayacak bir derinlik ve kıvam katmış.

Steely Dan, çok iyi yazılmış şarkılarının yanında, cazdan bir rock enerjisi çıkarmalarıyla da başka herkesten ayrılır. İkiliden Donald Fagen’ın 1982 tarihli ilk albümü “Nightfly”, bugün bir anıt sayılıyor. 11 ve 13 sene aralarla takip eden iki albümle birlikte “Nightfly”ın bir üçleme teşkil ettiği sonradan anlaşıldı. Altı sene sonra gelen Donald Fagen albümü “Sunken Condos”, Steely Dan’in gevşek disiplinini, olgun groove’unu, inceci gollerini arayanların imdadına yetişti.

George Bush’un 1997’de Teksas valisiyken ilan ettiği karar geçerliyse, 15 Mayıs oralarda hâlâ ZZ Top Günü. Bir de gidip bu adamın 2001 balkon konuşmasının ardından partide çaldılar. Halbuki bu üç beyaz adam, âlemin en güzel blues gürültüsünü çıkardı ‘70’lerden bu yana. Deltanın suyunu Meksika sınırının tozuna karıştırdılar, en tehlikeli ve cazibeli, en çamurlu başına buyruk rock’lardan birini yarattılar. O sound’u bir kalemde silmek zor. Üstelik dokuz senenin ardından gelen “La Futura”, bir Teksas rap’inin, DJ DMD’nin “25 Lighters”ının nefis bir yorumuyla, “I Gotsta Get Paid”le açılıyor. Ve gülle gibi ağır riff’leri ray gibi dizip öksüre öksüre, rüzgârları yararak gelen lokomotife dinleyiciyi hazırlıyorlar. Sintisayzırlı yıllardan sonra özlediğimiz ZZ Top bu: Cüsseli, öfkeli, şenlikli, gürül gürül bir rock’n’roll! Billy Gibbons’ın yanında, prodüksiyon masasında oturan Rick Rubin, yine, yeniden, en göz önündeki cevheri parıldatmayı bilmiş.

Neneh Cherry, evet, belki Don Cherry’nin mirası ama, ‘90’ların ilk yarısında hiphop’u popa en güzel davet eden şarkıcı olarak kendi parıltısını hep hissettirdi. 2000’leri yapımcı kocasıyla kurduğu trip hop grubuyla geçirse de, kitlesel ilgiye mazhar olmayı pek istemedi. Bu arada Cherry’nin çocukluğunu geçirdiği İsveç’e yerleşmişlerdi. Üvey babası, free cazın, bu arada Anadolu havalarının (1969 tarihli “Live in Ankara”yı mutlaka dinleyiniz) büyük ismi Don Cherry ise uzun süre yaşadığı İsveç topraklarının kültürüne çoktan kök salmıştı. İşte The Thing, Cherry’den ilhamla kurulmuş bir free caz üçlüsü, sert, yırtıcı bir punk hissiyatı arıyorlar, Thurston Moore, Jim O’Rourke gibi rock’un avangard sahnesine yakın isimleriyle de kayıtları var. Neneh Cherry’yle İsveç’te buluşmalarının meyvesi olan bu cover albümü, başıbozuk sound’larının böyle bir vokalle ne müthiş bir şarkı sound’una evrilebileceğini, karanlığını muhafaza ederek rahatça dinlenebilir kıvama gelebileceğini gösteriyor. Mats Gustafsson’un saksofonunun çılgın attığı, adaleli ritmlerin zemine dikenli bir örtü gibi yayıldığı, tek atımda kaydedilen bu müziğin üzerine Neneh Cherry, Suicide’dan, Stooges’tan, Madvillain’den okuyor.

uzunçalar

Allah-Las Allah-Las
Animal Collective Centipede Hz
Ariel Pink’s Haunted Graffiti Mature Themes
Arno Future Vintage
Bob Dylan Tempest
Ceylan Ertem Ütopyalar Güzeldir
Dave Stewart The Ringmaster General
David Byrne & St. Vincent Love This Giant
Firewater International Orange!
Godspeed You! Black Emperor Allelujah! Don't Bend! Ascend!
Grizzly Bear Shields
Jehan Barbur Sarı
John Cale Shifty Adventures In Nookie Wood
The Jon Spencer Blues Explosion Meat and Bone
Lee Scratch Perry Humanicity
Mark Eitzel Don't Be A Stranger
Mark Knopfler Privateering
Public Enemy The Evil Empire of Everything
Rickie Lee Jones The Devil You Know
Scott Walker Bish Bosch
Sir Richard Bishop Beyond All Defects
Swans The Seer
Van Morrison Born To Sing - No Plan B
Viv Albertine The Vermilion Border
Wovenhand The Laughing Stalk

kısaçalar

Alabama Shakes I Ain't The Same
Betty LaVette Dirty Old Town
Bloc Party Kettling
Cat Power Cherokee
Freelance Whales Dig Into Waves
Hot Panda Future Markets
Iris Dement Go Ahead and Go Home
Joe Cocker Younger
Madness My Girl 2
Norah Jones Sleepless Nights
Peaches Burst!
The Presets Ghost
PSY Gangnam Style
Rolling Stones Doom and Gloom
Tarkan Hatasız Kul Olmaz

müzik ekranı

Remish Potpuri
Lili Boniche’in, Erkin Koray’ın, Kurtuluş’un, Justin Adams’ın akrabası Azeri gitar kahramanından muazzam rock taverna performansı: www.youtube.com/watch?v=mQ47ojbStV8&NR=1&feature=endscreen

Amanda Palmer Do It With A Rock Star
Dresden Dolls’u hepten boşveren kabare punk’çısı, Erykah Badu’nun yerine Flaming Lips’in cesur klibinde yer almıştı. Şimdi Wayne Coyne, yeni albümü “Theatre Is Evil” şerefine Palmer için LGBT dostu ve seksi bir klip çekmiş: www.flaminglips.com/video/1800/

The Coup The Magic Clap
Boots Riley yeni albüm “Sorry To Bother You”da da politik dertlerini eğlenceyle sunmayı biliyor, üstelik arkadaki funk rock grubu böyle bir hiphop için şahane : www.youtube.com/watch?v=uaFQw52wJug

Tame Impala Feels Like We Only Go Backwards
Saukodelik rock’un yeni bayraktarı Avustralyalı ekibin ikinci albümü “Lonerism”den soyut dışavurumcu bir klip: www.youtube.com/watch?v=wycjnCCgUes

Massive Attack feat. Terry Callier Live With Me
27 Ekim’de yitirdiğimiz büyük folkçu Callier’nin aziz hatırası için: www.youtube.com/watch?v=6QvZK–kG030

CEYLAN ERTEM

Siyah gelinlik

Türkiye'de müzik âlemi giderek sönükleşirken, müzikal bağımsızlığı ve şarkı yazarlığı yanında, yorumladığı şarkıları kendinin kılmasıyla da bir vaha gibi Ceylan Ertem. Anima grubunun ardından kendi şarkılarıyla ikinci, Hollandalı Barana grubuyla yaptığı "Xenopolis"i sayarsak üçüncü albümü "Ütopyalar Güzeldir" gösteriyor ki, kadın ozanlar sülâlesinin aslî üyeliğini de çoktan hak etti. Biraz Sezen Aksu, biraz Hümeyra, ama Joni Mitchell da var. Adapazarı'nın kızı, dünya vatandaşı Ceylan'a kulak veriyoruz...

Söyleşi: Murat Meriç

Yeni albümünün adı "Ütopyalar Güzeldir". Ütopyalar senin için ne ifade ediyor?

Ceylan Ertem: Ütopya benim için hep çok pozitif bir durum. Sanki saf bir çocuğun ya da içinde var olan o kirlenmemiş yanının var ettiği bir şey. Karamsar biriyim aslında. Ütopya, bu iki yanımın dengesi gibi. "Ütopyalar Güzeldir" diyebilmek, bir yandan da bu ânın kıymetini bilmek, diğer yandan geleceğe o umudu bırakmadan bakabilmektir bence. Aptalca bir umut değil elbette, harekete geçmek de var içinde.

Bu albüm için nasıl harekete geçtin? "Yeteri kadar şarkı besteledim, tamam" dediğin bir nokta var mı?

Yok elbette, durdurdular beni! *(gülüyor)* Menajerim ve yakın arkadaşım Defne (Turaç) "Ceylan n'olur, geçen albümdeki gibi 14 şarkı olmasın, dur bir yerde" dedi sürekli. Yine de 12 şarkı var, ayrıca albüme girmemiş şarkılar da var. Ben durmayı beceremiyorum, çevremdeki insanlara bırakıyorum. Cenk (Erdoğan) bu süreçte çok yardımcı oldu, kimi şarkıları çıkardı; koymak istediğim kimi yeniden yorumlar vardı, onları da albüm dışında bıraktık. En zorlu süreç seçmek oluyor aslında...

Kayıt aşamasında biraz daha rahattın galiba. Bu kez bildiğin bir ekiple çalışmak fayda etti mi?

Çekirdek kadromuz sahnede çala çala oluşmuştu zaten. Her şeyi aynı zamanda arkadaşlarım olan ekibimle yaptık, bu yüzden hızlı ve huzurlu oldu. Yayınlanması da kısa sürdü. Kaydedip yayınlanması uzun sürerse müzisyenler pimpiriklenmeye başlıyor, "şurayı değiştirsek mi" derken albüm çıkamıyor bir türlü. Neyse ki Ada Müzik bunlara izin vermedi ve hızla basıldı albüm.

İlk albümün "Soluk"ta hem stüdyo aşaması uzun sürdü, şarkıları kaydettiğin ekipler farklıydı, hem de yayınlanmasını uzun süre beklediğini hatırlıyoruz.

Kayıt bittikten sekiz ay sonra basılmıştı "Soluk", ben dinleyemez hale gelmiştim. İlk albümümdü ve çok heyecanlıydım. Giderek o heyecan azalıyor, kızgınlık başlıyor, "ben beceremiyorum bu işi demek ki, artık fotoğraf falan çekeyim" noktasına bile geldim o ara... Düşünsene, lansmanını yaptığımız albümün çıkmasını sekiz ay bekledik! Süreç uzayınca ister istemez albümden soğudum, uzun süre oradaki şarkıları sahnede söyleyemedim.

Geçen sefer her şey vardı, ama rock yoktu albümde. Seni Anima'dan bilenleri hayal kırıklığına uğratan bir albümdü "Soluk". Bu kez onların da seveceği, rock'un derinden hissedildiği bir albüm olmuş bu.

Aslında "Soluk"ta da dokunuşlar vardı. Rock bana bir tavır gibi geliyor, distortion gitar koyunca rock olmuyor. "Soluk" bu albümden daha agresif belki, ama burada Cenk'in varlığı, sound'un gitar ağırlıklı olmasına neden oldu. Bu tavırdan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğim, çünkü kendimi daha özgür hissediyorum. Aynı şekilde caz gibi başkaldırı müzikleri de benim dilim olmaya devam edecek. Ama ne cazcıyım ne de rock'çu.

Evde rock ve caz mı dinlersin peki?

İki albüm arasında daha çok eski Türkçe pop şarkıları dinledim. O yüzden bu albümde biraz daha melodik oldu şarkılar. Ben "a–b–nakarat" formülünü sevemiyorum, şarkılarımı da öyle yazmıyorum, ama bu albümdekiler bu anlamda daha tutarlı. Konserlerde istediğimiz gibi çalma özgürlüğümüz var, bunu fark ettim aslında. Albümler şarkılar hakkında fikir veriyorlar sadece...

Bu rahatlığının sebebi de bunları aşmış olman mı?

Biraz büyüdüm herhalde. *(gülüyor)* "Soluk"ta çok amatördüm, ne yapacağımı bilemiyordum. O da olsun, bu da olsun derken tuhaf bir karışım oldu. Bunda da amatörüm elbette, ama tanıdığım ekiple çalışmak beni rahatlattı. Kayıt aşaması beni zorluyordu, kulaklığa ve odaya alıştım, her şey daha kolay oldu. Bu rahatlık bir şarkıcı için çok hoş, çünkü canlı performansına ne kadar yakın sonuç alırsan stüdyoda, o kadar iyi. Anima albümünü dinlediğimde inanamıyorum kendime, başkası söylüyormuş gibi geliyor o şarkıları.

Bu kez çok konuk da yok şarkılarda, ama olay oldukça şenlikli. Belli ki çok eğlenmişsiniz stüdyoda...

Ertan Şahin suzofon, Aslıhan Güngör arp çaldı. Davulu çalan Ediz Hafızoğlu artık sahnede de bizimle, bu albümden itibaren birlikte çalmaya başladık. Alp Ersönmez konuk basçı gibi görünüyor ama, sahnede birlikte çaldığımız Murat'tan (Çopur) çok o var. Benim için en özel konuklardan biri elbette Anima'yı birlikte kurduğumuz Tunçay (Korkmaz). Çok özlemiştim mızıka sesini, güzel oldu. Cenk'in bütün marifetlerini sonuna kadar kullandım, adam ne çalıyorsa "bunu da çal bunu da" diyerek başının etini yedim. *(gülüyor)* Dediğin gibi, daha az konuk var, ama kemik bir kardeş kadrosuyla kotardık albümü ve sahiden çok eğlendik yaparken.

Fotoğraf: Muhsin Akgün

Kapaktaki zarfın içinden her şarkı için ayrı ayrı kartlar çıkıyor ve üzerlerinde Burcu Ürgüt tarafından yapılmış resimler var. Onun albüme katılması hangi noktada gerçekleşti?

Burcu, 2007'den beri arkadaşım. Ben resme âşığım, Anima'dan beri albüm kapaklarında illüstrasyonlar kullanmam bundan. Şarkıları herkesten önce ona dinlettim, birtakım fotoğraflar çektim ve zarfın içinden çıkan kartlar fikrini verdim. Gerisi onun hayal gücüne kaldı ve yaratıcılığını kullanarak şarkıları anlatan şahane çizimler yaptı. İnsanların bunları alıp bir yerlere taşıyabileceğini düşündüm, her şarkı için ayrı bir kart olsun istedim. Çok eski kafalıyım zaten, kapak dönemi bitmesin istiyorum. Şarkıları elinde tutabilmenin tek yolu bu. İnternetten olmuyor o iş. Keşke plağı da basılsa, kocaman bir kapağı olsa bu albümün...

Öyle bir olasılık yok mu? Plak artık kolay basılan bir şey. Dahası, Ada Müzik Bulutsuzluk Özlemi'nin "Yol" plağıyla bu işi yıllar sonra memlekette başlatan şirket...

Plak basılıyor, evet. Ben de alıyorum, seviyorum, ama burada plaklar çok pahalı. Bir plağa 60 - 70 lira vermek çok anlamsız geliyor bana, çünkü o benim bir haftalık mutfak masrafım. Maalesef bu yüzden Türkiye'de plak toplamak özel bir heves olarak kalıyor. Amsterdam'da büyük plakçılar var, aradığın kategoriyi hemen buluyorsun. Buradaysa bütün plakları marketlerde aynı sepete koyuyorlar, seç seçebilirsen! Elbette plağım çıksın isterim, ama açıkçası fiyatının CD fiyatından yüksek olmasını istemem. Öyle olunca plak bir ütopya olarak kalıyor. *(gülüyor)*

Ada'yla nasıl buluştun? Albümü kolunun altına alıp eski usûl kapılarını mı çaldın?

Tam ne yapsam diye düşünürken Gürol Ağırbaş aradı ve Ada'nın bana albüm yapma isteğinden söz etti. Havalara uçtum. Sonra her şey çok hızlı ilerledi ve kayıtlar, baskı derken bir anda albümü elime alıverdim. Gönül işi yapmak çok güzel, evet ama, küçük bir miktar bile olsa insan arkadaşlarına bir şeyler vermek istiyor. En azından taksi paralarını karşılamak ya da o gün geçinebileceği parayı vermek... Herkesin çalışmalarının karşılığını aldığı bir albüm oldu bu, ilk defa başıma geldi ve beni çok mutlu etti.

Albümün adı, Ferhan Şensoy'un "Ferhangi Şeyler"de söylediği bir şarkıdan geliyor. Yıllardır sahnede de söylüyorsun "Ütopyalar Güzeldir"i. Nereden aklına geldi o şarkı?

Çocukluğumun şarkısı o. Benim zamanımda oyun kasetleri vardı, dinlerdin. Ferhan Şensoy'un kasetini almış, ezberlemiştik. Adapazarı'na ilk geldiği zaman heyecanla gidip izlemiştim oyunu ve şarkılarına bayılmıştım. Ferhan Şensoy, oyunlarında şahane şarkılar yazıyor. Hepsine âşığım. Geçenlerde Twitter üzerinden kızı Müjgan Ferhan Şensoy'la konuşurken ona "bence bir Ferhan Şensoy tribute albümü çıkmalı" dedim, bunu hak ediyor çünkü. O da "benim hayalimdi, bir araya gelip konuşalım bir ara" dedi. Yakında Ferhan Şensoy'un karşısına dikilip "Ferhan abi, bizim aklımıza böyle bir şey geldi" demeyi çok istiyorum. *(gülüyor)* Aksidir gerçi, "çekilin gidin başımdan" da diyebilir, ama keşke kandırabilsek onu böyle bir çalışma için... Büyük bir hayranlığım var ona karşı, ama bundan kaynaklı bir çekiniklik de var ve bunu asla isteyemeyeceğimi biliyorum. Şarkıda da öyle düşünüyordum, sahnede söylüyordum, albüme alamam sanıyordum. Ferhan, kızı, twitter'da "babamın yorumu kadar seninkini de seviyorum" yazınca bir serâzâd geldi bana, tanışmış olduk. Havalara uçtum elbette, telefonlaştık ve benim adıma istedi babasından. Sonradan albümün adını da "Ütopyalar Güzeldir" koyabilir miyiz diye sormak için aradığımızda "başka ne koyacaksınız ki" cevabını aldık. *(gülüyor)*

Baştan beri aklındaki isim bu muydu?

Aslında bir Edip Cansever şiirindeki bir dizeyi istemiştim, ama telif hakları yüzünden bürokrasiye takıldık, bir ay kadar cevap gelmeyince oturdum ve "acaba 'ütopyalar' mı olsa?" diye düşündüm. Sonra fikrimi paylaştığım herkes "ama zaten bu daha güzel değil mi" deyince ve olumlu cevap alınca mutlu oldum. Aslında bana ait bir şarkı değil, ters teper mi diye de düşündüm arada. Hiçbir zaman bir şarkıyı yeniden yorumlarken "bu şarkıyı söyleyeyim, insanlar zaten aşina, ne güzel olur, küpümü doldururum" diye düşünmüyorum. Her zaman bir anım olması gerekiyor ya da o hissi paylaşmam. "Ütopyalar Güzeldir", anı şarkılarımdan biri.

Bir genç kız beni dinleyip "bu kadın ne kadar güzel söylüyor" diyorsa, bunda babaannem, annem, babam kadar Ferhan Şensoy, Münir Özkul, Adile Naşit gibilerin de payı var. Sezen Aksu'nun, Müzeyyen Senar'ın...

Sahnede sadece Sezen Aksu şarkıları söylediğin "Tribute" projesi de bu anlamda çok riskli değil mi?

O projenin çıkış noktası farklıydı ve uzun soluklu olacağını düşünmüyorduk. Tek bir konser olarak planlamıştık. İnsanlar gelir, hayal kırıklığına uğrar ve giderler diye düşünüyorduk, çünkü Sezen Aksu'nun büyük popüler şarkılarını çalmıyoruz sahnede. Öyle sanıyorduk. *(gülüyor)* Bir baktık, Sezen Aksu'nun kıyıda kalmış şarkısı yokmuş meğer! Bilinmediğini düşündüğümüz "Lunapark"ı çaldığımızda bile herkesin eşlik ettiğini görünce korktuk açıkçası. *(gülüyor)* Son zamanlarda bir tribute salgını var ve hepsi çok kötü. O samimiyetsizlikten kaçmaya çalışıyorum. Yine de bir sürü eleştiri alıyorum. Aslında herkesin tek anlaması gereken şey, ben Neşet Ertaş değilim, Ferhan Şensoy da değilim, onlara çok hayran olan, bambaşka topraklarda adım atan ve '80'lerde doğmuş bir kadınım ve o şarkıyı öyle duyuyorum, öyle yorumluyorum. Bunun için de hiçbir şekilde bir samimiyetsizlik olduğunu düşünmüyorum. Hissedenler zaten hissediyor, ama herkesin seni anlamasını bekleyemezsin...

Bu şarkıları seninle bilen, seven insanlar da var, öyle değil mi?

Yaşı daha küçük olan birtakım dinleyiciler, Neşet Ertaş'ın ölümü sonrasında "biz onu seninle tanıyıp sevmiştik" mealinde bir şeyler yazdılar. Bu, aklımın ucundan geçmeyecek bir şey elbette, çünkü ben Neşet Ertaş'ı herkesin tanıdığını, bildiğini düşünürüm hep. Ama böyle bir şey olması, buna bir kişi için bile vesile olmak büyük mutluluk benim için.

Tam bu noktada Neşet Ertaş'la ilişkini sorayım mı? Öldüğünde ne hissettin?

Beklenen bir şeydi; duyar duymaz çok kötü oldum, ama tuttum kendimi. O gün, öğleden sonra babam aradı ve "kızım, başımız sağolsun" deyince çeşmeleri açtım. Ailemizden biri gibi konuşuyordu babam, ben de öyle hissediyordum. Akşamına bir sürü görüntüleri yayınlandı, onları da ağlayarak izledik. Şimdi ilk konserde "Gönül Dağı"nı nasıl söyleyeceğimi merak ediyorum, çünkü dört yıldır o türküyle bitiririm ben konserlerimi, bundan sonra da bu değişmeyecek, ama artık daha zor olacak.

Geçmişi seviyorsun ve hatta biraz da geçmişte yaşıyorsun gibi geliyor bize...

Geçmişi elbette seviyorum. Benim böyle bir kadın olmama sebep olan iyi ya da kötü her şeyi anmayı istiyorum. Sonuçta kendi kendime bu hale gelmedim, bir genç kız beni dinleyip "bu kadın ne kadar güzel söylüyor" diyorsa bunda babaannem, annem, babam kadar Ferhan Şensoy, Münir Özkul, Adile Naşit gibilerin de payı var ya da aynı şekilde Sezen Aksu'nun, Müzeyyen Senar'ın... Bunları anmadan geçemem. Kardeşim mesela, Devekuşu Kabare'yi, onların oyunlarını bilmiyor. Aramızda on yaş var ve bundan habersiz. Biz hep izlerdik oysa evde... Babam kalp krizi geçirdi geçtiğimiz yıl, benden istediği şey "şu oyunların CD'lerini alsana"ydı. Bütün Ferhan Şensoy oyunlarını, Devekuşu Kabare müzikallerini alıp gittim hastaneye. Bunlar bizi iyileştiriyor. Mizahı, çok ciddiye alınması gereken, hayatımızda çok önemli bir yere sahip bir sanat dalı olarak görüyorum ve bu yüzden çok önemsiyorum.

Tiyatroyu kasetten dinlediğinden söz ettin az önce, '80'lerde sevilen bütün oyunların kasetleri çıkardı. Onları kasetten dinleme hali çok tuhaf bir durum değil mi?

Öyle. En fenası, seyircinin güldüğü sözsüz sahneler. "Ne yaptı acaba, hangi mimiği kaçırdım" diye deliriyordum. *(gülüyor)* Ferhan Şensoy'a deli hayran olmam bu kasetlerledir.

Hayranı olduğun insanları dilinden düşürmüyorsun...

Bu kadarla kalmıyor, hayranı olduğum insanlar karşısında kendimi tutamıyorum! Sezen Aksu hayranıyım, o sahneye çıktığında sevinçten ağlıyorum. İnsanlar o esnada yanımda çekirdek falan çitliyor. Ben ağlıyorum, neden ağladığımı anlamıyorum. Bunu sana yaşatan birinin olması çok acayip geliyor. Münir Özkul, Müzeyyen Senar gibi daha büyük hayran olduğum insanları görsem ne olurdu, hayal bile edemiyorum. O heyecan kadar beni mutlu eden bir şey yok. Birilerine hayran olmak bile bizim zamanımızda başkaydı. Şimdi yaşlılar gibi "biz böyleydik, genç jenerasyon şöyle" ayrımı yapmak istemiyorum, ama bu saygı, ilgi kalmadı. Birine hayran olduğumuzda onun hakkında bir şeyler öğrenirdik biz, geçmişte ne yapmış, ona bakar, takip ederdik. Şimdikiler bir şeyi görüyor, biliyor, ama öncesine sonrasına bakmıyor. Oysa "hayranım, bilmeliyim, öğrenmeliyim" derdik biz...

İnternetle aran gayet iyi. Kendi siten, MySpace, Twitter ve Facebook hesapların çok aktif...

Bütün bunlara öncesinde en şiddetle karşı çıkan benim, şimdi de en çok orada bulunan benim. *(gülüyor)* Eski kafalıyımdır aslında, ama kullanmaya başladığım anda kendimi durduramıyorum. Müzisyenlerin Facebook ya da Twitter sayfalarına baktığımda "bu gece ben buradayım, hadi gelin"den öte geçmediklerini görüyorum. Bunu sevmiyorum. Bir şeyleri paylaşmak için varım o ortamlarda. Geçen gün "Sobanın üzerinde kızaran

ekmek, üzerine çilek reçeli. Kimler özledi? Şimdi soba yok, eskisi gibi bol karlı kış yok, reçeli süren annem uzakta" yazdım, hemen birileri "bizim öğrenci evimizde soba var, annem de acuka yolladı, gelsene" dedi. Bir anda başka bir şey paylaşıyoruz ve bu beni mutlu ediyor. Müzisyenler bunun farkında değil belki, ama ben oradan bir hikâye çıkartabiliyorum. Defterime bunu not alıp ileride şarkıya dönüştürebilirim. İletişim olmadan, paylaşım olmadan çıkmıyor o şarkılar. Ya da bazen öyle bir eleştiri getiriyorlar ki, bunu dikkate alıyorum, kendime çekidüzen veriyorum.

Eleştiri dedin de, Twitter'da çok üstüne geliyorlar sanki... Bazen isyan ediyorsun hatta. Nedir seni bu raddeye getiren?

Geçenlerde, Neşet Ertaş'ın ölümünden sonra birileri "bu adamın kayda değer bir şeyi yokmuş, neden bu kadar abartılıyor ki" mealinde bir şeyler yazdı. Ben de buna karşılık didaktik didaktik saydırdım... O arada birisi "bu troll'ler böyle işte" dedi. Böyle bir şey varmış, kendilerine troll diyen insanlar... Ben bunları bilmediğim için acayip hakaretlere uğradım mesela, "troll'lük bir sanattır" diyerek geldiler üzerime. Troll mü, değil mi, bilmiyorum, ama bilgisiz hareket etmek ve sürekli olumsuzlamak hali bitsin istiyorum. Bu, Twitter'da en çok rastladığımız şey. Bilmiyorsan lütfen konuşma. Aylin'in (Aslım) başına gelenleri hatırla, bir ekip tek bir cümlesinden yola çıkıp üzerine geldi, olay mahkemeye kadar gitti. Ben orada ondan daha çok üzüldüm. "Boşver Ceylan" diye beni avutmak durumunda kaldı hatta. Biri seversin ya da sevmezsin, ama sevmiyor olduğunu söylemenin bir sınırı olmalı. Eleştirinin de öyle. O kadar ağır hakaretler okuyorum ki, dayanamıyorum bazılarına. Neden biz bu kadar çok yuha seviyoruz, ayağa kalkıp alkışlamak neden bu kadar zor?

"Ne Olursan Ol Gelme"de Mevlâna'ya laf mı sokuyorsun, sen kimsin dediler. Şu anda bizim gibi belki herkese kucak açmak istemeyen kişilerin ettiği bir laf olabilir o: Kötüysen gelme, istemiyorum kardeşim!

Konserlere gelen dinleyiciler rahatsız ediyor mu seni?

Kendi konserlerim için söylemiyorum, genelleştiriyorum bunu, ama eleştirmeyi olduğu kadar dinlemeyi de bilmiyorlar. Tek arzum, insanların geldikleri konserlerde gerçekten konser dinleyicisi olarak orada bulunması. İlgisini, sevgisini olduğu kadar, ilgisizliğini de kaba olmadan gösterebilir insanlar. Sevmiyorsa alkışlamasın, seviyorsa gidip albümümü satın alsın. Bir de şehit muhabbetleri var, isyanlarım o dönemlerde artıyor. Geçenlerde biri Jehan'a (Barbur) "sekiz şehidimiz var, sen nasıl konser yapabiliyorsun?" diye sordu. Jehan da buna karşılık ona "sen de yarın bankaya gitme o zaman" cevabını verdi. Bizim işimiz bu. Ya ulusal yas ilan edelim, kimse bir şey yapmasın ya da bize karışmayın, sizin gibi işimizi yapalım. Sonra bana niye "ne olursan ol gel" demedin de gelme dedin diye çatıyorlar, ne yapsaydım ya! *(gülüyor)* Söylememizi istedikleri şey belli aslında: Şehitlerimiz var, vatan sağolsun. Bunun dışında bir şey söylediğin anda kalabalıklar saldırıyor. Onlar ne düşünüyorsa bunu söylememizi istiyorlar. Faşizm, ırkçılık yükselişte ve her yerde bir sürü insan bunu körüklüyor. Senin doğru bulduğun, savunduğun hiçbir mevzuyu duymak istemiyor kimse. En son "Ne Olursan Ol Gelme"de Mevlâna'ya laf mı sokuyorsun, sen kimsin dediler!

Laf mı atıyorsun sahiden o şarkıda?

Hâşâ! Orada Mevlâna'ya rap'çiler gibi dis atmıyorum elbette. *(gülüyor)* Şu anda bizim gibi belki herkese kucak açmak istemeyen kişilerin ettiği bir laf olabilir o: Kötüysen gelme, istemiyorum kardeşim! Haddim ne ki hem, Ceylan'ım ben, Mevlâna gibi laf edemem ki! Birçok insanın, Mevlevâhanelerde büyümüş, oralarda nefes alan insanların bile çoğunun bu lafı edebileceğini düşünmüyorum. Neyzen Tevfik galiba, kovulmuştu bu yüzden o ortamlardan. O kovuluyorsa ben kesin kovulurdum. *(gülüyor)* İşin özü şu aslında: İnsanlar anlamadan saldırıyor, anlaşılmak o kadar zor ki. O cümleyi görüyorlar, şarkının adını duyuyorlar ve dinlemeden saldırıyorlar. Ben bir müzisyenden ya da şarkıcıdan apolitik olmasını asla bekleyemem. Biz müzik yaparken deşarj oluyoruz ve şarj eden mevzular neyse, elbette yazdığımız şarkılarda bunlardan bahsediyor olacağız. Ben "Nâzım'a"yı yazacağım tabii. Bundan memnuniyetsizsen, sen beni dinleme, Kayahan dinle! Demek ki ben senin hayalindeki müzisyen değilim. Beni değiştirmeye çalışma, böyle sev. *(gülüyor)* Çünkü ben de aslında zorla seni değiştirmeye çalışmıyorum. Benim fikirlerim var, sen bunun üzerine düşünmek istiyorsan düşün, ama bunları sana dikte etmiyorum ki. Elbette bir şeyleri değiştirebilmek, kötü gideni iyiye çevirebilmek, olumsuzu olumlandırabilmek her müzisyenin hayallerinden biridir, ama bunu didaktik bir şekilde yapmıyorum, sadece fikrimi söylüyorum. Beşer şaşar bu arada, akıl akıldan üstündür, bu da olabilir, ama bana "sen sus, işini yap" diyemezsin. Tavrım belli işte, "suskunsan işime yaramazsın" demişim şarkımda, daha ne diyeyim? Küfredebilirim de, bunu yapanlar da var. Can Yücel'i, Ara Güler'i, onların ettiği küfrü severim, ağız dolusu küfretmeyi de bilirim, ama o küfrü de doğru anlamayacağını bildiğim için, hanımefendi tavrımı korumaya çalışıyorum şimdilik. Yirmi sene sonra ne olur, bilmem, belki de deli kadın olurum. *(gülüyor)*

İçimden bir Yıldız Tilbe çıkabilir diyorsun...

Onun "Orospu Seyhan" videosunu izlemelere doyamam. *(gülüyor)* Keşke öyle olsam, ama henüz o kadar kayışı koparmış gibi gözükmüyorum, öyle de olmadığımı düşünüyorum. O Yıldız Tilbe'ye özgü bir hareket ve hastasıyım! Magazin programlarıyla, bu durumun gırtlağına kadar gelmesiyle ilgili edilebilecek en iyi laftı o. Kadını gizli gizli çekmişler üstelik. Ben olsam yayınlayamazdım bunu, çünkü orada küçük düşenler çekenler aslında, Yıldız Tilbe küfrederken bile sonuna kadar star. Bir Amy Winehouse vardı, gitti, ama Yıldız Tilbe hâlâ var ve onun değerini bilmeliyiz. Benim Aysel Gürel takıntım da ondan. Fenimizm bence bu. Öyle ciddi ciddi, herkesin karikatürize ettiği, erkek düşmanlığıyla simgelenen şey değil feminist hareket, bana buymuş gibi geliyor. Kadınlıklarını da sonuna kadar kullanan, hiçbir şeyden çekinmeyen, rahat insanlar bunlar.

"Ertesi Gün"deki "Aysel gibi olmak isterdim" dizesinde bahsi geçen Aysel Gürel, değil mi? O şarkı için çizilen resim de doğrudan onu çağrıştırıyor.

O pozu ondan çaldım zaten! Onun gelinliği beyazdı, ben siyah olsun istedim. Aysel Gürel bir sürü acı çekmiş, üstelik bir dönem mutaassıp bir şekilde yaşamak durumunda olan biri. Zamanında kızlarını da dövmüş bu yüzden, ama o rahatlık hali üstüne bulaşınca kendini bırakmış. O şarkıda bir pişmanlık hadisesi var, bu rahatlığa ulaşamamış birinin pişmanlığı... "Hay Allah, ben Aysel gibi olmak isterdim, ama benim ve benimle geldi bu" diyorum mesela sonrasında. Teslim olmaktan duyulan bir pişmanlık bu ve sonunda "senin annen bir melekti yavrum" yalanıyla sona eriyor şarkı. Annelerimiz yıllarca "onu yapma, bunu yapma" demiştir bize, çünkü tecrübe etmişlerdir bunları. Biz de öyle olacağız muhtemelen, annelerimize rağmen tecrübe ediyoruz ki, kendi kızlarımızın başının etini yiyelim. *(gülüyor)*

Albümdeki kimi şarkılarda anne - kız ilişkisi gayet baskın, bunun ötesinde kadınlık halleri de epey kurcalanmış. Daha çok kendin ve kadın olmuşsun sanki bu albümde...

"Soluk"tan daha kadın olduğum kesin. Çok büyük bir ailede büyüdüm ve o ailenin fertlerinin çoğu kadındı. Kadın olmayı çok sevdim ben. Kendi başımdan geçmese bile, çevremdeki insanların başından geçenleri tecrübe ettim. İster istemez kadın mevzularıyla büyüyorsun. Bol bol yazacak kadın hikâyesi var aslında.

Bir de hırçınlık var sanki. Bağırıyorsun, ama bunu bağırarak yapmıyorsun.

Bir tek "Ne Güzel Gün"ün sonunda kendimi kaybettim galiba, oradaki çığırma işi dışında çok sakinim albümde –ki o da tek kayıttı, "bir daha ben bunu söyleyemem" dedim, öyle bıraktım. Onun dışında gırtlağım sakin gibi, ama sözler öyle değil. İçimde öfke var çünkü, hesap soran şarkılar bunlar.

Buna rağmen albüm biraz umutsuz açılmıyor mu? İlk şarkı biraz karanlık gibi...

"Ne Olursan Ol Gelme"yle başlıyor, "Ütopyalar Güzeldir"le bitiyor aslında albüm. Umutsuz başlıyor, evet ama, umutlu bitiyor. O arada anlattığım mevzulara rağmen inancımızı kaybetmeyelim diye böyle bitmesini istedim ben albümün. Arada şenlik cümbüş de var, ama neticede umut bâkî. O geminin bir gün geleceğini biliyorum. *(gülüyor)*

"Ne Güzel Gün" albümdeki tek şiir bestesi. Ömer Hayyam'la aran nasıl?

Severim, okurum, ama bağlı değilim. "Dörtlükler" kitabı açıktı önümde bir gün, gitarın akordunu değiştiriyordum bir yandan, oynarken melodi çıkmaya başladı. Sonra kitaba takıldı gözüm, bu dörtlük açıktı; bozuk akortlu gitarla çaldığım melodinin üzerine o dizeleri söylemeye başladım. O anki hissime de uygundu bunlar, biraz geliştirdim ve çıktı şarkı. O dizelerdeki hayata bağlılığı, o reenkarnasyon duygusunu sevdim. Hayatı çok seviyorsun, ama elinde olmadan uçup gidiyor ve bırakamıyorsun. O tutunma hali güzel. Bu, canlı performanslarda söylemeyi en sevdiğim şarkı.

Şiir besteler misin?

O çok zor bir şey. Hele ki bilinen bir şiirse... Herkes o şiirin melodisini kafasında başka duyar ve sen onu besteleyerek başkalarının hayalindeki müziği yıkabilirsin. Anima'nın ikinci albümünü yapıyor olsaydık en sevdiğimiz şiirleri besteleyecektik, proje-

"Ütopyalar Güzeldir"in bukletindeki kartlar serisinde, Burcu Ürgüt'ün çizimleriyle Ceylan Ertem

miz oydu. Maalesef dağıldık ve yapamadık. Bir yandan şiir bestelememi engelleyen başka durumlar var: Şiir dediğin şey telifli ve onların iznini almak bir ömür sürebiliyor. Ben şiire hastayım, müziğimin kaynaklarını sorduklarında müzisyenlerden ziyade şairlerin adlarını sayıyorum. Edip Cansever gibi sevdiğim şairleri bestelemeyi çok isterdim, ama engelleyen o kadar çok şey var ki... "Hadi ben şimdi şiir besteleyeyim" diye oturup yapılabilecek bir şey değil o.

Kolay yazan bir insan mısın?

Çok kolay yazan bir insanım ve çoğunlukla bestesiyle birlikte yazarım şarkıları, bir anda çıkar. Bazen çok büyük aralar verebiliyorum, "tamam, bitti artık, bundan sonra besteleyemeyeceğim" umutsuzluğuna bile kapılıyorum, ama sonra hızla yazmaya başlıyorum. Şu anda tam da o dönemdeyim, hiçbir şeye elimi sürmek istemiyorum. Film izleyeyim, kitap okuyayım, mümkünse bu şarkıları bol bol canlı çalayım, ama yazmayayım.

Ailen nasıl buldu albümü? Dinlediler mi?

Anneme sordum telefonda, "dinledin mi?" dedim, "dinledim" dedi ve sonra uzun bir sessizlik oldu telefonda. *(gülüyor)* "Eee, babam ne yapıyor" diye devam ettim sohbete, albüm yorumu alamadım. Babam da bir şey söylemedi henüz, "kamyonda dinlerim kızım, annen bir dinlesin" diyerek aldı, sonra sustu. Babam tuhaf bir şekilde Barana'yla yaptığımız albümü ("Xenopolis") beğendi.

Nesini beğendi? Orada söylediğin arabeske mi takıldı?

Onu sevmedi elbette, "içim sıkıldı" dedi o versiyonda. Daha ziyade klarnete, darbukaya takıldı. Şimdi bana "sen hep onlarla yap, bizimkilerle yapma" diyor. *(gülüyor)* Onların gönlünün istediği şeyi biliyorum aslında: Ben çok paralar kazanayım, yaptığım şeyle mutlu mesut olayım, ekmeğim pastam eksik olmasın... Bunu istiyorlar, ama olmuyor işte. Benim istediğim şey bu değil ve bunu anlatmaktan sıkıldım. Çok örnek yok onların karşısında, dinledikleri Sezen Aksu, Ahmet Kaya, en fazla Sertab Erener. Bülent Ortaçgil'i hiç dinlemediler, bilmiyorlar ve onu anlatmama olanak yok. Ahmet Kaya'ya çok üzülür babam, "bak başına neler geldi" diyerek lafı hep ona getirir. Benim için de üzülüyor çünkü. Faturayı ödeyemediğimi öğrendiği zaman mesela... "Tamam, bunlar güzel, hep bu yolda yürü" diyemiyor, hep yırtacağım günü bekliyor. *(gülüyor)* "Tamam, sen yap patlat hele, sonra söylersin istediğini, bak Sertab da çıkıp arya falan söylüyor, biz de dinliyoruz mecburen" diyor. Pop şarkıcısı olmadığımı anlatamadım. Müziğimi değiştiremeyeceğim için çabalamıyorum artık, anlatmaktan vazgeçtim. Bir gün annemin ve babamın beni görmek istediği yerde kendimi görmek istemiyorum çünkü. Babam en son "tarzın ne kızım senin" dedi, cevap veremedim.

Güzel soruymuş, biz de soralım: Tarzın ne?

Bilmiyorum ki... Ben o kategorizasyonu sevmiyorum. Alternatif diyorlar, ama neyin alternatifi? Bir dönem alternatif dedikleri bazı gruplar şimdi ana akım mesela. Ben olamayacağım, bunu biliyorum. Hep mi alternatif olacağım bu durumda? *(gülüyor)* Barana albümü jazzy idi, "Soluk" avangarda kaçıyordu, ama bunda pop da var mesela. Popçu olamayacağıma göre, kendimi bir kategoriye koymam mümkün değil. Hayalim, müziğimi tarif ederken "Ceylan gibi" denmesi.

Barana'yla yaptığın işten söz edelim mi? Akbank Caz Festivali çerçevesinde "Kampüste Caz" konserleriyle pek çok üniversiteyi de ziyaret ettin.

Her şey, 2008'de Behsat (Üvez) abinin ve Steyfu'nun (Steven Kamperman) MySpace sayfamdaki "Gönül Dağı" yorumumu dinlemesiyle başladı. Sonra bir yıl birlikte çalıştık. Onlar birtakım parçalar yolladılar, ben üzerine vokal yazdım, uzaktan uzaktan ilerledik. Sonra 2010'da bir turne için Hollanda'ya gittim. Dokuz ayrı şehirde konserler verdik ve "Xenopolis" albümünü kaydettik. Her şey canlı kaydedildi. Ardından buraya geldim ve bir sene sonra bu kez sekiz konser için yeniden Hollanda'ya gittim. Burada çalmak istiyorduk, ama sorunumuz bütün müzisyenlerin Hollanda'da yaşaması. Daha da büyük sorun, benim uçaktan korkmam! Karayoluyla gidip geliyorum, bu çok zahmetli ve masraflı bir iş. Geçen yıl, Hollanda'dayken aradılar ve bu "Kampüste Caz" turu için bizi düşündüklerini söylediler. Biz uçtuk tabii. İstanbul'u anlatan bir albüm bu ve Türkçe şarkılar var. İstanbul'u hiç tanımayan müzisyenlerle İstanbul'u anlattık, ama burada çalamadık. Tepkiyi merak ediyorduk. Çok mutluyuz, çünkü Kars, oradan Kayseri, Adana, Antep, İzmir, Bursa, Çanakkale, Eskişehir, bir hayli dolandık.

Daha önce buralarda çalmış mıydın?

Anima'yla Bursa, Eskişehir gibi yakın şehirlere gittik elbette, ama Kars, Antep gibi şehirlerde ilk kez çaldım. Hollanda'nın her tarafını bucak bucak gezdim, ama ülkemi gezememiş bir şarkıcıyım. *(gülüyor)* Bizim memleket büyük tabii, İstanbul'dan Kars'a gitmek zor, orada bir uçtan diğerine gitmek kolay! Ankara'ya gider gibi en uzak şehre gidiyorlar. Amsterdam'dan Berlin'e birkaç saatte gidiyoruz, uyuyorum uyanıyorum, "arada Avusturya geçtik, görmedin" diyorlar...

İlk kez gideceğin şehirlerde çalmak korkutucu muydu?

Korkuyordum elbette, çünkü neyle karşılaşacağımı bilmiyordum. İnsanlar durum karmaşası yaşıyor çünkü: Anima'da vardım, iki solo albümüm var, onlarda daldan dala konuyorum, arada evde yaptığım işleri internetten paylaşıyorum, türkü falan söylüyorum, Sezen Aksu tribute var... İnsanlar konsere geldiklerinde bunların hepsinden bir şeyler istiyorlar. İstekler yığılınca açıklama yapmak durumunda kalıyorum: "Arkadaşlar, biz şimdi bunun için buradayız, onları söyleyebilmem için şöyle bir şey yapmamız gerek." *(gülüyor)* "Xenopolis" konserleri önemli, mutlaka o albümü dinleyip gelmeleri gerekiyor, başka bir şey çalmıyoruz çünkü. Zaten o kadar eğlenceli bir proje ki bu, albüm, canlı performansımızın neredeyse yüzde yirmisi. Grubu oluşturanlar dünyanın her yerinden müzisyenler ve hepsi kendi rengini taşımış gruba. İçinde Türkiye, İran, Hollanda, her yer var, biraz karışık, çorba gibi, ama güzel çorba. *(gülüyor)*

Son olarak albümün lansmanından söz edelim. Abbasağa Parkı'nda verdiğin bir halk konseriyle tanıttın albümü, nasıldı?

Çok heyecanlandık elbette. Bizden önce bir Karagöz gösterisi vardı ve orayı çocuklar basmıştı. Onlar gitmedi tabii, anneleri de gitmedi. Çevre halktan gelenler oldu, albüm için gelenlerle çakışınca ortam çok kalabalıklaştı. Konserin sonuna kadar da kaldı o teyzeler ve şarkıların bir kısmına eşlik ettiler. Çok hoş bir duyguydu, gözlerimiz doldu, dizlerimiz titredi. Açıkhava konserlerinin tadı bambaşka zaten, hem parkta olunca daha da güzelleşiyor, ama koskoca İstanbul'da böyle mekânlar maalesef yok. Olanı da alamıyoruz. Abbasağa konseri unutamayacağım anılardan biri oldu, dinleyenler de aynı fikirde gelen mesajlardan anladığım kadarıyla. Birkaç gün sonra oralardan geçen bir arkadaşım basma etekli bir teyzenin "geçen gelen kız Neşet'in türküsünü söyledi, caz gibi söyledi, ama çok güzeldi" dediğini duymuş. Yankıları sürüyor anlayacağınız. *(gülüyor)* +

BOB DYLAN

Favori girdiği Nobel Edebiyat yarışında bu yıl da ipi göğüsleyemedi ama, Bob Dylan tamı tamına 35. stüdyo albümünü yayınlayarak külliyatını genişletti. "Tempest"ta Amerikan folk ve rock tarihinin yüz yılına yayılan tüm sesleri, üslûpları kat eden, Dylan'ın son zamanlardaki arkeolojik kazı merakından izler taşıyan on adet yepyeni şarkı var. Albümün finalini Lennon'a selamla yapan Dylan, "Tempest"ı anlatıyor. Rolling Stone'dan naklen...

Derleyen: Yiğit Atılgan

Lennon'la baş başa

"Tempest"ın eski albümlerinizden "Time Out of Mind" (1997) ya da "Love and Theft" (2001) gibi bir dönüm noktası olduğunu düşünüyor musunuz?

Bob Dylan: "Tempest" da tıpkı diğerleri gibi bir albüm: Şarkılar bir şekilde birbirine tutunuyor. Aslında gönlümdeki bu değildi, dinî temaların ağırlıklı olduğu bir albüm düşünüyordum. Daha fazla konsantrasyon gerektiren bir iş bu, çünkü aynı konuyu on defa beceriyle işlemeniz gerekiyor. "Tempest" ise her şarkıda farklı bir şeyden bahsettiğim ve nihayetinde bir bütün olarak bir anlam ifade etmesini umduğum türden bir albüm oldu.

Yine de bu albüm daha ihtişamlı işlerinizden olan "Time Out Of Mind"ı andırıyor. Sadece biraz daha dışa dönük.

"Time Out of Mind" her gece çaldığım dinleyici kitlesi için albümler yapmak istediğim dönemin başlangıcıydı. Hayatın farklı yerlerinden, farklı ortamlardan, farklı yaşlardan dinleyicilerin otuz yıl önce aklımda çok başka şeyler varken yazdığım şarkıları dinlemesinin bir sebebi kalmamıştı. Eğer devam edeceksem yeni şarkılara ihtiyacım var diye düşündüm. İlle yayınlamak için de değil, sadece insanların karşısına geçip çalabilmek için. "Time Out Of Mind" öncesinde daha iyi albümlerim vardı belki, ama şarkılar artık işlemiyordu. "Time Out Of Mind"dan sonra da aynı şeyi yapmaya devam ediyorum, '70'ler ve '80'lerdekilerin aksine, işleyen şarkılar yazıyorum.

"Time Out Of Mind" bir mihenk taşı olarak algılandı. O günden sonraki albümleriniz güçlü bir külliyat teşkil ediyor.

Umarım öyledir, umarım insanlar o albümlerle bir bağ kurabiliyordur. İşin özü şu ki, hem yeni hem de eski aynı anda mevcut. İkisiyle de bağ kurabilmelisiniz. Eskisi gider, yenisi gelir, ama aralarında keskin bir çizgi yoktur. Yeni olan ortaya çıktığı zaman eski olan hâlâ devam ediyordur; eski olan gücünü yitirirken yeni olan diş göstermeye başlar. Bu döngü

yüzyıllardır devam ediyor. Günün birinde her şeyin yenisi gelir, ama eski olan kaybolmaz, eskiyle bağ kurmak da önemli. Bu benim için biraz da '60'lara dair konuşmaya benziyor. '60'ların ilk yılları, hatta '64 ya da '65'e kadarki dönem aslında '50'lerdi. Amerika'da aynı kültür devam ediyordu. '66'da yeni bir şeyler oldu ve zamanın ruhunu ele geçirdi. Woodstock yapıldığında artık '50'ler bitmişti. '60'lar denen şeyin çok da parçası olduğumu düşünmüyorum.

'60'larla o kadar özdeşleştirilmiş olmanıza rağmen mi?

Öyleydim, belki hâlâ da öyleyim. O dönem oradaydım, ama olan bitenle gerçek bir bağ kuramıyordum. Benim için pek bir anlam ifade etmiyordu. '50'ler çok daha basit bir dönemdi benim için. Daha büyük kasaba ve kentlerde yaşayan yaşıtlarımla benzer tecrübelerden geçmemiştim. Doğup büyüdüğüm yer kültürel merkezlerden bir hayli uzaktı, herkesin geçtiği yollardan geçmedim. İçinde dolaşabileceğiniz koskoca bir kasaba vardı, ama hüzün, korku ya da güvensizlik hissi yoktu. Ormanlar, gökyüzü ve nehirler vardı. Kış, yaz, ilkbahar, güz. Mevsimlerin değişimi... Kültür denen şey sirkler, karnavallar, vaizler, taşra turuna çıkmış komedyenler ve orkestralardan ibaretti. Radyo şovları, radyo müziği güçlüydü. Bu bahsettiğim dönem süpermarketler ve alışveriş merkezlerinin öncesine denk geliyor, her şeyin daha az karmaşık olduğu bir dönem. Böyle yetiştiğinizde bazı şeyler içinizde kalmaya devam ediyor. 1950'lerin sonuna doğru büyüdüğüm yerleri terk ettim, ama '50'lerde gördüğüm ve hissettiğim şeyler bugün bile beni tanımlamaya devam ediyor. '50'ler benim için '65 civarı bitti. O dönem için sıcak duygular beslemiyorum. Neden besleyeyim ki? Çok acımasız günlerdi.

Çok fazla başkaldırı olduğu ve siz de tam ortasında bulunduğunuz için mi?

Biraz o sebepten, biraz da başka sebeplerden. Her şey ticarîleşmeye ve şirketleşmeye başlamıştı. Aslında umurumda olmazdı, ama aynı şey müziğin de başına geliyordu ve müziğe gerçek anlamda aşıktım. Aşık olduğum şeyin ve yaşayabileceğime kesin gözüyle baktığım hayat tarzının ölümüne tanık oldum.

Yine de insanlar müziğinizin '60'ları yansıttığını düşünüyor. Bu durumun 1997'den beri yaptığınız müzik için de geçerli olduğuna inanıyor musunuz?

Elbette, müziğim her zaman güncel olanı yansıttı. Ama insan doğasının tarihteki herhangi bir zaman dilimiyle sınırlı olmadığını unutmayalım. Eserlerimin hem tarihî, hem de biyografik ve coğrafî boyutları var, her biri çeşitli ruhsal durumları temsil ediyor. Şarkılarım komünal değil, kişisel müzikler. İnsanların bana hep bir ağızdan eşlik etmesini istemem, bu komik olur, kamp ateşlerinin başında toplananlar için çalmıyorum. Elvis, Carl Perkins ya da Little Richard şarkılarına eşlik eden kimseyi hatırlamıyorum. Yapmanız gereken şey dinleyicilerin duygularını su yüzüne çıkarmaktır.

Turneye çıkmanın sizin için anlamı ne?

Turne ve canlı performanslar yapmak tuhaf bir şey değil. Willie Nelson da yıllardır yollarda, ama kimse ona neden hâlâ turneye çıktığını sormuyor. Turne yaparsanız farklı yerler görür, evde oturmakla mümkün olmayan şeyler tecrübe edersiniz. Başkaları için, farklı ülkelerden insanlar için müzik yapma şansına sahip olursunuz. Bu soruyu hangi gösteri sanatçısına sorarsanız sorun, aynı şeyi söyleyeceklerdir. Bunu yapmayı sevdiklerini ve yaptıklarının başkaları için de anlamlı olduğunu söyleyeceklerdir.

1966-74 arasında turneye çıkmayı bırakmıştınız. Bir gün tekrar başlayacağınızı biliyor muydunuz?

Geride bıraktığımı düşünüyordum, ama sonra tekrar başladım. Her şey değişiyor. Yollara düşmeyen gösteri sanatçıları da var. Örneğin Las Vegas'a gidip sadece orada sahneye çıkanlar var. Belki ben de bir gün bunu yaparım, kim bilir. Bundan çok daha kötü sonlar var. En eski zamanlardan beri yollara düşen herkes için aynı şey geçerli oldu. Şehre bir karnaval gelir, karnaval gider, siz de onların peşine takılırsınız. Birileri size altın bir saat verince, sırtınızı sıvazlayınca bu işi bırakmazsınız. İnsanlar emekli olmaz, daha ziyade yavaş yavaş yok olurlar. Barutları tükenir, başkaları tarafından umursanmaz olurlar.

Miles Davis'in müziğin en iyi canlı icra edildiği anlarda duyulduğunu, ancak bu anlarda gerçek mânâda yaşadığını söylüyordu. Bu görüşü paylaşıyor musunuz?

Tamamen katılıyorum, kendisiyle bu konuda konuşmuşluğumuz da var. Şarkılar bir kayıt stüdyosunda can bulmaz, elinizden geleni yaparsınız, ama her zaman eksik bir şey vardır. Eksik olan şey sizi dinleyecek insanlardır. Sinatra stüdyoya dinleyicileri dizer, bu sayede şarkılara daha derinden nüfuz ederdi.

O halde canlı performansın sizi tatmin eden bir şey olduğunu söyleyebiliriz.

Eğer hayatınızın başka boyutları sizi tatmin ediyorsa, canlı çalmak sizi asla mutlu edemez. Canlı çalmak öğrenilmesi gereken bir şey, çalarsınız, daha iyi çalmayı öğrenirsiniz ve devam edersiniz. Eğer iyiye doğru gidiş yoksa vazgeçmeniz gerekir. Doyurucu bir yaşam şekli mi? Hangi yaşam şekli doyurucu ki? Eğer ruhunuzu huzura kavuşturma-

mışsanız, hiçbir yaşam şekli doyurucu olamaz.

Yaptığınız işi bir meslek olarak değil, bir ruhanî çağrı olarak nitelendiriyorsunuz.

Herkesin bir çağrısı vardır, değil mi? Kimilerininki daha yücedir, kimilerininki değil. Herkesin bir çağrısı vardır, ama çok az insan seçilmiştir. Etrafta o kadar çok dikkat dağıtıcı şey var ki, çoğu insan gerçek anlamda kendini bulamıyor.

Kendi çağrınızı nasıl tarif ederdiniz?

Benim çağrım da kimseninkinden farklı değil. Kimi iyi bir denizci olmak için çağrılmıştır, kimi iyi bir çiftçi olmak için. Kimisi ise iyi bir arkadaş olmak için. Çağrınız ne olursa olsun, yaptığınız işte en iyi olmalısınız. Bu, kibirle değil, özgüvenle ilgili bir şey. Birileri sizi öyle nitelendirsin ya da nitelendirmesin, yaptığınız işte en iyi olduğunuzu hissetmelisiniz. Ve mevcudiyetinizin başkalarından çok daha uzun süreceğini bilmelisiniz, içinizde bir yerlerde buna inanmalısınız.

Bazıları sizin çağrınızı dünyaya ve tarihe en iyi şekilde tanıklık eden biri olmak olarak görüyor.

Tarih tuhaf bir şey. Tarih değiştirilebilir, çarpıtılabilir ve propaganda amaçlı kullanılabilir. Olduğu iddia edilen şeyler hiç olmamış ya da olmadığına inandırıldığımız şeyler aslında olmuş olabilir. Gazetelerde ve tarih kitaplarında buna sürekli rastlıyoruz. Herkes geçmişi kendine göre değiştirir, bu alışkanlık haline gelmiş bir şey. Olan biteni görmek istediğimiz şekliyle görürüz her zaman. Şimdiyi ya da geleceği değiştiremeyiz, elimizden gelen tek şey geçmişi değiştirmektir ve bunu devamlı yaparız.

Bu ülke ten rengiyle kafayı bozmuş. Deliliğin son noktası bu. Kölelerin sırtına kurulmuş bir ülke burası. Her şeyin kökeninde bu var. Eğer kölelik sorunu daha barışçıl yöntemlerle çözülmüş olsaydı, ABD çok daha iyi durumda olurdu.

Otobiyografinizde Amerikan İç Savaşı'na duyduğunuz ilgiden bahsediyor ve döneme hâkim olan bölünmüşlük duygusunun müziğinizi de etkilediğini söylüyorsunuz. 1860'lar ile günümüz Amerikası arasında paralellikler görüyor musunuz?

Söylemesi zor. ABD kölelik düzeninin selâmeti için kendini yakıp mahvetmiş gibi. ABD bu düzenden vazgeçmiyordu, o yüzden zor kullanılması gerekti. Tüm sistemin üzerinden silindirle geçildi. Çok fazla ölüm oldu, 500 bin kadar galiba. Bu ülke ten rengiyle kafayı bozmuş. İnsanlar farklı renklerde oldukları için birbirini boğazlıyor. Deliliğin son noktası bu ve her memleketi geride bırakacak bir olgu. Siyahlar bazı beyazların kölelikten vazgeçmek istemediğini ve mümkün olsaydı hâlâ boyunduruk altında olacaklarını biliyorlar, bunun farkında değilmiş gibi yapamazlar. Eğer atalarınız arasında köle sahipleri varsa, siyahlar bunu bugün bile hissedebiliyor. Tıpkı Musevilerin Nazi kanını hissedebilmesi gibi. ABD'nin bir gün bu küçük düşürücü damgadan kurtulabileceğinden emin değilim. Kölelerin sırtına kurulmuş bir ülke burası. Çok eskiye gidiyor bu tarih, her şeyin kökeninde bu var. Eğer kölelik sorunu daha barışçıl yöntemlerle çözülmüş olsaydı, ABD bugün çok daha iyi durumda olurdu.

"Tempest"a dönelim. Bugünlerde şarkılarınızı nasıl yazıyorsunuz?

Çok kalabalık bir odada bile şarkı yazabilirim. Nerede ilham geleceği belli olmaz. Sihirli bir durum bu, tarifi zor.

Albümde ölümlülük temasına sık sık rastlanıyor, özellikle son üç şarkıda: "Tin Angel", "Tempest" ve "Roll On John"da. Karakterleri kötü sonlar bekliyor.

"Frankie and Johnny", "Stagger Lee" ve "El Paso"da da *(sırasıyla bir beyaz kadın, bir siyah, bir de beyaz erkeğin aşk cinayetlerini anlatan, sonuncusu Martyn Robbins'e ait üç geleneksel balad)* karakterleri kötü sonlar bekliyor. En sevdiğim şarkılardan biri olan "Delia" *(1900 yılında sevgilisi tarafından öldürülen 14 yaşındaki siyah genç kıza yazılan geleneksel şarkı)* için de geçerli bu. Size her şeyin trajedi ile sonlandığı yüz şarkı sayabilirim şu an. Bunun adı "gelenek" ve ben de "gelenek" ile ilgileniyorum. Kocaman bir "g" harfi ile. Bazen insanlar tüm boyutları ile algılayamadıkları şeyleri tanımlamak için basitleştiriyor ve "ölümlülük" gibi anlayabildikleri kavramları kullanmak zorunda kalıyor. "Bu şarkılar ölümlülüğe dair olmalı. Dylan yaşlı bir adam değil mi? Bu konu üzerine sık sık düşünüyor olmalı." Bu tamamıyla saçmalık, bazıları neden bahsettiklerini bilmiyor. Gidin uğraşacak başkasını bulun. Ölümle ilgili çok fazla şarkı var. Folk söz konusu olduğunda, her iki şarkıdan biri ölüme dairdir. Herkes ölüm şarkıları söyler. Ölüm, hayatın bir parçası. Bunu ne kadar çabuk öğrenirseniz, o kadar rahat edersiniz. Başkalarının şarkılarıma yüklediği anlamları doğrulamakla zaman harcayamam.

Titanik'in ardından birçok folk, country ve blues şarkısı yazıldı. Sizce bunun sebebi neydi?

Evet, folk ve blues müzisyenleri Titanik'e dair bir sürü şarkı yazdı. Ben de kendimi bir folk ya da blues müzisyeni olarak görüyorum, bu yüzden benim de bunu yapmam gerekiyordu. Bu türleri icra eden ya da rock'n'roll söyleyen bir müzisyenseniz, er ya da geç Titanik hakkında bir şarkı yazmalısınız. Aşmanız gereken bir eşik bu. Bugün medya öylesine yaygın ki, olaylar neredeyse gerçekleşmeden onlardan haberdar oluyorsunuz, bilgi sahibi oluyorsunuz ya da olduğunuzu düşünüyorsunuz. Dün gece Çin mahallesinde çıkan yangın hakkında kimsenin size bir şey anlatmasına ihtiyacınız yok, çünkü yangın zaten tüm haber bültenlerindeydi. Şarkılarda insanlara görmedikleri ve içinde bulunmadıkları olaylar hakkında bir şeyler anlatmaya çalışırsınız.

Bir yandan da söz konusu folk'çular Titanik'e binmesine izin verilmeyecek insanlardı.

Doğru, ama tüm country ve blues müzisyenlerinin ortak yönü, engin bir hayal gücüne sahip olmalarıydı. Bende de bu özellik var. Titanik faciası hakkında bir şarkı yazmam, Leadbelly'nin aynı faciaya dair bir şarkı yazmasından daha tuhaf değil.

Titanik şarkılarında olayı modern zamanlara, kendini ölümsüz zanneden insanlığa bir uyarı olarak görme eğilimi de vardı. Sizin şarkınızda da benzer bir yaklaşım mevcut mu?

Hayır, bu tür işlere hiç bulaşmamayı tercih ediyorum. En ufak bir imada bulunmuyorum. Tek ilgilendiğim şey dinleyiciye olanları aktarmak. Olanların anlamı beni aşıyor.

"Roll On John"u John Lennon için yazmışsınız. Sizi bu şarkıyı şimdi kaydetmeye iten neydi?

Açıkçası hatırlamıyorum, içimden geldi, iyi bir zaman olduğunu düşündüm. Şarkının albüme uyup uymayacağını bile bilmiyordum. Şansımı denedim ve albüme kattım. Bir anda yazılmış bir şarkı değil "Roll On John", geçen seneden beri sahnede çalıp şekillendiriyordum. Albüme yetişmesi için tamamlamayı denedim.

Lennon sizden etkilendiğini, ama aynı zamanda size karşı rekabet hissi beslediğini söylemişti. Siz ve Lennon '60'lar ve '70'lerin kültürel ikonlarıydınız. Beraberken herhangi bir tedirginlik hissettiğiniz oldu mu?

John, İngiltere'nin kuzey bölgesinden geliyordu, taşradan. Benim için de aynı durum geçerliydi, böyle bir ortak yönümüz var. Geldiğimiz yerler epey dışlanmış bölgelerdi, benimki denizle bağlantısı olmayan karasal bir bölgeydi. Böyle bir yerden gelince tüm şartlar aleyhinize şekillenir. Zorlukları yenmek için özel bir yeteneğe sahip olmanız gerekir. John'la paylaştığım müşterek yön buydu. Aynı yaşlardaydık ve büyürken benzer şeyleri duymuştuk. Yollarımız bir noktada birbiriyle kesişti ve ikimiz de birçok sıkıntıyla boğuştuk. John Lennon'ın hâlâ buralarda olmasını çok isterdim, birbirimize anlatacağımız çok şey olurdu.

"Tempest"ta birçok etkileşim ve ithaf hissediliyor, Muddy Waters ve Howlin' Wolf'un izlerinden Charley Patton'un ruhuna. Kendinizi bir blues'cu olarak niteler misiniz?

Blues müzisyenlerinin hepsi zor hayat koşullarıyla boğuşmuştur. Benim kanımda kendimi bir blues adamı olarak niteleyemeyecek kadar çok rock'n'roll var. Country, blues, folk ve rock'n'roll benim müziğimin yapıtaşlarını oluşturuyor.

Aynı zamanda ta "Nashville Skyline"a (1969) kadar geriye gidecek şekilde Bing Crosby'nin etkilerini duyuyoruz. Crosby sizi etkileyen biri mi?

Çok kişi Bing Crosby gibi şarkı söylemek ister, ama çok az insan onun sesinin derinliğine ve ifade tarzına yaklaşabilir. Crosby, farkında olsalar da, olmasalar da, hemen her şarkıcıyı etkilemiştir. Küçükken Bing Crosby'yi duyardım, fazla dikkat etmezdim, ama yine de müziği içime nüfuz etti. Crosby ve Nat King Cole babamın en sevdiği şarkıcılardı, evimizde sürekli plakları çalardı.

Bu sefer daha dinî içerikli bir albüm yapmak istediğinizi söylediniz, bu konudan biraz daha bahseder misiniz?

"Tempest"taki şarkılar konserlerin öncesinde yapılan provalarda şekillendi, yazdığım dinî şarkılarınsa bir albüm olarak yayınlanamayacak kadar birbirine benzediğini düşünüyordum. Bir noktada bir tercih yapmak gerekiyordu, ben de "Tempest"ı seçtim. Doğru seçim olup olmadığını hâlâ bilmiyorum.

1980'lerden beri karanlık temalar eserlerinizde fazlasıyla mevcuttu. Bununla içinden geçtiğiniz kişisel dinî muhasebenin bağı var mı?

Hayır, öyle dinî muhasebeler yaşamadım. Kendi inancınızı kendiniz güçlendirmelisiniz, o muhasebeler başkaları için. Bir inancım olup olmadığını ya da ne tür bir inancım olduğunu kim

söyleyebilir ki? Ben her şeyde Tanrı'nın elini görüyorum. Herkeste, her yerde, her olayda. Herhangi bir şeye inanç duyabiliriz, değil mi? Şu an elinizdeki içkiye bile inanç duyabilirsiniz, sizi rahatlatabilir. Benim ancak kendime inanç duyabilecek kadar inancım var. Biraz iman iyidir, dağları yerinden oynatabilir. İçkiye duyulan imandan bahsetmiyorum tabii, benim gibi insanların duyduğu türden bir imanı kastediyorum. Bir insanın inançlı olup olmadığını ağzından çıkanlardan ve davranışlarından kolayca anlayabilirsiniz. Ama inanca sahip olmak zaman alır, sabırla aramanız gerekir.

İncil, şarkılarınızdaki imge dünyasını açık bir şekilde etkiliyor.

Elbette. Başka nasıl olacaktı ki? Ben İncil'e inanıyorum. Her kitapta bir hakikat vardır. Konfüçyüs, Sun Tzu, Kur'an, Tevrat, İncil, Budizm vecizeleri, Hint destanları... En azından bir kitabı okumadan hayatın içinde ilerleyemezsiniz.

Son yıllarda birçok onur ödülü aldınız, bunlardan biri de yakın zamanda Beyaz Saray'da size verilen Özgürlük Madalyası idi. Bu tip ödüller hakkında çok rahat değildiniz. Artık bu tür onurları kabul ediyor olmanızın sebebi ne?

Kabul ettiğimden çok fazla ödül ve madalyayı reddetmek durumundayım. Dünyanın her yerinden geliyorlar ve kabul etmek için fiziksel olarak orada bulunamayacağımdan ötürü çoğunu reddediyorum. Ama zaman zaman önemli olduğunu düşündüğüm ve lâyık görüleceğime ihtimal veremeyeceğim kadar büyük onur ödülleri oluyor. Özgürlük Madalyası da bunlardan biri, bunun hakkında fazla kafa patlatacak ve bu şerefi geri çevirecek değilim. Benimle aynı kategoriye koydukları kişiler de kalburüstü. John Glenn, Madeleine Albright, Toni Morrison, Pat Summit, John Doer, William Foege gibi insanlar. Pat Summit çalıştırdığı takımlarla tüm NCAA koçlarından daha fazla maç kazanmış bir kadın. John Glenn'in neler yaptığını biliyoruz ve Toni Morrison olabileceğinin en iyisi. Onlarla vakit geçirmekten büyük zevk aldım. Alternatifi ne ki? Hedge fonu madrabazlarıyla ya da Hollywood jigololarıyla takılmak mı?

Bir anda yazılmış bir şarkı değil "Roll On John", geçen seneden beri sahnede çalıp şekillendiriyordum. John Lennon'ın hâlâ buralarda olmasını çok isterdim, oturup birbirimize anlatacağımız çok şey olurdu.

Şarkılarınıza Japon yazar Junichi Saga ve İç Savaş dönemi şairi Henry Timrod gibi isimlerin eserlerinden bölümler koyduğunuz ileri sürülüyor. Bazı eleştirmenler kaynaklarınızı açık bir şekilde belirtmediğinizi iddia ediyor. Öte yandan, folk ve caz türlerinde alıntı yapmak zenginleştirici bir gelenek. Bu intihal suçlamaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Evet, folk ve caz türlerinde alıntı yapmak güçlü bir gelenek, bu kesinlikle doğru. Bu herkes için geçerli olabilir, ama benim için değil. Benim uyduğum başka kurallar var. Henry Timrod konusuna gelelim, daha önce ismini duydunuz mu? Son zamanlarda kendisini kimler okuyordu? Ön plana çıkmasına kim sebep oldu? Timrod'un soyundan gelen kimselere bu iddialara dair ne düşündüklerini bir sorun. Eğer Timrod'dan alıntı yapmanın eserinize kolayca sınıf atlatacağını düşünüyorsanız bunu bir deneyin ve ne kadar ilerlediğinize bakın. Korkaklar ve pısırıklar böyle durumlarda hep mızmızlanır, eski bir gelenek bu. Zamanında üzerime Yehuda etiketini yapıştırmaya çalışanlarla aynı kişiler bunlar. Yehuda; dünya tarihinde en çok nefret edilen isim! Ve ne için? Elektro gitar çaldığım için mi? Bu sanki İsa'ya ihanet edip onu çarmıha gerilmesi için teslim etmekle aynı şeymiş gibi. Bu götleklerin alayı cehennemde çürüyebilir.

Gerçekten mi?

Ben sanat formumun çerçevesi içinde çalışıyorum, bu kadar basit. Sanatımın kuralları ve kısıtları içinde. Bu sanat formunu benden daha iyi tanımlayabileceğini düşünen otorite figürleri var. Bunun adı şarkı yazarlığı. Esası melodi ve ritm, sonrasında her şey kabul edilir. Etrafımızdaki her şeyi kendimizin kılabiliriz ve bunu zaten hepimiz yapıyoruz.

Söz konusu cümleler şarkılarınızın içine girdiğinde bu durumun bilincinde misiniz?

Pek değil. Ama bilincinde olsanız bile boş verirsiniz. Neler söyleyebileceğimi sınırlamam, sadakatim sadece şarkıyadır. Benimki kendi kurallarına sahip bir sanat formu ve tüm eserlerim kaynaklarını folk geleneğinden alıyor. Pop dünyasına benzemez.

Bu tür eleştirileri gereksiz ve aptalca mı buluyorsunuz?

Umursamamaya çalışıyorum, buna mecburum. Eğer eserlerimin eleştirilmesini aptalca bulup bulmadığımı soruyorsanız, cevabım hayır, yeter ki eleştiriler yapıcı olsun. Eğer birileri eserlerimin bazı yönlerden nasıl iyileştirilebileceğine dair saptamalarda bulunuyorsa onları dinlemek isterim. Ama saplantılı eleştiriler dürüst olmuyor, ben de bu tür eleştirilerde bulunanlar için çalmıyorum zaten. Yolun her aşamasında beni durdurmaya çalışanlar hep vardı, benim hakkımda söyleyecekleri kötü şeyler her zaman oldu. Newsweek dergisi "Blowin' in the Wind"i New Jersey'den bir çocuğun yazdığını yazdı. Bu iddia tutmayınca melodiyi 16. yüzyıla ait bir Protestan ilâhisinden aşırdığım söylendi. Değişen bir şey yok. Bu durum o kadar uzun zamandır sürüyor ki. Hepsinin canı cehenneme. İnsanların benim hakkımda söylediği her şey aslında kendi haklarında. Kendilerini anlatıyorlar, bunu fark ettiniz mi? Her yaptığımdan etkilenen araştırmacılar, profesörler, koca bir Dylan uzmanı dünyası var. Onlara ben hayat veriyorum.

Eleştirel olanların bir de karşı kutbu var, size gerçekten hayranlık duyanlar...

Evet, hayranlık duyduğunu düşünenler... Şarkılara ve müziğe hayranlık duyuyorlar, bana değil.

Neden böyle düşünüyorsunuz?

İnsanlar böyledir çünkü. Birçok şeyi sevdiklerini söylerler, ama aslında sevmezler. Sevgi, aşırı derecede kullanılan bir sözcük sadece. Eğer hayatınızı biri uğruna tehlikeye atıyorsanız, işte bunun adı sevgidir. Ve yaşamadan böyle bir şeyin nasıl olduğunu bilemezsiniz. ✚

IAN ANDERSON

Kırk yıl önce kırk yıl sonra

Ian Anderson, kırkıncı yılı vesilesiyle unutulmaz Jethro Tull albümü "Thick As A Brick"i baştan sona çalmak üzere 10 Eylül'de Maçka Küçükçiftlik Park'taydı. Kırk yılın ardından Ian Anderson'ın kafası nerelere kaymış, '70'lerin orman cini siyaseten neleri doğru bellemiş, yine bu sene yayınladığı "Thick As A Brick"in devam albümünde görülebileceği gibi, bu söyleşide de hayli belli oluyor.

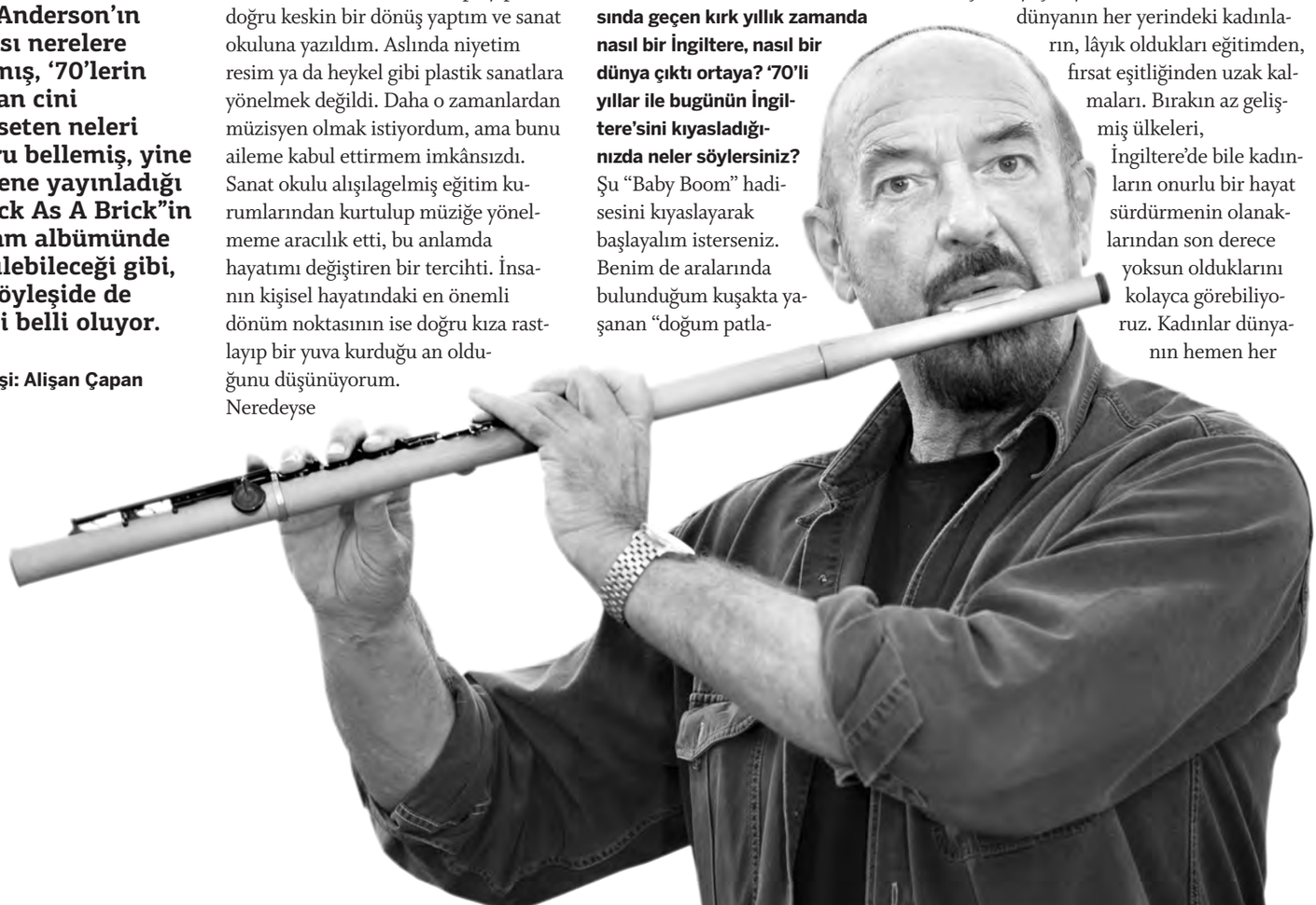
Söyleşi: Alişan Çapan

Bir söyleşide, farklı karar vermiş olsaydınız olayların sizin için bambaşka yönde gelişeceği yarım düzine yol ayrımını rahatlıkla sayabileceğinizi söylüyorsunuz, bir-iki örnek verebilir misiniz?

Ian Anderson: Tabii, hemen ilk aklıma geleni söyleyeyim: Yün. Bildiğimiz, hayvanlardan elde edilen yün. Henüz çocuk denebilecek bir yaşta yünden yapılmış giysilerin beni çok rahatsız ettiğini ve hiçbir koşul altında yünden yapılmış bir şey giymek istemediğimi keşfettim. Bu, hayatımı derinden etkileyen bir keşif oldu. Demek ki asker, gemici ya da pilot olma ihtimalim yoktu, çünkü bu mesleklerde kişiler yünden yapılmış giysiler giymek zorundaydı –yün kazaklar, pantolonlar ya da ceketlerden oluşan üniformalar. Hayatımı derinden etkileyen bir başka karar, 17 yaşında okulu bırakmam oldu. O zamanlar İngiltere'deki genelgeçer eğitim sistemi hepimizin akılcı bir eğitimden geçerek birer nükleer fizikçi falan olmamız beklentisiyle tasarlanmıştı. Oysa ben fen, matematik gibi derslere kafa patlatmamak konusunda kararlıydım. Sonunda cesaretimi toplayıp sola doğru keskin bir dönüş yaptım ve sanat okuluna yazıldım. Aslında niyetim resim ya da heykel gibi plastik sanatlara yönelmek değildi. Daha o zamanlardan müzisyen olmak istiyordum, ama bunu aileme kabul ettirmem imkânsızdı. Sanat okulu alışılagelmiş eğitim kurumlarından kurtulup müziğe yönelmeme aracılık etti, bu anlamda hayatımı değiştiren bir tercihti. İnsanın kişisel hayatındaki en önemli dönüm noktasının ise doğru kıza rastlayıp bir yuva kurduğu an olduğunu düşünüyorum. Neredeyse yanlış kıza rastlayıp yuva kurmaya çalışmak kadar önemli, çünkü bu durum özellikle işler ters gittiğinde hayatınızda gerçekten bir kırılma noktasına işaret eder. *(gülüyor)* Profesyonel anlamda hayatımdaki en büyük dönüm noktası ise, bir gitarist olarak Eric Clapton'dan daha iyi olamayacağımı kavrayıp başka bir enstrüman çalmaya niyetlenmem ve sonunda flütte karar kılmam oldu şüphesiz. Üstelik flütü seçmemin hiçbir geçerli nedeni de yoktu. Günün birinde müzik aletleri satan bir dükkâna girdim, biraz dolandıktan sonra "ben şu flütü alayım" dedim ve dükkândan elimde flütle çıktım. Flüt çalmaya dair en ufak bir fikrim olmamasına rağmen Jethro Tull'ın ilk aylarında "bakalım şu flütten bir-iki doğru nota çıkarabilecek miyim" diye yola koyuldum, konser akşamları sahnede kafa göz yararak, doğaçlama yapa yapa işi kıvırdım. Aslında daha önce gitarla çaldığım şeyleri artık flütle çalıyordum, bu da beni ortalıktaki flütçülerden farklı kılıyordu. Belki en iyi flütçü değildim ama, o dönemde en yaygaracıları olduğum kesin.

"Thick as a Brick"te Gerald Bostock karakteri üzerinden anlattığınız hikâyelerde çocukluğunu sizin gibi savaş sonrası yıllarda geçirmiş kuşağın sorunlarına eğildiğinizi, kırk yıl aradan sonra "Thick as a Brick II"nin şarkılarını yazarken de yine kendi tecrübelerinizden hareket ettiğinizi söylüyorsunuz. 1947 doğumlu olduğunuz göz önünde bulundurulursa, sizin de meşhur "Baby Boom" kuşağına ait olduğunuz söylenebilir. İki albüm arasında geçen kırk yıllık zamanda nasıl bir İngiltere, nasıl bir dünya çıktı ortaya? '70'li yıllar ile bugünün İngiltere'sini kıyasladığınızda neler söylersiniz?

Şu "Baby Boom" hadisesini kıyaslayarak başlayalım isterseniz. Benim de aralarında bulunduğum kuşakta yaşanan "doğum patlaması", aslına bakarsanız, kolaylıkla açıklanabilecek bir olgu. Savaşa giden genç askerler, savaş bitince memleketlerine dönüyorlar ve evlenip çoluk çocuğa karışıyorlar. Bu dönem doğan çocuklar hayatın normal akışı içerisinde zaten dünyaya gelecek iken, savaş nedeniyle istatistiklerde birkaç yıl için bir yükselme yaşanıyor. Terim de buradan geliyor zaten. Günümüzde yaşanan "baby boom" hadisesi ise bambaşka dinamiklere sahip. İngiltere özelinde konuşursak, nüfus patlamasının yaşandığı kesimler ezici bir çoğunlukla daha iyi hayat koşullarına sahip olmak için İngiltere'ye gelmiş göçmenler ve onların çocukları. Bu insanların daha iyi bir hayat arayışı içinde olmalarına hiçbir itirazım yok, olamaz da. Ancak sosyal devletin nimetlerinden yararlanmak için en kısa sürede, olabildiğince fazla çocuğa sahip olmak ve devletten çocuk parası kapmak için nüfusun genelinin hayat standardını tehlikeye atmalarını en hafif ifadeyle bencil ve düşüncesizce bir davranış olarak görüyorum. İstatistikler İngiltere'nin de dâhil olduğu Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde sürdürülebilir bir sosyal refah için ailelerin iki çocuğu aşmaması gerektiğini gösteriyor. Bunu dünya geneli için de benimseyebiliriz. Dünyamızdaki doğal kaynakların sınırsız olmadığı artık herkesin malûmu. Küresel boyutta karşılaştığımız en büyük sorun, yedi milyar nüfusu hak ettiği şekilde yaşatabilmek. Bu şekilde üremeye devam etmek ise tam bir intihar. "Baby boom" dediğiniz hadise asıl şimdi yaşanıyor. Bunun da nedeni, dünyanın her yerindeki kadınların, lâyık oldukları eğitimden, fırsat eşitliğinden uzak kalmaları. Bırakın az gelişmiş ülkeleri, İngiltere'de bile kadınların onurlu bir hayat sürdürmenin olanaklarından son derece yoksun olduklarını kolayca görebiliyoruz. Kadınlar dünyanın hemen her

Ian Anderson, Jethro Tull'la değil, şu kadroyla turluyor: David Goodier (bas), Scott Hammond (davul), Ryan O'Donnell (vokal), Ian Anderson (vokal, flüt, akustik gitar) John O'Hara (piyano ve Hammond), Florian Opahle (elektro gitar)...

yerinde kocaları tarafından çocuk yumurtlama makinesi olarak görülüyor, evlilik içi tecavüzler almış başını gitmiş. Bu ilkellikle mücadele etmenin tek yolu kadınların sıkı bir eğitimden geçerek onurlu bir yaşam sürmenin kavgasını verebilecek donanıma kavuşturulması. Kadınlar hak ettikleri saygı görmeliler, kocaları tarafından basit birer seks oyuncağına indirgenememeliler.
Yirmi-otuz yıl içinde dünya nüfusunun dokuz milyara ulaşacağı söyleniyor, ki tek başına bu veri bile sürdürülebilir kalkınmanın içi boş bir hayalden ibaret olduğunu gösteriyor. Öte yandan işin bir de kişisel boyutu var. Kendimden örnek vereyim. Bir kızım, bir oğlum var. Kızımın da iki çocuğu var. Oğlumun da günün birinde iki çocuğu olacağını varsayarsak, çekirdek aile olarak sevgimi, ilgimi alâkamı bir an olsun esirgeyemeyeceğim yedi kişi eder. Az buz bir rakam değil bu bir durup düşündüğünüzde. Bu yedi kişiye ne kadar cömert davranırsam davranayım, bir de kendim olmak ve öyle kalmak için yapmam gereken şeyler söz konusu. Tekrar söylemek ihtiyacı hissediyorum, kadınların hak ettikleri onurlu yaşamı sürdürebilmelerinin koşullarını sağlamak bence günümüzün en öncelikli sorunu. Bırakalım erkekler içki içip futbol seyretsinler, ama Allah aşkına kadınlarımızı eğitelim, çocuklar ve kadınlar dünyamızın geleceği.
Neyse, lafı epey uzattım. Kim bilir, belki de içinizden nereden sordum şu "baby boom" sorusunu diyorsunuzdur. *(gülüyor)*

Aynen öyle. "Baby boom" hadisesini bir kenara bırakıp aradan geçen kırk yılda İngiltere'nin geçirdiği toplumsal dönüşüme dönsek?

İngiliz toplumu olarak aradan geçen kırk yılda hâlâ üç aşağı beş yukarı aynı tuhaf ve meraklı insan yığını olduğumuzu söylemek sanırım yanlış olmaz. Bu kendine özgü toplumun geçtiğimiz günlerde sona eren Olimpiyat Oyunları'ndan yine hayli kendine özgü bir şekilde ve alnının akıyla çıktığını görmek ise sevindirici.

Her şeyi bir başarı – başarısızlık aralığına hapsetmek çok acıklı bir tercih. Allah aşkına ne yapıyorsanız, önce yaptığınız işin tadını çıkartmaya bakın. İşinizin hakkını vermeye çalışmakla yetinin, az şey değildir bu.

Olimpiyatlar demişken, Danny Boyle ve ekibi tarafından tasarlanan açılış ve kapanış törenleri dünya çapında hayli ses getirdi. Törenleri izleyebildiniz mi, ne düşünüyorsunuz?

Öncelikle Olimpiyat Oyunları'nın tek bir ülkenin sorumluluğunda olması fikrine tamamen karşı olduğumu belirtmeliyim. Sonuçta Olimpiyat dediğimiz şey, sporun, yani azimle çalışarak kendini aşma çabasının evrensel ölçekte kutsanması değil midir? O halde pekâlâ yarışmalar farklı ülkelere yayılabilir. Günümüz dünyasında uydular aracılığıyla bütün müsabakaları tek bir organizasyonmuş gibi takip edebiliriz. Mesela, atletizm yarışmaları Moskova'da yapılırken, jimnastik Pekin'de, yüzme müsabakaları Sidney'de düzenlenebilir. Çok uzun süreden beri Olimpiyat Oyunları'nın küresel seyircisi Londra'da stadyumda hazır bulunan insanlar değil ki, dünyanın her yerinde oyunları ekranları başında seyredenler. Törenlere gelince, turnede olduğum için törenleri baştan sona izleme şansım olmadı, aralarda otel odalarında göz ucuyla baktığım kadarıyla açılış töreninin "siyasî" duruşunu pek beğenmediğimi itiraf etmeliyim. Danny Boyle'un sol söylemini hayli bencil, saldırgan ve sinir bozucu buldum. Öte yandan, biraz Monty Python'ı hatırlatan, yer yer masum ve naif, hatta modası geçmiş, tuhaf, gerçeküstü bir İngiliz mizahı da varlığını hissettiriyordu törenlerde, ki bunu dünyada hiç kimsenin biz İngilizler kadar iyi yapabileceğini düşünmüyorum. Bizim yerimizde kim olsa her şeyiyle "mega" bir tören düzenlemeyi tercih ederdi. Bu noktada da son sekiz yıldır sürekli olarak Londra Olimpiyatları'nın bir fiyasko olacağını düşünüp bunu yüksek sesle dile getiren azılı bir muhalif olmama rağmen, dönüp özür dilemem gerektiğini düşünüyorum. Kusura bakmayın, Olimpiyatlar konusunda yanılmışım, gayet iyi iş çıkarttık. Kimsenin burnu kanamadan, tıkır tıkır işleyen bir organizasyonla bu işin altından kalktığımız için tüm İngiltereliler ülkeleriyle gurur duyabilirler.

Olimpiyatlara karşı çıkışınızı dinleyince, İngiltere'nin küresel ölçekte yer aldığı hemen tüm organizasyonlarda benzer bir muhalefetle karşılaşıldığı akla geliyor. Mesela İngiltere Dünya Kupası'na katılır, basın aylar öncesinden "avucumuzu yalayacağız, takımımız çok yetersiz" diye manşetler atmaya başlar. Olimpiyatlar düzenlenecek olur, beceremeye-

ceğiz diye çıngar çıkar. İngiltere'de toplumun kendine dair neden böyle negatif bir algısı var sizce?
Siz buna negatif diyebilirsiniz, bense daha çok pragmatik bir toplum olduğumuzu söylemeyi tercih ederim. Gerçekçi bir toplumdur İngiliz toplumu, yaygaracı değilizdir. Mesela ABD, Çin filan her ortamda bayrak sallamaya pek meraklı ülkelerdir. Dünyada milliyetçiliğin bir tercih değil de bir zorunluluk olduğu yığınla ülke var. Biz İngilizlerde tarihten gelen bir kendine güven var. Kim olduğumuzun farkındayız. Shakespeare'in Louisiana'da doğmadığını, Alexander Fleming'in Ukraynalı olmadığını biliyoruz. Tamamı şanlı sayfalardan oluşmasa da bir tarihimiz var. Hem kendine güvenmek hem de kendini bilmek güzel bir şey. Dediğiniz gibi, İngiltere'nin Dünya Kupası'nda nal toplayacağı yazıldığında, bunda bir gerçeklik payı var. Bize gelene kadar o kupayı kaldırma ihtimali çok daha yüksek, son derece iyi takımlar var. O yüzden böyle şeylerin yazılıp çiziliyor olması son derece normal. Güncel bir örnek vermek gerekirse, Andy Murray'nin ABD açık tenis turnuvasını kazanma olasılığı hayli düşük. Bunu açıkça söylemek negatiflik değil, gerçekçilik nihayetinde. Gerçekçi olmanın da utanılacak bir yanı yok. Antrenörlerin sporcuların ya da menajerlerin genç rock müzisyenlerinin beynini türlü çeşitli yalanlarla yıkamasından oldum olası nefret etmişimdir. İnsanları sürekli doldurmaya getirmek, her şeyi bir başarı - başarısızlık aralığına hapsetmek çok acıklı bir tercih. Allah aşkına, ne yapıyorsanız, önce yaptığınız işin tadını çıkarmaya bakın. İşinizin hakkını vermeye çalışmakla yetinin, az şey değildir bu.

Gerald Bostock aradan geçen kırk yılda nereden nereye geldi, "Thick As A Brick II"de yer alan şarkıları hangi kaygılarla yazdınız diyerek şansımızı bir kez daha zorlasak?
1972'de "Thick As A Brick"te yer alan şarkıları yazdığımda kahramanımız Gerald Bostock'u sekiz yaşlarında bir çocuk olarak düşünmüştüm. Bu durumda kendisi elli yaşına merdiven dayamış oluyor. İlk albümde Gerald üzerinden anlattığım birçok şey, çirkin ve uyumsuz bir çocuk olması vs. kendi hayatımdan izler taşıyordu. "Thick As A Brick II"de de Gerald Bostock var, ama farklı bir şekilde. Yeni albümdeki şarkıları Gerald değil, ben yazdım. İkinci albümde amacım aradan geçen kırk yılı anlatmak için Gerald'ı bir araç olarak kullanmaktı. Ama bu bir devam albümü değil, yanı 1973'ten başlayarak Gerald'ın başına neler geldiğini anlatmıyoruz. Bu anlamda bir "Rocky IV" ya da "Rocky V" filmi değil yaptığımız. Gerald aracılığıyla kırk yıllık karanlık bir tünelin içinden geçip geleceğe sıçrıyoruz. Aradan geçen kırk yılda değişen olgulara Gerald'ın başından geçtiğini varsaydığımız hikâyeler aracılığıyla yaklaşıyoruz, ki bu maceralar da aslında benim kendi hayat tecrübelerimden besleniyorlar. Gerald kâh banker oluyor, kâh evsiz kalıyor. Bir bakıyorsunuz, askere yazılmış, bir de bakmışsınız, kilise korosuna katılmış. Gerald'ın başından bu hikâyeler geçerken bizler de iletişim devrimi, internet, sosyal medya gibi kırk yıl öncesine göre gündelik hayatımızı kökten değiştirmiş olan gelişmelere bir göz atıyoruz.

JETHRO TULL
FEATURE ON PAGE 3
The St Cleve Chronicle & Linwell Advertiser
Friday January 7th 1972 No.1003 Price 3p Weekly

THICK AS A BRICK

JUDGES DISQUALIFY "LITTLE MILTON" IN LAST MINUTE RUMPUS

THE SOCIETY FOR LITERARY ADVANCEMENT AND GESTATION, (SLAGA), announced their decision late last night to disqualify eight year old prizewinner Gerald (Little Milton) Bostock following the hundreds of protests and threats received after the reading of his epic poem "Thick as a Brick" on B.B.C. Television last Monday night.

A hastily reconvened panel of Judges accepted the decision by four leading child psychiatrists that the boy's mind was seriously unbalanced and that his work was a product of an "extremely unwholesome attitude towards life, his God and Country". Bostock was recommended for psychiatric treatment following examination "without delay". The first prize will now be presented to runner up Mary Whiteyard (aged 12) for her essay on Christian ethics entitled, "He died to save the little fishes".

FLUTE CONCERT AT PARRIT ROOMS

HEAD INJURY

COMPACT DISC DIGITAL AUDIO

Kapağı yerel bir gazete gibi tasarlanan ve sekiz yaşındaki Gerald Bostock'u manşetine çıkaran "Thick As A Brick", bu sene kırkıncı yılını kutluyor.

"Thick As A Brick II"de de Gerald Bostock var, ama bu bir devam albümü değil. Gerald'ın başından geçtiğini varsaydığımız hikâyeler aracılığıyla iletişim devrimi, internet, sosyal medya gibi hayatımızı kökten değiştirmiş olan gelişmelere bir göz atıyoruz.

"Thick As A Brick II" turnesine Jethro Tull ile çıkmayı tercih etmemenizi "arada sırada Roger Waters dönemlerim oluyor" şeklinde açıklamışsınız. Sık yaşadığınız bir şey midir Roger Waters halet-i ruhiyesi?
Roger Waters işin esprisi. Aslına bakarsanız, 1970'li yılların başından beri farklı ekiplerle sahneye çıkıyor, dinleyicilere farklı repertuarlar sunuyorum, benim için yeni bir şey değil bu. Son 10-15 yılda kendi adıma daha çok konser veriyorum. Bunun da aslında basit bir sebebi var. Biletin üzerinde Jethro Tull yazdığında konsere gelenler üç aşağı beş yukarı bir best of repertuarının çalınmasını bekliyor, bu da 1970'li yılların albümlerinin ağırlıklı olduğu bir set list anlamına geliyor. Öte yandan haklılar da, Jethro Tull konseri dedin mi bu olacak. Ama bilette Ian Anderson yazdığında biraz farklı, daha spesifik bir konser olacağı mesajını da verebiliyorsunuz. Bir keresinde ABD'de Jethro Tull adını kullanarak bir orkestra eşliğinde konser vermiştim, tam bir fiyasko olmuştu. Dinleyiciler ıslık çalıp yuhalamışlardı bizi, hem kendi adıma hem de seyirciler adına çok utanmıştım. Sahne üzerinde kendi sesimizi bile doğru dürüst duyamamıştık. Sarhoş rock'n'roll seyircilerinden böyle bir tepki gelebileceğini konser öncesinde de düşünmemiş değildim, ama yine de bir kez olsun deneyelim dedik. İlk ve son deneme oldu. *(gülüyor)*

Turne nasıl geçiyor, aldığınız tepkilerden memnun musunuz?
Doğrusunu söylemek gerekirse, yaptığım işi aldığım tepkilerle ölçen biri olmadım hiç. Benim için önemli olan, çalarken zevk almam. Eğer sahnede yaptığım şeye konsantre olabilmişsem, verebileceğim azamî performansa yaklaşabilmişsem, o konser iyi bir konserdir. Seyirci de havaya girip bu performansa olumlu tepki vermişse ne âlâ, o da işin bonusu. Bu anlamda "Thick As A Brick II" turnesinin tatmin edici geçtiğini söyleyebilirim. Belki bir-iki yerde sahne almayabilirdik. Çok gruplu rock festivallerinin bazılarında yine o biracı goygoycu tipler sahne önünde bağırıp duruyorlardı, yağmur yağdı filan, ama turnelerde olur böyle şeyler.

Bir söyleşinizde Keith Richards'ın otobiyografisi "Life"ı okuduğunuzu ve çok beğendiğinizi, ama kendi adınıza asla böyle bir çalışmaya soyunmayacağınızı söylüyorsunuz...
Otobiyografi kitapları ya da müzisyenlerin hayatları özellikle takip ettiğim bir tür değil. Birileri Keith Richards'ın kitabını elime tutuşturduğunda da okumaya çok hevesli değildim açıkçası. Ama okuyunca hoşuma gitti. Hikâyeyi Keith Richards'ın kendisinden dinliyormuş gibi oldum. Şüphesiz sağlam bir editör mesaisinden geçmiştir kitap, ama hayalet bir yazara yazdırılmadığı kesin. Tabii bir de Jagger'la ilişkisiyle ilgili sert pasajlar, uyuşturucu ve seks âlemlerini anlattığı bölümler var ki, kimsenin kolay kolay kayıtsız kalamayacağı hikâyeler. Zevkli bir okumaydı. Bir de tabii şu var, Keith Richards'ın çok da uzak olmayan bir gelecekte öleceğini hesaba katarsanız *(gülüyor)*, bu kitap adamı birinci elden tanımak için iyi bir fırsat. Richards'la geç denebilecek bir dönemde, beş yıl kadar önce tanıştım. Biraz dağınık, ama şeker bir adam olduğunu söyleyebilirim. Kim olduğumu bile biliyordu, ki bu beni bayağı şaşırttı. Nereden tanıyacak adam beni diye düşünüyordum. Bana gelince, bir otobiyografi yazmayı kesinlikle düşünmüyorum, çünkü ne kendi grup arkadaşlarım hakkında ne de yıllar içinde tanıdığım öbür insanlarla aramda geçenler hakkında konuşmayı düşünüyorum. Bunlar mahrem şeyler, asla anlatmayı düşünmem. Uyuşturucu ve seks âlemleri de yapmadığıma göre, kimsenin okumayacağı bir kitap olurdu zaten, anlamsız bir çaba. Umarım arkadaşlarım da benimle ilgili hiçbir şey anlatmama inceliğini gösterirler, ne de olsa hayatta hepimizin hataları oluyor. ✚

RAPHAEL

Hem romantik hem gerçekçi

Fransız chanson'unun parlak elçisi, hem romantik hem gerçekçi. Hem şahsî hem toplumcu. Biçimi yumuşak, içerik bazen sert. 36 yaşında; altı albüm yayınladı. Barbara'ya hürmet, Renaud'ya sevgiyle...

Ragıp Duran

Neşeli bir melankoli yaşar... Yaşlanmaktan memnunum... Kara bir yazısı var mesela, "Cehenneme Ucuz Uçuşlar"...

22 Ekim Pazartesi günü Fransa'da Raphael'in altıncı albümü "Super Welter" (Tüy Sıklet, 57/64 kg) çıktı.

Raphael'in bizatihi kendisi başlı başına bir kültürler ittifakı: Rus asıllı Faslı Musevî bir baba ile Arjantinli bir anneden 36 yıl önce Paris'te doğmuş. İlk bakışta Fransızca "Minet" tabir edilen temiz aile çocuğu izlenimi veriyor. Ama Libération'un üç-dört ay önceki aylık ekinde ayrıntılı olarak öğrendik ki, sıkı bir boks meraklısı. "En erkek selâmlarını gönderiyor" bazen. Bir şarkısında da hiç çekinmeden bir kıza "atlamak isterdim sana" deyiveriyor.

'70'li yılların kısık sesli şarkıcısı Christophe'a benziyor gırtlağı. Trenet, Ferré, Ferrat, Brassens, Mouloudji, Barbara gibi chanson'un dev isimleri François Villon'un yanına göçünce bir Renaud'ya kaldık sanıyordum. Renaud da o zamanlar karısından boşanıp içkiye vermişti kendini. Yoksa chanson, daha doğrusu protest chanson bitti mi diye kaygılanıp telaşlanırken Fransa'daki dostlara ve internete bin mersi, Mal Polis, Joyeux Urbains, Les Attaqués, Les Ogres de Barback, Motivés, Vincent Delerm, Bénabar ya da Les Blaireaux gibi şarkıcı ve grupları tanıdık da rahatladık. Raphael de bu kategoriden. Bir şarkısında Barbara'ya hürmet ediyor: O kantat'ı benim için söylüyorsan... Bir konserinde de Barbara'nın "Au Bois de Saint Amant" şarkısını söylemişti. Bir önceki albümünde Renaud'nun Fransa'yı ve Fransızları itin kıçına sokan "Hexagone"una (Altıgen) kinayeli nispet niteliğindeki "Le Patriote" (Yurtsever!) şarkısının sonunda, ardıllarını en çok etkileyen Fransız chanson'cusu Renaud'yu ismen anıp *"dostum Renaud tatile çıktığından beri bu Fransızlar tamamen dingolaştı"* diyor.

"İki kelimeyi bir araya getiremeyen çocuklar ve onların cesur ana–babaları" dizesi İmam Hatipliler ya da 4+4+4'çüler için sarfedilmemiş.

En güzel şarkılarından biri "Kış Rüzgârı": *"Yaşasın kış rüzgârı ve Pré–vert'in şarkısı"* nakaratıyla süren parçada sırasıyla Lily Brik, Adamo, Serge Gainsbourg, Gilbert Bécaud, Leonard Cohen, Arthur Rimbaud ve Serge Reggiani'ye hürmet iletilirken nostalji, vefa ve geçmişe saygı bir buket olarak sunulur.

Geçmiş kadar gelecekle de ilgilidir şarkıcımız. *"150 yıl sonra kim hatırla–yacak silah tüccarlarını / Senin güzelli–ğini / Milyonlarca aç insanı / Hadi gülümse."*

Bizde ciddi bir vize sorunu olarak gündeme gelen "Schengen", Raphael'in bir şarkısının başlığı: *"Boyun eğmek için çok iriydim / N'apıyorum burada bilmi–yorum / Sadece başımın dikine yürümek istiyorum / Ama Schengen alanında is–temiyorlar beni / Bin yıldır seni düşünü–yorum."*

Bu anar ya da protest chanson'un geleneğinde özel yaşamla siyaset etle tırnak gibidir. *"Naziler yataklarında ge–berseler de / Cebimin içinde elini tutmak mutluluktur"* diye bir dize patlatır. *"Hı–ristiyanım ama her şeyi de hatırlarım"* dedikten sonra bir başka dizede *"bili–yorsun, hiçbir şeye inanmam ben"* açıklamasını yapar.

Pop-rock'çu gibidir. *"Kaybolmuş hafif ciddi bir köpek misali..."* Üstelik de müthiş Parisli. Özel olarak ışık şehrinin gecelerinin adamıdır. Her daim kara gözlükleriyle sırıtır gibi yapar. Fransız ulusal marşını eli yüreğinde ve hazır ol'da dinlemektense Arap gençleriyle birlikte ıslıklayarak protesto eder.

Yeni albümünde on şarkı var. Eski CD'lerine oranla daha mekanik, daha tekno bir fon müziği var. Ama anlattığı öyküler önemli ve cazip.

Mutsuz aşklar, gecelerin çıkmazı, asfalt, Siyah Serenad, sabit seyyah, çarpışma ve belki gibi temaları işliyor.

Yeni CD Fransız basınında büyük ilgi gördü. *"Tabaka tabaka deşince, tek–rar tekrar dinledikçe Raphael'in en içten, en heyecanlı ve en başarılı albümü"* (Paris-Match); *"Aşklar ve kent dediko–duları sözcüklerinin birbirine karıştığı bir yol defteri"* (Libération); *"Işık değişimle–riyle büyük bir gezinti plağı"* (L'Express).

Bitirirken, izin verin, bir daha sorayım o mutsuz ve sonsuz soruyu: Bizim neden Raphael'imiz yok? +

PIERRE HECKER'LA TÜRKİYE'DE METAL

Easy Rider'daki o sahne

‘80’lerde metal altın devrini yaşadı, ‘90’larda irtifa kaybediyor derken dirilmeyi de bildi. Türkiye de bu iniş-çıkışlardan, ayrıca metalcilere yönelik muhafazakâr tepkilerden payını çokça aldı. Alman metalci ve akademisyen Pierre Hecker, tam da Türkiye’de metal müziğin seyrine, sebebine eğilmiş yıllar boyunca. “Turkish Metal: Music, Meaning, and Morality in a Muslim Society” (Türkiye’de Metal: Müslüman Bir Toplumda Müzik, Anlam ve Ahlâk) adlı incelemenin yazarı Hecker’ı Tophane’de yakaladık...

Söyleşi: Merve Erol

Türkiye’deki metal kültürü ilgini hangi açılardan çekti?

Pierre Hecker: Bence Türkiye’deki metale iki yönden de bakılabilir: Hem sosyal açıdan ilginçlikleri var hem müzikal açıdan. Bazı gruplar folk unsurlarını müziklerine yedirmekten kaçınmıyorlar, bunların başında da Pentagram geliyor. Bu aynı zamanda küresel bir eğilim, ‘90’larda dünyanın her yerinde metal grupları kendi yerel seslerine başvuruyorlardı. Türkiye’de de bu küresel yükselişin izleri görüldü. Bunun yanında, Türkiye’de bu müzikal eğilimin izleri Anadolu rock’a dek sürülebilir.

1967-77 arasında Türkiye’nin ana akım popüler müziği rock’tu, alttan da arabesk dalgası yayılıyordu. Niye bu müzikal anlayış tam da o yıllarda punk’a uyanamadı da, yıllar sonra metal janrlarında vücut buldu?

Punk deyince ‘70’lerin sonunu mu, ‘80’lerin başını mı anlıyoruz? Arada büyük bir fark var. ‘80’lerin başında punk artık düşüşe geçmişti, metal ise anaakıma mecralara ulaşmaya başlıyordu. ‘80’lerin sonuna gelindiğinde en çok satan albümler metal gruplarına aitti. Tabii şu da sorulabilir: ‘80’lerin ortasında, hatta başlarında kurulan ilk metal grupları neden mesela İngiliz heavy metal’ini gördüler de Cem Karaca’ya, Moğollar’a bakmadılar? Neden Türkçe değil de, İngilizce söylemeyi tercih ettiler? Gerçi Barış Manço’nun da tamamı İngilizce bir albümü vardı, Moğollar gidip Fransa’da tutunmayı denemişti. 1980’lerde bu tercihin politik sebeplerle açıklanabileceğini zannediyorum, darbeyle birlikte aynı zamanda kültürel bir kesinti de yaşanmış. Benden iyi biliyorsunuz, Türkiye’de rock’çuların pek çoğu sola yakındı, hatta belki Erkin Koray bile.

Artık bunu söylemek pek mümkün değil maalesef.

Evet, artık biraz zor. Ama ‘70’lerde söylenebilirdi. Türkiye’de solun ezilmesi ve bastırılması rock müzisyenlerini de etkiledi. Burada tanıştığım eski kuşaktan insanlar, bir Cem Karaca plağı bulundurmanın yahut saç uzatmanın komünist diye damgalanmaya, hatta tutuklanmaya yettiğini anlattılar. Pek çok insan darbenin ardından evdeki plaklarını imha etmiş. Türkiye’de metal böyle bir boşluğun içine doğmuş. 1980’lerin başında konser izni almak bile imkânsızmış. İngilizceyi tercih etmelerinde her polisin bu dili anlayamamasının da payı olduğunu düşünüyorum. Çıkış noktaları da Anadolu rock değil, uluslararası sahneye hâkim olan sound.

Bu tercih aynı zamanda ilk dönemlerinde bu müziği şehir merkezine hapsetmişti.

‘80’lerin ortasında rock ve metal orta sınıf gençlerinin müziğiydi, onların farklı kültürel kaynaklara ulaşma şansları vardı. ‘80’lerin başında siyasî ve ekonomik duruma bağlı olarak Türkiye’de rock veya metal albümlerine ulaşmak zor bir şeydi. Şehir merkezine uzak bir gencin bu müziklere ulaşma şansı düşüktü. Değil internet, doğru dürüst bir radyo yayını dahi yoktu. Bu durum ‘90’ların ortalarında değişmeye başladı. İlk yıllarında metal müziğin bir elit zevki olduğu söylenebilir belki. Hatta kendini alt sınıflardan ayırmanın bir yolu olduğu, bir politik davranış olduğu dahi iddia edilebilir. Kitle iletişim araçları yayıldıkça, ‘90’ların ortalarında artık Ümraniye’de de metal gençliğine rastlayabiliyordunuz.

Bu arada punk’ın hiç uğramamasını nasıl izah edeceğiz, Türkiye’nin içe kapanışıyla mı mesela? Yoksa punk’la metal arasında bir dışavurum farkı var da, Türkiye’de punk o yüzden mi karşılık bulmadı?

Gördüğüm kadarıyla, oluştukları andan itibaren Türkiye’de punk ve metal camiaları birbirini tamamlamış, hatta pek çok müzisyen aynı anda hem punk hem metal grubunda çalmış. Bu dayanışmada her iki grubun da çok küçük bir azınlık olmasının, üzerlerindeki büyük sosyal baskının da payı var. Bu baskıya karşı durabilmek için hep omuz omuza vermişler. Mesela Almanya’da aralarında ciddi ayrılıklar bulursunuz, orada punk metale göre çok daha politiktir, dünyaları apayrıdır, hele hardcore söz konusuysa. Almanya’da punk’la metalin yan yana duruşu ancak ırkçılığa karşı mücadelede söz konusu olmuştu, ‘90’ların ortalarında. Türkiye’de ise belki yine aynı dönemlerde, ‘90’ların ortalarında bir nebze ayrışmadan söz edilebilir, o zamanlar yurtdışından punk’çılarla haberleşmek de daha mümkün olmaya başlamıştı. Aidiyet duygusunun gelişmesi için böyle şeyler önemlidir. Metalle punk arasındaki müzikal yaklaşım farkı da hep bâki kaldı tabii: Metal her zaman sofistike olmak zorundaydı, bazen klasik müzikle dahi kıyaslandı. Metalde profesyonelleşme, icrada

Muhafazakâr bir aileden geliyorum, çocukluktan itibaren beynim din dersleriyle dolduruldu, ölüm sonrasının korkusuyla büyüdüm. Metal, bütün bunlar üzerine düşünebilmemi sağladı, din ve kilise konularında gözümü açtı.

yetkinleşme aranan bir şeyken, punk'ta bunlar artık punk addedilmeme sebebiydi. Çok iyi gitar çalmak punk'ta makbul değildir. *(gülüyor)*

Müziğinde yerel unsurlara başvuran grupların başında geldiğini söylediğiniz Pentagram, aynı zamanda, metali kitleselleştiren grup değil mi?

Öyle. Ayrıca Türkiye'de ilk thrash metal albümünü yayınlayan grup. Bu tür o zamanlar dünyada iyice yaygınlaşıyordu, ama yine de Türkiye'den birinin çıkıp thrash yapacağını kimse beklemezdi. Pentagram'dan önce de bu müziği dinleyenler vardı, altyapıyı onlar kurdular, bir zemin oluşturdular. Köprüaltı'ndaki Kemancı rocker'ların buluştuğu ilk yerdi, ki bu tarz yerler son derece hayatîdir, buralarda bir araya gelip sosyalleşirsiniz, fikirlerinizi, beğenilerinizi, kasetlerinizi böyle yerlerde paylaşırsınız.

'80'lerin ikinci yarısında Türkiye'nin pek çok şehrinde metal dinleyenler arttı, Bursa, İzmit gibi yerlerde plaktan kasete kayıt dükkânları benzer bir paylaşma, buluşma alanıydı. 1987'de neredeyse bütün metal grupları ve müzisyenleri birbiri ardına ses getiren albümler yayınladılar. Türkiye rock'un bu biçimine aslında çok da geç kalmış sayılmaz...

Evet, 1987 dediğiniz gibi bol mahsüllü bir yıldı, ama önceki senelere göre 1987'de yayınlanan albümlerin birçoğunun Türkiye'de de yasal olarak basılıp dağıtıldığını es geçmeyelim. Bu da siyaset ve ekonomiyle ilgili bir durum. 1980'lerin başında Türkiye ekonomisi çökmüş durumdaydı. İnsanlar ne albüm ne enstrüman alabiliyordu. Gerçi ben de kendisinden pek hazzetmem ama, sonuçta Turgut Özal'ın politikalarıyla ekonomide bir iyileşme görüldü. Para politikalarındaki dışa açılmayla beraber kültürde de benzer süreçler yaşandı, mesela TRT tekeli kırıldı.

Selefi Anadolu rock'un aksine '80'lerin metali, belki darbenin de etkisiyle, siyasî bir duruşa yanaşmadı, ama kendisine baskı uygulayan güce bağlı olarak bazı genel pozisyonlara mecbur kaldı. Fakat baskı aslında her dönemde devredildi: Darbecilerle yeni muhafazakârların ortaklaştığı alanlardan biri belki de metal.

Zor bir soru, hele benim için. Türkiye'ye ilk olarak 2002'de, AKP iktidarı devralmadan birkaç hafta önce geldim. Ama çok genel bir yerden konuşacak olursam, Türkiye'de metalin laisist olduğunu söyleyebilirim. Bu illâ Kemalisttir demek değil, ama laiklikten yanadır. İlk tohumlarının atıldığı günlerden bugüne dek böyle bu. Hâlâ Tayyip Erdoğan deyince suratını asıyor birçok metalci, aynı zamanda birçoğu Kemalistlere de ciddi anlamda muhalif. Ayrıca, sosyalist eğilimli yahut faşist metal gruplarının varlığından da bahsedilebilir. Normalde bu iki kutbun yan yana gelmeyeceği, oturup iki çift laf etmeyeceği düşünülür, ama Türkiye metal camiası içinde beraber varolmayı sürdürebiliyorlar. Witchtrap diye bir black metal, birkaç hafta sonra da Antisilence adında bir death metal grubuyla söyleşiler yapmıştım. Witchtrap milliyetçi biliniyordu, Antisilence solcu. Witchtrap'in solisti Kuzu "her şey vatan için, her Türk milliyetçi olmalıdır" derken, Antisilence'tan Erdem "biz kendimizi Türk diye tanımlamıyoruz" diyordu. Ne kadar ayrı dünyaların insanları diye düşünmüştüm. O zamanlar Harbiye'de oturuyordum, bir akşam eve giderken bir baktım, birbirlerinin koluna girmişler, kafalar iyi, yürüyorlar. Metal gibi bir ortaklık olmasa, bu sahneye herhalde rastlanmazdı. Ortadoğu'da metal müziğin seyriyle ilgilenmeye karar verince, bütün bölgeyi mi alsam, yoksa sadece Türkiye'ye mi odaklansam diye kararsız kalmıştım. Metalin ulusal sınırlar ve İslâm geleneği içinde nasıl varolabildiği sorusu kafamı kurcalıyordu.

Saat yönünde: Hecker'ın kitabının kapağında da yer alan İzmit menşeli grup Postmortem ve Almanya'nın dört temsilcisi: Angela Gossow, Britta Görtz, Doro ve Sabina Classen

Başka coğrafyalara ilgi duymadan önce de metal dinliyordunuz, değil mi? Siz nasıl tanışmıştınız, nasıl bir anlam bulmuştunuz bu müzikte?

12 yaşımdan, '80'lerin ortalarından beri metal dinliyorum. Iron Maiden, Accept... Arkdaşım bir karışık çekme kaset vermişti, şarkının teki "Haydi haydo hayda" diye en yapışkan Alman folk şarkısıyla açılıyordu ("Ein Heller und ein Batzen"), ne oluyor demiştim, bir anda "Fast As A Shark" girmişti. O âna kadar Accept'i hiç duymamıştım. Bir doğumgünü partisi hatırlamıyorum, bir arkadaşımla ortak hediyeye girmiştik, Iron Maiden'ın "Live After Death"ini (1985) almıştık, parti sahibinin dehşet dolu bakışlarını unutamıyorum, elinde sanki şeytanın suretini tutuyor, kapaktan Eddie fırlamış, şimşekler, yıldırımlar... *(gülüyor)* Duygusal bir tarafıma hitap etmişti metal, dinlemeyi de hiç bırakmadım. Özellikle '80'lerde metal üzerinde muhafazakâr baskı yoğundu, "bunlar din düşmanı, bunlar satanist" deyip duruyorlardı. Dindar bir aileden gelen bir arkadaşım "Iron Maiden ruhunu şeytana satmış, o yüzden o kadar iyi çalıyorlarmış" demişti ciddi ciddi, "yaa" diye şaşırıp bakmıştık. Korkmuştu çocuk, bizse Iron Maiden'ın hastasıydık. Şimdi 4+4+4'le Türkiye'de nasıl sayıları artırılmışsa, Almanya'da da okullarda din dersleri var. Daha 13 yaşındayız, din hocası kadın elinde Dio'nun "Holy Diver"ıyla sınıfa girdi. Kapağını hatırlıyor musunuz? Dağların ardında kocaman şeytan, din adamını tufanında boğuyor... Bizim hoca "işte bunlar satanist" diye bağırıyor, biz de "aynen öyle" diye iç geçiriyoruz. Aptalca tepkiler. Bir hoca da arkadaşın Tankard tişörtüne taktıydı "satanist bunlar" diye, halbuki adamların bütün olayı alkol, bira.

Öte yandan, genel olarak metal de din kodlarıyla oynamayı sevmiyor değil. Belki de dindarlarla bir-

Solda Debauchery'nin "Chainsaw Masturbation" (1994) şarkısının adı verilen turne afişi, yukarıda Dio'nun "Holy Diver" (1983) albümünün kapağı

birlerini aynı anda ittikleri gibi, çekiyorlar da...
Ülkeden ülkeye de değişiklik gösteriyor bu durum. İsa için, Tanrı için şarkılar okuyan Hıristiyan metal grupları da var, mesela Stryper en ünlülerinden biriydi bunların.

"In God We Trust" (1988) albümleri Türkiye'de de basılmış, epey de satmıştı...
Hadi ya? 12-13 yaşında metal dinliyorsan İngilizceye tam hâkim değilsindir, sözleri ıskalayabilirsin, belki böyle açıklanabilir. Pek çok insan esasen müziğe, müziğin duygusuna vurulduğu için metale bağlanmıştır. Genel itibariyle konuşacak olursak, metal yasayı çiğner, dinî ve ahlâkî yasalarla da sorunu vardır. Metal tam da bunlarla iştigal eder. "Dine kökten karşıyız" anlamına gelmemeli bu, ama metal din üzerine düşünür, özellikle onun kurumsal yansımalarına kuşkuyla yaklaşır. Pek çok metal şarkısının kiliseyi hedef tahtasına oturttuğunu görmek mümkündür. Max Cavalera *(Brezilyalı grup Sepultura'nın eski solisti)* mesela, ilk bakışta dindar biri gibi görünür, ama sorsanız Hıristiyan olmadığını, kiliseye karşı olduğunu söyler. Ben bu kuşkucu yaklaşımın sağlıklı olduğuna, metalin insanın düşünce yetilerini geliştirmesine yardımcı olduğuna inanıyorum. Muhafazakâr bir aileden geliyorum, çocukluktan itibaren beynim din dersleriyle dolduruldu, ölüm sonrasının korkusuyla büyüdüm. Metal, bütün bunlar üzerine düşünebilmemi sağladı. İllâ da beni ateist yaptı demek istemem, din ve kilise konularında gözümü açtı.

Yıkıcılık metalin doğal bir parçasıdır, metal sınırları yıkmak, ortadan kaldırmak için vardır. Kışkırtma dozunu artırmak için de özellikle güçlü imgelere sardırırlar. Bu aynı zamanda kendini güçlü kılmakla da ilgilidir. Kenarda bırakılmış, çaresiz, genç insanlarla dolu dünya.

Türkiye'de en dindar çevrelerin veremediği zararı metalcilere liberal bir köşeyazarı verdi. Engin Ardıç, '90'lardaki yazılarıyla, metalcilere yönelik nefret söylemini tek başına maharetle dizayn etti...
Bu konuya kitapta iki bölüm ayırdım, medyanın metalcilere, metalcilerin medyaya nasıl baktığını ayrı ayrı ele aldım. Metal müziğin olduğu her yerde ahlâkî bir panik havası yaratmak isteyenler de var. Almanya'da da '80'lerde "ruhunuzun peşindeler" diye bağıran Ulrich Bäumer gibileri vardı. O zamanlar insanlar böyle şeyleri çok ciddiye alıyordu, metal üzerine büyük tartışmalar dönüyordu. Yine de ülkeden ülkeye farklılıklar oluyor, her şey aynı yaşanmıyor. Almanya'dan iki örnek vereyim: On yıl önce genç bir oğlan, okulundan yirmi arkadaşını vurarak öldürdü. Polis çocuğun odasında bir Slipknot CD'si buldu. Ve malûm çevreler "metal yüzünden oluyor bunlar" diye ayağa kalktı. Bu yaygara sebebiyle grup yıllarca konser veremedi Almanya'da. Debauchery'yi bilir misiniz, Alman death metal grubu? İkinci örneğim onlardan. Baştan aşağı ironi yüklüdürler, ama çoğu zaman öyle görülmezler. Şarkılarında ve sahnelerinde kadınlar elektrikli testereyle mastürbasyon yaparlar. Tepeden tırnağa gore'dur yaptıkları, ama aslında hiç de şiddet yanlısı tipler değillerdir. Grubun kurucusu ve vokalisti Thomas Gurrath öğretmen olmaya karar verdi, Almanya'nın kuzeybatısında bir okula başvurdu. Tam alınacakken müdür grubu keşfetti. Ya çocuklar hocalarının adını google'layıp grubu öğrenseymiş, kitlesel katliam yapmazlar mıymış! Gurrath da bu sevdadan vazgeçip tamamen müziğe döndü. Tabii bu konularda '80'lerin Amerika'sını pas geçmemek lâzım. "Judas Priest şarkısı dinleyip intihar etmiş": O tarihte oralarda en çok duyacağınız laf.

Ve Frank Zappa'nın müzik ve ifade özgürlüğü ilişkisini anlattığı sansüre karşı meşhur savunmasını da hatırlamak lâzım tabii...
Metal ve rap'e karşı sansür kampanyasının başını da Tipper Gore çekiyordu, Demokrat başkan adayı Al Gore'un karısı. Albüm kapaklarının üzerine "ebeveynlere uyarı" etiketlerini yapıştırmak onun marifeti. O komitenin karşısında Twisted Sister solisti Dee Snider'ın savunması da çok iyiydi, o da unutulmazlar arasında. Çok akıllı bir adamdır zaten. Sonuç olarak, başka yerlerde de, Türkiye'de de bu "satanizm" suçlamalarına kulak asmamak lâzım. Zira böyle bir şey yok, bu uydurma, yakıştırma bir şey. '90'ların sonunda, 2000'lerin başında Türkiye'de yaşanan tartışmalar, daha ziyade ideal ulusun nasıl görüneceği üzerineydi zannediyorum. Mesele satanist diye suçlananlarda değildi, sorun toplumun kendisindeydi.

Metalin dini sorgulayışı ister istemez Hıristiyanlık ve kilise üzerinden. Bu imgelem İslâm'la büyümüş metalci gençlere ne söyleyebilir?
Evet, farklı dinler, farklı imgelemler ve şeytan yorumları... Ama her yerde medya metale satanist diye saldırırken, '60'lardaki, '70'lerdeki popülerleşmiş şeytan imgesine başvuruyor, yoksa ortada fikrî, felsefî bir akım filan olduğu yok. Türkiye'ye gelirsek, Kur'an Şeytan'dan, cinlerden, meleklerden bahsediyor. Kitaba göre, bunların hepsi var ve mevcut. Dolayısıyla, bu konularda düşünebilmenin, düşüncelerini ifade etmenin güçlüğü de ortada. "Şeytan diye bir şey yok ki, niye bu çocuklara satanist diye saldırıyorlar" diyen kimseye rastlamadım Türkiye'de. Acaba şöyle de bakılabilir mi: Hıristiyanlıkta Şeytan Tanrı'nın muadili gibidir, onunla rakiptir, ondan bağımsız olarak ona karşı mücadele eder. İslâm'ın bazı yorumlarındaysa Şeytan hâlâ bir melek addedilir, onu Allah yaratmıştır, hâlâ da onu etkisi altındadır. Ama yine de Hıristiyan bir memleketteki tepkilerle Türkiye'deki metale yönelik tepkiler arasında büyük farklar olduğunu sanmıyorum. Günah her yerde günah. *(gülüyor)*

Hıristiyanlık karşıtı bir sembol olarak ters haç bir ara Türkiye'deki metalcilerde de yaygındı, ama toplum bunu bir Hıristiyanlık işareti olarak okudu hep...
(gülüyor) Metalin bir olayı da kültürel kodları imleyen işaretler, görüntüler. Bunlar da farklı bağlamlarda farklı anlamlara bürünebiliyorlar. Türkiye'de bu durum özellikle ilginç bir hal alabiliyor. Ters çarmıha gerilen kişi aslında Aziz Petrus'tur, çünkü Romalılara İsa gibi ölmek istemediğini söylemiştir. Tişörtünüzün üzerindeki grubun logosunda yer alsa dahi Türkiye'de din değiştirdiğinizin alâmeti olarak görülen şey, başka ülkelerde dinsiz olduğunuzun kanıtı sayılabilir. İsrailli bir black metal ekibine neden ters haç imgesini kulllandıklarını sordum, "Davud Yıldızı figür olarak üzerinde oynamaya müsait değil ki" dediler. *(gülüyor)* Nihayetinde ters haç, artık tüm dünyada metalin başlıca sembollerinden biri.

Yani yine din sularında dolaşmaktan vazgeçmiyor, başlıca sembollerini de o âlemden alıyor...
Bazen, ama bu sembolleri kullananların çoğu aslında bunlar hakkında pek düşünmemiştir. Metal kültürüne aidiyetlerini vurgulamak istemişlerdir, ama dine saldırmak gibi bir dertleri yoktur. Dine, kiliseye itirazlarını dile getirmek istiyorlarsa, bu da satanizm anlamına gelmez. Black metal grupları genellikle yıkıcı sembollerin peşinden gider. Bence de yıkıcılık metalin doğal bir parçasıdır, metal sınırları yıkmak, ortadan kaldırmak için vardır. Kışkırtma dozunu artırmak için de özellikle güçlü imgelere sardırırlar. Bu aynı zamanda kendini güçlü kılmakla da ilgilidir. Kenarda bırakılmış, çaresiz, genç insanlarla dolu dünya. Bu anlamda metal din gibidir, "asıl biz inançlıyız", "asıl biz üstünüz" dedirtir. Belki yanılıyorumdur, ama böyle yorumluyorum.

Kitap "Easy Rider"dan bir alıntıyla başlıyor...
Evet, "Easy Rider"da insanların kendilerine niye öyle sert davrandığından konuşurlarken Dennis

Hopper "ödleri kopuyor; tırsıyorlar birader" deyince, Jack Nicholson da şöyle der: "Senden korkmuyorlar, senin temsil ettiğin şeyden korkuyorlar." Esas mesele bireysel özgürlüğün olup olmamasında. Bütün milletler özgürlüğe düşkün olduklarını söyler, ama halbuki mesele, bireysel özgürlüğünün sınırları yıkmaya yetip yetmemesindedir.

Tezinize dönelim. Metalin sosyal yansımalarını incelerken Türkiye'ye odaklanmanızın sebebi neydi?

Master bittikten sonra doktorada tamamen başka bir konuya yoğunlaşmak üzere Leipzig Üniversitesi'ne başvurmuştum. Yemen'e gidecektik, ama hocaların hepsi ABD'nin Irak'a saldıracağından emindi, öyle de oldu, Yemen işi yattı. Sonra arkadaşlarımla tatile çıktık, İstanbul'a da uğradık. İstiklal Caddesi'inde dolanırken her yerde Slayer'ın "God Hates Us All" (2001) albümünün afişleriyle karşılaştım, daha yeni yayınlanmıştı, bir sürü dükkân albümü çalıyordu, etraf metalci kaynıyordu. Dönüşümde bir hocamın gençlik kültürleri üzerine çalışmak istediğini öğrendim, ona metal üzerine yoğunlaşmak istediğimi söyledim, bunun otobiyografik bir anlamı olduğunu da ekledim. 12 yaşımdan beri bu müziği dinliyor, '90'lardan beri kaset alışverişi yapıyordum. Türkiye'den de mektup arkadaşları edinip bu alışverişi yaptığım için Türkiye'de metale ilginin varlığını zaten biliyordum. Bu son manzarayı da ekleyince, Türkiye örneğine eğilmek istedim. Ayrıca, böylece Türkçe de öğrenebilirdim. Almanya'da neden çok az Türk metal grubu olduğunu da hep merak etmişimdir. Berlin'de Taşkafalar diye bir grup vardı, bir onları biliyordum. 1990'larda, 20'li yaşlarımın başlarındayken Türk gençlerin olduğu gibi hiphop'a aktığına şahit oldum. Bunun da herhalde sosyal koşullarla ilgisi var, "biz de Alman gettolarının zencileriyiz" demek istiyorlardı herhalde.

"Easy Rider"da insanların kendilerine niye öyle sert davrandığından konuşurlarken Dennis Hopper "ödleri kopuyor; tırsıyorlar" deyince, Nicholson da şöyle der: "Senden korkmuyorlar, senin temsil ettiğin şeyden korkuyorlar."

Cartel Türkiye'ye ilk geldiğinde milliyetçi bir grup gibi algılanmıştı, Almanya'da da öyle mi görülüyordu?

Halbuki milliyetçi niyetlerle yapmamışlardı albümlerini. O yıllarda, '90'larda Tüklere karşı neo-Nazi saldırıları yoğundu, öte yandan, Orta Asya'da komünizmin kalkmasının ardından Türkçü hayaller de artmıştı. Böyle bir ortamda değerlendirmek lâzım o albüme gelen tepkileri. Sonuçta hiphop da, metal de, toplumun geneli tarafında uygun bulunmamıştır. Bir süre sonra bu, 15'inde kabul edilebilir, ama 20 yaşında aşman gereken bir şeymiş gibi kabul edilmeye başlandı. Bu müziklerin dinleyenin kişiliğine bir etkisinin olmaması isteniyordu. Ama pekâlâ söyleyebilirim ki, oldu, oluyor, hem de çok büyük bir oranda. Bir gün gelip dinlemeyi bıraksan bile, bu müzikler sende bir iz bırakmış olur mutlaka. Metal beni daha şüpheci kıldı ve dünyaya daha açık bir kişilik haline getirdi. Metal sayesinde dünyanın her tarafından arkadaşlar edindim.

'90'lardaki mektup arkadaşlarınızla kaset alışverişini nasıl yapıyordunuz? Herkesin çeşitli yöntemleri vardı, biz kasedin plastik muhafazasını çıkarıp sırf bandı göndererek posta parasını düşürürdük...

Almanya'da posta çok pahalıydı, biz de pulların üzerine yapışkan sürerdik, suyla temas edince kolayca çıkardı. Arkadaşımızdan da pulları geri göndermesini isterdik. Bu sayede yüzlerce mark biriktirdim. Güney Afrika'da bir arkadaşım vardı, sırf ona bir şey göndermek 12 mark tutuyordu. Az para değil.

'80'lerde altın devrini yaşayan metal '90'larda, belki grunge'ın da etkisiyle eski popülaritesini yitirdi. Miadını dolduruyor denirken, yeniden atağa geçti. Bu canlanış nasıl mümkün oldu?

Nirvana ilk çıktığında bir barda çalışıyordum. "Smells Like Teen Spirit"i çaldığımız anda insanlar o kadar heyecanlandı ki, bir daha da öyle bir şeye şahit olmadım. Ortalıkta Poison, Bon Jovi gibi hard rock grupları vardı, Iron Maiden gibi geleneksel heavy metal grupları bile çok büyümüştü. Nirvana çok daha yeni, çok daha ham bir şeydi. Sonuç olarak, metal de aynı kalamadı, değişti. Ekstrem türleri iyice gelişti. '90'larda Pantera metal sound'unu radikal bir değişime uğrattı. Almanya'da Rammstein'ı kimileri metalden saymaz, ama metali devrimci bir dönüşüme uğrattılar.

Senden bir de kare as alalım. Metale yeni başlayanlar kimleri, hangi albümleri dinlesinler?

Zor soru. İnsanın sevdiği gruplar da değişiyor. Şu sıralar Kingdom Of Sorrow'u söyeyebilirim. Undertow, Almanyalı grup... Heaven Shall Burn, kesinlikle... Ve nihayet Arch Enemy... Albümlere gelince, başa Accept'in "Fast As A Shark"ını yazalım, "Restless and Wild" albümünü. *(gülüyor)* Ben metalin daha ekstrem türlerini seviyorum doğrusu.

Türkiye'den sevdiğin grup yok mu?

Olmaz mı, var tabii. Pentagram'ın yaptığı her şeyi sevmem, ama "Bir" (2002) albümleri iyidir. Artık yok ama, Postmortem'i beğenirdim, kadın vokalli bir gruptu. Soul Sacrifice'ı da saymam lâzım.

2000'ler yeniden canlanınca metal camiasında kadın nüfusu da arttı mı? Yoksa metal eril, hatta maşist bir müzik olmayı sürdürüyor mu?

Bu da kitabımın temel tartışma konularından biri. Metal Çalışmaları yeterince gelişkin bir akademik alan olmadığı için, metalde toplumsal cinsiyet mevzuuna geniş yer ayırmak durumunda kaldım. Doğrudur, metal genellikle hiper-maskülen bir müzik olarak görülür. Üç sene önce bu konuda Köln'de bir konferans düzenlenmişti, organizasyonun sonunda da bir açık panel yapılmıştı. Panele Arch Enemy'den Angela Gossow, eskiden Warlock solisti olan Doro, Holy Moses'tan Sabina Classen ve Cripper'dan Britta Görtz katılmışlardı. Almanya metalinde kadınların dört büyük temsilcisi... Metaldeki erillik ve dişillik üzerine sorular geldiğinde şöyle demişlerdi: "Ne erkeği, ne kadını? Olay metalci olmakta. Öfkenin kadını erkeği olmaz." ✚

DAVID BYRNE

Duygu âleminin kapıları

David Byrne'ün yeni kitabı "How Music Works" konser mekânı mimarisinden bir canlı performansın dinamiklerine, müzik sahnelerinin oluşumundan şirket sözleşmelerinin anatomisine, birçok konuyu irdeleyen makaleleri bir araya getiriyor. Ayrıca, Byrne'ün Talking Heads ve sonrasındaki kariyerine dair ipuçları veriyor. Byrne'ün St. Vincent'le yaptığı "Love This Giant" albümünü de heybemize alıp Guardian, Spin, Entertainment Weekly ve Vice'tan aktarıyoruz.

Derleyen: Yiğit Atılgan

"How Music Works" nasıl ortaya çıktı, müzik hakkında yazmaya nasıl karar verdiniz?

David Byrne: Bir gün oturup "bir kitap yazacağım" diyerek yazmaya başlamadım. Kitabın ilk bölümü bir TED *(Technology, Entertainment, Design, ted.com/talks)* konuşması taslağı olarak başladı. İş modellerine dair bölüm Wired dergisi için yazdığım bir yazı üzerinden şekillendi, o sayıda Radiohead'le "In Rainbows" ile giriştikleri "istediğin kadar öde" tecrübesi hakkında konuşmuştum. Bunların dışında, psikoakustik bilimi, dijital kültür ve internetin keşfi gibi konularla ilgili blog yazılarım vardı. Sonuç olarak, bütün bu mevzuların dinlediğimiz müziği etkilediğini fark ettim, bu konulara benim gibi ilgi duyan başkaları da olabilir diye düşündüm.

Kitabın doğrusal bir yapı ya da akış izlemediğine dair bir uyarıda bulunuyorsunuz. Bu tercih müzik yaparken başvurduğunuz yarı-doğaçlama yaklaşımın bir uzantısı mı?

Kavramsal bir yaklaşım olması açısından evet. Kitaptaki her bölümün müzikle bağlantısının göreceli olarak gevşek, ama dinlediğimiz müzikleri aslında doğrudan etkileyen konularla ilgili olduğunu söyleyebilirim. Bazı bölümler finansmanı ya da iş modellerini, bazı bölümlerse mimariyi ve müzik dinlediğiniz odanın akustiğini konu alıyor. Normalde de listeler ve sınıflamalar yapmayı seven biriyim.

Bunca farklıkonu üzerine kafa patlatmak yorucu olmuyor mu?

Her müzik dinlediğimde bu konuların hepsi hakkında düşünüyor değilim. Çoğu zaman, diğer şeylere kafa yormadan sadece keyif alarak müzik dinliyorum. Ama "Bu neden böyle? Neden böyle tınlıyor ve neden bu şarkı için özellikle bu sound uygun görüldü?" gibi soruların aklıma üşüştüğü de oluyor. Cevabı da genelde epey karmaşık. "Şarkıyı yazan o an böyle hissetmiş" gibi basit yanıtlar yok. Müzik hakkında düşünüyor olmanın müzikten alınan zevki azalttığını düşünmüyorum. Bir arabanın nasıl çalıştığını biliyor yahut bilmiyorsunuzdur, ama araba kullanmayı öyle de, böyle de sevebilirsiniz. Müziğin ilginç bir özelliği, dinleyiciyi şarkıyı yazan insan, kayıtların yapıldığı yer ve zaman ya da yazım süreci esnasında dinlenen şarkılar gibi şeylere dair merak uyandırması. Müziğin böyle bir yönü de var.

Müzik ya da sanatın kaynaklarını kişinin içinde oluşan ani duygu yoğunlaşmalarından aldığına dair romantik fikri sorguluyor, müziğin daha ziyade belli sosyal, kültürel ve hatta mimariye dayalı bağlamlardan doğduğunu savunuyorsunuz. Bu fikre nasıl vardınız?

Bu pozisyona yıllar sonra geldim, ama yeni bir fikir değil. André Malraux, "Sessizliğin Sesleri" (Les Voix du silence) isimli kitabında resmin yüzyıllar boyu en önemli sanat dalı olmasını tabloların yanımızda taşınabiliyor olmasına bağlar. Bu bariz görünebilir; gotik bir katedrali elbette yanınızda taşıyamazsınız. Buradan hareketle, eserlerimiz için seçtiğimiz form ve ebat gibi unsurların kişisel bir travmadan çok başka faktörlerden etkilendiğini fark ettim. Bir müzisyen sevgilisi tarafından nasıl terk edildiğine dair koca bir albüm yazabilir, ama bu konuyu üç dakika süresince tanıdık şarkı yapıları çerçevesinde insanların genelde sevdiği melodileri ve akorları kullanarak işliyorsa, yaratıcı tercihlerin bir kısmı başkaları tarafından çoktan yapılmış demektir. Bir müzik eserinin nasıl tınladığı büyük ölçüde yazarının özel hayatından bağımsızdır.

"How Music Works"ün başlarında "müzik yapmak hem icracının hem de dinleyicinin hislerini deşen bir cihaz inşa etmek gibidir" diye yazmışsınız. Şarkı yazarken kendinizi belli duyguları ileten bir nakil hattı gibi hissettiğiniz oluyor mu?

Birçok kişi bu metaforu kullanıyor, ilhamın nereden geldiğini bilmediklerini ve tek yaptıklarının gelen ilhamı müziğe dökmek olduğunu söylüyorlar. Genelde duygunun şarkının içine koyulan bir şey olduğu, müzisyenden şarkıya geçtiği varsayılır. Bu varsayımda elbette doğruluk payı var. Benim söylediğim ise bu sürecin ters yönde de çalıştığı, yani bir şarkının, onu yazan kişinin duygu dünyasını etkileyebileceği. Şarkı, şarkıyazarının içinde bir şeyleri harekete geçirebilir, bir akor değişimi, bir melodi ya da belli kelimeler şarkıyazarını farklı yerlere götürebilir. Bu dinamik dinleyici kadar şarkıyazarı için de geçerli. Şarkıyazarı duyguları ya da fikirleri kâğıda aktaran iletici olmak durumunda değil. Kâğıda dökülen, hem şarkıyazarının hem de dinleyicinin içine uzanan ve duyguları harekete geçiren bir şey. Müzik eseri keyif verici bir madde gibidir, dinleyenin zihninde yeni bir duygu âleminin kapılarını açar. Aynı zamanda, eserin yaratıcısı da eseri icra ederken aynı duyguyu yaşıyormuş gibi görünür. Ama elbette müzisyen eseri her icra ettiğinde o duyguyu hissetmez, tıpkı bir aktör ya da aktris için olduğu gibi, o duyguları harekete geçiren ve tekrar tecrübe edilmesini sağlayan şarkının kendisidir. Bir şarkı işini iyi yapıyorsa, iç dünyamızı kazıp, orada gizli duran hisleri yüzeye çıkarıp yeniden canlandırır. İyi bir şarkı yazmak dinleyicide farklı ruh hallerini oluşturabilen bir vasıta yaratmakla aynı şeydir.

Kitapta majör akoru hile olarak nitelendirmeniz de bu sebepten mi?

Evet. Bu niteleme bir değer yargısı içermiyor. Majör akorun kötü bir şey olduğunu ve hiç kullanılmaması gerektiğini söylemiyorum. Söylediğim, majör akorun "garantili" bir yöntem olduğu. Belli şeyleri yaparsan belli duygular uyandırırsın, şarkıyazarı ya da dinleyici olarak belli hislere yönlenirsin, bunları gözlemledikçe de işin püf noktalarını öğrenirsin. Bunlar geçerli hileler. Ama sürekli bu hilelere başvurmaya başlarsan bir süre sonra yaptığın iş sığlaşır, peşpeşe dinleyicinin üzerine boca edilen terkiplere dönüşür ve dinleyici arka planda sağlam bir temel olmadığını fark eder.

Kitapta her müzisyenin ait olduğu ortamı bulduğunda bir virtüöz olabileceğini söylüyorsunuz. Amatör bir grup ait olduğu yeri nasıl keşfedebilir?

Bir blues müzisyenini düşünün, bütün bir şarkıyı tek bir akor etrafında şekillendirebilir, "kendimi rahat hissettiğim ve iyi olduğum yol bu, bu yolda devam edeceğim" diyebilir. Başkasının buna cesareti yoktur, "nakaratta başka bir akora geçmek lâzım, yoksa aptal olduğum düşünülecek" der. Bence, genelgeçer yargıları ya da önkabulleri çöpe atıp size doğru gelen ve becerebildiğiniz şeyleri yapmalısınız. Bir gitar soloyu ya da davulu öyle çalınması gerektiği için değil, öyle çalmak içinize sindiği için öyle çalmalısınız. Size uygun yöntemi bulmalısınız. Bu büyük bir adım elbette ve kolay bir formülü yok.

Kitapta, insanların tanıdık şeyleri yeni şekillerde işitmek istediğini söylüyorsunuz.

Canlı performans müzisyenler için bu açıdan hiç kolay değildir. Hit şarkıları ya da insanların aşina olduğu eserleri çalmanız beklenir, ama sadece bunları çalarsanız da bir düğün orkestrasına dönüşürsünüz. Yeniliğiyle dinleyicileri heyecanlandıracak, ama aynı zamanda tanıdık hissettirecek bir orta yol bulmak zorundasınız. "Eski şarkıların hiçbirini çalmayacağız, konserlerde sadece yeni albüm var" diyen gruplar var, bunu becerebiliyorlarsa ne mutlu onlara. Benim de bu tip konserlere gitmişliğim var, ama ne olursa olsun biraz da şeker yemek istiyorsunuz. Zor bir denge ve müziğe özgü bir durum. Bir film seyrederken "bu yönetmeni seviyorum ve yeni filmini görmek istiyorum, ama filmin arasına sevdiğim eski filmlerinden de birkaç sahne atsa iyi olur" demez kimse.

Bir müzik sahnesinin gelişebilmesi için o sahneye ait grupların zaman zaman görmezden gelinebilmesi gerektiğini yazmışsınız.

Bazen müzik sizi savunma mekanizmalarınız düşmüşken yakalar, dikkatiniz başka bir yere kaydığında bir şekilde içeri sızıp sizi etkileyebilir. Örneğin, sahnedeki bir grubu dikkatle dinlerken eleştirel süzgeçleriniz tam gaz çalışır, eğer grubun aşığı değilseniz her detayda kusur ararsınız. Ama eğer mekânın arka tarafında bilardo oynarken gruba şöyle bir kulak kabartmışsanız, fikirleriniz daha olumlu olabilir belki de. Bir grup internet vasıtasıyla ya da başka bir şekilde biraz dikkat çektiğinde, bu "biraz" bir anda "çok"a dönüşebiliyor. Oysa bir grubun en azından bir süre pek dikkat çekmeden yoluna devam edebilmesi, kötü şarkılar yazması, hatalar yapması gelişmek için sağlıklı bir durum. Bazı çıkmaz sokaklara girebilmeli ve bunun için kalabalık önünde cezalandırılmamalısınız. Yanlış bir şey yaptığınızda, yanlışınızın farkına varır ve düzeltirsiniz, ama yüz binlerce insanın bu yanlışa tanık olması ölümcül olabilir. O noktadan sonra gideceğiniz yer kalmamıştır, "neyse, grubu küçük bir kasabaya taşıyalım, ufak bir barda çalıp tarzımızı olgunlaştıralım" diyemezsiniz.

Erken gelen ilgi ve ün pek de olumlu bir şey değil yani...

Son on yılda, müziğin keşfedilme ve dağıtılma süreçlerinde büyük değişimler oldu. Eskiden, bir grubun varlığı kulaktan kulağa yayılırdı ve adını duyduğunuz ya da hakkında bir şeyler okuduğunuz bir grubun müziğine ulaşmak için çaba sarf ederdiniz. Şimdilerde, bir grup belli bir çevrede ilgi uyandırmaya başladığında haberin yayılması da çok hızlı gerçekleşiyor. Bir grubun hatalar yapmak için zamana ihtiyacı vardır, gözler üzerinde olduğu için hata yapma hakkına sahip olmayan bir grup olmak çok zor. Bir grubun tarzını, yaklaşımını değiştirebilmesi lâzım, "tamam, bu kadar, ikinci konserinizi verdiniz, hayatınız boyunca böyle müzik yapacaksınız" diyerek müzisyenleri yaftalayamazsanız. Geriye dönüp bakınca, birkaç yıl ufak kulüplerde sınırlı kitlelere çalmanın Talking Heads için büyük faydası olduğunu görüyorum. Bu arada, yeni müzik sahnelerinin oluşmaya devam edeceğine de inanıyorum, çünkü insanlar her ne kadar yeni gruplardan ağırlıklı olarak internet sayesinde haberdar olsa da, gidip onları izlemeye devam edecekler. Zira, bu işin bir de sosyal yönü var. İnsanlar kendilerine benzeyen kişilerle takılmayı, beraber içki içmeyi ve canlı müziğin evde tecrübe edemeyeceğiniz fizikselliğini seviyorlar. Evet, laptop'larıyla muhteşem müzikler yapan insanlar var, ama yine de müzik sahnelerine her zaman ihtiyaç duyulacak. Bir konserin müşterek, ortaklaştırıcı bir boyutu var ve bu özellik insanlar internet ortamında gittikçe yalnızlaşırken daha da önem kazanıyor. Fiziksel temas, temel bir insanî ihtiyaç. Dünyanın neresine gitsem, canlı performanslar etrafında şekillenen ufak, ama hareketli müzik sahnelerine rastlıyorum.

Duygu da form tarafından şekillendirilen bir şey. Form başlangıç noktası, her şeyden önce varolan unsur. Biz farkında bile olmadan en baştan kendini tanımlayan unsur şarkının formu. His her zaman formun parametreleri içerisinde ifade edilir.

Müzik yapmak ve tüketmekten daha geniş bir kültürel etkisi olabilecek, örneğin punk gibi bir müzik hareketinin tekrar oluşabileceğini düşünüyor musunuz?

Punk gibi bir şeyin yeniden ortaya çıkabileceğine inanıyorum. Aynı şey olmaz tabii, ama o tür bir patlama tekrar oluşabilir. Özellikle ekonomi dibe vururken ve "İşgal Et" hareketinin temsil ettiği öfke bu kadar yoğunken. Ama bir yandan da punk genç insanların etraflarındaki müziğe yabancılaşmasıyla da ilgiliydi. Sadece ekonomik değil, kültürel bir rahatsızlık da söz konusuydu.

Kitapta "The Business of Music" gibi geleneksel rehber kitapların artık geçerliliğini yitirdiğini yazmışsınız. Kitabınızın bu kaynakların yerini alması bekliyor musunuz?

O tip rehber kitaplar kadar detaya girmiyorum. Örneğin, artık tek bir iş modeline ya da telif yapısına bağlı kalmak gerekmediğini vurgulamak için bugünkü sanatçıların ulaşabildiği farklı dağıtım kanallarından bahsediyorum. Ama geleneksel kitapların aksine, sözleşmelerin detaylarına pek girmiyorum. Kitabımda bir sürü grafik var, rakamları görmek insanı ayıltıyor. Birçok müzisyenin kazandığı paralar son derece mütevazı, bu zaman zaman benim için de geçerli. Bir ilkokul öğretmeni olsanız da aynı paraları kazanıyorsunuz, bunda bir sorun yok. Sorun şu ki, insanlar sizin çok daha fazla kazandığınızı düşünüyor ve zamanla siz de daha fazla kazanmanız gerektiğini düşünür hale geliyorsunuz. Yaratıcı emeğinin karşılığını yeterince almadığını düşünmek insanı mutsuz eder.

Genç gruplar çoğu zaman müzik sektörünün ticarî yanını yeterince idrak etmemiş oluyor. Sanatını yaparak hayatını kazanmanın ne kadar güç olduğunu görmek yıldırıcı değil mi?

Basit bir aritmetik sonuçta. "Şu kadar CD basar ve satarsak maliyeti ne olur ve bize ne kalır? Maliyeti çıkarmak için kaç tane satmalıyız?" Aynı şey internetten indirilen şarkılar için de geçerli. "Şarkılarımızı internette satarsak, bir site kurma ve devam ettirme hizmeti bize ne kadara patlar?" Rakamlar o kadar yüksek değil, ayrıca, kimseyle kontrat imzalamıyorsunuz, o yüzden adım adım öğrenmekte mahsur yok. Bir şirket size "bizimle çalışırsanız şu kadar kazanırsınız" dediğinde biraz daha bilinçli olabilir, "o kadarını biz kendimiz de kazanırız" diyebilirsiniz.

Kitabınızda, bağlamın yaratıcılık üzerindeki etkisinin gözden kaçırıldığından söz ediyorsunuz...

Bağlam bugüne kadar farkında olduğumdan çok daha önemli ve etkili bir boyut. Yaratıcılıkla hiçbir alâkası olmadığını düşündüğünüz güçler, ortaya çıkan ürünü derinden etkileyebiliyor. Teknoloji bu etmenlerden en barizi; çevreyi ve hatta finansal yapıları da eklemek lâzım. Müziğin yapılışıyla piyasa güçleri arasında doğrudan bağlantı var.

Söylediğiniz kulağa müzik yapım sürecinin Marksist bir okuması gibi geliyor.

Zaten Marx da bu ara bir geri dönüş yaşıyor. Küresel finansal krizler ve eşitsizlikler söz konusu olduğunda adı çok fazla geçiyor. Birçok ekonomist M ile başlayan yasak kelimeyi telaffuz etmeden kendisinden bahsediyor; Marx sürekli etrafımızda.

Çevrenin yaratıcılığı etkilediği fikri icracılar kadar dinleyiciler açısından da önemli...

Elbette. Kitapta CBGB gibi Talking Heads'in de ilk zamanlarında konser verdiği salaş bir New York barından oditoryumlara, operalara kadar birçok mekândan bahsediyorum. Bütün bu fiziksel bağlamların müziğin çalınması ve işitilmesi üzerinde büyük etkisi var. Bir müzisyen olarak benim açımdan çok bariz bir gerçek bu.

Müzisyenlerin belli bağlamlar ve formlar dahilinde müzik yapmaya neredeyse programlandığı fikrine dair ne düşünüyorsunuz?

Pop müzikte form müziği dikte ediyor. Bir pop parçasını düşünün. İnternet çağında bile bir form olarak varlığını devam ettirdi, çünkü gruplar formun getirdiği parametrelere uyarak verimli bir şekilde çalışmayı tercih ediyor. Dans müziği yeni remikslerle kuralları biraz genişletti, ama form içe-

riğe yön vermeye devam ediyor, tersi geçerli değil.

Bağlamın söyleyecek bir söze sahip olmak ya da duyguları ifade etmek kadar önemli olduğuna inanıyor musunuz?

Duygu da form tarafından şekillendirilen bir şey. Form başlangıç noktası, her şeyden önce varolan unsur o. Üç dakikalık bir pop şarkısında biz farkında bile olmadan en baştan kendini tanımlayan unsur şarkının formu. Söyleşilerde gazeteci ve müzisyen olarak şarkıların sözel içeriğinden ya da uyandırdıkları duygulardan bahsedip içeriği formun önüne çıkarıyor olabiliriz, ama benim için ikisi aynı önemde. Bir şarkı ayrılık ya da ölüm hakkında olabilir, ama his her zaman formun parametreleri içerisinde ifade edilir.

Duygunun şarkının içine koyulan bir şey olduğu, müzisyenden şarkıya geçtiği varsayılır. Bunda elbette doğruluk payı var. Benim söylediğim ise bu sürecin ters yönde de çalıştığı, yani bir şarkının, onu yazan kişinin duygu dünyasını etkileyebileceği.

Albümlerin bütünselliğine önem verdiğinizi söylüyorsunuz. Bu kavram geçmişten ve bugünden tek tek şarkılar seçip dinleyen dinleyici-tüketicinin küratoryel rolüyle tezat halinde duruyor.

Bugünün pop müziğine baktığımızda, tarihin sonuna tanıklık ediyor gibiyiz. Katıştırma ve yeniden şekillendirme olanakları sınırsız. Yine de teknolojiye böylesine bağlı bir yaratıcılık patlamasının ortasında canlı performansa doğru bir gidiş var. Bir açıdan, kayıt teknolojisinin olmadığı zamanlara gidiyoruz, bir şarkının ya da müzik eserinin sadece performans ve yeniden yorumda varolduğu zamanlara. İnsanlar canlı performansın getirdiği kitlesellik hissini istiyor. Nörolojist Oliver Sacks, müziğin hiçbir zaman izole bir kavram olmadığını söylüyor. Bir grup kurabilir, birlikte çalabilir ve bu sayede kendinizi çok daha iyi hissedebilirsiniz.

Yaşamınız boyunca pop müzikte tanık olduğunuz en büyük değişiklik nedir?

Zor bir soru. Canlı performansın önem kazandığından bahsettim ama, bugün üretilen müziğin miktarına bakınca aslında sahneye çıkmanız bile gerekmiyor. Talking Heads'i kurduğumuzda herkesin sahnede iyi olması gerekiyordu. Artık durum değişti. Laptop âlemine bakın, insanlar sahneye bir kere bile adım atmadan harika müzikler yapıyor. Hatta bırakın sahneyi, odalarından bile dışarı çıkmıyorlar. Bu muazzam bir şey. Bu sayede bir imaja da ihtiyaç duymayabilirsiniz. Punk ve glam gibi türler için dış görünüş çok önemliydi. Tavrı müziğin kendisi kadar görünüş de belirliyordu, görünüş bir nevi bağlamın ta kendisiydi.

Kitabınızda müzik endüstrisinin bugünkü haline temkinli yaklaşıyor, kayıt ve dağıtım süreçlerindeki zorluklara epey yer veriyorsunuz. Bununla birlikte, iyimserliği de elden bırakmıyorsunuz. Moralinizi bozmamayı nasıl başarıyorsunuz?

Ben şanslıydım, doğru zamanda doğru yerde bulundum ve bu, hayatımı müzik yaparak geçirmeme izin verdi. Tabii sadece şans değildi, çok çalışırım ve odağımı kolay kolay kaybetmem. Bu sayede meslekî açıdan rahat bir noktadayım, istediğimi yapabilecek özgürlüğe sahibim. Bugün de müzikte büyük bir devinim var aslında. Her gün müziğe dair ilgimi uyandıran bir şeyle karşılaşıyorum. Daha bugün nükleer felaket sonrası insan elinin değmediği ender yerlerden biri olan Çernobil'de yapılmış bir alan kaydından haberdar oldum. Çok fazla iyi müzik üretiliyor ve müzisyenler başkalarına bel bağlamadan müzik yaparak hayatlarını kazanmak üzerine daha fazla kafa yoruyor. Yeni müzisyen nesil, kariyerleri ve hayatları üzerinde daha fazla kontrole sahip ve bütün bunlar ortaya çıkan müziklerde izlerini hissettiriyor.

Bu arada, bir de yeni albüm çıkardınız: "Love This Giant"da (2012) Annie Clark, nam-ı diğer St. Vincent'la işbirliği yapmanız nasıl oldu?

Bu işbirliğini bize New York merkezli bir yardım kuruluşu olan Housing Works önerdi. Björk ve Dirty Projectors'ın da dahil olduğu ikili konserler serisini devam ettirmek istiyorlardı. Dave Longstreth o işbirliği için yarım düzine yeni şarkı yazdığından hakkını vermesi zor bir işti. Daha önce Annie ile ayaküstü tanışmıştık, birkaç konserini izlemiştim ve sanatçılığına hayrandım. Ama yine de bu tür beraber çalışmaların iyi sonuç verip vermeyeceğini bilemiyorsunuz; özellikle de "bir şarkım var, söz yazar mısın" ya da "bir şarkım var, sen söyler misin" gibi girişimlerden daha kapsamlı bir projede. Bugüne kadar dahil olduğum ortak çalışmaların hepsinden daha demokratik bir denemeydi, yaratıcılık açısından harika, ama demokrasi de yavaş işleyen bir süreç. Özellikle uzak mesafeden fikirlerimizi paylaşmaya alışmamız zaman aldı. Pirinç üflemeliler Annie'nin fikriydi, projenin çıkış noktası ufak bir kitapçıda vereceğimiz özel bir konser olduğundan şarkıları yazarken prodüksiyonun zahmetsiz olması için ufak bir üflemeli bandosu kullanmamızı önerdi. İlk başlarda sözler için bir mecra bulmaya ve pirinç üflemelilerin üzerine yazmaya çalışıyorduk, işimizin zor olduğunu düşündüm, üflemeliler her zaman iddialıdır, sözlerin bunu kabullenmesi, ya ayak uydurması ya da tersine gitmesi gerekir. Bir de şarkıyazarını "beni aldattın", "beni neden terk ettin" gibi konulardan daha derin şeyler hakkında düşünmeye itiyorlar. Orkestranın merkezinin üflemeliler olmasına, üzerine gitar ve davul eklemeye, ama enstrüman çeşidini fazla artırmamaya karar verdik, bu da kısıtlayıcı oldu benim için. Ama böyle zorlayıcı şeyleri severim. Alet çantamıza karar verdikten sonra elimizdeki aletlerle neler yapabileceğimize baktık. Böyle işbirliklerinin en zor dönemi, şarkıların henüz şekillenmediği, kendini bulmadığı aşama. Bir yandan, karşı tarafın yeni şeyler deneme isteğini bastırmamaya, bir yandan da onu kendi gitmek istediğiniz yöne doğru itmeye çalışıyorsunuz. Bu tip birliktelliklerde bana esas şevk veren, beraber yarattığımız şeyin kendi başıma yarattığım şeylerden tamamen farklı olması. Annie'yle çalışırken kendi başıma gitmeye cesaret edemeyeceğim yerlere gittiğimi hissettim. +

Bu sene ilk ortak albümleri "Love This Giant"ı yayınlamalarının ardından David Byrne ve St. Vincent, büyük bir nefesli ekibiyle beraber geniş bir ABD turnesine çıktı.

*dipnot'tan

Hüseyin Aygün
Dersim 1938 ve Zorunlu İskân
Telgraflar, Dilekçeler, Mektuplar, Fotoğraflar

Paul Ransome
Antonio Gramsci
Yeni Bir Giriş

Cengiz Güleç
Protezli Tanrı
Freud'un İnsan ve Uygarlık Kuramının Eleştirel Değerlendirmesi

Hüseyin Aygün
0.0.1938
Resmiyet ve Hakikat

Göran Therborn
Marksizmden Post-Marksizme

Cengiz Güleç
Ruhun Sırları
Psikoterapi Hikayeler

Ahmet Kardam
Cizre-Bothan beyi Bedirhan
Direniş ve İsyan Yılları

Eugene Lunn
Marksizm ve Modernizm
Lukacs, Brecht, Benjamin ve Adorno Üzerine Tarihsel Bir İnceleme

Colin MacCabe
Godard
Sanatçının Yetmiş Yaşında Bir Portresi

Ahmet Murat Aytaç
Kitlelerin Ruhu
Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri

Hazırlayan: David Forgacs
Gramsci Kitabı
Seçme Yazılar 1916-1935

Der: Özgür Adadağ, Cemil Yıldızcan
Küreselleşme ve Demokrasi
Küreselleşmenin Farklı Yüzleri

Alev Özkazanç
Neo-Liberal Tezahürle
Vatandaşlık, Suç, Eğitim

Clifford Geertz
Gerçeğin Ardından
Bir Antropoloğun Gözünden İki İslam Ülkesinin Son Kırk Yılı

Fevziye Sayılan
Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim
Olanaklar ve Sırlar

Çiğdem Akgül
Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri
Devlet, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet

Ece Ayhan
Kardeşim Akif
Akif Kurtuluş'a Mektuplar

Barış Ünlü
Osmanlı
Bir Dünya-İmparatorluğun Soykütüğü

James A. Beane, Michael W. Apple
Demokratik Okullar
Güçlü Eğitimden Dersler

Yusuf M. Cemal
Kaybın Eşiğinde Aşk İçin Fragmanlar

Kaktüsler Susuz da Yaşar
Kadınlar Mamak Cezaevini Anlatıyor

Güven Tunç
Bir Aşk Bir Hayat Bir Şehir
Ankara'nın Mekanları, Zamanları, İnsanları

Maria Mies
Ataerki ve Birikim
Uluslararası İşbölümündeki Kadınlar

Hüseyin Aygün
Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç'ın Defteri
İlk Kez Yayımlanan Belgeler, Raporlar, Haritalar

dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/32 Kızılay-Ankara
Tel: (0.312) 419 29 32 Faks: (0.312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

PUNT DAĞITIM

Okuma Gözlüğü

+

Neyse ne. Bana ne be. Allah çocuklarını sevmiyor. Ama ee? Çünkü oda kapısının buzlu camına iliştirilmiş kartpostaldan önündeki coşkulu kalabalığa ve o kalabalıkla birlikte odayı yapan eşyaya ve eşyanın arasına gelişigüzel yerleştirilmiş gibi duran biz yaslı dalgın nemli kadın çocuk erkek kalabalığına el sallayan Fidel'in, ulan öldü mü yoksa o da, gözlerinde, ayağı hakikate dolanmış bie elçinin uzlaşmak nedir yine de bilmez huzuru, az şey mi bu, gözlerinde, var. Peki ya Küba, onu kim sevecek? Birgül Oğuz, "Hah"

+

Yeni bir Eduardo Galeano kitabından daha güzel haber olur mu? Belki, yeni bir John Berger kitabı. Galeano, muazzam "Aynalar"ın ardından hikâyeci gazeteciliğini, hakikat tarihçiliğini "Ve Günler Yürümeye Başladı"da sürdürüyor. Bu sefer, takvimin her bir yaprağına düşmüş notlarını Galeano, zamanın ve coğrafyanın her yanından sökülüp gelen, nihayetinde yine bizi, insan denen cevherin durumlarını anlatan minimalist denemeler bunlar. Yeni yıl gelirken, bir seneyi kat edecek şahane bir hediye... John Berger ise, kendi bütününü bulmak için yıllardır merak ettiği Spinoza'nın eskiz defterinden yola çıkmış. Spinoza'yı düşünürken kendi çizimlerini, hikâyelerini, sanat sorunlarını, dünya hallerini eskiz defterine dökmüş. Bir tür, kendimizi ve dünyayı görme biçimi bu kitap da. Berger'ın söylediği gibi, Woody Guthrie misali, kimsesizlerin sesi olmak için.

+

Gazeteciliğin yapma imkânlarının neredeyse kalmadığı bir zamanda İsmail Saymaz, sadece vakalara odaklanarak, bunları yan yana getirerek mesleğinin genç yüzaklarından olmayı sürdürüyor. "Sıfır Tolerans —Polisin Eline Düşünce", dosyalarını incelediği, mahkemelerine girdiği, yakınlarıyla tanışıp konuştuğu yakın zamandan polis kurbanlarının bir derlemesi niteliğinde. Festus Okey'den Şerzan Kurt'a, Çayan Birben'den Baran Tursun'a, Metin Lokumcu'dan Feyzullah Ete'ye, karakolda, sokakta, eylemde, yürürken, eğlenirken polis şiddetine maruz kalmışların hikâyelerini birbirine eklerken, bu ölümlerin tesadüfî, istisnaî olaylar olmadığını da görüyoruz. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle eli güçlenen Emniyet görevlilerinin bu ayrıcalığı kullanmakta bir an bile tereddüt etmediğini, delil karartmaktan sahte belge üretmeye, kendilerini korumak için başvurdukları yöntemleri görmek, "ileri demokrasi"nin bütün yaldızını daha karakoldan, en gündelik muamelelerden başlayarak dökmeye yetiyor.

+

Türkiye'de devrin en büyük tartışmaları kadınlar üzerinden yapılıyor. Tesettürün kamusal alanda görünürlüğü, genç kadınların okuma ve çalışma hakkı, aslında kadınlara dair her şey yine erkekler tarafından tartışılıyor, tasarlanıyor, uygulanıyor. Birinci dalga feminist mücadeleden gelen Handan Koç ise, birincil kaynakları önüne koyarak, son derece basit bir dille, İslâm'da kadına biçildiği söylenen rolleri sorguluyor. Kur'an ayetlerinden hadislere, Gazali'den Said Nursi'nin risalelerine, Şule Yüksel Şenler'in romanlarından Sızıntı nüshalarına, geniş bir referans ağıyla İslâm'da annelik, eşlik, iş, aşk, seks, örtünme, görünme meselelerine kendi feminist merceğinden bakıyor. Kafa açıcı bir müdahale.

+

Ulus Baker külliyatı, denemelerinden eşe dosta mail'lerine, erken ölümünden sonra büyümeye, özenli baskılarla genişlemeye devam ediyor. "Dolaylı Eylem", daha evvel müstakil olarak basılan "Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme"yi içererek ve onu tamamlayacak şekilde, "Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarih Ansiklopedisi"ndeki özellikle Yunan antikitesi ve Sovyet deneyimi üzerine yazılarını bir araya getiriyor ve medyanın totaliter dilinden "sıradan faşizm"e, ölüm oruçlarından F-Tipi hapishanelere, Baker'in güncel siyasî meselelere dair yazdıklarıyla tamamlanıyor.

+

Yem Yayın'ın "Mimarlar İçin Düşünürler" serisi, kimi modern felsefecilerin konuya ilişkin yazdıklarını ayıklamayı, bu sayede mimarlık öğrencilerinin ve okuyucularının işini kolaylaştırmayı amaçlıyor. İlk kitabı Deleuze ve Guattari'ye ayıran seri Martin Heidegger ve Luce Irigaray'la devam edecek.

+

Kolektif, çiçeği burnunda bir yayınevi. "Kolektif bilinç, kolektif hafıza, kolektif güzellik" şiarıyla Kadıköy'den girdi yayın hayatına. Önce resimli başyapıtlarla. Öyle kısaltılmış ya da uyarlama filan değil, Kafka, Poe ve Gogol'ün kült eserlerine eşlik eden usta işi illüstrasyonlarla bezeli gayet hoş baskılar... Okuyan bir daha okuyor. Okumayan, bari şimdi okusun. "Hayalî söyleşiler" serisi ise matrak bir buluşun ürünü. Einstein, Picasso, Shakespeare, Freud'u bilenler konuşturuyor, soru-cevapları konunun uzmanlarından alıyoruz. Bir tür "yeni başlayanlar için" cep serisi. Sanat öğrencilerine kılavuz olacak nitelikte yayına hazırlanan "Yeni Bakış: Büyük Düşünürlerin Gözüyle Sanat" serisi, görsel sanatlar, sinema, televizyon, mimari, moda ve bilgisayar oyunları üzerinden konuşuyor... "Grafik Kanon" ise üç ciltlik devasa bir derleme: Efsanevî grafik sanatçılar dünya edebiyatının öne çıkan 190 eserini yorumlamış. Homeros'tan Cervantes'e, William Blake'den Dostoyevski'ye, Virginia Woolf'tan Faulkner'a, Nietzsche'den Sylvia Plath'a edebiyatın pîrleri çizgiyle, illüstrasyonla hemhal olmuş.

+

Alef Yayınevi, Hollandalı yazar Arnon Grunberg'in romanlarını yayınlamayı sürdürüyor. "Tirza" ve "Yahudi Mesih"in ardından "İliğine Kadar"da Grunberg, genç bir akademisyenin işiyle ("ekonomi balonları"nın doğası, işleyişi ve anlamı) hayatı arasındaki bulanık ilişkinin izini sürüyor. Grunberg'in Marek van der Jagt adıyla yazdığı —ve yine bir "ilk roman" ödülüne mazhar olan— "Kelliğimin Hikâyesi" ise Viyanalı felsefe öğrencisi Marek'in acılarına götürüyor bizi. Her iki romanda da gündelik hayatın ayrıntılı tasvirleri hayallere, cinsellik ihtimalleri ve arzuları ketlenmelere karışıyor...

+

Birgül Oğuz Hah (Metis)
Christian Saehrendt Bunu Ben de Yaparım —Modern Sanat Kullanma Kılavuzu (Ayrıntı)
Eduardo Galeano Ve Günler Yürümeye Başladı (Sel)
Hilmi Tezgör Şarkıdaki Şiir —20. Yüzyılda Popüler Müziğin Edebî Yüzü (İletişim)
Handan Koç Muhafazakarlığa Karşı Feminizm (Destek)
Jean Echenoz Koşmak (Helikopter)
John Berger Bento'nun Eskiz Defteri (Metis)
John Cage Seçme Yazılar (Pan)
Jose Saramago Suların Sessizliği (Kırmızı Kedi)
Kathy Acker Lisede Kan ve Cesaret (Sel)
Mario Bellatin Çin Damaası (Notos)
Nezahat & Kâzım Gündoğan Dersim'in Kayıp Kızları —Tertele Çenequ (İletişim)
Pierre Louys Kadın ve Kukla (İmge)
Raymond H. Kevorkian - Paul B. Paboudjian 1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler (Aras)
Sait Faik Alemdağ'da Var Bir Yılan (İş Bankası Kültür)
Şule Gürbüz Coşkuyla Ölmek (İletişim)
Theodor W. Adorno Ahlâk Felsefesinin Sorunları (Metis)
Ulus Baker Dolaylı Eylem (İletişim)
Uwe Timm Yarı Gölge (Can)
Yaşar Kemal Çıplak Deniz Çıplak Ada —Bir Ada Hikâyesi IV (YKY)

merhab.

“**natama**”. bu ismi neden sevdiğini bilmeyen insanlar olarak bir araya geldik, belki bir sonraki sayının adı “m” olur eksikliğimizi bütünleriz, kim bilir? bu bir şiir dergisi, bir sanat dergisi, bir müzik dergisi değil, bir hayat memat dergisi.

ilk sayıda enis akın, ali aydemir, burak delier, cihat duman, ali dündar, murat ertel, süreyyya evren, özgür göreçki, mehmet öztek, gül abus semerci, ömer şenel, melih tuğtağ, bülent usta, hayriye ünal, davut yücel ve başka birçok dostun yazılarıyla her şeye rağmen, maalesef mi demeli, dünyaya inanan insanlar olarak yola çıkıyoruz. dünya bu kadar boktan bir yer olmak zorunda değil, denemek engel olamadığımız bir duygu.

gerçeği arıyoruz, gerçek bazen vardır, sırayı bozuyoruz, koşup koşup yetişemiyoruz, uzaklardan natamam sesimiz duyuluyor, “**merhab**”.

ÜÇ AYLIK HAYAT MEMAT DERGİSİ

OCAK / ŞUBAT / MART 2013 / 1

HİLMİ TEZGÖR'LE
"ŞARKIDAKİ ŞİİR"

Rilke'ci şarkıların peşinde

Uzun yıllar Roll, ardından Bir+Bir mürettebatının sakinlerinden arkadaşımız Hilmi Tezgör, şiirlerinden ve Oğuz Atay öyküleri üzerine bir derlemeden, ayrıca Açık Radyo'daki istikrarlı "Vertigo"sundan sonra, en büyük iki zevkinin, edebiyat ve müziğin, şiir ve rock'un ortak kesişim kümesini okumaya daldı: Yıllardır biriktirdiği yazılarının geliştirilmiş toplamı, İletişim'den yayınlanan "Şarkıdaki Şiir", adı üstünde, modern müziğin hücrelerine sinmiş has edebiyatın izini sürüyor...

Söyleşi: Merve Erol

Fotoğraf: Şahan Nuhoğlu

Depo'da açılan "Uzayda Bir Elektrik Hasıl Oldu" başlıklı, '60'ların Türkiye'sine müziği merkezine alarak bakan sergide Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar"ından bir pasaj da bugünün İstanbul'undan fotoğraflar eşliğinde sergilendi. "Safter'in şarkısı" pencereden çıkıyor ve İstanbul'da bir gece dolaşıyor, çeşitli evlere, ortamlara, ağızlara giriyor, geri dönüyor...

Hilmi Tezgör: Oğuz Atay'ı bir müzik türüyle ya da şarkıyla özdeşleştirmeye kalkarsam, aklıma Türk sanat müziği ve alaturka şarkılar geliyor, ama Batılı formlar değil. Türk sanat müziği birikimi hepimizde olabilir, ailede dinlenenlerden oluşabilir bu birikim. En azından bende öyle. Özel olarak Türk sanat müziği dinlediğim, yoğunlaştığım bir dönem olmadı ama söylemeye, eşlik etmeye başladıkça sözlerini bildiğimizi fark ettiğimiz şarkılar bunlar. Hatta Türk halk müziği için de böyle sanki. Fi tarihinde Kaçkarlar'ın tepesine çıkmıştık; yenildi içildi, Karadeniz türküleri söyleniyor ve ben hepsine eşlik ediyorum. Bir yandan da kendime çok şaşırıyorum, çünkü o türkülerin sözlerini bilmediğimi zannediyorum. Anadolu kökenli biri değilim, ama derinlerde ortak bir hafıza var. Tabii alkolle birlikte ortaya çıkması da ilginç. *(gülüyor)*

Halk müziğinin şiirle yakınlığı ve âşık geleneği üzerine Türk sanat müziğinin şiirle, sözle ilişkisinden daha çok kafa patlatılıyor...

Sözün ağırlığını önemseyen, direkt içine yediren bir tür. Türk sanat müziğinde bir tür yapıştırmadan söz edilebilir belki, ya da bir araya getirmek diyelim, ama halk müziğinde doğrudanlık var gibime geliyor. Karacaoğlan'ın, Köroğlu'nun ya da Nâzım'ın müziğe dönüştürülmüş haliyle siyah şairlerin yazdığı şiirlerin blues sözlerine dönüştürülmesi arasında paralellikler var. Hatta zamansal olarak da öyle. Müzik, söze nazaran, insanlara nüfuz etmede daha avantajlı olabiliyor.

Türkiye'de felsefenin şiirle yapıldığı iddia edilir...

Evet, bu topraklardan felsefe metni değil de, şiir çıktı. Müzik ve şiir üzerinden insanlar felsefe yapmış, gündelik hayata felsefenin girmesine böyle imkân tanınmış.

Seni sözle müziğin ilişkisi üzerine düşünmeye iten ne?

İlk dinlediğim şarkılardan itibaren ne söylendiğine hep dikkat ettim. Evde dinlenilen şarkılarda, Sezen Aksu'nun "Kaybolan Yıllar"ında, Timur Selçuk'un "İspanyol Meyhanesi"nde "acaba ne deniyor burada, galiba güzel şeyler söyleniyor" diye düşünürdüm. "İspanyol Meyhanesi"nde mesela, müziğin etkisi ve gücü bir yana, sözlerdeki imgeleştirme çok güçlüdür. Yıkılmış bir kadın... O yaşta meyhanenin nasıl bir yer olduğunu tam bilmesem de, kafamda bir imge kuruluyor, kadının geç saatlere kadar şarkı söylemesi, yoğun bir yaşanmışlığın, yüzünde, gözlerinde, bedeninde hissedilmesi... Galiba ilk o anda bir şarkıdaki sözler, şarkıda bahsedilenler beni çok etkilemişti. Ondan sonra da baktım sözlere. Para verip doldurduğum ilk kasetlerden itibaren ne söylendiğine hep baktım.

Neler doldurtuyordun?

İlk kaset, arkadaşımdan çektiğim 60'lık bir Iron Maiden'dı. Kalamış'tan Feneryolu'na taşınan Laterna diye bir dükkân vardı, sonradan Bodrum'a göçen Bülent abinindi; Black Sabbath'ın 1975 albümünü, "Sabotage"ı çektirmiştim ona. Sonra da arkası geldi. Sanırım yıl 1983. İlk plağımı da aynı yıl aldım, Iron Maiden'ın Türkiye baskısı "Piece of Mind"ıydı bu. Sonrasında dört-beş yıl kaset doldurduk. Kiss, Judas Priest, Metallica...

Metalden girmişsin...

Evet. Öncesinde Sezen Aksu, Nur Yoldaş, Barış Manço; onları da severdim. Esin Evgin'in şarkısı mıydı, "Gönül oyunu, çarpar adamı"... On küsur yaşlarının gönül işleri... Ama Iron Maiden'daki "şeytanın numarası", İncil'den alıntılar, "six, six, six" diye arkadaşların kulaklarına fısıldamamız, bunlar değişik işlerdi. *(gülüyor)* Türkiye baskılarında sözler yoksa da, orijinallerinden fotokopi çektirip bakardık. Sözler çok farklı dünyalarda dönen meselelerle ilgili olunca, sözcük hazinen de gelişiyor, oradan da prim yapıyorsun. *(gülüyor)* İngilizce öğrenmemde çok etkisi oldu bunların. Öteden beri plakçılardan rica edip fotokopiler çekerdik, o zamanlar foto-

kopi makineleri sefildi, baskılar hiçbir zaman koyu çıkmazdı, hep açık bir gri... Üstelik bir süre sonra da mürekkep dökülür gider. Ama çok yararı olmuş bunların, çok da fotokopi çektirmişiz.

O zamanlar müzik zevkleri şimdiki kadar geçişken değildi. Türkiye'de bir metalci, diyelim ki İngiliz pop gruplarının ne kadar akıllıca sözler yazabildiğini, siyasî meselelere nasıl usturuplu girebildiğini farkedemeyebilirdi.

Uzun yıllar pop deyip geçtim. Ama neyse ki sonradan oralarda da çok kıymetli işlerin yapıldığını, önemli mesajların verildiğini görebildim. Batılı müzisyen şarkısını bestelerken sözlerinin sabun köpüğü olmamasına dikkat ediyor genelde, ama Türkiye'de de, zorlama söz dediklerimizde bile gündelik hayata ilişkin, felsefî göndermeler olabiliyor. Duygusal dalgalanmaları güzel ifade edenler çıkabiliyor. Fecri Ebcioğlu mesela... Şimdiyse durum çok korkunç. Hâlâ bu birlikteliği diri tutabilen, bir şekilde hayata da zerk edebilenler var, ama kötüler çoğunlukta. Son on yılda olduğu kadar kötü söz yazıldığı görülmüş müdür, bilmiyorum. 2000'lerdeki aşk algısının dile getirilme halinden şikâyet etmekteyim. Negatif anlamda bir gelip geçicilik var ve insanın kalbine dokunmayan, büyük olasılıkla da iz bırakmayacak şeyler yapılıyor. Eleştirel ve duygusal derinliği olan söz yazarlığı yine var, ama sayısı bana az gibi geliyor. Sanki içinde yaşadığımız çağda çok daha fazla güzel dize, çok daha güzel şarkı sözü yazılabilir. Çünkü geriye dönüp baktığımızda bir gelenek var, ve birtakım insanlar var ki onlar hâlâ çok güzel yazabiliyor. Ses ve sözün mükemmel birlikteliklerine ulaşabilme fırsatı da var, ama hâlâ aşırı yüzeysel, ifade bozuklukları ve çelişkilerle dolu, hiçbir hayatî sıcaklığı olmayan sözler duyulabiliyor.

Bir şarkı sözünü şiire yaklaştıran ya da bir şiiri şarkı sözünden ayıran ne?

Bu çok bulanık ve öznel bir bakışı mecbur kılan bir alan. Kitapta da bu konu üzerine iddialı konuşmadım diye düşünüyorum. İnsanın kendi birikimleri doğrultusunda, o sözün edebîlik düzeyinin yüksek olup olmamasını anlamasından ve değerlendirmesinden yola çıkarak bir şey söylenebilir belki. Bunun bir formülü var mı gibi bir soruyu cevaplamak çok kolay değil. Orada bir edebîlik vardır da bizim içimize dokunuyor mudur gibi bir soru daha mümkün olabilir. Sözlerin, içimizde, henüz yaşanmamış olsa da yaşanabilirliği olan yerlere dokunabilmesi... Bu da zaten sahicilik demek oluyor galiba ve o sahicilikten yoksunluk rahatsız edici geliyor bana. Ancak bir bütün olarak şarkının temas edebileceği duyguların ucunu göremediğimiz için, belki şimdi beğenmediğimiz ya da yetersiz bulduğumuz bazı sözler bile bir süre sonra yeniden ortaya çıkacak ve kendini başka bir anlamla duyuracak. Onun için tam bir cevap vermek kolay değil. Ama, hep kalacak olanları, pırlantaları ayırmak kolay. Cohen ilk yazdığında "ne güzel" demişler, Dylan yazdığında da öyle. Şimdi kırk-elli yıl sonra yine aynısı söyleniyor. Pırlantalar kendini belli ediyor.

Cohen zaten şiirden gelen biri.

Bir bakıma Dylan da öyle. Edebiyatın, şiirin popüler müzikle en yakınlaştığı, iç içe geçtiği, neredeyse tek siluet olarak görüldüğü birkaç kişiden biri Dylan.

Kitapta Batı popüler müziğine odaklanıyorsun, Anglosakson kültüre ağırlık veriyorsun. Ama Türkiye'de popüler müzik şiire daha çok tutunmuş sanki...

Doğru. Şiirin popülerleşmesine yardımcı da olmuş. Batıda belli başlı akımlar var, bir entelektüel arka plan var. Bizdeyse şiirin üzerine gidilmiş, o alan parsellenmiş ve popülerleştirilmiş. Karşılıklı bir beslenme, odaklanma hali var. Öte yandan, Türkiye'de kabul edilmiş bir şiir anlayışı, bir tür şiir kanonu var, bir de kanon dışında bırakılanlar... Nâzım'ın son yıllarda kabul görüyormuş gibi görünmesine aldanmamak lâzım. Zaten ne zaman (1956-57'de) İkinci Yeni başlama vuruşunu yapmış, o andan itibaren Türkiye'deki iktidar da "yeni şiir" denilen şeyi görmezden gelmeye ve bir bakıma da devre dışı bırakmaya çalışmış. O yüzden bir Turgut Uyar şiirinin bestelenmiş halini duymak zordur.

Sonuçta Nâzım birçok şiirini zaten kitlelere okunsun diye yazmış. Edip Cansever'inki gibi iç sese mahkûm edilen bir şiir değil onunki. Eskilerin dediği gibi, okunacak değil de, "söylenecek" bir şiir...

Nâzım'ın şiirlerini kendi sesinden bir kere dinledikten sonra, senin ömrü billah o şiiri ondan farklı şekilde seslendirmen mümkün değil. Bu zorlu bir çıkmaz. Adam yüksek sesle "söylenmek" için yazmış, evet. Her şair öyle değil ama... Necatigil'in yüksek sesli bir şair olduğunu söyleyebilir misin mesela? Müziği var, ama kesinlikle yüksek sesli değil.

Oturup Turgut Uyar besteleyebilmek için de konvansiyonel rock sound'undan ve şarkı formundan uzaklaşmayı göze almak gerekmez mi?

Çok doğru, ama ben iyimserlik yüzünden uzaklaşamadım ve İkinci Yeni şiirinin daha fazla bestelenmiş olmasını arzu ettim. Şimdi aklıma şu geldi: Turgut Uyar'ın nasıl bir Batılı forma tekabül edeceğini düşünmek bir yandan çok heyecan verici, diğer yandan da çok zor. Acaba nasıl bir şey çıkardı? Edip Cansever'in "Oteller Kenti"ni Mazhar Fuat Özkan "Geldiler" albümünün kapanışında bestelemişti. Orada soyut birtakım elektronik sesler vardı, uçucu, Cansever'in şiirine bence çok uyan bir denemeydi.

Standart Mazhar Fuat Özkan sound'unun çok dışındaydı...

Aynen öyle. Sezen Aksu bir tane Turgut Uyar yaptı ("Denge", 1998). Cemal Süreya ve İsmet Özel, Mazhar Alanson'da kolaj olarak geçtiler. Sonuçta İkinci Yeni'nin Türk popunda daha fazla yer almamış olması da normal deyip başımızı öne hafif eğebiliriz.

Anadolu rock'un yolunu açanlar, Cem Karaca mesela, evvela türkülere başvurdular, sonra Orhan Veli, Cahit Külebi, Nâzım Hikmet gibi şairlerin şiirlerine el attılar ve giderek kendi sözlerini, üslûplarını oturtup kendi şarkılarını yazdılar.

Cem Karaca'nın yalnızca şiir değil, düzyazı edebiyat arka planıyla ve tabii ideolojik olarak desteklendiğini, renklendiğini söylemek çok yanlış olmaz sanırım. Ama, o da çok uzun soluklu olmamış. Cem Karaca belli bir yere gelmiş, ama diğer topluluklar uzun boylu izler bırakamamış. Bazen müzikal kalite de geri planda kalmış, denge bozulmuş.

Bazıları da şiirle güçlü bir ifade kurmuş. Ahmet Kaya mesela...

Ahmet Kaya'nın özel bir yeri var. Orada da arka planda daha fazla renklilik, hayatla iç içe olma hali ve daha fazla ciddiyet olduğunu düşünüyorum. Samimiyetin lafını bile etmiyorum, bizzat samimiyetin kendisi var.

Türk popüler müziği için özdeşlikler kurabiliyoruz: Timur Selçuk ve Ümit Yaşar Oğuzcan, Ahmet Kaya ve Attilâ İlhan... Dünya rock'unda bu türden yakınlıklar bulabilir miyiz?

Patti Smith ve Arthur Rimbaud mesela... Anglosakson müzikte, kitapta andığım isimler arasında evvela bir etkileşim var; sonra onu kendin kılarak kendi metnini, şarkı sözünü üretmek ağır basıyor. Bu çok önemli ve değerli. Doğrudan şiiri alarak besteleme az. Björk sanırım E. E. Cummings'ten bir şiir almıştı, ama bu tarz örnekler çok değil. Ama bir yandan da Patti Smith ve Rimbaud'yu hakikaten çok paralel bulabiliyoruz. Jim Morrison ile Nietzsche'yi de öyle. Şiiri alıp üzerine müzik yapmak gibi kolaycı bir yolu seçmemişler genelde... Kitabımda satır aralarının, dipnotların, bir söyleşideki imaların peşinden gidildiğinde ele geçebilecek buluntuların, heyecan verici keşiflerin peşine çokça düştüm. Roll'a yaptığım çevirilerdeki keşiflerin mesela... Yani yazıları sırayla yazmadım. Uzun yılların getirdiği alüvyonlar bunlar.

Hep kalacak olanları, pırlantaları ayırmak kolay. Cohen ilk yazdığında "ne güzel" demişler, Dylan yazdığında da öyle. Edebiyatın, şiirin popüler müzikle en yakınlaştığı, iç içe geçtiği, neredeyse tek siluet olarak görüldüğü birkaç kişiden biri Dylan.

Roll'da şarkı sözü çevirirken neyi gözetiyordun? Bu çeviri icabında bir şarkı olarak bestelenebilmeli diye düşünüyor muydun?

Son zamanlarda daha çok öyle düşünüyordum. İlk zamanlarda ise daha doğrudan çeviriyle ilgileniyordum; anlamı vermek, dizeleri dönüştürmek istiyordum. Son zamanlara doğru değiştirmeye başlamıştım bu alışkanlığı, ama dergi de bitti. İnsan sadece Türkçe şiir okumuyor, dünya kadar çeviri şiir de okuyor. Hayatımda ilk okuduğum şiir kitabı Anıl Meriçelli'nin "İngiliz ve Amerikan Şiir Antolojisi"ydi, küçücük bir kitaptı ve beni çok etkilemişti.

Kadim tartışmayı açalım: Can Yücel ekolü mü, Cevat Çapan ekolü mü?

Cevat Çapan ekolü deyip haksızlık da ediyor olabiliriz. Cevat Hoca bir şiirin duygusunu vermeyi çok iyi beceren bir şair. Çevirmen demiyorum, şair. Ayrıca Can Yücel de sırf şiirde yok. Sanırım "Yüzyıllık Yalnızlık"ın Sander Yayınları'ndan çıkan baskısının ilk sayfalarının çevirmeni Can Yücel'dir. İnanılmaz güzeldir, ama sonra çeviriyi yapmaktan vazgeçmiş ve başka bir çevirmen bitirmiş kitabı, ama ilk 20-30 sayfa farklıdır. O bölümlerden sonra kitabı anlamaya başlıyorsun diyelim. *(gülüyor)* Düzyazıya da kalkışmış Can Yücel ve hep, metni daha fazla kendisinin kılmış. Kendi adıma şu daha iyi, bu daha iyi diyemem, çünkü ben bir çevirmen değilim. Ama şiiri daha çok Cevat Çapan'ın çevirelerinden sevmişimdir. O kadar etkisi olmuştur ki...

Müzik çevirisi için hangi ekol daha faydalı?
Galiba daha sonra yapmaya çalıştığım, yani Can Yücel ekolü. Ama karışmış coğrafyalar bunlar. İnsan iki tarafta da serbestçe dolaşarak kendi yolunu bulabilmeli.

Kitapta iki temel kategori var: Muhalif yahut toplumsal müzik ve daha bireysel dertlere odaklanan müzikler.
Bu kaba bir ayrım, böyle söyledim ve bıraktım. Bütün bunların dışında kalan dünya kadar örnek olabilir diye de ekledim. Öyle bir ayrıma gidilmesi gerekmeyebilir, ama yine de bir çerçeve istedim ben.

Rock'u en çok hangi edebiyatçılar etkilemiş?
Rock deyince aklıma önce hard rock geliyor. Kitabın ikinci bölümünde hard rock'a odaklandım, ama Led Zeppelin'i, Black Sabbath'ı andıktan sonra lafı heavy metal'e getirdim. Orada fantastik ve gotik edebiyat çok öne çıkıyor. Edgar Allan Poe'dan Tolkien'e, oradan Stephen King'e varan bir kulvar. Duygulardan ziyade hayal gücünü bolca harekete geçiren metinler rock'çuları daha çok etkilemiş gibi gözüküyor.

'60'ların sonlarının grupları, saykodelik ekipler için durum ne?
Onları politik yazarların metinleri bağlamında felsefe, Marcuse, Marx gibi isimler etkilemiş. Bu özgürlükçü felsefeye edebiyat olarak Hermann Hesse'yi de ekleyebiliriz. Düşünsel boyutta sol ya da anarşist düşünceyi yansıtan sözler öne çıkıyor. Öte yandan, saykodelya'nın apolitik bir yanı da var.

Beat'ler kimleri etkilemiş?
Beat kuşağı, Ginsberg'i bir yana bırakırsak çok entelektüel sayılmaz. Onlar, yaşamı her ânıyla algılayabilme ekseninde Zen Budizmden etkilenmiş ve Dylan'ı, Morrison'u ve başka birçok ismi feci şekilde etkilemiş. Cohen'in pek takıldığını sanmıyorum; onun hasta olduğu şair Lorca. Gelgelelim onda da Budizmin yaşamsal uygulanışı, o yaşam tarzından etkilenme var.

Hatta etkilenmenin de ötesinde, kendinin kılma hali... Bunu İstanbul'daki konserinde de gördük. Sanırım el aldığı bir tür bilgelik hali var ve bu da sahnede ete kemiğe bürünüyor. Üstelik bulaşıcı da... Cohen konserinden çıktığında bir sürü insan daha saygılı ve mütevazı olmayı şiar edinmiş olabilir. Konserin öyle, bir bakıma katartik bir etkisi vardı ya da bana öyle geldi. Cohen'i İstanbul'dan önce Almanya'da görmüş, darmadağın olmuştum. İstanbul'a da aynısını getirdi, ki zaten beceri de o. Orada ne verdiyse, İstanbul'da da aynısını verebildi. Daha yirminci dakikada fanusa girmiş gibi oluyor insan.

Cohen'i önce Almanya'da görmüş, darmadağın olmuştum. Orada ne verdiyse, İstanbul'da da aynısını verebildi. Daha yirminci dakikada fanusa girmiş gibi oluyor insan. Cohen konserlerinin hiçbir konsere benzemeyen bir tarafı var.

Seni bugüne kadar etkileyen başka konserler oldu mu?
O kadar güzel konserler gördük ki... Lou Reed'in İstanbul konseri de çok güzeldi. Patti Smith sonra... Babylon'un açılışındaki John Lurie konseri de çok acayipti. İnanılmaz bir geceydi, orada olmamak üzücü olurdu. Neubauten, Shellac, Swans, Ornette Coleman, Manu Chao, Cure... Saymakla bitmez ki... Ama Cohen konserlerinin hiçbirine benzemeyen bir tarafı var.

Kitapta bazı progressive'çileri kayırmış gibisin.
Kayırmış mıyım? Kimleri mesela?

Van der Graaf Generator.
Muazzamdır. Van der Graaf sıradışı bir gruptur, çok severim. Senede bir yurtdışına çıkma durumum olursa, Peter Hammill'i görmek için konser programlarına bakıyorum hep. Çok az çıkıyor sahneye. İnsan birlikte büyüdüğü topluluklara kolay kolay toz konduramıyor.

Geçenlerde bir araştırma yayınlandı, son elli yılın müzik listelerini karşılaştırmışlar, son on senenin hitleri kırk yıl öncesine göre kendi içine kapalı, düşük tempolu, neşesiz müziklermiş...
Standartlaşma coşkuyu gayet güzel törpüler. Son yıllarda, acıyı kabul etmezsem, hayatıma daha acısız devam edersem daha iyi olur gibi bir hayat algılayışı var. O yüzden de yavanlık var işte. Eğer hayatın içindeki sertlikleri, acıları, üzüntüleri, sevinçleri ve mutlulukları Rilke'nin söylediği gibi tamamen içimize alabilseydik ve onların coşkulu şarkılarını yazmaya devam edebilseydik, o zaman içimizden tam anlamıyla çıkıp gidebilmeleri de mümkün olurdu. O zaman da dinginliğin şarkısını daha sahici yazabilirdik. Bugün neşeli olmaya çalışan şarkılar var, ama neşeli şarkılar yok. O şarkılar reklamlara da bulaştı; bu hafif, uçucu, hayatın neşeli hallerini görmek için debelenen, içerikten yoksun şarkılar bana hiç de neşeli gelmiyor. Yük taşıyamaz hale geldik. Yeter ki bagajımız olmasın, dünya yansa umurumuzda değil. Ki görebildiğim kadarıyla dünya, kelimenin her anlamıyla yanıyor.

Salman Rüşdü de geçenlerde sızlanıyordu; edebiyatın, sözün gündelik hayattaki belirleyiciliği kalmadı diye. Şiir de, edebiyat da aynı şeyden şikâyetçi.
Rüşdü bunların ayrımını çok güzel yapabilecek bir adam. Postmodernizm denilen şey, bu oyunbazlık hali bize çok zarar verdi galiba. Edebiyata da sirayet etti bu durum. Oyunbazlaştığımız için acıları ve mutlulukları içimize hakkıyla alamayıp, şarkıları da doğru düzgün yazamıyoruz. Ama sahici söz, sahici metin, düzyazı ya da şiir, debisi yüksek olmasa da, alttan alta akmaya devam ediyordur diye düşünüyorum. Böyle bir iyimserliğim hep var. Hiçbir yere kaybolmaz onlar.

Rage Against The Machine ve Manu Chao'dan bu yana senin kitaba dahil edilebilecek boyutta, cüssede bir müzisyen de yok.
Yok gibi gözüküyor. Manu Chao umut aşıladı, bir şeyler değişiyormuş gibi bir hava oluştu. Ama herhalde kişisel sebeplerden dolayı sessizleşti, o bayrağı bir yere de devredemedi, yine de iz bıraktı. Rage'in ilk dönemlerindeki şarkıları güçlü bir haykırıştı, üstelik orada edebî bir arkaplan da vardı. Onların sahnesindeki coşkulu, sahici görüntüye uzun süredir tanık olamıyoruz. Sanki onlar da biraz yavanlık batağına saplandılar. Morello bir şeyler yapmaya çalışıyor, ama asla '90'lardaki ve 2000 başlarındaki kadar güçlü ya da yırtıcı değil.

Müzikteki gibi bir durum şiir için de geçerli mi sence? Bir akımsızlığa, ortak bir akıma dahil edememe durumuna da işaret ederek "80'ler şairleri" denirdi...
'90 kuşağı ve hatta milenyum kuşağı şairleri de dendi.

Sen hangi kuşaksın?
Herhangi bir kuşak değilim. Artık çok çok az yazıyorum. Bir tane şiir kitabımın olması o konuda söz söyleyebilirim anlamına gelmez. Ama yıl olarak bakıldığında, '80 sonları ve '90 başlarında şiir yazmışımdır.

O kuşağın şiiri daha şarkı sözüne uzak, soğuk bir şiirdir...
Kesinlikle. Kanıyorsa da içten içe kanar. Ben hâlâ iyi şiir yazıldığını, ciddi bir silkinme olduğunu, genç kuşakta iyi bir yolun tekrar yakalandığını düşünüyorum. Öyle ummak istiyorum.

Oğuz Atay'a dönelim. "Korkuyu Beklerken Gelenler - Oğuz Atay Öyküleri Üzerine Yazılar" adında bir derlemen var. Bu kitabı hazırlarken muradın neydi?
Oğuz Atay'ın öykücülüğü üzerine çok fazla bir şey söylenmemiş olduğunu gördüm. Benim Oğuz Atay'la tanışmam öykülerle oldu, Oğuz Atay'dan okuduğum ilk kitap "Korkuyu Beklerken" idi. Bu durumu nostaljik, kendime dönük bir duyguyla birleştirerek, öyküleri üzerine yazılmış yazıları toplasam ne güzel olur düşüncesinden yola çıktım, ama bir şey çıkmadı. O zaman sempozyum düzenleyeyim, oradakileri bir araya getireyim dedim. Bilindiği gibi Oğuz Atay'ın kazılardan çıkartılıp okuruna ulaşabilmesi uzun sürdü. Sonrasında ise binlerce genç kendisini "tutunamayan" olarak gördü, görmek istedi; o malûm korkunç dönemlerin ardından tutunamamayı yeğledik galiba. Romantizm ihtiyacımız da yüksekti. Ve işler giderek garip bir hal aldı, "kaybeden olmak", "tutunamamak" matah oldu. Oğuz Atay çok sattı, korsan tezgahlara bile düştü. Bitirilemese de romanlarına başlandı ve yine sahicilikten uzaklaşılmış oldu. Normalde "kazanan" olarak yorumlanacağı durumlarda kişinin "kaybedeni", "tutunamayanı" oynaması ve bunun üzerinden prim yapması, çağımıza çok uygun bir durum. +

JONATHAN SAFRAN FOER

Zalimin hayal gücü

Türkçeye de çevrilen ilk iki romanı, "Her Şey Aydınlandı" ve "Aşırı Gürültülü ve İnanılmaz Yakın"la (Siren Yayınları) en çok umut vaat eden yazarlar listesine yerleşen Jonathan Safran Foer, endüstriyel hayvan çiftliklerini konu alan, titiz ve kapsamlı bir araştırmaya dayanan "Hayvan Yemek" adlı inceleme kitabıyla büyük gürültü kopardı. Çıktığı gün 300 bin adet satan ve kısa zamanda birçok dile çevrilen "Hayvan Yemek"i okuyup da vegan olmamak çok zor. Başta Inrockuptibles, Le Point ve Planet Green olmak üzere çeşitli kaynaklardan yaptığımız derlemeyle Foer'i huzurlarınıza getiriyoruz...

Derleyen: Siren İdemen

Roman yazmayı bir kenara bırakıp et yeme konusuna dikkat çekmek üzere bir inceleme kaleme almaya sizi yönelten ne oldu?

Jonathan Safran Foer: Her şeyden önce kendimi romancı olarak görüyorum, bundan sonra da kurgu dışına çıkacağımı hiç sanmıyorum. Romanın yazara sunduğu özgürlüğü seviyorum, ondan vazgeçmeye hiç niyetim yok. Romanda istediğinizi uydurabilir, istediğiniz gibi bir dünya kurabilirsiniz. Bu kitapta ise, tersine, bu mümkün değildi, olgulara sıkı sıkıya bağlı kalmak gibi bir mesuliyet yüklenmiştim. Çok önemli bir dönemeçte olduğumuzu düşünüyorum, hatalarımızı ya şimdi düzelteceğiz ve hayatlarımızı değiştireceğiz ya da çok geç olacak. Başka türlü yemek yemeye, hayvanları başka türlü yetiştirmeye başlayabilir ve kıymet verdiğimiz şeyleri kurtarabiliriz. Benim kuşağım, aslında belki de hiçbir zaman için gerçek olmamış olan, ama hâlâ varlığını sürdüren, Amerikan rüyası denen fikri tecrübe eden son kuşak. Bundan sonra, çok geç olacak.

"Hayvan Yemek"i önceki iki romanınızla, "Aşırı Gürültülü ve İnanılmaz Yakın" (2005) ve "Her Şey Aydınlandı" (2002) ile bağlantılandırabiliyor musunuz?

Hangi biçimde yazarsam yazayım, hep beni derinden etkileyen, kafamı kurcalayan meseleler hakkında yazıyorum: Geçmişten ziyade geleceğe dair endişelerim, kaygılarım, korkularım... Aslında, insan hep aynı ve tek kitabı yazıyor. Ama bu sefer, anlatmak istediğim şeyleri ifade edebilmem için hayal gücü tek başına yeterli değildi. Bu kitapta da hayal gücü var, ama benim değil, endüstriyel et üreticilerinin hayal gücü. Kasaplık hayvan yetiştiriciliğinin yeraltı dünyasında ve mezbahalarda üç yıl araştırma yaptım. Gördüklerimi roman olarak yazsaydım, bilimkurgu muamelesi görürdü. Bu sistemi kuranlar emellerine ulaşmak için öylesine akıldışı, delice bir hayal gücü ortaya koyuyorlar ki! Bilimsel yayınları ya da resmî raporları okurken de hayretle karıma seslenmekten kendimi alamıyordum: "Şunu bir oku n'olur, inanılır gibi değil!" Bir romanda kimse bunlara asla inanmazdı.

Et yemek hakkında kendinizi sorgulamaya ne zaman başladınız?

İnsanların pek çoğu gibi, bu konu kendimi bildim bileli kafamı meşgul ediyordu, ama katılımcı olmaktan ziyade izleyici olarak. Başkalarından ne daha iyi ne de daha kötüyüm. Savaşlar da kafamı kurcalıyor, o konuda da sorumluluk hissediyorum. Ama beslenme farklı, insanı günde birkaç kez karar almaya zorlayan bir konu yemek. Kaçınamayacağınız tercihler yapıyorsunuz. Sık sık, örneğin soykırımlar hakkında bir kitap yazmak varken niçin hayvanlar hakkında yazdığım sorusuyla karşılaşıyorum; sanki insan aynı anda birden çok konuyla ilgilenemezmiş gibi. Elbette soykırımlar da, dünyadaki açlık meselesi de beni ilgilendiriyor, ama hayvanlar ve hayvan yetiştiriciliği hakkında bu kitabı yazdım, çünkü et meselesi etrafında çok tuhaf, kabul edilemez bir suskunluk var.

Eleştirmen Michiko Kakutani'nin kitabınız hakkındaki yazısından da bu konuyu sizin kadar ciddiye almadığı anlaşılıyor. Size mesela "Jonathan, KFC'nin dünyaya her şirketten daha fazla zarar verdiğini söylüyorsun, ama bunu hayvanlara değil de Bhopal'daki insanlara da söyleyebilir misin?" ya da "Jonathan, onca AIDS'li ve evsizin yaşadığı, eğitim sisteminin battığı New York'ta yaşıyorsun, hayatını nasıl çocuklar yerine tavukları korumaya adayabilirsin?" diye pek çok kişiye haklı gelecek sorular soruyor...

Bu kadar gerzekçe soruların nasıl sorulabildiğine inanamıyorum. Tabii ki çocukları tavuklardan daha çok önemsiyorum, ama bu aralarında seçim yapmam gerektiği anlamına gelmiyor. Toplamı sıfır olan bir oyundan bahsetmiyoruz. Hayvanları önemseyenler, insanları da önemser. Değer vermek sınırları olan bir duygu değil, tam aksine, vücudunuzdaki kaslar gibi, ne kadar çalıştırırsanız o kadar gelişir. Tolstoy da ünlü "ne kadar az mezbaha olursa o kadar az savaş meydanı olur" sözüyle bunu kastediyor. İlk bakışta saçma gelebilir, ama çok doğru bir noktaya işaret ediyor.

Meseleyi niye kendi kişisel tecrübenizden hareketle anlatmayı tercih ettiniz?

Çünkü, dediğim gibi, herhangi bir kimseden daha iyi değilim. Et yemeyi seviyorum, hayvanlar asla öldürülemez demiyorum, ama hayvanların hangi şartlarda yaşadıklarını, iyi olmalarını dert ediyorum ve yiyeceklerin kültürel anlamının bilincindeyim. Bir yiyeceği reddederken, birkaç kaloriye hayır demekten fazlasını yapıyorsunuz: Bir tarihi değiştiriyorsunuz, bir memleketin ya da kendi ailenizin tarihini...

Ama zevklerin, lezzetlerin ve kültürel kodların bir değeri olduğu gibi, bence bugün bazı şeyler daha da değerli, ideallerimizi değiştirmek, etik olmak gibi... Köpeğim haricinde, hayvanlara özel bir düşkünlüğüm yok, tavuklara ya da ineklere tutkun değilim, ama onlara yapılmaması gereken belli şeyler var. Sokaktan her eğilimden yüz kişiyi çevirseniz ve "et yemek sizce iyi bir şey mi?" diye sorsanız, yüzde 98'i evet diye cevaplayacaktır. Şimdi aynı insanlara "gebe bir ineği doğurmak için dönemeyeceği kadar küçük bir kafeste beslemek iyi mi?" diye sorun, yüzde 98'i hayır diyecektir. Doğru soruları sormak gerekiyor; felsefî değil, pragmatik soruları.

Toplumun bu konuda bilgilenmesi sizce aciliyet mi taşıyordu?

İnsanlar bu konuda aslında bildiklerinden daha fazlasını bildiklerini sanıyorlar. Sezgisel olarak bir şeyler hissediyorlar, ama hakikati bütün ayrıntılarıyla bilmiyorlar. Halbuki hakikati bilmek hayatlarımızı değiştirebilir. Havanın ya da suyun niteliğini umursamayan yok, öyle değil mi? Endüstriyel hayvan yetiştiriciliği iklim değişikliğinin, küresel ısınmanın birinci sorumlusu, ama çok az kişi bunu tam olarak biliyor.

Hatta bazen resmen hasta hayvanların etinin satıldığını söylüyorsunuz...

Bazen değil, her zaman, satın aldığımız etlerin hepsi öyle! Hayvancılık endüstrisinin en acayip yanı, olağandışı, istisnaî denebilecek şeylerin bu sektörde kural haline gelmiş olması. Her şeyi açık açık, kasıtlı olarak yapıyorlar! ABD'de tek bir firma hakkında suyu kirlettiği suçlamasıyla açılmış 7 bin dava var. Bir yasayı on kere ihlal ederseniz yaptığınız kötüdür, yanlıştır, ama 7 bin kere ihlal ederseniz, bu bir plandır. Yetiştirilen üç tavuktan ikisi yürüyemiyor. Bu kastîdir, kaza olamaz. Bu hayvanlar öylesine kilolu olacak şekilde yetiştiriliyorlar ki, yürüyebilmeleri zaten mümkün değil. Çiftçiler ne kötü kalpli canavarlar ne de sadistler; onlarla tanıştım, görüştüm, ama bu bir ticaret, bir sektör ve burada kural kâr etmek. Ve hasta hayvanlar sağlıklı hayvanlardan daha fazla kâr getiriyor. Çevreyi tahrip eden çiftlikler, çevreyi kollayanlardan daha fazla kazandırıyor.

Yumurta kutuları üzerindeki "organik" ya da "doğal ortamda", "açık havada" yetiştirilmiş ürün ibarelerinin de yalan olduğunu kanıtlıyorsunuz...

"Açık havada yetiştirilmiş" lafının hiçbir anlamı yok. İnsanlarda satın alma isteği uyandıran bir etiket sadece. Bu yumurtalar daha iyi —ki iyi değiller— ya da insanların sağlığı için daha faydalı —ki faydalı da değiller— olduğundan değil. Bunları satın alıyorlar, çünkü bunun iyi bir şey olduğunu düşünüyorlar. Çünkü hayvanları futbol topu büyüklüğünde kafeslere kapatmanın doğru olmadığını biliyorlar.

Hayvanların yetiştirilme koşullarını anlatırken en çok kullandığınız kelime "zulüm"...

Hayvanların en az üçte biri tamamen gereksiz yere acı çektirilerek gaddarca, zalim koşullarda öldürülüyor. Gaddarlık, mesleği hayvan kesimi olan insanların doğasından kaynaklanmıyor. Bana öyle geliyor ki, onlar da çıkışsız bir duruma sıkışmışlar. Aslında, tıpkı çiftçiler gibi, onlar da tabii ki hayvanlarla beraber yaşadılar, yaşıyorlar, ama kesim şartları öyle bir hale geldi ki, mümkün olan en hızlı şekilde işlerini görmek zorundalar, hayvana çektirilen acı ne olursa olsun. Sürece ve ürüne yabancılaşmış durumdalar. Bu süreçte en hoşuma giden şey, kitabıma dair en olumlu tepkilerin çiftçilerden gelmesi oldu. Çiftçiler hayvanları seviyorlar ve atadan, babadan kalma teknikleri korumak istiyorlar aslında. Endüstriyel çiftliklerinse en büyük derdi çiftçilerden kurtulmak.

New York'ta bir apartman dairesinde köpek beslemek de gaddarlık değil mi?

Köpek eti en iyi nasıl yenir konusunda tavsiyelerin olduğu bir bölüm de yazdım kitapta. Swift'varî bir mizahtı tabii bu. Sanırım haklısınız: Genelde, ev hayvanlarının çoğu için tam mânâsıyla hayvan demek mümkün değil artık, ama yine de sonuçta onları yemek için beslemiyoruz ya da evde bakarak öldürmüyoruz.

Hayvancılık endüstrisinin en acayip yanı, olağandışı, istisnaî denebilecek şeylerin bu sektörde kural haline gelmiş olması. Yetiştirilen üç tavuktan ikisi yürüyemiyor. Bu kastîdir, kaza olamaz.

Balık yemenin dahi çevrenin tahribatına katkıda bulunduğunu gösteriyorsunuz. Vejetaryen olmaktan başka çıkar yol yok mu?

Tam olarak bu değil söylediğim. Ben de kusursuz bir biçimde tutarlı değilim. Et de, balık da yemiyorum, ama ara ara yumurta yediğim, süt içtiğim oluyor doğrusu. İnsanlara durumun korkunç olduğunu, vejetaryen olmak gerektiğini söyleyebiliriz tabii, ama biliyoruz ki, dünya bugünden yarına vejetaryen olmayacak. En azından, sisteme mümkün olduğunca yakamızı kaptırmamaya çalışabiliriz. Vejetaryen olacağımızı ilan etmek yerine, et tüketimimizi azaltmakla başlayalım. Amerikalıların haftada bir porsiyon daha az et yemeleri, hava kirliliği açısından, yollardan altı milyon otomobilin çekilmesiyle aynı etkiyi yaratır. Ve bu mümkün. Bu sorunun en olağanüstü yanı, aslında çözümünün çok kolay olması. Endüstriyel çiftlikleri gidip ateşe vermek ya da yeni bir yönetimi iktidara getirmek veya milyonlarca dolar harcamak zorunda değilsiniz. Tek yapmanız gereken, daha az et yemek.

Peki ya süt ürünleri sektörü? Her gün süt ve yumurta tüketiyor musunuz?

Hayvanlara uygulanan zulüm açısından bakarsanız, hamburger yemek süt içmekten çok daha iyi. Doğru tercihin içmemek olduğunu bilmeme rağmen, bırakmak zor geliyor. Herkesin tamamen kusursuz hareket etmesini beklememeliyiz, çünkü aslında bu, gayret göstermeye hazır birçok kişinin gözünü korkutmaktan başka bir işe yaramıyor. Tutarsızlık korkusunu sıfır çaba sarfetmenin bahanesi olarak kullananlar var. Ben de tamamen tutarlı olmak isterdim, ama sanırım bu da birey olmanın bir parçası.

Vegan olmadığınız için de eleştiriliyorsunuz, buna tepkiniz nedir?

Süt ve süt ürünleri hakkında oldukça bilinçliyim, hiçbir zaman satın almıyorum. Fakat zaman zaman vegan olmayan malzemeler ihtiva eden şeyler yediğim oluyor. O yüzden tam olarak vegan olduğumu iddia etmem doğru olmaz. Ama esas konumuz bu mu? Onca laf salatasına değer mi bu? Ben öyle düşünmüyorum. Vegan olmak bu konunun bir uzantısı ve kendi adıma da ulaşmayı umduğum nokta. Ayrıca, vejetaryenlikten çok daha zor bir durum, bambaşka bir kategori. Bunu kolayca başarabilen insanları hayranlıkla izliyorum.

Çocuğunuzu vejetaryen ya da vegan olarak mı yetiştiriyorsunuz?

Vejeteryan olarak evet. Ama veganlığa benden daha uzak, çünkü çoğunlukla ev dışında, okulda ya da arkadaşlarıyla yemek yiyor. Sanırım sosyal nedenlerden ötürü bunu zorlamak istemiyorum. Arkadaşının evindeki partide pasta yiyebilmesini istiyorum.

Aslında, zenginlere ve daha iyi eğitimlilere seslenmiyor musunuz?

Yoksulların iyi, sağlıklı ve doğru düzgün şartlarda kesilmiş et yiyebilmeleri mümkün değil; doğru. Ama, bütün lokantaların mönülerinde kötü etten çok daha ucuz ve protein bakımından zengin vejetaryan yemekler var.

Araştırmalarınız sırasında gördükleriniz içinde size en sarsıcı gelen ne oldu?

Vahşetin, gaddarlığın ne derece sistematik olduğunu görmek. ABD'de yenen hayvanların yüzde 99'u bu fabrika-çiftliklerden geliyor. Bu oran Fransa'da yüzde 93-94, Almanya'da yüzde 95-96. Avrupa'da bu açıdan en berbat ülkeler Almanya ve Danimarka, ama sorun bütün dünyayı kapsıyor.

Peki, bu noktaya nasıl gelindi?

Bundan elli yıl öncesine kadar, binlerce yıl boyunca, insanlar hayvan yetiştirirken ve et yerken tabiatı taklit ediyordu. Endüstriyel et üretiminin icadı, tabiatın, üretkenliğin önünde engel teşkil ettiği fikrine dayanıyor. Artık çiftçi yok, onun yerine işletmeciler, yetiştirme ve kesim fabrikaları var ve bunların yöneticileri, yetkilileri hayvanın ne olduğuna dair en ufak bir nosyon sahibi değil. Tek bir düşünceleri var: Daha az harcayarak nasıl daha fazla kazanabiliriz? Ve eğer hasta hayvanların daha kârlı olduğu sonucuna varırlarsa, hasta hayvan yetiştirirler. Doğadan uzakta, kapalı alanda, gün yüzü görmeden yetişen hayvanların daha kazançlı olduğunu düşünürlerse, öyle yetiştirirler. Hayvanları ot ve yem dışında başka şeylerle besleyebileceklerini düşünürlerse, elli yıl önce bir çiftçinin aklından dahi geçirmeyeceği şeyi yaparlar ve onları mısır, soya küspesi ve hatta hayvan kalıntılarıyla beslerler; otobur türleri zorla etobur haline getirirler. Doğada bir tavuğun on yıl yaşadığını, McDonald's'da yediğiniz tavuğun ömrünün ise sadece 45 gün olduğunu biliyor muydunuz? Biraz daha uzun süre yaşayacak olsalar zaten bacakları o ağırlığı taşıyamaz, kırılır.

Bütün bunlardan nasıl bir sonuç çıkardınız?

Bir sonuç çıkarmıyorum, ben teşhir ediyorum. Et yemek gezegeni kirletiyor, iklimin bozulmasına katkıda bulunuyor ve bir yandan sağlığımızı bozarken, diğer yandan da açlığın yayılmasına neden oluyor. Balıklarla ilgili durum daha az vahim değil, bilimsel yayınlar bugünkü gibi balık avlanmaya devam edildiği takdirde 240 yıl içinde dünyada balık diye bir şeyin kalmayacağını söylüyor.

İspanya'da Pamplona kenti, her sene geleneksel boğa koşusu esnasında tüm dünyadan hayvan hakları eylemcilerinin gösterilerine sahne oluyor

İnsanların bu konuda giderek daha duyarsız, ilgisiz hale geldiğini düşünmüyor musunuz?
Tam tersine, etik meselesi hiçbir zaman insanları bu kadar ilgilendirmemişti. Sorun, verilere, bilgiye ulaşmakta, işte bu çok zor. Kitaptaki bilgileri toparlamak için, çiftliklere geceyarısı simsiyah giyinip hırsız gibi kilitleri zorlayarak girmem gerekti. İnsanları bilgi sahibi olmadıkları için nasıl kınayabilirsiniz ki? Bugün ABD'de okullarda Katoliklerden daha çok vejetaryen öğrenci var. Bu yüzde 18 vejetaryen aktif hale geldiğinde, yarın gazeteci ya da siyasetçi olduklarında, et sorununa bakış açısı tamamen değişecektir. Bundan on yıl önce, eşinize dostunuza vejetaryen olduğunuzu söylediğinizde, size endişeyle sebebini soruyorlardı. On yıl sonra, soru şu olacak: "Niçin her gün et yiyorsunuz?" Bugün tütün tüketimi nasıl yasal ve sınırlıysa, et tüketimi de öyle olacak.

Bu düzenlemeye nasıl gelinecek?
Bunun için öncelikle tam bilgiye erişim şart. Sigara paketlerinin üzerinde sigara içmenin muhtemel tehlikelerine dair etiketler var. Et paketlerinin üzerinde ise mutlu çiftliklerdeki danalar bize gülümsüyor... Akıl almaz bir şey bu, delilik! Halbuki endüstriyel çiftliklerde yetişen hayvanların su ve hava kirliliğinin, küresel ısınmanın, iklim değişikliğinin birinci nedeni olduğu, kullandığımız antibiyotikleri etkisiz hale getirdiği (çünkü hayvanlar tıka basa bunlarla dolduruluyor) ve et yemenin en yaygın ölüm nedenlerine (kanser, kalp krizi...) katkıda bulunduğu yazılmalı. Bu bilgiler sigara paketlerinin üzerindeki resimlerden niçin daha az önemli ki?

Kitabınızda teşhir ettiğiniz, insanın kanını donduran onca bilgiye rağmen, anlatımınızda metaforlardan, meselenin boyutlarını daha kolay hissettirecek ifadelerden özellikle kaçınıyorsunuz. Bir yazar, bir edebiyatçı olarak böyle bir kitabı yazmak nasıl bir tecrübeydi?
Analojilerden, benzetmelerden hoşlanmıyorum, onlara ihtiyacımız yok. Bu çiftliklerin nasıl çalıştığını gösterebilmek için tasvir etmemiz yeterli, tumturaklı sözlere başvurmamız gerekmiyor. İstatistikler insanları etkilemek için pratik olabilir, ama değiştirmek için yeterli değil. İşte bu nedenle, metnin yanısıra krokiler de yaptım. Tek bir balık avlanırken bile etraftaki diğer balıkların da öldürüldüğünü anlatırken, suşi yediğinizde tabağınızdaki o küçücük parça için koca masanın boyutları kadar balığın ölmesi gerektiğini izah ettim. Her şeyden önce, somut olmak istedim. Ve sadece bilgileri aktarmakla yetinmeyip bütün süreci anlatmak, bunu hikâyeleştirmek istedim. Yiyecekler, beslenme, gündelik hayatımıza o kadar işlemiş ki, bu içiçeliği bozmak için onları hikâyeleştirmemiz gerekiyor.

Saptamanın ötesine geçtiğiniz, ahlâkçılık yaptığınız söylenemez mi?
Hiçbir tavsiyede bulunmuyorum. Ama konunun ahlâkî boyutu da mevcut. Yediğimiz hayvanlara gösterdiğimiz muamele ahlâkî varlığımızı da zedeliyor. Schopenhauer hayvanlar arasında en az hayvanın insan olduğunu, çünkü bir tek insanın yemek için değil, öldürmek için öldürdüğünü söylüyordu. Sorun sadece et yemek de değil, genel olarak hayvanlarla ilişkimize dair bir sorun var. Muz, kot pantolon, soya sütü, derginizi basmak için kullandığınız kâğıt, bilgisayarınızın ekranı, bütün bu nesnelerde, her yerde hayvan var. Tüketimlerimizin hayvan âleminin bütünü üzerindeki etkilerine kafa yormamak imkânsız.

Kendinizi siyasî bir yazar olarak tanımlar mısınız?
Hayır, kendimi hiçbir şey olarak görmüyorum. Sadece okumak istediğim şeyleri yazıyorum. Geçen gün çok güzel bir söyleşiye rastladım. ABD'de National Public Radio için çalışan, adını hatırlayamadığım bir fotoğrafçıya "neden bunun fotoğrafını çektiniz?" diye soruyorlar. O da şöyle cevap veriyor: "Bunun fotoğrafının neye benzeyeceğini merak ettiğim için." Fazla basit gibi gelse de çok doğru bir açıklama ya da en azından yaratıcı süreç açısından bana doğru geliyor. Yazdığım birçok şeyin arkasındaki sebep, iyi bir fikir olduğunu düşünmem ya da ahlâkî bir mesaj verme kaygısı değil, sadece okumak isteyebileceğim bir şey olması.

Kitabınıza et endüstrisi lobilerinin tepkisi nasıl oldu?
Kitapla ilgili gelişmeleri takip etmeleri için iki avukatla anlaştım, aynı şekilde yayıncımın avukatları da konuyla ilgileniyordu, zira endüstrinin saldırısına uğrayacağımıza emindik, çünkü genelde böyle davranıyorlar. Ama bu sefer en ufak bir tepki gelmedi, çıt çıkmadı. Halbuki kitap ABD'de büyük ilgi uyandırmıştı, New York Times'ın en çok satanlar listesindeydi ve çıkar çıkmaz 300 bin satmıştı. Dolayısıyla, kitabın varlığından haberdardılar. Bir itiraz yükselmemesinin sebebi tartışmayı sürdürmek istememeleriydi herhalde. Bu konu hakkında ne kadar konuşulursa, insanların et meselesi hakkında o kadar çok kafa yoracağını biliyorlar. İnsanların düşünmemesi üzerine kurulu bir ticaret için ne denebilir? Öte yandan, endüstriyel çiftliklerin lobisi son derece güçlü, öylesine muktedirler ki! Tam zamanlı olarak faaliyeti yürüten iki bin küsur adamları var, bu işin reklamına, tanıtımına, kongrelere yüz milyonlarca dolar harcıyorlar. Kitabım yayınlandığında, sektördeki birçok firmadan "süper güçlü vejetaryen lobi"ye karşı kendilerini korumak zorunda olduklarını anlatan mail'ler aldım. *(gülüyor)* Araştırdım. Ve vejetaryen lobi diye bir şey olmadığını gördüm. Sırf bu mail bombardımanı bile bu şirketlerin yalanlarına dair çok şey söylüyor. Et paketlerinin üzerinde gördüğünüz "happy cow" (mutlu inek) etiketi büyük bir yalan. Et piyasası tamamen yalan üzerine kurulu bir sektör.

Bu kitapta da hayal gücü var, ama benim değil, endüstriyel et üreticilerinin hayal gücü. Kasaplık hayvan yetiştiriciliğinin yeraltı dünyasında ve mezbahalarda üç yıl araştırma yaptım. Roman yazsaydım, bilimkurgu muamelesi görürdü.

Bir sonraki kitabınız ne olacak?
Deneme olmayacak; dediğim gibi, romanın özgürlüğünü seviyorum. Kurgusal olmayan metinlerdeki ikna edicilik, bir şeyi ispatlama, gösterme gücü, bunlar da yazarken zevk veriyor. Ama, tercihim roman. Önümüzdeki kitap günümüz Amerika'sını anlatacak. Gençler çok ilgimi çekiyor, Facebook ya da Twitter gibi şeylerin içinde gömüldükleri korkunç yalnızlık beni ürkütüyor. Yeni gerçeklik olarak "sanal" olanı ve bunun ruhsal, zihinsel gerçekliğimiz üzerindeki tahripkâr etkilerini deşmek istiyorum. İnternet bizi daha az yaratıcı, daha az mutlu ve daha yalnız kılıyor, dünyaya açıldığımızı sanırken daha çok içimize ve içeriye kapalı kılıyor. Bizler de klasörler haline geliyoruz, bizi açıyorlar, kapıyorlar; içinde ne yazdığını okumuyorlar. Başkasının korkuları, dehşeti, kaygıları, acısı, düşünceleri, gizemleri... Facebook'un açılış sayfasına niçin mavinin hâkim olduğunu biliyor musunuz? Mark Zuckerberg'in bir rahatsızlığı var, seçebildiği tek renk mavi. Sırf dünyanın bir yerinde adamın birinin böyle bir rahatsızlığı olduğu için 500 milyon kişinin her allahın günü mavi sayfalar üzerine yazmasında ürkütücü bir yan yok mu? Neyse, süreci tersine de hayal edebiliriz: 500 milyon kişi bir karar verirse, bütün dünyaya hâkim olan gıda endüstrisi sistemini yerinden oynatabilir. +

Fotoğraf: Şahan Nuhoğlu

ŞULE GÜRBÜZ'LE A'DAN Z'YE

Geçen sayıda A'dan D'ye gelmiştik, bu sayıda E'den L'ye gidiyoruz. Bu arada, Şule Gürbüz'ün hızına yetişemediğimizi de itiraf edelim. Biz Bir+Bir'in yeni sayısını hazırlayana kadar, o bir kitap daha yazdı, dört öyküden mürekkep "Coşkuyla Ölmek" raflardaki yerini aldı. Müteakip sayfalarda tadımlık bölümler huzurlarınızda...

Söyleşi: Yücel Göktürk, Tülin Er, Serkan Seymen

Karıncanın elini sıkmak

E

ENSTRÜMAN

"Müzik Hoca"sında uzun bir ud bölümü var. Sizde udîlik var mı?

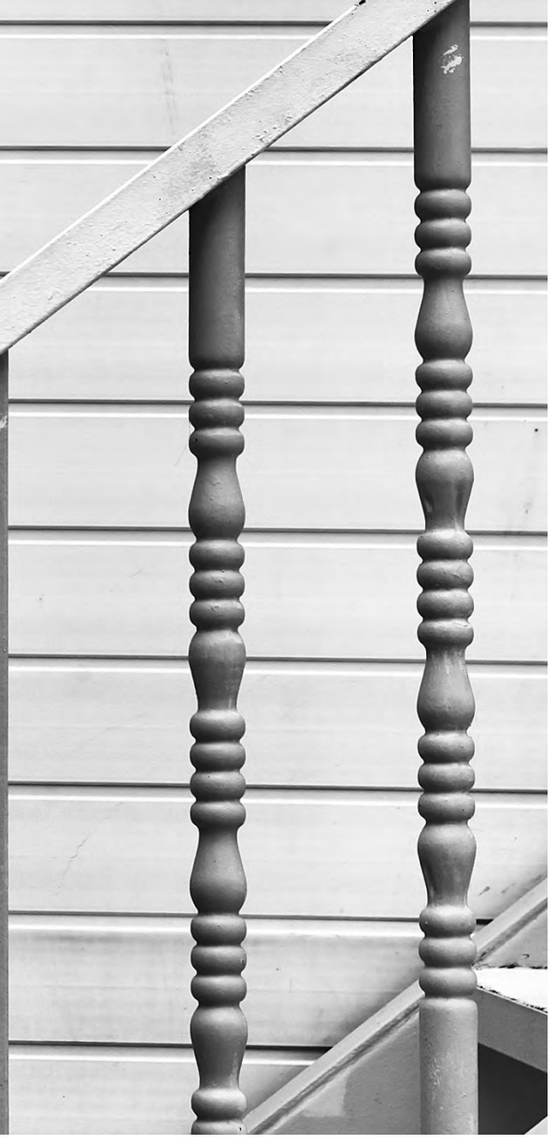
Yok, herhangi bir Türk müziği sazı da çalmıyorum. Bir vakit güzel bir klasik kemençe almıştım, Baron yapımı. Güçlü ve tesirli sesini seviyorum. İç çekeceğime yay çeksem daha mı iyi olur diye aklımdan geçmişti. Sırf bir Neva çekilse şöyle bir akşam saati, hoş olurdu, ama bu saatten sonra başka bir sazın meşakkatini çekecek takatte hissetmedim kendimi. O yüzden sadece almış bulundum.

Udla hiç temasınız olmadı mı?

Hayır, hiç elime almadım. Müzik aletlerine bir merakım var. Ne olduklarını, nasıl olduklarını zaman içinde, gerek icra edilirken, gerek yanlamış yatarlarken kendimce bir gözden geçirmişimdir. Kanuna bakınca hamur tahtası gibi olduğu, pirinç ayıklar gibi çalındığı, hafifmeşrep tavrıyla hemen dize serildiği, çınçınlı hamam gibi öttüğü, tanbura bakınca tavan süpürgesi gibi olduğu... Özel olarak düşünmek değil, ama insan yazarken, kendinde o vakte kadar birikmiş olan birtakım şeyleri ister istemez aktarıyor. Türk müziği sazları arasında udu çok sevmem.

Dünyevî bir saz...

Evet, bana biraz öyle geliyor. O cevvalliği, o köşe kapmaca hali, bir şeyin üstünde çok derinden durmayışı... Biraz dünyevî, biraz şıpıdık bir hali var. Tabii ki Yorgo Bacanos'un çalışını ve taksimlerini, Udî Nevres'in çok sözü edilen yüksek müzikalitesini ayrı tutabiliriz, ama onlar da sazdan değil, çalanlardan kaynaklanıyor. Gerçi her şeyde biraz böyle. Bir saz tek başına ne ifade eder ki? Elbette ki icraya bağlı bir şey, ama Türk müziğinin, Batı müziğinden farklı olarak, doğru çalınmasının yanında bir de güzel çalınma diye sırlı bir yanı var. Mesela piyanoda olduğu gibi, çok güçlü ve kullanım olanakları çok geniş bir sazın önünde oturan, iyiden iyiye terbiye olmuş ve ne yapacağını bilen güçlü bir müzisyenin olmasından gayet farklı olarak, sazından çok da ayrı tutulamayacak kendi duyuşunu saza aksettiren ve o ne ise sazından da öyle ses çıkaran kimseler var bizim müziğimizde. Fazlasıyla kişisel. Zaten dinleyici de kişiselleşmezse bu müzikle samimi bir rabıtası yok demektir. Onlar daha ziyade koroları dinlerler. Eser, bestekâr, hele yorumcu ile ilgilenmez, müziğin genelinin içinde nasıl oluyorsa bir yer bulup dururlar. Hiç yıkanmayarak "suyu incitmiyorum" diyen Tibet rahibi gibi onlar da eserle yakınlaşmadıklarından canlarını hiç üzmez, müzikten incinmezler. Bir tanbur taksimi İzzettin Ökte'nin mi, Cemil Bey'in mi, Necdet Yaşar'ın mı, ya da o halin adamı olamamış birinin mi, hemen anlaşılıyor. İnsan müziği dinlerken bir yandan da bestekârlara göre, taksim edenlere göre, sazın yapısına göre birtakım düşüncelere ister istemez sahip oluyor. Ud hakkında yazarken nasıl yazayım, nasıl bir telâkki daha doğru olur diye düşündüm diyemem. Onun bana zaman içinde hissettirdiklerini aksettirdim. Türk müziğinde bir

eser icrasında sazların kendilerini ve seslerini bir yandan da örtmek isteyen, bir eliyle çaldığını öbürüyle silen, öne çıkmayı değil, geride durmayı kudret bilen ve bunu sadakatle yapan bir tavırları var. Tabii eski kayıtlardan bahsediyorum, çok yüksek bir vazgeçişleri, büyük şeyleri söyleyip geçivermeleri var. Çok büyülü. İnsanı elinden ayağından, aklından geçenden, ayağını bastığı yerden utandırıyor. Kemençenin, tanburun bir gelincik tarlasında hiçbir şeyi ezmeden geçip yürür gibi makamın içinde gezişi, gördüğü ve yapıp ettiği ile başkalaşarak kenara çıkışı var. Ud biraz daha dünyevî. Kısacık boynuyla hep bir aceleyi seslendirir ve Türk müziğinin bir hamakta ağır sallanmak gibi, hareketsizlik gibi de algılanabilecek sonsuzluk duygusuna dünyayı katıştırır.

Ney ile karşılaştırmalı olarak mı düşünmeli bu saptamayı?

Ney bana biraz kilise orgu gibi geliyor; etkili, ama çok uzun süre dinlenebilecek bir saz değil gibi. Kısa, ani ve olmadık bir anda kalıcı etki bırakabilir. Bir de neyi hem peslerde hem diğer tonlarda güçlü çalan az. Mesela, bir Aka Gündüz, peslerde muhteşem, ama öbüründe birden kavala dönüşüyor. Niyazi Sayın, her iki tonalitede çok iyi. Çok iyi taksimleri var. Ney Mevlevîlikle, semayla, özellikle son yirmi yılda çok fazla farklı şekillerde ön plana çıkarılmasıyla, belki de aslında en dünyevî saz haline geldi. Çok da yazık oldu. "Mesnevî"de dendiği gibi ney gerçekten ağlayan bir saz ise, şimdi başına gelenlerle, eline düştükleri ile ağlamaktan taşlaşmış olması gerekir. "Mesnevî"nin başına gelenler ve başına üşüşmüş "Ehl-i esnaf, yoktur insaf" takımı ile ölmekle de kurtuluşa erilemediğinin delili olarak bize bir karanlık katman daha atıyor. Söze dönersek, Türk müziğindeki genel saz hüviyeti ve onlardan çıkan seda hep biraz içe dönük, hep biraz mistiktir. Bu salt neye ait bir şey değil.

Yaylı tanburla aranız nasıl, onu sevmeyenlerden misiniz?

Evet. Sonradan icat edilen, edenin de hesaba duracağı bir şey. "Cemil Bey de denemişti" diyen de var. Denemeler aşikâr, tövbeler ve nedametler gizlidir hâlbuki. Onda bir tesir yok. Gerek de yok, ama işte rahat duramamak diye bir şey var, ağırı ve hakikati arayanın yanında zıddını arayan, icat eden, buna da kolaylıkla yol ve taraftar bulabilen bir öteki kefe hep var. Yaylı tanbur da oranın ve ordan çıkan sesin timsali.

F

FARKINDALIK

"Mezarlıktan Geçiş" öyküsünde Leyla bir sabah uyanıyor ki, aynı insan değil, bir farkındalığa varmış. "Zamanın Farkında" öyküsünde de Aslan Bey 39 yaşında bir şeylerin farkına varıyor, ama 72 yaşına geldiğinde de aynı tas aynı hamam. Bir şeylerin farkına varmak, alışkanlıkları değiştirmeye yetmiyor galiba...

Kitaptaki beş hikâyedeki beş kahraman da, akıllısı ahmağı, duyarlısı kalını, pek çok şeyin ve kitabın adında da işaret edildiği gibi, zamanın ve olanın bitenin farkında. Kendi yalanına inanma diye bir şey vardır hayatta. "Mezarlıktan Geçiş" biraz bu tip bir hikâye. Bir hikâyede anlatınca, sanki bu çok başka türlü bir hale geçmesi gereken bir şeymiş gibi görünüyor. Ama insan kendi hayatına baktığında, bilmek ahmaklığı alıyor sadece, hatta almıyor da, zımparalıyor; fazlasını, göze görüneni alıyor. "Neler değiştirilebilir"den ziyade, "değiştirmek gerekli mi" diye düşünmeye ben daha yakınım. Çünkü insan kendi zorluğuna, kederine, kıskaçlarına doğuyor ve yapabileceklerini bunların içinde yapabilirse ve olduğunu burada olursa o aslında bir şey ediyor. Kaderini sevmek, hatta beğenmek gerekir. Onun içinde ve onun ne yana seğirttiğini fark ederek tuhaf ve güzel bir uyum yakalanabilir. Kendisine verileni ve başkasına verileni anlamak asıl en büyük farkına varıştır. Sonrası ile baş edilebilir. Yükselmeyi de zaten bu getirir. Yalnızlık, ıssızlık, fakirlik, hatta hastalık bile sevilebilir şeyler haline gelebilir. Onu anlamak ve taşıyıp içinde durabilmek insanı enikonu bir şey yapar. İnsan farkına varabildiğiyle de, farkına varamayıp olduğu haliyle de, farkına varıp az çok değiştirebildiği, değiştiremediği şeylerle de bir arada bir ömür geçiriyor. Bunlarla ne oluyorsa oluyor. Bu nedenle belki de insan ne oluyorsa daha ziyade kafasında oluyor. Bunların ispatı, delili çok zor. Anlıyor ve zihinsel ıstırap çekiyorsa buna olmuş demek gerekir. Yaşamak, insanın bir anlamda gücünün ve iradesinin yetmediği bir şey. Hikâyelerdeki hiçbir kahraman kendinden uzak değil, kendine keskin bir bakışla bakıyor, başkalarına bakabildiğinden daha sivri bir halle, kendini hırpalarcasına sezebiliyor, farkına varabiliyor. Bu normalde insanların kendilerine çok kolay yapabildiği bir şey değil. Bu farkına varışla yaşadığı için, bu kahramanlar biraz böyle acınası, biraz buruk, biraz rate kahramanlar gibi görünüyor. Hâlbuki mesela bugünkü müzisyenlerin büyük bir çoğunluğunun bir benzeri olabilirdi benim Müzik Hocası. Çaldığı az biraz gitarıyla, az biraz uduyla bu ülkede bir müzisyen olarak pekâlâ ortaya çıkabilirdi. Ortayı beğenen çok olur. Çünkü kendini beğenen çoktur, bu kapı buna açılır. Kimse kendini hatırlatanı sevmez, unutturanı sever. Müzik Hocası'nı ortaya çıkmaktan alıkoyan, kendini hep küçülmüş, azalmış görmesinin sebebi, farkına varabildikleri. Kendinin ve diğerlerinin, olanın olmayanın, olabilecek olanların, bütün bunların farkına varabilmek insanı köşede tutuyor, ortaya atmıyor. Bu ortaya atmama hali de, ortayı marifet sayan insanlar tarafından, bir olmamışlık gibi algılanıyor. Hayatta en orta yer bir muvaffakiyetmiş, olmazsa siz bir ham ervâh olarak kalacakmışsınız gibi algılandığı için, kenar köşe duruşlar beceriksizlik, çolpalık, yetersizlik gibi algılanır. Oysa hayat insanı yok etmek için ortaya çeker. Köşede durana bir şey yapamaz. Ortadakini öğütür, dişini geçirir, törpüler, kendi kabulü buna bağlıdır. Ortaya attıklarına tevessül edilmeyince hayatın silahı kalmaz. İnsan buna mukavemet etmeyi becerebilse her şey olur, yalnızlığa tahammül etse hayal edemeyeceği şeyler olur. Çinekop oltanın ucundaki kuru ekmeği yememeye dayansa kofana olur. "Müzik Hocası"nda, o adam o haliyle, günümüz dünyasında neyin nasıl bir gideri olduğunu öğrendi. Sazı az çalıp çok göstermeyi öğrendi. Ne tür konuşmaların, nasıl bir aksülamel getirdiğini öğrendi. İyi çalamasa da, iyi bir dinleyici. Bu az bulunur bir şeydir. İyi yazar bulmak zordur, ama iyi okur bulmak ondan da zordur. İyi müzisyen bulmak da zor, ama gerçekten iyi dinleyici bulmak son derece zor. Farkına varmak insanı biraz mahzun eden bir şeydir, kendi azlıklarının farkına varan insan biraz yaralı olur, biraz köşede durur, hafiften ve sürekli kanar. Karnabahar kökü gibi, mısır koçanı gibi ortaya atlayamaz. Aslında zayıf ve çelimsiz değildir. Ama bu görünüm, çoğu kimse tarafından, tam da onun benzeri olmaktan kaçtıkları tarafından, bir yetersizlik, yeteneksizlik gibi algılanır. Benim kahramanlarımın hemen hepsinde olan bu: Farkına varışı çok ileri götürecek derecede, yani kutsal kitapta bahsedildiği gibi, insanın kendine yönelmiş bir keskin bakış olduğu, kendine bakabilmeyi gerçekleştirdikleri için dünyevî anlamda güçsüz kalmaları... Dünyayı daha güçlü bulduklarından değil, dünya diye anlatılanı bulamadıklarından... Bugün memnuniyeti küçümseyebilmek büyük bir güçtür aslında. Küçümsenecekse, bu küçümsenmeli.

Farkına varmak, insanı biraz mahzun eden bir şeydir, kendi azlıklarının farkına varan insan biraz yaralı olur, biraz köşede durur, hafiften ve sürekli kanar. Mısır koçanı gibi ortaya atlayamaz. Ama bu görünüm bir yetersizlik, yeteneksizlik gibi algılanır. Benim kahramanlarımın hemen hepsinde olan bu...

Müzik Hocası ve Aslan Bey hem kendileriyle hem çevreleriyle alay ederek savunma mekanizmalarını güçlendiriyorlar gibi...

Benim lisanımdan dolayı kitapta biraz ironi var. "Kambur"da da o vardı. Bir şeyleri anlatma yolunda ironi, biraz benim koltuk değneğim. Şimdi bazı şeyh efendilerin zevzekliklerini tuhaf karşılayanlara "siz benim ciddiyetimi, vakarımı kaldıramazsınız"dediği gibi olmayayım. Ama ironi salata gibi, yeneceği daha yutulur hale getiriyor. Ama bilerek, ölçerek yaptığımı da söyleyemem. Savunma mekanizmaları insanda işe yaramaz. Daha delik deşik eder, barizleştirir, göz çıkarır. Zaten "Müzik Hocası" ve "Zamanın Farkında", novella da diyebileceğimiz uzunlukta, hikâyenin ötesine geçen bir anlatıma sahip. Biraz daha derin ve daha içe dönük hikâyeler. Öbürleri daha farklı. Karakterler, oldukları durum, anlattıkları şeyler daha net. "Müzik Hocası" ve "Zamanın Farkında" ise bir ruh durumu ve bir oluş hali baştan sona.

O iki öyküyü novella olarak yayınlamayı düşündünüz mü? İkisi de kendi başlarına kitap olabilirdi.

"Müzik Hocası"nı yazarken daha uzatabilirdim, ama uzatabileceğim yerlerde hiç top çevirmek istemedim. Çok müsaitti, çünkü biraz benim de sazlarla aşinalık, müzikle olan ünsiyetim, duygulanımlarım, bendeki bazı hatıralar, çok hallihamur olduğum bir konu olduğu için uzatabilirdim. Uzatmayı değil de, kısaltmayı daha önemli ve vazgeçişi hep daha kıymettar bulduğum için saf haliyle ve fazla yaymadan anlatabilmeyi, aktarabilmeyi keskinlik ve daha bir doluluk saydım. Anlatımı katmanlı bir dil, başlayıp devam eden içe dönük cümleler, biraz şiirsel bir yapı, biraz ilhamın izleri ile derinleştirmeyi uzatmaya tercih ettim. İçinde kaybolunan cümleleri, dilin düşünceyi kaybedip neredeyse düşünmeyi engellediği halleri severim. Her cümlenin kendi doluluğu ve işlenmişliğiyle hem dil, hem fikir, hem felsefe olarak, çok yoğun ve anlamlı olabilmesini, boş geçilmiş şeyler olmasını sevdiğim için, hep o şekil yazdım. Bir fikri yazmak, bir hali yazmak, bir durumu yazmak... Bunlar olabilir elbette, ama ben sanattan ziyade felsefeye yakın olduğum için yüklü ve dolu metinleri seviyorum. Eser kendi ağırlığı ile geldiği dünyayı yıkmıyor, değiştirip tahrip etmiyorsa, bunu ondan önce yapanların yanında o da bir telef olmuş ve vereceğini vermiş olarak oturamaz, başka güçlü bir kitaba sırt veremez gibi gelir bana.

FENERBAHÇE

Demin "top çevirmek"ten dem vurdunuz, futbolla ilgilisiniz gibi. Hangi takımı tutuyorsunuz?

Fenerbahçe. Artık tutulacak bir taraf kalmadığı için ilgim yokmuş gibi serin duruyorum. Ama Fenerbahçe ve diğer büyük takımlar böyle diye de buradan mahzun görünen bir Anadolu takımını tutacak halim yok. Tutulur da, bizim artık gözümüzü çıkaran, henüz eline fırsat geçmeyeni temiz ve iffetli sayma marazından kurtulmak gerektiği. İffeti sınanmayanı namuslu sayma saflığını bırakmak gerekiyor. Genel olarak şikeden bahsetmiyorum, bunsuz zaten günümüz geçmedi. Gözümüzü savcı açmadı. Savcının açtığı göze göz mü denir? İddianame okununca olana idrak mi denir? Değil elbet, biliyor, içinde duruyorduk. Gün günden biriken, olan biten, artık bu işlerin yanında durmayı, taraftarlığı zorlaştırdı. Şimdiki taraftarlık, kim ne derse desin, artık zoraki bir taraftarlıktır.

Diktatoryaları kendi taraftarının gözünden düşürmenin kıymetli bir şeyi feda etmekten başka yolu yoktur. Fenerbahçe'yi de, hükümetleri de devirecek olanlar kendi aralarından çıkmak zorunda. Dışardan söylenenlerin içeriye faydası yok. Gözü bağlılık bir ata sporu. Alex'in başına gelen umulur ki kafa açar. Herkesin zaten söylediğini kabul ve ikrarı getirir. Ama bütüne yayılmaz, devamı da gelmez.

Maça gitmişliğiniz var mı?

Toplam üç kere maça gittim hayatımda. En son Fenerbahçe'nin Chelsea'yle bir şampiyonlar ligi maçı olmuştu, üç sene önce, ona gittim. Ondan önce bir Galatasaray - Fenerbahçe maçına gittim, 2005'te. Bir de çok eskiden bir İstanbulspor maçına gitmiştim.

Sevdiğiniz, beğendiğiniz oyuncular kimler?

Futbolculardan adlarıyla bahsetmek hoşuma gitmez, bana yakışıksız gelir. Sanki kadınlara da pek yakışmaz. Bildiğimi bildirmeyi sevmem.

Alex hadisesini nasıl yorumluyorsunuz?

Şimdi buradan bakınca elbette olanlar pek sefih görünüyor. Ama böyle her şeyin her an örtüldüğü, çekiştirildiği toplumlarda zillet maalesef bazen gereklidir. Benim şimdiki gözüm, olanı pek fena görmekle beraber, az da olsa bir nimet olarak da değerlendirebileceğimiz şeklinde. Çünkü bu tip yönetim ve diktatoryaları kendi taraftarının gözünden düşürmenin kıymetli bir şeyi feda etmekten başka yolu yoktur. Fenerbahçe'yi de, hükümetleri de, farklı kurumları da devirecek, dönüştürecek olanlar kendi aralarından çıkmak zorunda. Dışardan söylenenlerin içeriye faydası yok. Gözü bağlılık bir ata sporu, ama gördüğü, bildiği halde ses etmemek, bilmezden gelmek daha da kavî bir alışkanlık. Ses etmek, can yanması, kayıplar ve sevilen bir şeye halel gelmesi ile oluyor. Buna sebep Alex'in başına gelen umulur ki bir şeyi verip, feda edip bir feraha kavuşmayı getirir, bir kafa açar. Herkesin zaten söylediğini kabulü ve ikrarı getirir. Ama bütüne yayılmaz, devamı da gelmez. Bir koparmayı başarırsa yapıp yapacağı anca o kadar olur.

GENCİN HAYIRLISI, İHTİYARIN ŞERLİSİ

Kitapta altını çizdiğimiz yerlerden biri de şu: "Asıl büyük kalabalık, ihtiyar görünümlü gençler. Her daim genç kalanlar. Gencin hayırlısı ihtiyarlığa özenen, ihtiyarın şerlisi gençlere imrenendir, diyorlar."

O bir hadistir. Aşırı dünyevîlik, bu yapışıp ayrılmama arzusu, hayata tırnağını geçirme, burada geçirilen sürenin değişkenliğine ve katmanlarına, çağlarına ve düzenlerine zarar veriyor. Herkes sonsuzca yaşamak istiyor, ama yaşlanmak istemiyor. Eli öpülecek bir ihtiyar bulmak, dizinin dibine oturulduğunda kâinatı gözünüzden düşürecek ihtiyarlara rast gelmek bugün artık çok zor. Şöyle eski usûl, günün boş lâkırdılarını duymak istemeyen ve kendi girdiği halin insanı olarak kalmayı arzu eden bir ihtiyara artık hiç tesadüf edemiyorum. Köşesine çekilen, köşe nedir bilen yok. Yaşının insanı olmak güzel ve kıymetli bir şey, onun içine rahatça yerleşmek ve daha sağı solu eşelememek ne saadet. Yaşamış olmanın delili adeta. Ölebilmek bile yaşayabilmiş olmaya bağlı hâlbuki. Yaşayabilen ölebiliyor, öbürleri telef oluyor. Bir gençlik sevdası var ve bu sevda sanılıyor. Oysa gerçek gençlik çok sancılı, kramplı ve aslında insan hayatının en zor bölümüdür. Ama o dönemi böyle geçirebilmiş olmak ile ancak gerçekten yetişkin olunabilir. Yoksa yetişkin-

Şike soruşturması öncesinde, Aziz Yıldırım Alex'i yanına alıp başbakanı ziyaret etmiş, Recep Tayyip yazılı 10 numaralı formayı Alex eliyle Erdoğan'a armağan etmişti.

liğe geçilemez. Bana öyle gelir ki, bu gençlik meraklıları hiç gerçekten genç olmamışlar, gencin o keskin duyguları ve elinin ermezliği ile, hayatı sisler arasında görüp yolunu, hatta nerde olduğunu bilmezliği ile çok zor geçen o dönemlerini hiç yaşamamışlar, buna sebep erişkinliğe de girememişler. Ölebilmek yaşayabilmeye bağlı olduğu gibi, yetişkin olmak da bir vakit genç olabilmiş olmaya bağlı. Sonrayı anlayabilmek ve halinin insanı olmak, önceden geçmiş olmaya ve orda epey hırpalanmış olmaya bağlı. Demek ki bu herkeste olmuyor, olamıyor. Gençlik bir sefa dönemi değildir, eziyet dönemidir. Yaşın vakarını yakalayamamış olmak sebebi ile belki de gençliğe sığınmak istiyorlar. İnsanın ömrü gençliğinin kırıklarını toplamaya çalışmakla ve başaramamakla geçer, bu da, küçümsemeyelim, biraz adam olma demektir. Aslında yaşayan, beş yaş bile geriye gitmek istemez. O beş yaşı bile, beş seneyi bile ne verip ne alarak, neye bedel geçirdiğini bilir. Gencelme isteği ve gençlik arzusu, geçmişin tamamlanamadığının göstergesidir. Yorgunluk, eziklik duymamak, kemikleri sızlamamak, bıkmamak, zaten vereceğini vermiş olmamak gibi yaşıyor olmanın gerekleri ile temas edememeye denk geliyor herhalde. Kalıcılık zaten yok, dünya kalıcı değil ki insan, hatta eser kalıcı olsun. Geriye, yapabileceğini yapıp, üzerinden ağırlıklarını atıp çekilmek kalır ki, hakkıyla yapan zaten tüye döner, çabuk yükselir. Kendi zamanından, aldığı yaştan, aldığı görünümden, yaşının ve yaşantısının ona aksettirdiği manzaradan, halden memnuniyet ve kabul, aynı zamanda da huzursuzluk duyacak kadar bir aklı başındalık görmek istiyor insan. Şimdi kimse yaşıtlarıyla beraber olmak istemiyor, herkes gençlerle olmak istiyor. İnsanın aklı başında olsa, genci uzaktan görünce içinden üç Felak, üç Nas okuyarak başını da eğip kaçar. Gencin neyiyle yan yana geleceksin? Çocukluğumda Üsküdar'da ihtiyarlar bizi elleri ile işaret ederek "bu tarafa yanaşmayın" diyerek uzaklaştırırlardı. Kendi pişkin ve tütsülü dünyalarına bu çiğ soluğu istemiyorlardı demek ki. Kitapta bahsettiğim insanın yaşıyla, zamanıyla, haliyle, görüntüsüyle hemhal olmaması, bir anlamda o yaşadığı zamanı da kabul edememesi, o geçtiği zamanları geçmemiş sayması, dolayısıyla gerçek hattıyla yaşlanamamanın verdiği bir şeydi. Çünkü insan çekeceğini çeker, göreceğini görür, olacağını kendince olur, yıpranacağı kadar yıpranır, yorulacağı kadar yorulursa, ihtiyarlıktan çok da şikâyeti olmaz gibi geliyor bana. Ama sathîlik, hep böyle acıya ve sızıya mesafeli duruş, üstten geçiş, belki de insanları hep otuz-kırk yaşında imiş gibi davranmaya, öyle tutmaya, belki öyle de hissetmeye mecbur ediyor, bilemiyorum.

Hadis olduğunu söylediniz. Yani vahiy değil, Muhammed'in sözü. Ya da belki daha doğrusu, bir kültürün, bir geleneğin kelâmı.

Tabii hadis diye biliyoruz, ama belki de kelâm-ı kibârdır, aslını bilmek zor.

Hadislerin sahihliği ya da hadis olduğu söylenen kelâmın Muhammed'e ait olup olmadığı hakkında elimizde güvenilir bir bilgi var mı?

Kur'an ile çelişmeyen hadislerin sahih olduğu gibi bir sağlama söylenir hep. Ama çelişmeyen özlü, hikmetli her sözün de hadis olacak hali yok elbet. Sırf Gümüşhanevi'nin kitabında 7101 hadis var. Hadis ile uğraşmak zordur, daha bunu söylerken sizi susturacak en az yetmiş hadis sıralanabilir.

H

HEGEL KABALIĞI

"Zamanın Farkında"da "Hegel kabalığı" diye bir ifade var. Onu biraz açar mısınız?

Hegel, anlaması, okuması çok güç filozoflardan. Üstelik pek çok şeye girişin de anahtarı ve muhtevası onda. Metinleri zor ve okuyabilme için çok hazırlık istiyor. Okunduktan sonra da kendi başına el vermiyor, başka pek çok şeyle sarmalanmak istiyor. Kendinden sonra gelen Batı edebiyatı, ideolojileri ve felsefesinin hemen hepsi ile bir şekil bağı var. Hep de bir şey demek istiyor, işaret ediyor, okuyanı çok yoruyor. Keşfi size bırakıyor. Bizim entelektüellerimiz, cumhuriyet sonrası yetişenler, hemen hep 1960'lardaki Fransız entelektüellerinin izinde ve aynasındadır. Filozofun direkt kendisi hiç tercih edilmez, şeyhe yapışır gibi bir aracıya yapışılır. Kimse kendi halinden bir şey çıkarmaz, ya halini göremeyen arar, ya da halini görünmez kılacağı umar. Bunun da aşikâr sebepleri var elbet. Deleuze, Guattari, Foucault, Barthes... Bunların sonu gelmez gevezeliklerinde hakikat aranmış. Elbet çok düşünmüş, aslında faydası da olan adamlar bunlar, ama o faydayı sıkacak el, zihin ve başka şeyler nerede? Bu kimseleri gerçekten okuyan ve kendi anladığını özetleyenin ve anlayamadığının hiç sözünü etmeyenin önüne oturarak ne olabilir? Bu sözü edilen, edilmeyen Fransızların da başta gelen aksesuarı Hegel hayranlığı ya da nefretidir. Bunca sözün, bunca karmaşanın arasına bir de bizzat Hegel'in kendi cüssesi ve heyulası da karışınca Hegel'e bizde hiç el atılamaz olmuş, ama duyulanlarla kısa kısa hakkında bir söz söyleyip kaçıvermek de anlaşılan adet olmuş. Eski edebiyat ve felsefe dergilerimizi ele alınca, söyleşilere, yazılanlara bakınca, 1980'lerden beri hep bilinmeyen ve gerçekte temas edilemeyen hakkında menkıbe anlatır gibi bir ifade şekli ile karşılaşıyoruz. Ben de "Zamanın Farkında" öyküsündeki Aslan Bey'i bu kalem insanların hülyasını biraz başka bir şekilde seslendirir yaptım. Aslan Bey, Tahir-ül Mevlevî'den girip Ahmet Avni Bey'den çıkmak, sözü Hegel'in kabalığına getirip hayranlık kazanmak istiyordu. Yani bizim her zamanki illetimiz, hem Hegel ile hem Ahmet Avni Bey ile bir arada ünsiyet etmenin zehirleyiciliğe, reaksiyona sebep olacağını gözardı etmek. Her şeye birden hayranlığın, her şeyin ipine birden yapışmanın sathîliğini sezememek, kanaat edeyim de ganî, yani zengin olayım, bir türlü diyememek. Doğuyu batıyı aynı anda kucaklamak, yerinin adamı olmamak, yurtsuzlaşıp haramzade olmak, dil, kültür, din vs. sebepleri ile her şeyin aslını bilemeyeceğini, yanlış ve eksiklerle kendini de sakatlayıp çok da zaman kaybedeceğini, hastalıklı, hem de en kötü cinsinden hastalıklı olacağını bilememek. Gerçekdışılıkla gerçeği çabucak toka edivermek ve bunu gerçeğe hiç acımadan yapmak. Tropik meyveler, başka tür yağlar çıktığı yerin halkı içindir, onlara fayda sağlamak içindir, sen denizler aşıp da tropik meyveyi koparıp İstanbul'da yiyesin, balığın yağını başka yağlardan hayvancılık ve tarım olmadığı için istifade edemeyen kutup halkının elinden alıp hap yapıp içesin diye değildir. Kültür de böyledir. Sana lâzım gelen imkânsız ve tümden yok değildir, bulunabilir, var, hem de neler var, ömür yetmez. İnsanın iyisi ve yükseği herkese hitap eder, çünkü zor yetişir, zor bulunur ve bedenler, bünyeler gibi ruhlar farklı değildir. Ama mesele anlayabilmek, daha rahat yol almak, lüzumsuz eşinmemek ise bir büyüğün bir yerde dediğini muhakkak başka bir yerin büyüğü de kendi ahalisine seslendirir. Zenginleşecek ve anlayış sahibi olacağımız her şey elimizin altında. Ama uzaklaşan, gittiği yerin dediğini anlamadığı gibi, bunu da elinden kaçırıyor. Öyküdeki Aslan Bey de her şeyi bilip bir satırda da geçen adam olma hülyasını hemen pek çok kişi gibi pek tatlı bulmuş ki, pek çok kereler önünü arkasını işitmediğim, ama duya duya kulaktan olduğum "Hegel çok kaba" sözünü o da besmele gibi çekip Hegel'den de besmele görmüş şeytan gibi kaçıyor. Yani, söz uzadı ama, bizde derya gibi adam denince İbn Rüşd'den Spinoza'ya, Kant'tan İbn-i Haldun'a, her şeyin ve herkesin künhüne varmış, aklî melekesi yerinde, ayağı yere sağlam basar, fevkalâde tevazu sahibi, bunları anlattığı, bahsettiği cahil delikanlıya da tepeden bakmayan, kaldırıp atmayan bir insan tahayyülü vardır. O dünyadan ve anlatılanlardan habersiz delikanlının da bu sözleri eden adama hayranlığı ve bu hayranlığın pek sağlam bulunuşu vardır. Hiç bir şey bilmeyenin "adam her şeyi pek derin biliyor" diyebilme ve dediği ile makûl bulunma hali vardır. Buna sebep az sezgili ve görmüş geçirmiş insan elbet karşısında her tür zaafla malûl olanın en zayıf yeri neresi ise oradan işe koyulur. Felsefeden habersize "Hegel de pek kaba aman" der, eski lisana yabancı olanı görünce Ziya Paşa'dan şiiri ayet diye okur... Her türlü aydınlanma çabası ve girişimi, kim daha cahilse, başka bir cahilin abdestsiz elini öpmesi ile sonuçlanır. Muhal midir, muhaldir.

Bir gençlik sevdası var ve bu sevda sanılıyor. Gençlik çok sancılı, kramplı ve aslında insan hayatının en zor bölümüdür. Bu gençlik meraklıları hiç gerçekten genç olmamışlar, buna sebep erişkinliğe de girememişler. Yetişkin olmak bir vakit genç olabilmiş olmaya ve orada epey hırpalanmış olmaya bağlı.

Hegel için "klasik felsefenin zirvesi" denir...

Felsefeden, hele klasik felsefeden bahsedersek doğru olabilir. Ama farklı filozofların oluşu, ihtiyaçları ve arayışları ortaya çıkarıyor. Felsefe tarihi bütün olarak da görülebilir, ama kendine yakın bulduğunu ayırıp onun yanına gitmek zirvelerin önemini azaltıyor.

Hegel Türkiye'de daha ziyade Marx üzerinden biliniyor, tanınıyor. Ama öte yandan, Marx'ın gözdesi Spinoza. Ve son zamanlarda Spinoza, üzerinde en çok yazılan, konuşulan filozof oldu.

Bunun daha yeni yeni olması, aslında olma diye bir şeyin de olmadığını gösteriyor. Spinoza herkesin gözdesi olabilir, buna mânî yok.

Spinoza denince ilk aklınıza gelen eseri ve/veya önermesi hangisi?

"Ethika" çok farklı giriş yerleri ile okunabilecek bir eser. Yavaş ve çok tekrarlı bir okuması var. Anlayış bir önermeden bütüne yayılıyor, sınırlamayıp açıyor. Beş bölümden biri zaman zaman öne alınsa da pek de bütünden kopamıyor. Bir önermeyi seçtiğinizde o hemen bütüne yapışır, ayrılmaz.

Heidegger'le aranız nasıl?
Heidegger'i severim. Bir edebiyatçı için çok dikkat çekici ve üzerinde durulacak çok fazla şey var onda. Hemen her satırı yüklü. Yazdıkları bana felsefeden ziyade edebiyata yakın geliyor.

HOCA - TALEBE / USTA - ÇIRAK

Altını çizdiğimiz bölümlerden biri de şu: "Talebeyken ezilirdim, hocayken yine eziliyorum. Aynı şekilde eziliyorum. Hocamdan utanırdım, talebemden utanıyorum. Şunu anladım, yemin ederim ki anladım, aklı başında insan ömrü boyunca hiçbir şekilde hiçbir konuda ne talebe olmuştur ne hoca..."
Talebelik talipten geliyor, malûm, talip - matlup ilişkisi. İnsanın bir şeye talip olabilmesi için onunla ilgili bir fikrinin, bir hülyasının, kendince elbet bir hayalinin, ufkunun, derinliğinin, genişliğinin ve bir yükseklik algısının olması gerekir. Bu tabii ki ne ve ne kadarsa insan ona yaklaşmaya çalışır. Bir talebe yetişerek, kafasındakine yaklaşmaya, o olmaya, hatta onu aşmaya çalışır. Tabii zaman içinde öğrenilenler arttıkça bu bambaşka bir şeye dönüşür. İlk hale dair gülümseten bir bakış da oluşturabilir. "Müzik Hocası"ndaki kahramanın edindiği bir zevk, bir müzik algısı var, bir beceri, bir potansiyel, bir hayat var. Hepsinden öte bir de olmak istediği var. Olmak istediği ise, bu başlangıçta net değilse de, gitarist ya da müzisyen olmaktan ibaret değil. Gittiği hocalar belki gitarı kendilerince çalabiliyor ve bir yolla öğretebiliyorlar. Akustik gitar, klasik gitar ya da caz veya herhangi bir şey, ama onun bildiklerine de, bilse ya da sezse başkalaşacağını düşündüklerine de aşina değiller. Belli metotlar var, hepimiz biliyoruzdur bunu, onları gösterirler, sıraya koyarlar falan... Ama bir gence temas edebilecek, onun oraya gelmesine sebep olacak şeylere de bîganedirler neticede. Böyle olunca, talebe bu eksiği kendindeki bazı şeylerle yoğurarak oldurmaya çalışır... İsteyerek ya da istemeyerek olsun, birilerinin önünde oturuluyor bir zaman. Zorunlu eğitimde, klasik eğitim süresince... Böyle ders alma zarfında, çok beğenilmese de birilerine az çok tâbi olunuyor, ama bu süreç insanın aslında neye ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmaya yarıyor. Hoca dediğimiz kavramı zayıflatan, bu birazcık benim özellikle bu hikâyede anlatmak istediğim, bir kendiliğinden olmayı isteme hali, arzu etme hali var. Çünkü nota görünce rahatsız oluyor, belli metodik bir şeylerden o müziklerin çıkmış olmasını, sadece çok keskinleşmiş duyarlıklarla yaşayan birisi, çok kolay kabul edemiyor. Öyle hüdâ-i nabit bir şekilde kendiliğinden olsun istiyor. Bu tabii ki hocayla olmuyor. "Nasıl oluyor"un bölük pörçük, pek çok cevabı var. Ama "şu şekilde olur" diye bir tanımlaması, sınıflaması yok. İnsanın istekleri net değil, bazen kendine yakın değil, kendisi haline sığar değil, ama bu hali tedavi edecek insana tesadüf etmenin de yeri burası değil. Keza hoca da, hele iyi bir hoca ise talihsizdir. Alabilecek olana denk gelmez, verdiği çarçur olur. Talebenin de, hocanın da karşı karşıya durmalarına rağmen muhatapları birbirleri değildir. Bu zoraki ve eğreti duruş ya hazin, ya müptezel ya faydasız ve sıkıntılı bir gelgittir. Hocanın kâmil olması yetmez, talebenin de kâmil olması gerekir. Alabilecek halde olmak da bir kemalâttır. Birinin tamlığı öbürünün tıkırtısını artırır. Zaten her iyi ve tam boşluklarla terbiye olur, hayattan da ancak zaten böyle soğunur. Ve zaten nadir olandan söz ediyorsak, iki nadir, hoca - talebe olarak birbirini bulamaz. Zaten Arapların bana çok yüksek gelen ifadesi ile "El nadirü kel madum"dur. Yani nadir, hiç olmamış gibidir.

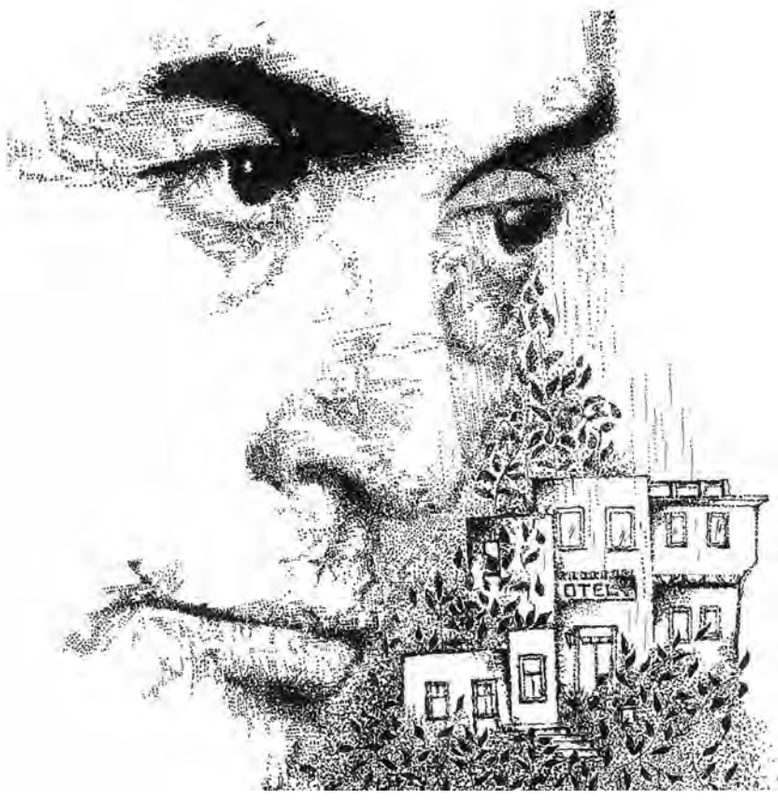
Bugünün psikiyatrlarına Aziz Agustinus'u götürseniz direkt şizofren derler. Bugünün düsturu nedir? Kendini sev, kendini beğen, kendini şımart. Hayat Coca Cola tadında bir şey. Hiç kendini deşme, şöyle hallaç pamuğu gibi tozutma. Halbuki başka türlü nasıl olacak bu iş? İnsan da olunmaz, edebiyatçı zaten olunmaz, herhangi bir halden anlayan insan bile olunmaz...

Peki, usta - çırak ilişkisi nasıl bir şey sizce?
Ustalık ve çıraklık farklı. Bir çırak olmayı seçme, bir kalfa olmayı, bir ustaya tâbi olmayı, o hayatın bir parçası olmayı tercih etme... Bunlar istisnaî şeyler. İstisnaî şeyler de bir başkasına örnek olarak gösterilemez pek. Bir başkasına çıraklığın, bir ustaya tâbi olmanın, kendi iç ateşini söndürmenin, susmanın, sadece verileni yapmanın, o sükûtu içinde büyütmenin anlatması olmaz, tavsiyeye gelmez. Herkes aynı tepkiyi vermez, bunun içinde olgunlaşmaz. Herkesin alacağı şey, duracağı yer değildir. Talip olmakla, seçmekle ilgili; bunun içinde kendi gerçek hareketini bulabilecek bir insanın içine girebileceği bir kılıftır neticede. O yüzden ustalık - çıraklık eğer yerini bulmuşsa, ustası usta, kendisi de gerçek bir çıraksa mümkündür. Hem gerçek bir usta bulmak, hem de gerçekten çırak olmak gerekiyor. Bu olursa ve bunun o uzun zamanına tahammül edilebilirse, insanı şaşılacak yerlere getirebiliyor, ruhsal olarak. İş olarak zaten öyle... Hani hiçbir yerde elde edilemeyecek bir ruhsal beceri, sükûnet, işin öğrettiğini öğrenmek, birisine tâbi olarak ve sadece onu gözlemleyerek bir şey öğrenmek, okuyarak öğrenmeye alışmış bir kimsenin edineceğinden kat kat fazlasını edinmek gibi, farklı bir ruhsal tecrübe ve beceri getiriyor. Sadece bu hayatın nasıl olduğuna dair bir şeyler konuşulabilir ve o hayata az çok bir aşinalığı olan ne dediğinizi anlar. Aksi takdirde neden bahsedildiği muğlak kalır.

Hoca - talebe, usta - çırak meselesini konuşurken, ister istemez akla Turgut Uyar'ın "Efendimiz acemilik" sözü geliyor.
O tabii Turgut Uyar'ın zarif bir sözü. Her şeyden evvel kendisini hep görmek istediği naif bir noktayı işaret ediyor. Bunu hep yapabildiği de bir gerçek... Hiçbir zaman şiir yazmayı öğrenmiş bir adamın çok su katılmış pilavını yedirmedi bize. Şiir, kendi hezeyanı, duygulanımları ve dünyayı bir bakış olarak algılamanın ötesinde, bir müddet sonra öyle bakmayı edinme suretiyle yazmanın da öğrenilebildiği bir şey. Yani cinnet de kopya edilebilir, hezeyan da taklit edilebilir, sıkıntı da. Turgut Uyar'ın hezeyana varmayan bir sıkıntısı vardır hep. Ona yakışır, ama onu taşıyana da sormak lâzım... Ona yakışır, çünkü taşıyacak güçte. Ama mesela, efendimiz çıraklığımız, acemiliğimiz diyerek, o tabirin aslı olarak kendini hep bunun tazesi ve olgunluğun kekremişliğinden, durgun ağırlaşmış suyundan uzak tutabilmiş çok da verimli bir şair.

Edip Cansever, "İkinci Yeni" diye tabir edilen dönemden önce yazdığı şiirlerini kitaplarından çıkarıyor. Turgut Uyar ise "İkinci Yeni"den önceki şiirlerini muhafaza ediyor. Bu tavır farkını nasıl yorumlamalı?
Edip Cansever kitaplarına İkinci Yeni öncesinden

Edip Cansever... "Edip Cansever kitaplarına İkinci Yeni öncesinden 'Dirlik Düzenlik'i alıyor sadece. Diğerlerini çıkarıyor, çünkü kendi şiirine yakın bulmuyor. Yakın da değil nitekim. Aslında o 'Masa' şiirinin falan da Edip Cansever'le alâkası yok."

"Dirlik Düzenlik"i alıyor sadece. Diğerlerini zaten neredeyse 18 yaşından ufakken yazmış, öyle kitaplaştırmış o zaman. Çıkarıyor, çünkü kendi şiirine yakın bulmuyor. Yakın da değil nitekim. Aslında o "Masa" şiirinin falan da Edip Cansever'le alâkası yok. Herhalde Edip Cansever'in "Nerde Antigone"la başlaması gerekiyor. Turgut Uyar ise hep kendi salınımında, sükûnetinde. Sesini erken bulmuş bir şair. Tabii ki gelişiyor, derinleşiyor, ama sesini erken bulmuş. Belki de fazla şeytanı yok. Turgut Uyar her sahici insan gibi bulunduğu halin adamı. Mesele yaptığı işi diklemesine, derinlemesine, kreşendolarla yapacak insan olabilmekte. Bu tabii ki çok zor ve çileli bir yol olduğu için, insanlar derinliğine değil de, hep yüzeye yayılıyorlar. Bu da yine mukavemete ve takate gelip dayanıyor. Turgut Uyar da, Edip Cansever de böyle adamlardı ve dolayısıyla yaptıkları her şeyde bunu aksettirebildiler. Bu gerçekten "o olmak"la ilgili bir şey. Onların şair olmaya da gayret ettiklerini zannetmiyorum. Onların öyle bir hayata bizzat talip olduklarını da zannetmiyorum. Onlar oydular, onun gereğini yaptılar. Ama bunların hepsinden ne kadar bahsedersek bahsedelim, hiçbiri o şiirlerin yazılmasını ve çıktığı yeri açıklamaz.

Sizin en çok sevdiğiniz, hemen aklınıza gelen Turgut Uyar şiirleri neler?

İlk baskılarını hem de çok genç yaşta aynı gün aldığım "Tütünler Islak", "Dünyanın En Güzel Arabistanı", "Divan" bana yerleşiktir.

İ

İTİRAF

Öyküleriniz itiraf kavramı üzerine de düşündürüyor. Antik Yunan'daki günce tutma pratiğinden Hıristiyan âlemindeki günah çıkarma pratiğine, oradan da psikanalize uzanan bir gelenek var Batı dünyasında. Bu gelenekle ve onun içinde temel bir yer tutan "itiraf" kültürüyle edebiyat arasındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bizde hikâyenin ve romanın pek olmayışı buna yorulur hep. Hıristiyan felsefesinde Aziz Agustinus'un 16 cilt itirafları var. Bir insanın 16 ciltlik ne itirafı olur? Edersen bulunur. Agustinus 14 yaşında filan Romalı bir paganken Hıristiyan oluyor ve sonrasında başlıyor anlatmaya: Hali vakti yerinde bir aileden olmasına rağmen, komşunun bahçesinden meyve çalışını mesela. Niye çalıyorum, niye oradan çaldım, onu çalarken neler hissettim... Çocukken oradan yediği iki sap kirazı bu şekilde kırk sayfa anlatıyor. Ama buna dair bir fikir geliştiriyor. Kendine yönelmiş o bakış halini oluşturuyor; 16 cilt değil, 36 cilt de yazar. Her şeye yapıyor bunu... Günah çıkarmak, her şeyden evvel kendini küçültmektir. Sizin karşınıza geçip benim bir yanlışımı açık etmem, kendine dair yaralayıcı bir hal, başkasının gözünde kendini ufaltma, bir şeyin başkası tarafından bilinmesine tahammül etmektir. Biz bir şeyi yapmaktan değil, yaptığımızın bilinmesinden korkarız hep. Müslüman duası, "yaptıklarını gece gibi ört"tür. "Beni bunları yapacak insan olmaktan çıkar"dan ziyade, "yaptığımı gece gibi ört", yani "ayıbımı sakla". Elbet günahın görüneninden de, gizlisinden de uzak kalma isteği de en mukim dualardandır, ama günahında şahitsiz olmak Müslümanlıkta af kapısı açacağı düşüncesi ile hep bir ferahlıktır. Biz başkasının da ayıbını örtmeye çalışırız ki, bizimki de açılmasın. Şimdi burada adam günahını itiraf ederek kedini küçültüyor, kendini ortaya atıyor, ayıbıyla ortaya saçılıyor, ama bunu yapmak çok ağrına ve zoruna gittiği için bir sonraki hafta ya da ay geldiğinde, yeni itiraf ettiği günah biraz daha ufalmış oluyor. Yani, öbürü kadar büyük, yeni bir şey yapmamış oluyor. Bir sonraki gelişinde daha küçük oluyor. Bir sonrakinde daha küçük oluyor ve aslında, günah denilemeyecek ufak farkına varışları, insanî cinlikleri ve hinlikleri, günah olarak ve kendi ayıbı olarak bir başkasına anlatacak duyarlılığa ve o keskin bakışa sahip oluyor. Mesela diyor ki, "sofradaydık, şaka yollu etin büyüğünü karımın yerine ben aldım tabağıma". Bunu bir günah çıkarma sırasında anlatıyor. Mesela, "bilmemkim çamaşır asarken, sanki bir şey yapıyormuş gibi gidip kadına baktım, asıl amacım seyir seyrandı" diyor. Bunu yapacak hale gelmenin tabii ki aslında edebiyatın temeli olduğu ve Müslümanlıkta öyle bir kendinde ayıp aramak, bu derece keskin bakmak, böyle bir yaşam biçimi olmadığı için, insanlara bakış da, çok müstesna olarak gözlem yeteneği, dilsel yeteneği olan biri değilse, tasvirler zayıf, psikolojik derinlikler zayıf, kendini bilmek zayıf, bir şeyin nedenini niçinini anlamak zayıf. Çünkü böyle bir bakışa sahip değil. Ama mesela bugünün psikiyatrlarına da Aziz Agustinus'u götürseniz direkt şizofren derler. Bugünün düsturu kendini sevmek, kendini beğenmek, hatta kendini şımartmak falan... Hayat Coca Cola tadında bir şey. Hiç kendini deşme, hiç kendini şöyle hallaç pamuğu gibi tozutma. Hâlbuki başka türlü nasıl olacak bu iş? İnsan da olunmaz, edebiyatçı falan zaten olunmaz, herhangi bir halden anlayan insan bile olunmaz...

İnsan kendini hallaç pamuğu gibi atarken, önceki oturumların birinde söylediğiniz gibi, mukavemet de lâzım herhalde.

Evet, mukavemet lâzım. Kendini kaldırır atarsın yoksa, geriye de bir şey kalmaz. Mukavemet, yaşayabilmenin, telef olmadan yaşayabilmenin ilk şartlarından biri. Ama bir şeyleri atarken ya da tozuturken, mevcudun sadece tozdan, dumandan olup olmadığını görmek farklı bir şey. Aynı örneğe dönecek olursak, Agustinus o itiraflarını yazarken, onları yazabilirken, bir yandan da şüphesiz ki onları yazabilen ve onların farkına varabilen bir insan olduğu için onları söyleye-

COŞKUYLA ÖLMEK

Yazık...

İhtiyar coşkusuz ölür, genç eğer ölürse coşkuyla ölür. İtiraf edeyim, gençken ölmeyi çok isterdim. Kendi gözümde kendim ancak böyle tam ve gerçek olabilirdim. Çok istedim, çok. Her yılı acaba bu yıl ölebilecek miyim diye umarak geçirdim. Bazı yolculuklarda, bazı hallerde öleceğim içime doğdu ama ölmedim. Bazı sabahlar yatağıma bakıp gece dönmeyeceğim diye içimden geçirdim, ama dönüp gene o yatakta uykuya vardım. Bazen kırlık bir yerde, bir ağacın altında omzumda telaşla yürüyen bir karınca, bir ağacın altına uzanmış halde sırtımda ve bacaklarımda giderek artan bir nem ile yaprakların arasında görünen gökyüzüne bakarak ve elimde bir şiir kitabı ile şiir okuyarak ölmek, göğe veda etmek isterdim. Bunu sık sık yaptım. Ağaçlardan üstüme serpilenler, ani çıtırtılar ve birden bağıran ve kanat çırpan kuş seslerinin arasında öylece kaybolmak istedim, yükseklerde ve kırlarda. Bazı dizelerde kalbim gümbür gümbür atar, derin ve sert bir sıkışma duyardım. Yazan bir parça ölmüş, okuyan ben, kısmî ölü, ama bu hayat nasıl şeyse, böyle yarı canlılara talip, bizi sürükler, yine bırakmazdı. Ne olurdu oysa şöyle kayıversem toprağa. Hayır. Hâlâ da sağım ve ölme coşkumu yitirdim. Artık öldüğümde ya hastalıktan ya ihtiyarlıktan öleceğim. Bunu düşünmek beni için için eritiyor, ölümden artık utanıyorum. Genç, hayattan utanandır, burada bu halde olmaktan utanan. İhtiyarsa yaşamış olduğu için artık ölümden utanan.

(...) Beklemek, bir şeyin yoluna ve haline girmesini beklemek, beklerken olacak olanın olması için gereken her türlü başka hale geçişlere, kalışlara tahammül etmek ne zor şeydi. Başı da, ortayı da, sonu da bilip beklemek ne tahammülü güç şeydi. Tanrı'nın da yaptığı bu muydu? Baş, orta, son belli, helâk kaçınılmaz, ancak önemli olan o zamanı geçirmek, o zamandan geçmek. Ve geldiğinde gelmemiş gibi, bilmemiş gibi, yaşamamış gibi gelmek, rüyayı görüp uyanmak ve "neyse, rüyaymış" demek ve aynı yerden uyumaya devam etmek. Yaşamaya da, ölmeye de yazık. Bu ölüm için yaşamaya, bu yaşamak için ölmeye yazık. Mezarlıklara, servilere, süsenlere, nisan sonunda açan katırtırnaklarına, telaşlı karıncanın adımlarına yazık, mezar taşına konup da bağıran karganın sesine yazık, ölüme ağlayan şaire, yaşam var zanneden filozofun nefesine yazık, şen taklalarla ilk senelerinde koşup zıplayan, ağaçlara tırmanırken seyredilip seyredilmediğini kontrol eden kedinin tırnaklarına yazık, ağdaki balığa, lokantada onu bekleyen anguta, önce ön iki ayağını, sonra arkadakileri ovuşturup bu hareketinden büyük kâr ve kisve uman karasineğe yazık, hortumunu sallayan koca file, sanatlı sıçrayışı ile dahi boşluğu dolduramayan yunusa yazık, grafon kâğıdından gelincik ve petunyalara, en pürüzsüz çakıl taşına, kum olmuş zavallıya, sağdan sağdan yürüyen eşeğin inadına, yol kenarlarındaki ısınmış dikenlere, kozalağın içindeki fıstığa, duvara yapışmış yosuna yazık, bu topu binyıllardır çevirip duran sema-i muğlaka, titreyen kanatlara, açılan göğe ve onun katmanlarına, havanın, suyun olduğu, olmadığı yerlere yazık.

("Akılsız Adam")

bilmeye, yazabilmeye tahammül ediyordu. Sadece küçülmüyordu, bir yandan da büyüyordu. Yani insan sadece onlardan ibaret olduğunu bilse, tozuttuğunun dışında boş çuvaldan başka bir şey kalmasa, buna tahammül etmek çok güç olur, zaten yapmaz da, yapamaz da. İnsan o kendine yönelmiş keskin bakış olma halini tabii ki bir şeyleri ayıklayabilme, daha iyi olabilme adına yapıyor. Neticede günah çıkaran da gittikçe daha küçük günahlarını söylemiyor mu bir anlamda? Ertesi hafta gidip daha çirkin bir şeyle çıkmıyor papazın karşısına. Günahlarını ufaltıyor, bunu sağlayabiliyor o ona. Mukavemet edebilmek, bir yandan da onun tedavisine sebep oluyor. Bir şeyleri ayıklarken ve bu mukavemet dediğimiz şeyi yaparken, bütün şüphelerle davranmak da gerekiyor tabii kendine ve başka şeylere.

J

JORGE LUIS BORGES

Borges seviyorsunuz galiba.

Borges severim tabii ki. Nereden bildiniz?

Kitapta geçiyor.

Kitapta geçmeyen mi var? Borges tüm yazdığı hikâyeleri inanarak yazan, onların içinde yer alan, tam anlamı ile hayal içinde bir adam. Yaşadığı hayatta realiteye hiç tenezzül etmemiş. Ne güzel. Ne olsa, gözlerine ne olsa, hayatına, ülkesine ne olsa, o eski Norveççe bir mektubun sırrı ile kurduğu hikâyeden daha sahici ve önemli duymamış. O dehşetli kültürü edinmesinde entelektüel bir arzu yok, öne geçiş yok, daha çok ve erişebileceğini kaçırmama, bilmeyi ıskalamama isteği var. Duruşu ve bakışı, bastonu ve ona dayanışı, konuşmasındaki saflık ve tevazu, yaptığı işin içine girip o olmanın tam hali... Bin sene yaşasa hiç kılını kıpırdatmayıp o halinin devamında olacağı belli. Hikâyeleri benzersiz, hali benzersiz, ömür boyu insana gerçek bir eşlikçi.

Jorge Luis Borges

K

KENDİNE RAZI OLMAK

Kitabınızda altını çizdiğimiz cümlelerden biri de "kendine razı olmak zor".

Açalım mı diyorsunuz?

Birlikte düşünelim.

İnsanın kendiyle ilgili, yetişme çağında hepimizin bildiği gibi bazı vehimleri var. Bu vehimler de genellikle müspet. Hâlbuki vehim kelime anlamı ile bile menfîdir, ama genç, kelime anlamını bile kendine tersinden raptetmeye muktedir anlaşılan. İnsan alımlarının daha yüksek olduğunu zannediyor, daha yetenekli olduğunu zannediyor, daha becerikli olduğunu zannediyor, daha çok şeyi anlamaya, yapmaya, sezmeye, hayret etmeye muktedir olduğunu zannediyor. Aslında belki bunların hazırda ve kolayda olduklarını sanıyor. Ve bu vehimler insana o zaman kendisiyle ilgili bir güç veriyor, bir kanaat veriyor, geleceğe dair bir umut veriyor. Bir horozlanma veriyor, horoz olamamışları kışlama hali veriyor. Bundan dolayı genç kendi halindeki insanı bir şeye saymaz, hakir görür. Aklı başında insandan sıkılır da en zevzeğin yanında soluklanır, ona da bayılır. Kitapları, düşünceleri değil de, aforizmaları sever, baştacı eder. Büyük sıkıntı ve acıların yanında bile oflar. Aslında tam kulağının tozuna iki tane yerleştirmeliktir, ama kendi hali de aslen perişan olduğundan aklı eren tenezzül etmez. Onun da sırada olduğunu, hayatın herkese inmeye hazır büyük medrese sopasının vakti gelince ineceğini bilir... İnsanın umudu ne olsa kendisi. Zaman geçince, yetişmenin ne kadar zor olduğunu, bir şeyleri elde etmenin, bir şeyleri anlamanın, bir şeyleri kendinde biriktirmenin, farklılaştırmanın, sezmenin, hatta başkalarının yaptığını anlamanın, hatta başkalarının yaptığından, olandan bitenden, tabiattan, hayattan hayrete düşmenin ne kadar zor olduğunu, bunun ender anlarda karşısına çıkan bir şey olduğunu ister istemez görüyor. Üstelik ne yapılır yapılsın pay diye bir şey var, olmayacak olanın dünyanın bütün katırlarını yaya bırakan inadı var. Sonra o vehimler gölgeleniyor ve bu noktada da kendine duyduğu güven, hayata karşı hissettiği umut biraz zedeleniyor, ufalıyor. Önündeki zamana baktığında, mevcuduyla ne yapabileceğine dair hissettikleri ister istemez kırılıyor. Kırılma derken, elbette neleri istediğine de bağlı bu. Ben daha çok anlamanın, bilmenin mümkün olabileceğini düşünürdüm. Ve okuduklarımdan, elimden geçenlerden hep pek çok şeyi arkaya atmışım gibi bir duyguya kapılırdım. Bunun için de gereksiz, mânâsızca hızlanırdım. Soluk alamadığım halde soluksuz kalırdım. Sakin ve kendiyle olan insanları boş zannederdim. Ufak bir şeyi şefkatle tutup kaldıranı müstehzi izlerdim. Ben de az sopalık değilmişim. Mesela 18-20 yaşımdayken böyleysem, 30 yaşıma geldiğimde kimbilir nasıl olacak diye aklımdan geçirirdim. "Böyle"yi başka hiçbir şey göremeden kendime bakarak söylediğimi ikrara gerek yok sanırım. İnsanın anladıkları, hissettikleri, o ilkgençliğin verdiği hezeyanlarla, heyheylerle, cinnetlerle çeşitlilik o miktar katlanarak artmıyor ve farkına varılanlar, otuz yaşına gelindiğinde, benim o yaşımda sanıldığı kadar olmuyor. Üstelik biriktirmenin değil, kullanmanın ve olmanın asıl olduğu pat diye ortaya çıkıyor. Bunu fark etmek insanı kendi kendiyle ilgili bir kırıklığa, bir burukluğa itiyor. Sizde öyle olmadı mı?

Oldu tabii.

Bir şey yapmanın ne derece zor olduğuyla ilgili bir kırıklığa itiyor. Yapmak derken asla ve kat'a başarıyı, ortaya bir şey koymayı, efendim, kalıcılığı falan bile kastetmiyorum. Dünya kalıcı değil ki, insan, hatta eser kalıcı olsun, onlar umrumda değil. İnsan kendinden ve bu kadarcıklıktan utanıyor. Yine kendimden bahsedecek olursam: Şu hikâyeleri yazacak halde olmak, benim her şeyime mâloldu. Her şeyi verdim ve bunları aldım. Haddeden geçmiş gibi bütün suyumu sıkarcasına, 15 sene anlamanın, düşünmenin, kendini inzivaya çekmenin karşılığını bu kadarla alabildim. Bu kadar derken, küçümseyemiyorum, çünkü bana neye mâlolduğunu biliyorum. Hikâyede söz ettiğim "kendine razı olmak" da, şimdi diyelim ki çok müzik dinleniliyor, sanatla ilgileniliyor, bir yerlere kapanılıyor, dünyevî ve güncel şeylerden el çekiliyor, herkesin el attığına el atılmaz oluyor, o oluyor, bu oluyor... Ve bütün bunların neticesinde, çok büyük bir ihtimalle insan sadece bir şeylerden anlayan, duyarlı birisi haline geliyor. Çok bambaşka bir şey olmuyor. Bütün bunlar onun için yapılmış oluyor bir anlamda. Bütün bu herkes gibi olmayışın neticesi, hepi topu bu. Bu bir mevki midir, makam mıdır, bir yükseliş midir, başka bir şey midir? Aslında evet. Gerçekten de evet. Onu da çeken bilir, onu da öyle olan bilir, gerçekten de öyledir. Karıncanın da elini sıkmak, tespih böceğinin de yuvarlanışına hayret etmek gerekir. Ölmesi ve ezilmesi an meselesi, ama hayatı müthiş bir gayretin içinde, açtığı tüneller, dehlizler, girdiği çıktığı yerler ve taşıdıkları karıncayı milyonlarcasından başka yapmıyor. O milyonlarcadan biri olabilmek için bunları yapıyor ve kendini bir şey yapmış da hissetmiyor. İnsan kendini değerlendirmede karınca ve diğer her şey gibi sade, memnun ve yolunda değil. Yani oluşa razı değil. Bir yapsa yaptığını fark eden on bakış arıyor, bulduğu anda da daha yapmaktan vazgeçiyor, seyirlik oluyor. Ama kendinden razı olmak, rıza göstermek, olanı beğenmek, sofrasını beğenmek, kendi içini açıp da şöyle bir "fena da değil" demek çok da kolay bir şey değil. Onu sarahatle diyebilmek için perişan olmuş olmak gerekir. Baştaki hayal o değildi, oturmak istenen sofra o değildi, yenmek istenen yemek o değildi. Gerçekten perişan olunmuş, dolayısı ile olmaya bir adım yaklaşılmışsa, zaten baştan istenen şeyler ham ve pek çiğ gelir, insan onları istediğine, aklından geçirdiğine şaşar. Kendine rıza göstermek, yapacağını değil, kendinden bekleneni sezebilmek ve ona yaklaşabilmekle mümkün. Yoksa sürekli bir tırmalanma ve kendini yeme ve bir türlü doymama kapıda, bacada, her yerde.

Turgut Uyar'da hemen her zaman seslenen de, hitap edilen de birden fazla referans taşıyor. Hem "kendisi" konuşuyor orada, hem de başkaları, sadece başka kişiler değil, başka zamanlar da konuşuyor.

KLASİK TÜRK MÜZİĞİ

Klasik Türk Müziği veya Türk Sanat Müziği diyoruz. Bu doğru bir tanım mı?

Türk Sanat Müziği, 1970'lerde çıkmış, bu müziğin vakarını ve ağırlığını azaltarak daha cumhuriyet sonrası bestecilerin şarkıları ve daha yeni seslerin yeni yorumları ile eskiye çok da benzemeyen bir tavır serdettikleri devirde aldığı addır. Yusuf Nalkesen Türk Sanat Müziği, Küçük Mehmet Ağa Klasik Türk Müziği'dir. Bekir Sıtkı Sezgin Klasik Türk Müziği, Emel Sayın Sanat Müziğidir. Aslında benzerliği bulmak güç.

Bugünün Türkiye'sinden çok daha geniş bir coğrafyada, birçok kültürün iç içe geçmesiyle ve zaman içinde süzüle süzüle gelmesiyle oluşan bir müzik söz konusu. Makamlara baktığımızda Acemaşîrânı var, Kürdîlihicazkârı var...

Tabii Bizans'tan, İran'dan, Araplardan, Orta Asya'dan gelen ve gelmiş, hazırda duran ahenklerden oluşmuş bir müzik bu. Itrî ile askerî müzikten ahenkli, melodik bir müziğe geçiş, III. Selim devri ile çok yüksek bir seviyeye yükseliyor. 19. asır baştan sona verimli, gümrah bir dönem. Sonu ve yüzyıl başı itibarı ile büyük usûllü eserler artık kalmıyor ve şarkı formuna geçiliyor. Cumhuriyet dönemine kadarki ve biraz daha sonrası da diyelim, Lemi Atlı, Rakım Erkutlu, Zeki Arif, Refik Fersan zarif ve güçlü bestekârlar. Saadettin Kaynak'a çok gelmeyelim.

Saadettin Kaynak'a niye gelmeyelim? "Poplaşma" Saadettin Kaynak'la mı başlamış?

Saadettin Kaynak çok yetenekli, melodik yapısı gayet güçlü, ama devrine biraz yenik bir adam. Devrinden büyük olan devrini devirir. Devrin övgüsüne talip olanlar –bu edebiyatta da böyle– sanıldığı gibi hırslı insanlar değil, ufuksuz insanlardır. Sanatçının devrini görmezden gelmesi, devrinden onu en iyi bilen olarak utanması gerekir ki, o devrin illetleri, maharet görünen yenilikleri, sıradanlıkları ona yapışmasın. Saadettin Kaynak film müzikleri yaptı, müziği yozlaştırdı, arabeskin atası, babası diye yerilir biraz. Gerçi şimdi değil, bu daha eskiden böyleydi. Şimdi artık Avni Anıl büyük bestekâr sayılır. Bir kapı açmak, oradan kimin gireceğini bilemediğiniz için, her zaman açanın sorumlu olabildiği bir hal de olmayabiliyor. Neticede sanat akımlarının kırk-elli senede bir evrildiği, eskisinin de devrildiği söylenir. Mesela cumhuriyet kurulduğu vakit, herkes artık tekkeden usanmış, zaviyeden usanmış, Mevlevîhaneden usanmış, kudüm velvelesinden usanmış, o büyük usûllü çemberlerden, zencirlerden usanmış, dörtlü-beşli erkek topluluklarının söyleyiş usûllerinden usanmış, giyimlerinden, hallerinden, her şeylerinden usanmışken, Miralay Hilmi Bey'in, İsmail Hakkı Bey'in, Mesud Cemil'in koroları pek güzel geliyor. Sonra korolar daha genişleyip çeşitleniyor. Kadınlar, erkekler sebil maşrapası gibi yan yana diziliyor. Fraklar giyiyorlar, göçe hazırlanan kırlangıç sürüleri gibi sahnede yer alıyorlar. Bir sürü saz yan yana diziliyor. Orkestranın bir şefi oluyor; baget, fırından evvel şefin elinde görülüyor. Böyle havalı bir şey. O zaman bu onlara çok yeni olduğu için bir güzellik, bir evrim gibi geliyor. Ama 1970'lere, '80'lere geldiğimizde bakılıyor ki Nevzat Atlığ'ın korosu çıkıyor, bu sefer de Türk müziği koroyla icra edilmez, Türk müziği çokseslidir, o öyledir, bu böyledir, niye ritm saz yok, niye bu yok, bu kadar saz bunu çalar mı, Türk müziği oda müziği şeklindedir, mikrofonsuz icra edilir, beş-altı sazı geçmemelidir, cumhur icralar en fazla altı-yedi kişiden olmalıdır, kadın sesi olmamalıdır vs. diye başka ve asla dönen bir hal sergiliyor. Çünkü bunu diyen nesil o bıkanlardan değil. Eskiyi görüp ikrah edenlerden, yaka silkenlerden değil. Şimdi de bu halden bıkılıyor. Sonra bundan bıkılacak. Ama Saadettin Kaynak devrinde iken devrine hafif bir adamdı, şimdi klasizme uyduğu söylenemez, yolundan gidiyoruz diyenler o yolu tarif bile edemez, eserleri şimdiye göre iyi, şimdi diye bir şey zaten yok. Nasıl desem, Saadettin Kaynak keşke o yeteneği, hafızlığı, sesi, melodisi ile yaşadığı o dekadans dönemini daha iyi sezebilse ve daha muhkem bir yer inşa edebilse imiş.

L

LACAN

İlk oturumumuzda "Akçaburgazlı Yekta"dan söz ettiniz...

Başka türlü, benzeri olmayan bir şiir.

Orhan Koçak'la Turgut Uyar üzerine yaptığımız söyleşide, o şiirle Lacan'ın tezleri arasındaki paralelliği, Uyar'ın onu Lacan daha ünlü tezlerini ortaya atmadan önce yazdığını konuşmuştuk. Lacan'la var mıdır aranız?

Benim yetişme çağımda bunlar şart gibiydi. Okudum da ne oldu, gerçekten bilmiyorum. Bazen de böyle şeyleri okumayanları görünce anlıyorsunuz. Gizli bir iz gibi. Konuşmanın başında da değinmiştik, zaman ve yer değişse de mevcudu dillendiren, buna güç yetiren insan her yerde vardır diye. Bu, felsefeye karşı şu örnekte olduğu gibi şiir bile olabiliyor.

İnsan bir yapsa yaptığını fark eden on bakış arıyor, bulduğu anda da daha yapmaktan vazgeçiyor, seyirlik oluyor. Ama kendinden razı olmak, kendi içini açıp bir "fena da değil" demek kolay değil. Onu diyebilmek için perişan olmuş olmak gerekir. Gerçekten perişan olunmuş, dolayısıyla olmaya bir adım yaklaşılmışsa, baştan istenen şeyler ham ve çiğ gelir, insan onları istediğine şaşar.

Lacan'ın önemi, önümüze koyduğu hakikatler görmezden gelinir gibi değil, ama varoluşçu psikanaliz bize daha yakın ve cezbeli geliyor. Size nasıl geliyor?

Varoluşçu psikanaliz insanı didikliyor, edebî bir tarafı da var. Dolayısıyla felsefesinde de insan Heidegger'e, Nietzsche'ye, Kierkegaard'a, hatta Ali Şeriati'ye meyletmek durumunda kalıyor. Kendi ile ilgili ipucu arayan kapıya dayanıyor. Bence iyi ve yüksek edebiyat varoluşçu felsefeyi de içine aldığında varoluşçu psikanalizin aldığı yoldan fazlasını hem de zarafetle ve misli ile alır da, aldım bile demez. Lacan'ın tıknefesçe söylediğini akıtan onlarca çeşme var. İnsan onu okurkenki gayreti ile ister istemez bir mesafe alıp bir düşünceye varıyor. Çekerken çekerken elbet bir şey tutuyor, fal da baksa o kadarını yakalar. +

OLANLA OLMAYAN

Bana derler ki...

Olur da daha farklı bir hayattan ve sofradan, alışverişten ve aştan söz eden olursa bizi bir korku sarar, pilavların lezzeti azalır, patlıcan iyice yağ çekerdi. Ev kâfi derecede temiz görünmez, herkes eşine ilk kez görüyormuş ve bunca zamanı birlikte nasıl geçirmiş anlayamayarak bakardı. İçeriyi saffetle dolduran, sütleri kaynatıp köpürten şişman ve geçkin bir kadını birden gülümseten, kocasını ona bakarken sahile vurmuş hâlâ canlı lüfere rast gelmiş gibi tebessüm ettiren ise eskiyi yeniyi yâd ederken başka ipe tutunanların, başka yollara sapanların nasıl vurgun yemişe dönüp ocağa düştükleri, kanaat ile ganî kılınmanın ise hayatın tek yolu olduğunun ikrar edildiği anlardı. Badana ışıldar, muşamba kırıtır, süpürge daha canlı, şimdiye dek görmezden geldiği toza ve örümcek ağına dahi saldırır, limon olanca suyunu püskürtür, maydanoz Kur'an' da adı anılan meyvelere erişmiş gibi yapraklarını kıpırdatıp silkeler, tuz nemini içine çeker, içine atılmış pirinç tanesinden utanırdı.

(...) Bunların içinde bunları değil, kendimi beğenemedim. Dibi tutmuş tencere ile mizacım uyuşmadı, karda kaymasın diye kauçuk botların altına kızgın şişle açtığım yollara kar buz bana mısın demedi, patates yemekteki fazla tuzu hiç emmedi, Havilland ve Tokalon Cemile'nin cilt lekelerine iyi gelmedi, çocuklar ana babanın devamı değil, müstakil de değil, ne olduğu bilinemedi, muskat ve anason gazı geçirmedi, ılık süt bana tatlı bir uyku vermedi, günde yirmi mekik göbeğimi eritmedi, okunmuş pirinç oğlana kâr etmedi, papatya suyu kızı sarışın etmedi, düzenli ağda tüyleri seyreltmedi, ayva çekirdeği öksürüğü kesmedi, "İbrahim Ethem gömleği keten üç Kulhuvallah bir Elham" kayıp kediyi getirmedi, "Elham dürüsüne kızlar sürüsüne ben de birisine inşallah" diyen Eyüp çarpılıp öbür tarafa gitmedi, nar kolesterolü düşürmedi, aspirin mideyi delmedi, Gagarin aya gitmedi, İsa çarmıha gerilmedi, minareden atılan kedi dört ayağının üstüne düşmedi, spor oğlanın azgınlığını dizginlemedi, mum ışığı aşkı tazelemedi, yazın manifaturacıda çalışmak oğlana hayatı öğretmedi, çikolata mutlu etmedi, bir lisan iki insan etmedi.

("Rüya İmiş")

Bana derler ki "Veren el alan elden hayırlıdır", ben de derim ki "Elin vergisi canın sevgisi", bana derler ki "Verilenler günahları örter, perdeler", ben de derim ki "Örtülüp perdelenecek şeyleri azaltmak daha iyi değil mi?" Bana derler ki "Verenin malı artar", ben de derim ki "Malım artsın diye vermek, vermek midir, almaya hazırlık mı?" Bana derler ki "Öyle bir ver ki, sağ elin verdiğini sol elin görmesin, bilmesin", ben de derim ki "Peki bu sağ elleriniz nasıl bu kadar meşhur oldu?" Bana derler ki "Az sadaka çok kaza bela savar". Ben de derim ki "Çoğunu verip gelecektekiler de dâhil hepsini birden savuşturmak daha iyi değil mi o zaman?" Bana derler ki "Olmayanı verdiğinle sevindirmek mevcudunun zekâtıdır". Ben derim ki "Olmayan –olmayan –olmaya sen- verip de sevindiren -olmaya ne çabuk, ne kolaylıkla alışmışsınız, rolleri değiştirmek, biraz da sen alıp da sevinen olmak ister misin?" Bana derler ki "Biz, bize verilenlerle böyle olduk". Ben derim ki "Sizin gibi olmamak için her şeyimi vermeye de, hiçbir şeyimi vermemeye de ahdettim."

("Ruhuna Fatiha")

EDEBİYAT GARDIROBU -2

Amma da manto

Oğuz Atay'ın beyaz mantosu kendinden önceki paltolarla, elbette başta Gogol'ünkiyle akraba belki ama, benzersiz bir mecazı tek başına taşımayı da sürdürüyor...

Can Gürses

Edebiyat Gardırobu'nun nesnelerinin hısım akrabası gırladır. Duras'nın pembe erkek şapkasıyla Vladimir'in yegâne şapkası, Sabina'nın cüretkâr siyah melon şapkasıyla Lucky'nin elinden alınıp duran melon şapkası uzaktan akrabadır mesela. Her eşya pembe erkek şapkası kadar ailesinden bağımsız yaşamaz bu gardıropta.

Öyle eşyalar vardır ki, ne denli biricik olsalar da aileleriyle canciğer kuzu sarma kalmışlardır. Oğuz Atay'ın ince eleyip sık dokuduğu beyaz manto, Gogol'un elinden çıkmış Akakiy Akakieviç'in paltosunun sadık torunu, Sabahattin Ali'nin tasavvuru Madonna'nın kürk mantosunun içli evladıdır.

Dede-torun, anne-çocuk ilişkisine benzer bir sevgiyle bağlılardır birbirlerine. Öyle ki bu beyaz manto, huzurla, Akakiy Akakieviç'in paltosunun ve Madonna'nın kürk mantosunun varlığının bilgisiyle, Oğuz Atay'ın edebiyata aidiyetini pekiştirir. Tam da bu sebeptendir ki öykünün baş kişisi olan beyaz mantolu adam, topluma değil, yalnızca beyaz mantosuna ait hisseder kendini.

Her Oğuz Atay yapıtında olduğu gibi yazarıyla öykü kişisi, öykü kişisiyle edebiyat, edebiyatla toplum, toplumla yazar arasındaki bağın özdeşliği, ironinin eseridir. Bir metni Oğuz Atay'a ait kılan ironiyse, beyaz mantolu adamı eşsiz bir edebiyat harikası kılan da ironidir. Çünkü *"rüzgârın ya da gelip geçenlerin salladığı"* beyaz manto, mucizevî, gaipten, feminen, *"uzun ve aydınlık"* doğası gereği sembolik değil, ironik de değil, saf ironidir.

Beyaz manto hep biraz ıslaktır. Öykü, okurun hafızasından silinemeyecek o sonsuz denizde beyaz mantolu adamın intiharıyla sonlanacaktır çünkü. Öykü boyunca, ona yönelen tüm sataşma, yakıştırma, aşağılama, riya, acıma, acımasızlık, zalimlik, yakınlık, ilgi, merak, baskı karşısında hiçbir şey yapmayan beyaz mantolu adamın öykü boyunca yaptığı tek şeyin, gerçekleştirdiği tek seçime dönüşen eylemin yaşamına son vermek olduğu akıldan çıkarılamadan yoklanmalıdır beyaz manto.

Kendini ne insana ne doğaya ne de topluma ait hissedebilen tutunamayanlardan birinin sadece bu beyaz mantoyu kendine uygun bulmasına yol veren ironi, gerçekliğini topluluk içinde yaşamak zorunda olan insanın gerçekliğinden alır. Oğuz Atay'ın derin insaniyetini lâyıkıyla karşılayabilen edebî sanatın ironi olması haliyle kaçınılmazdır. Peki, bir eşya, bir öyküye adını veren kılık, bir beyaz manto nasıl olur da ironinin ta kendisi olur?

İroni, sayısız tanım görmüş geçirmiş, hiçbirine dönüşmeyi denemeden ihtişamlı varlığıyla kendisini sürdürmüştür. Onu biraz daha yakından tanıyabilmek için üretilen iyi niyetli tanımlardan biri de buradan gelsin: İroni, olup da olmamak halidir. Sus pus kesilerek feryat figan etme tavrıdır. Göz önündeyken aynı zamanda yok olabilmek maharetidir. Bir nevi hayalettir. *"Kloş etekli, kocaman düğmeli bir hayalet, geniş yakalı, serin."* Oğuz Atay'ın beyaz mantoyu tanımladığı gibi.

"Ya dışındasındır çemberin ya da içinde yer alacaksın, kendin içindeyken kafan dışındaysa çaresi yok kardeşim" diye beyaz mantolu adama mı demiş Murathan Mungan? Beyaz mantolu adam, öykünün ilk sözünde, okurun gözünde *"kalabalık bir topluluk içinde"*dir. Bir günde değil, bir ömürde geçtiği izlemini veren öykü, içinde olma halindeki olamayan adamın resmi. Şarkısı değil, şiiri değil, resmi. Çünkü sadece görünürlüğüyle anlamlandırabildiğimiz biri beyaz mantolu adam.

İnsanı fiziksel eylemlerine indirgeyen toplumun gözünden odaklanıyor Oğuz Atay, anti-kahramanına. Bu amaçla hep dışar-

Resim: Kemal Gökhan

dan anlatıyor beyaz mantolu adamı. Beyaz mantolu adama bir o dokunmuyor. Belki de beyaz mantolu adamı içinden anlatsa bile anlaşılamayacağını bildiğinden. Zaten adamdan ziyade, beyaz manto sınırlarınca özgürlüğünü yaşayabilen adamı lâl eden, perişan eden toplumun saldırganlığını duyumsayalım istiyor öncelikle.

Beyaz mantolu adamın içinde yaşadığı kabalık, bir etme-bulma dünyasından çok, yapma-olma dünyası. Dilenirken bile başarısız olan beyaz mantolu adam yapamadıkları nedeniyle olmadığı kimliklerde görülüyor toplumca. Kimisi sakat, kimisi kör sanıyor onu. Görülmeden de edemiyor çünkü parası yok, barınağı yok; dışarda, onların arasında. Sabırla sussa, koşup kaçsa da her yer dışarısı, her yanı insan.

Olmadığı kimliklerle tanımlandıkça, hiçbir şey olamayan adamın olmadığı şey kalmıyor: Turist, cansız, esrarkeş, gülünç, korkunç, sağır, canlı manken, yabancı, cüzzamlı, film oyuncusu, deli, saralı, hasta, sapık... Galip gelen ne toplum oluyor ne adam; galip gelen ironi. Çünkü beyaz mantolu adam ironinin içinde yaşıyor. Adamın içinde yaşadığı ironi, üzerine geçirdiği beyaz mantodan adamın içine siniyor.

Beyaz mantosuyla adam birden tamam oluyor. Yakıcı güneşe rağmen mantoyu üzerinden çıkarmıyor. Toplumdan mantoya kaçıyor. Sıradan bir manto değil bu: *"Beyaz, uzun ve aydınlık", "geniş yakalı, serin"* bir *"kadın mantosu"*. Kimsenin olmaya cüret edemeyeceği kadar beyaz, aydınlık, serin ve dişi. Aydınlığı adamın zihniyetini, geniş yakası yaşama sevincini karşılıyor belki de. Beyazlığı içini, dişiliği inceliğini, kırılganlığını, insanlığını. Kim bilir... Adam, beyaz mantoyu kendine benzetiyor olmalı.

Adam, beyaz mantosuyla öyle hemhal oluyor ki, Oğuz Atay onu boşuna Beyaz Mantolu Adam diye tanıtmıyor okuruna. Beyaz mantoyla karşılaşınca ikizini bulmuş gibi mutlu oluyor. Ne ikizi, kendini bulmuş gibi oluyor. Hareketinden anlıyoruz bunu. "*Beyaz mantosuyla topuklarının çevresinde döndü, ilk defa gülümsedi çevresine bakarak. Sonra, sanki bir daha hiç gülümsemeyecekmiş gibi mahzunlaştı birden.*" Yalnız değil çünkü, her zaman bir çevresi var. Gülümsemesini er geç önleyecek birileri.

Beyaz mantolu adamın görmek istediği "onlar" değil, kendisi. Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar"ında Selim'in olmak istediği "yüzde yüz saf bir harika çocuk" olarak görüyor kendisini adam. *"Çünkü yüzde yüz saf olan her şey kendinin aynıdır. Ben de kendim gibi olmak istiyorum."* Beyaz mantolu adam, kendi gözünde kendisi olabilen biri. Öyle ki beyaz mantolu adamın gözünden, kendisi, su birikintisindeki yansımasında, "lekesiz" görünüyor. Bu görüntüyü derhal "irili ufaklı gölgeler" çeviriyor. Oğuz Atay, beyaz mantolu adama gölge etmekten başka işi olmayan "onlar"ı küçük cezalara tâbi tutmayı ihmal etmiyor:

"Mantosunu seyretmek için eğilince, henüz şaşkınlığı geçmemiş ve onu nasıl karşılamak gerektiğini bilemeyen topluluğu gördü suyun içinde. Mantosunun eteklerini kirletmemek için su birikintisinin çevresinde dolaştı. Onu doğrudan doğruya izlemek isteyenler suyu geçmeye çalışırken ıslanarak yarı yolda kaldılar."

Dışarda, "onlar"la yaşarken, kendini asgari ölçüde toplum içinde hissetmek umuduyla, dışarıyı mantosunun içinden yaşamaya başlıyor adam. Manto, ona hareket gücü ve özgürlük veriyor. Aynı şiddette onu dışarıya karşı görünürleştiriyor. Meydanın ortasına gizleniyor adeta. Kendini teşhir ederek örtüyor beyaz mantosuyla. Bütün bakışlar beyaz mantolu adama çevriliyor:

"İşsiz güçsüz takımından onu seyretmek için duranlar oldu, ağır yük taşıyanlar tam orada dinlenmeyi uygun buldular."

"Sonunda ona dokundular, mantosunun eteklerini çekiştirdiler, canlı olduğu anlaşıldı."

"Kalabalık büyüdü, arka sıralara düşenler onu görmek için itiştiler, çevresindeki çember daraldı. Ayağa kalkmadı artık. Üçüncü sırada duran uzun bıyıklı bir genç, kalabalığı yardı. 'Ne bunaltıyorsunuz hasta adamı' diyerek ön sıradakileri itti. Onların yerini hemen başkaları aldı. Kalabalık, bir bütün olarak, yere çakılmış gibi hiç kımıldamadı. Konuşmadılar da. Sadece seyrettiler onu."

Adam tam beyaz mantosunda rahat etmişken, rahatı, rahatsızlık sebebi oluyor. Özgürlüğü, üzerine çullanıyor. Beyaz mantonun ipliği, dikişi, ölçüleri ironi tabii. Nereye gitsin beyaz mantolu adam? Gidebildiği yere, diyor ironi.

Adam tam beyaz mantosunda rahat etmişken, rahatı, rahatsızlık sebebi oluyor. Özgürlüğü, üzerine çullanıyor. Beyaz mantonun ipliği, dikişi, ölçüleri ironi tabii. Nereye gitsin beyaz mantolu adam? Gidebildiği yere, diyor ironi.

Fiziksel devinimlerinden, tepkisizliğinden, biçare kısırdöngüde ilerleyişinden, kaçmaktan öte yapacağı yok beyaz mantolu adamın. Ötesi yok, peki ya içi? Sanki beyaz mantolu adamın içi de yok. Kalmamış. Kül olmuş. Buhar olmuş. Ne buharı ne külü tarif ediyor Oğuz Atay. Beyaz mantolu adam, vaktiyle vardığı bir bilinçle mi reddetmiş sözcükleri, insanları, iletişim kurmayı, yaşamayı, yoksa hep böyle kayıtsız, yabancı, yaşamasız mıymış, öğrenemiyoruz. Sezebiliyoruz ama.

Vaktiyle incecik duyarlılığıyla, varoluşunun acizliğini ve acısını ciğerine işleye işleye beyaz mantolu adamın aldığı bu hal, varoluşun kendisi. Saf varoluş, beyaz mantolu adamın yaptığı. Daha doğrusu, varoluş, beyaz mantolu adam ne yapamıyorsa o. Varolmak, olup olabileceği tek şey beyaz mantolu adamın.

Oysa çoğunluk öyle mi? Onlar yapıp olanlar. "Oldukları şey olmak" değil onlarınki. Tanımların, kalıpların peşindeler. "Başka"larla başa çıkabilmenin tek yolu bu. Her tanım, "başka"yı ehlîleştirme çabası. Ancak adını koyunca herkesin içi rahat ediyor. Beyaz manto, adamın görünürlüğünü artırdıkça görenlerin yanılgıları da artıyor. Adam beyaz mantoyu kendine yakıştırdıkça, olmadığı her şey yakıştırılıyor ona.

Böylece "başka"nın içi, her tanımla biraz daha bunalıyor, güçsüzleşiyor, paramparça oluyor, miskinleşiyor, inat etmekten, kaçmaktan yorgun düşüyor ve gayri ihtiyarî teslim oluyor. Beyaz mantolu adamı düzenlerinin bir parçası kılmaya kararlılar. İttire kaktıra vitrinde canlı manken olarak sergileniyor beyaz mantolu adam. Yerinde dursun diye, neredeyse çarmıha geriliyor.

"Naylon iplerle tavana asmaya karar verdiler sonunda kolları. Bir kolu ileri uzattılar, bağladılar ve ipi vitrinin üstündeki bir çiviye tutturdular. Öteki kolu da, duvarda boşalttıkları bir rafa yerleştirdiler... Vitrinin önünde birikenlerin sayısı çoğaldı. 'Cansız bu, kukla' diyenler çıktı. Tezgahtar, kapının önünde bağırıyordu:

'Canlı manken mağazasına buyurun! Serinletici kumaş çeşitlerimizi görün. İşte, büyük fedakârlıklarla Kuzey Kutbu'ndan getirtmiş bulunduğumuz Canlı İsveç Mankeni, bu sıcağa ancak hafif kumaşlarımızı giyerek katlanmaktadır. İşte, koca manto, onu terletmemektedir. Kumaşlarımızla bir kuş gibi havalarda uçarak sizlere en canlı ve en gerçek reklamı yapmaktadır. 'Saran Kumaşları' yalnız mağazamızda. Mallarımızın ve mankenlerimizin taklitlerinden sakınınız. Israrla arayınız!'"

Oğuz Atay, insanın yalnızlığını deşen, acısıyla oynaşan "herkes denilen o uydurma canavarın" hiç de uydurma olmadığını gösterdikçe okurun canı acıyor.

Herkeslikteki "onlar" öyle çoklar ki, öyle gerçekler ki, nefes aldırmıyorlar beyaz mantolu adama. Dilediğince varolabilmesinin tek yolu saydığı, son bir umudu ve daimî umutsuzluğu olan beyaz manto, onu kendi çıkarları için kullanmalarına neden oluyor. Hayatını sürdürmek için yetmeyen beyaz manto, ona gerekli olan parayı kazandırıyor kazandırmasına. Ancak parayı almak için kendinden vermek zorunda kalıyor adam. Verecek sözcüğü, gücü, gülücüğü, soluğu kalmayınca gitmeyi sürdürüyor.

Bu kez gitmediği yöne gidiyor. Yaşamın dışına uzanan denize gidiyor. Mantonun onu kurtarmadığının, mantonun ironikliğinin kurbanı olduğunun farkında olmalı. Yine de mantosundan vazgeçmiyor. Olmak sevdasıyla olamayışından vazgeçmiyor. Ölüme giderken bile sırtından çıkarmıyor ironisini. Onun gerçeği ironi. Kendini gördüğü gibi görülememesinin kanıtı beyaz manto. Çelişkisi, güzelliği, garipliği, saflığı.

Beyaz mantolu adam, kalabalıktan sıyrılıp denize sokulmak istiyor. Başka yer olmadığı için ölüme bile halk plajından giriyor. Gözler önünde gerçekleşecek intiharı. Beyaz mantolu adam, Selim gibi incelikli bir mektup yazıp odasında bir kurşunla intihar etmeyecek. Herkes içinde yaşadığı gibi ölecek. Beyaz mantolu adamın göz göre göre öldüğünü anlayalım istiyor Oğuz Atay. Beyaz mantolu adamı anlamaları için ölmesi gerekiyor.

Öyküsündeki "onlar"ın beyaz mantolu adamın gerçekliğini yadsıyıp "amma da hikâye" diyeceklerini bildiği için Oğuz Atay, okuruna Beyaz Mantolu Adam'ın öyküsünü anlatıyor. Her zamanki anlaşılma arzusuyla sözcüklerin dikenli gövdesine, dalgalı derinine tutunuyor. Elinden beyaz manto kayıyor. Parıl parıl bir yıldız gibi edebiyat gardırobunda tüm beyazlığı ve yaşlığıyla hem parlıyor hem ağlıyor beyaz manto. Tıpkı ironi.

"Deniz sığdı, bütün manto suyun içinde kaybolduğu zaman kıyıdan çok uzaklaşmıştı. Fazla ileri gitmişti. Yanılmışlardı." İçimiz ürperiyor. Sokak ortasında çırılçıplak hissediyoruz kendimizi. "Biz" lafın gelişi mi? Kalmadı mı öyle bir şey? Yalnızlığın kuştüyü bağrına sokuluyoruz. Yapmak etmek ne kelime? Olmaktan korkuyoruz. Cesaretimizi toplamak için kendimize beyaz mantolar arıyoruz. Bulamadıkça Oğuz Atay öykülerine sığınıyoruz. ✚

Yunanlı gencin nasibi

Hükümet, Gazi hazretlerinin bir yarım heykelini yaptırmak için Paris'te, heykeltıraş sanatkârlar arasında bir müsabaka açtırmış. Büyük üstadlardan mürekkep bir de ehli hibre, yani jüri heyeti teşkil olunmuş. Müsabakaya giren sanatkârlar içinde, Gazinin belden yukarı bir heykelini en iyi yapan bir Yunanlı genç heykeltıraş birinciliği kazanmış.

Bir Yunanlı elinden çıkan heykelin bu derece iyi olması, Gaziye tamamile benzemesi garip değil mi? San'atta milliyet yoktur. Tıbkı ilim gibi... Fakat san'at eserlerine mutlaka biraz his karışır. Millî zaferleri terennüm etmek, harp destanlarından âbideler vücude getirmek için san'at maharetinden ziyade ilham ve duygu lâzımdır. Yoksa Taksim abidesi gibi, cicili bicili sun'i eserler meydana çıkar. Gazinin heykelini de, tam manasile benzetmek için o

büyük müncinin başındaki heybet ve azamet, gözlerindeki derin ve esrarengiz manayı hissetmek, onun eserinin ilahi kudretile kalbinin titrediğini duymak mâzımdır. Aksi takdirde heykel, ne kadar benzese cansız kalır. Acaba Yunan genci, düşman millete, Onun kahhar darbelerile perişan olmuş bir memlekete mensup genç sanatkâr, Gaziyi nasıl hissetti de, heykelini bu kadar mükemmel nasıl yapabildi?

Bunda hayret edilecek bir cihet yoktur. Bir Türk sanatkâr müsabakaya iştirak etmediği için, diğer yabancılar içinde Türkiye reisicumhurunu en iyi hissedecek yalnız Yunanlıdır. Çünki bir Yunanlının kalbinde Gazi, mahiyeti itibariyle farklı, fakat şiddet itibariyle ayni derecede, hatta daha fazla duygular uyandıran müthiş bir san'at ve eser mevzuudur. Bir ecnebi, bîtaraf sanatkâr, eğer çok hassas değilse, Gaziyi ancak aklen düşünür, takdir eder. Bir Türk ve bir Yunanlı, herbiri büsbütün başka türlü, ayrı ayrı mahiyetlerde, fakat ikisi de his ve duygu unsurları karışarak, Gazinin resmi karşısında ilham alırlar.

Türkün duyduğu hürmet, şükran, minnet ve sevgi hisleri ne kadar kuvvetli ise, Yunanlıların hissettiği hayret, dehşet, korku duyguları o derece şiddetlidir. Biri müsbet, diğeri menfi olmakla beraber, san'at eseri üstünde büyük tesirler yapmaktan ve feyyaz bir ilham kaynağı olmaktan hâlî kalmazlar.

Bir Yunanlı için bu ilham pek kuvetli ve pek müthiştir. Bu Türk dahisi ve kahramanı karşısında bir Yunanlı neler duymaz... İşte, Paris'te heykel müsabakasında Yunanlı gencin, bütün diğer sanatkârlar arasında birinci gelmesi, duyduğu hislerin –milletinin bu Adamın elinden yediği darbelerin dehşetengiz acısile– pek kuvvetli olmasından ileri geliyor. Psikoloji noktai nazarından bu meseleyi tahlil ettiğimiz zaman bu neticeye varırız: San'at eserlerinde şiddetli duygu, kalbî alâka şarttır. Hissî alâkadır ki Yunanlı gence bu yüksek şerefi kazandırdı.

(Akşam, 30 Temmuz 1929)

Kısacası Zonta

O akşam Yeniköy'deki Carlton Otelinin yemek salonunun çoğunluğunu hanımların teşkil ettiği misafirler işgal etmişlerdi. Otel müşterileri bu toplantının sebebini sordukları zaman garsonlar kısaca Zonta diyorlardı. Zonta Amerikalı Kızılderili kabilelerinden Çerokilerin dilinden bir kelime idi ve manası "Kapalı bir yerde güneş ışınlarının huzmeleri altında elele, namusla, elbirliği, gönül birliği içinde çalışmak"tı. 1918 yılında Washingtonlu bir avuç hanım bu kelimeyi alarak bir kulüp kurmuşlardı. Zonta'nın Türkiye'deki kuruluşu 1963 yılında oldu. İstanbul'da açılan kulüp dünyadaki Zonta kulüplerinin 505'incisiydi. Zonta'ya sadece meslek sahibi kadınlar alınıyordu. Bir ölçüde Lions Club'ın bir karşıtını teşkil ediyordu.

Onlar nasıl içlerine dişi mahlûk almıyorlarsa, Zontalar yanlarına horoz bile uğratmıyorlardı. Amerika'da Zonta'nın programına politik çabalar da giriyor, ama bizde ne yapımız, ne yasamız buna elverişli olmadığı için siyasetle ilgilenilmiyordu. Şimdiye kadar sekiz üniversite öğrencisi genç kıza burs vermişlerdi. Anadolu'daki dört köyün eğitim araçlarını temin etmişler, okulunu onarmışlardı.

Toplantıda tertiplenen piyangoda Zontacılar 3 bin lira hasılat yaptılar. Gecenin en güzel sürprizi ise soprano İclal Ar'ın şan resitali oldu.

(Milliyet, 31 Ekim 1971 / Meydan, 28 Şubat 1967)

Alaturkanın zaferi

Radyolarımız ıslah ediliyor: Ankara radyosu programlarında alaturka musiki saatlerinin çoğaltılması kararlaştırılmış. İnkılap günlerinden itibaren başlıyan alaturka-alafranga mücadelesinde alaturkanın kati zaferine doğru yeni bir adım... Canım ne uzağa gidiyorsunuz, Kadınlar Birliği bile tertip ettiği bir vapur tenezzühünde bütün musiki programını alaturkaya hasretmiş.

Kadınlar Birliği... Yani inkılâplar sayesinde bütün haklarına kavuşan sevgili hemşirelerimizin kurdukları cemiyet... İçinizde "haksızlık ediyorsun" diyecekler bulunabilir. Öyle ya, mademki Birliğe varidat temini için tertiplenmiş bir tenezzühtür, elbette ilk planda halkın alâkası mevzuubahis olacaktır. Eğer mesele kayıtsız ve şartsız yalnız bu ise tenezzüh tertip edeceklerine mesela Kadıköy vapurunda karınca duası sattırsınlar. Daha fazla para kazanacakları hususunda kendilerini temin ederiz.

(Cumhuriyet, 21 Temmuz 1954)

Kemal Atatürk burada stop

6 ocak perşembe günü saat 15'te Dolmabahçe Sarayını ziyarete gitmiştim. Vazifelilerden birinin rehberliği ile sarayı geziyordum. Büyük kurtarıcı Atatürk'ün hasta yattığı ve orada ebediyete intikal ettiği odanın kapısında huşû ile dururken, "Kemal Atatürk burada stop" sesiyle irkilip arkama baktığım zaman, yanlarında çocukları da bulunan bir turist aileye, oradaki vazifelilerden birinin izahat vermeye ve Ata'nın bu odada vefat etmiş olduğunu anlatmaya çabalamakta olduğunu gördüm. Turistlerin izahatından bir şey anlamadıklarını gören rehber cümleyi aynen tekrarladı. Turistler bir şey anladılar mı bilmiyorum. Ben yüzüm kızrarak oradan ayrıldım.

Nâzım Işıksal, Emekli Subay Sitesi 29/8, Mecidiyeköy İstanbul

(Hürriyet'in Serbest Kürsü köşesinden, 10 Ocak 1966)

A. PE. CO.
Amerikan
FOTOKOPİ
Makineleri

Bütün teferrüatile satışa arzedilmiştir.
Şeffaf veya gayrişeffaf, tek taraflı veya çift taraflı basılmış ve yazılmış olan her türlü el yazısı, makine yazısı, fotograf, grafik ve planların derhal doğrudan doğruya en sadık kopyası.

F. Z. BİRKAN
Rıhtım Caddesi Hovagimyan Han
Galata - İstanbul
Telefon: 42763

(1947)

ELLER DUYAR SÖZ OLUR

Tarih, şu veya bu sebeplerle vukua gelmiş hadiselerin insanlar arasında pay edilişidir. Yani eski zaferlerden kalma şereflerin, iktidar mevkiinde olanlar tarafından yağma edilişi. Halbuki bir tarih vakasının bütün kıymeti bize verdiği ibret dersinde ve tecrübe kuvvetindedir.

– KEMAL TAHİR

Sanat aynı zamanda bir çift anlamlılıktır, bir anlamda kendi bildirisiyle çelişir. Özellikle de müzik böyledir, müzik gerçek anlamda ne hüzünlüdür ne de sevinçli. *– ROLAND BARTHES*

kolektif bilinç, kolektif hafıza, kolektif yaşam

kolektif kitap hareketi başladı!

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN 100 FİKİR

Büyük beyinler tarafından seçilmiş icatlar, keşifler ve kuramlar

Yazar: **Jheni Osman** | Çeviren: Orhan Düz | 400 s. | 22,00 TL

Bu kitap ile *Brain Cox, Richard Dawkins, Patrick Moore* ve *Marcus du Sautoy* gibi günümüzün en zeki ve başarılı biliminsanları, mühendisleri ve girişimcilerinin seçtiği, hayatımızı kökten değiştiren yaratıcı teorileri ve buluşları keşfedeceğiniz keyifli bir yolculuğa çıkacaksınız.

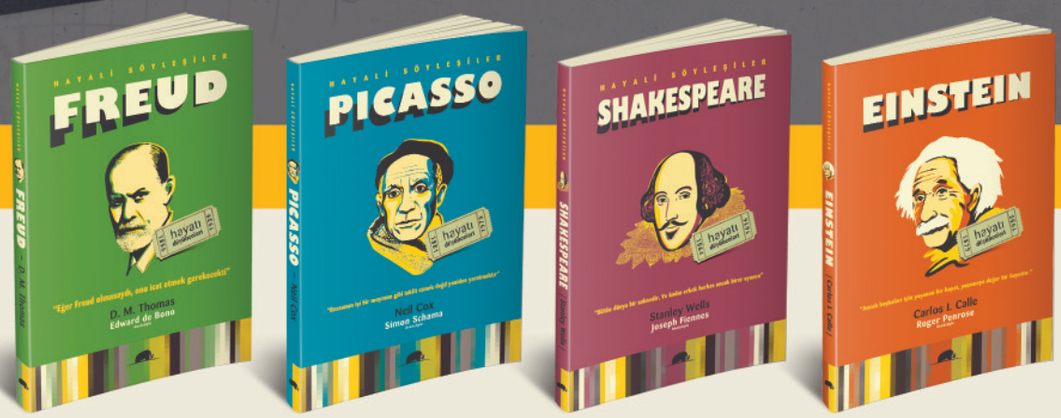
HAYALİ SÖYLEŞİLER

Tarihin en ünlü isimleriyle iki çift laf etme şansınız olsaydı, onlara neler sorardınız?

Günümüze, hatta günlük hayatımıza şekil veren, tanıdığımız ya da tanıdığımızı sandığımız pek çok ismi acaba gerçekten tanıyor muyuz?

Eğer bize bir şans verilseydi ve artık aramızda olmayan bu isimlerle sohbet imkanı bulsaydık, onlara neler sorar, nasıl yanıtlar alırdık? Serinin konukları olan *Freud, Picasso, Einstein* ve *Shakespeare,* hayatlarına ve onlara dair gerçeklere dayanılarak hazırlanan cevaplarla kendilerini anlatıyorlar.

Bu kitaplar okura "onları" kendi ağızlarından tanıma fırsatı sunuyor.

FREUD
Hayatı ve Düşünceleri, 1856-1939
D. M. Thomas
Önsöz: Edward de Bono
136 s. | 14,00 TL

PICASSO
Hayatı ve Düşünceleri, 1881-1973
Neil Cox
Önsöz: Simon Shama
112 s. | 13,00 TL

SHAKESPEARE
Hayatı ve Düşünceleri, 1564-1616
Stanley Wells
Önsöz: Joseph Fiennes
120 s. | 13,00 TL

EINSTEIN
Hayatı ve Düşünceleri, 1879-1955
Carlos I. Calle
Önsöz: Roger Penrose
120 s. | 13,00 TL

RESİMLİ BAŞYAPITLAR

DÖNÜŞÜM
Franz Kafka
Resimleyen: Luis Scafati
Çeviren: İlknur İgan
132 s. | 19,50 TL

KARA KEDİ
Edgar Allan Poe
Resimleyen: Luis Scafati
Çeviren: Bilge Ceren Şekerciler
116 s. | 19,50 TL

PALTO
Nikolay Gogol
Resimleyen: Noemí Villamuza
Çeviren: Elif Ersavcı
72 s. | 16,50 TL

Edebiyat tarihinin en sevilen, en çok okunan edebiyat eserlerini usta çizerlerle buluşturuyor.

kolektif kitap

www.kolektifkitap.com | info@kolektifkitap.com | facebook.com/kolektifkitap | twitter.com/kolektifkitap | pinterest.com/kolektifkitap

31.10.2012 2-5bz.com